

A BONTAKOZÓ ÉLET

V.
A FELNŐTTEK LÉLEKRAJZA

IRTA:
MARCZELL MIHÁLY DR.

BUDAPEST, 1934

»ÉLET« KIADÁSA

„Élet” írod. és Nyomda Rt. – Igazgató: Laiszky Jenő.

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	2
ELŐSZÓ	3
BEVEZETÉS	4
1. A kiforrott egyéniség	4
2. Az élet sodrában	6
I. A küzdelmes élet porondján	7
A) Próbálkozások	7
1. Küzdelem a létért	7
2. Az anyagi élet biztosítása	10
3. Szellemi és lelki felkészülődés	13
B) Az élet „rétegződése”	17
1. A „felső tízezer”	17
2. A középosztály	19
3. A földműves-gazdaember	21
4. A munkás	23
II. Az életértékek értékesítése	26
A) Az egyéniség sokszorosítása	26
a) A házasság keretében	26
1. Előkészület a házasságra	26
2. A házasság lelki tartalma	29
3. A házasság etikája	32
4. A házasság nehézségei	36
5. A házasság tragédiái és győzelmei	38
b) „Egyedül.”	41
1. A házasság keretén kívül élők lelki tartalma	41
2. A papság	44
3. A szerzetesnők	47
4. Az agglegények és a pártában maradt leányok	50
B) Az egyéniség kisugárzása	52
1. Az erősugárzás mibenléte és területe	52
2. A civilizáció szolgálata	55
3. A kultúra emelése	57
4. A szépség lelkihatása	59
5. Az erkölcsi színvonal emelése	61
6. A társadalmi élet szabályozása	64
7. A lelkiélet kivirágoztatása	67
III. Az életértékek elvesztegetése és visszaszerzése	69
A) Az élet küzdőterén	69
1. Világnézeti megrendülés	69
2. Erkölcsi összeomlások	74
3. Az erkölcsi mélységek	80
4. A testi élet összeomlása	82
5. A „tékozló fiúk”	84
B) Az örök élet kapujánál	87
1. A nagy veszteségek	87
2. Az öregek belső élete	89
3. Lelkiterhek	91
4. Az öregek lélekgravitációja	92
BEFEJEZÉS	94
Az Úr rajzolta emberarc	94

ELŐSZÓ.

A felnőtt ember, a testileg, szellemileg és lelkiileg kialakult férfi és nő lélekrajzát próbálom az V. kötetben vázolni. Arra törekedtem, hogy minden jelenséget az aktuális történelmi problémáktól *függetlenül* mérjek le és értékeljek, amikor az már mélyen érinti a felnőtt ember lelkét s ott maradandó változásokat, vagy éles lelki-reakciókat hoz létre. E *kívülről jövő* hatások – ha az egyén belső konstrukciója nem elég biztos alapokra épült – lassú bomlási folyamatot, *a cselekvés és ideál egyre szélesedő distanciját*, esetleg *mindent elsöprő tragikus összeomlást eredményezhetnek*. De bizonyos *szelekció után*, felsőbbrendű erkölcsi élettörvényeken átszűrve, a külső világ felénk irányuló hullámozása *építő*, szintetikus munkát is végezhet; eredményként tisztító, optimizmust hirdető érzelmi tónust, új akarati életet, mély és organikus *hitet* emelhet fel az egyén lelkében, hogy azután minden esemény, tett, érzés és gondolat ebben a szent fókuszban találkozzék. *Mélyseges, evangéliumi hitet, diadalmas optimizmussal átítatott hitet*, mely nemcsak célokat jelöl ki az individualizmusból kollektívizmus felé hajló ember-testvéreknél, hanem megnyitja az egyén számára az élet *metafizikai, negyedik dimenzióját az örök élet végtelen perspektívája elé* állítva. A felnőtt ember azután lelki nehézségeit tekintve igazabb és megszentelt célt és értelmet nyer. Emberhez méltó célt az életben és az isteni élet-tervvel harmonikusan csengő célt a házasságban. Az elhivatottak, a látszólag „egyedül” élők, a „társtalan”, de *egyetemes* emberi célokért küzdők paradox élet problémája pedig a kereszténység mindent átölelő, egyéni értékeket sugárzó szeretetében oldódik fel.

Az eddigi kötetektől *eltérően* e munkával valóban csak *vázlatot* nyújtok, mert éppen a nagyon is aktuális színek *szándékos mellőzése* talán kissé egyhangúvá tesz az egyes fejezeteket; de e látszólagos hátrány a könyv *egysége* szempontjából olyan sok egyéb előnyt jelentett, amelyet figyelmen kívül nem hagyhattam. Vonalhúzásaimat a *tapasztalati adatok* pontosítják; a tudományos ismeretek csak *támasztékot* adnak.

Adja az *Úr Jézus Krisztus*, hogy e munka V. kötete is olyan sok örömet, irányítást, lendületet, hitet és az *Ő* gondolatainak újabb térfoglalását jelentse, mint – tán nem vakmerőség állítanom – előbbi négy testvére; hiszen az író tollat most is ugyanaz vezette: *tiszta szándék és alázatos krisztusi szeretet*.

Budapest, 1934. Hamvazószerdán.

A szerző.

BEVEZETÉS

1. A kiforrott egyéniség.

A gyermek és ifjú benne van a fejlődés sodrában. Szinte minden energiája ezt szolgálja s a kvalitások által létrehozott lehetőségek megvalósításán dolgozik; tudományos kifejezéssel: a *potencialitás az aktiválódás útját járja*. Ezért van, hogy a gyermek még inkább immanens, *rejtett* gazdagság hordozója; az ifjú már a bontakozó élet félig-meddig tudatos alakítója. Az elsőben még erősebb a külső körülmények ébresztő és alakító hatása, a másodikban a súlypont lassan az „én” felé tolódik és mind tudatosabb lesz benne az erőfeszítés, a lendület célja és értelme. Végül is azonban mindkettőben – *bár különbözőképpen* – az alakulás, a fejlődés, a testi-lelki értékek megnyilatkozást kereső tendenciája uralkodik.

Ez a lelki alakulás teljesen megtölti a gyermek és – még jobban – az ifjú *élettartalmát*. Mivel pedig az élettartalom küzdelmes és helyes szolgálata bizonyos lelki kielégültséget eredményez, azért az egyén forrongásai, küzdelmei és törekvései fontos tényezői lesznek az alakuló ember boldogságának is. Az a gyermek, illetve az az ifjú fogja megtalálni földi boldogságának helyes irányát, aki *erőteljes megfeszüléssel próbálja lelki értékeit és egyéniségének uralkodó vonalait magasabb középpont felé irányítani*. Akinek bontakozó élete mind-nagyobb megtáruulással veszi majd fel azokat a hatásokat, amelyek – szerinte is – jövő életének kialakulásához szükségesek.¹

A felnőtt ember élete bizonyos felső határig állandó fejlődést mutat² s ebben a fejlődési szakaszban a legbensőbb, legigazibb erőfeszítések tömegét akkor ismerjük meg, ha azokat *in statu nascendi* vizsgáljuk. Ebben az életszakaszban az egyéniség viszonylag már kiforrott. A testi energiák kifejlődése mellett a szellemi-lelki konstrukció is határozottabb formában jelentkezik. Nem ugyan változatlanul és mereven, hanem úgy, hogy már csak intenzívebb, nagyobb hatások váltanak ki erőteljes és hosszabb idejű átalakulást. Ez a kor tehát már a kialakult életnek és a mindenható *Isten* által kitervezett életcélnek, *az egyéniség megsokszorosításának szent életszakasza*.

Az egyén *kettős vonalon áll* az élet szolgálatában. Nemcsak úgy, hogy értékeket nyújtó talaja lesz a belőle eredő jövőnek, hanem úgy is, hogy az egyéniség örök érvénye mellett valamiképpen sugározza magából a szellemi és lelki értékeket, melyek szintén alakító tényezői lesznek a jövőnek; vagyis a kialakult egyéniség *öröklött és felvett értékeinek érvényesítésére törekszik*.

A felnőtt embert tehát úgy tekinthetjük, mint *birtoklót*; nemcsak a teremtett készség, képesség, tehetség birtokosát, hanem a gyűjtés útján szerzett értékek hordozóját. Mivel a *birtoklás lényeges jegye a rendelkezés*, a kiforrott egyéniség lényeges ismertetője az lesz tehát, hogy életkincseinek halmozásán túl önmagát egyetemes célok alá rendeli, amelyben a mérlegelésen túl *az akarat is fontos tényező*. Ez a világosan kibontakozó, pragmatikus jelenség pedig már jelzi is, hogy a felnőtt ember *rendelkezik önmagával és önmagának irányítója*.

Ez pedig az egyéniség kiemelkedését jelenti a körülötte áramló életből; öntudatos, akaratú életével különálló kis világot határol le.³ Mely már a sok szellemi és lelki résznek nagyszabású és céltudatos egybefogását is jelenti, így a felnőtt ember szellemiségének erejével nemcsak a fizikai élet fölé emelkedik, hanem irányító lehet önmaga felett is, mert olyan értékeket enged lelki életébe beszűrődni, amelyeket „jó”-nak, „igaz”-nak, „szép”-nek ítél. Bár a *tudatalatti* élmények szerepe nem becsülhető le, sőt az alig észrevehető hatások (*imponderabilia*) sem szoríthatók ki a kiforrott egyéniség életéből, mégis ezek a tényezők többé-kevésbé a *tudatos szelekció* pszichés szűrőjén keresztül érvényesülnek.

a) Az élet *leganyagiasabb aktivitása* a vegetatív élet szolgálata: a mindennapi élet, a megélhetés anyagi biztosítása. Már ebben a pontban is tekintélyes szerep jut az önrendelkező felnőtt embernek. A föld javainak megszerzése, a *módok*, az eszközök felhasználása mind tőle függ. Amit és amennyit akar birtokolni, aszerint állítja be erőfeszítéseinek nagyságát. Igaz, hogy ez az erőfeszítés nem jelenti

¹ A IV. kötetben hangsúlyoztam már az ifjúság szellemi önállóságra törekvését; mondtam azt is, hogy a külső, a tekintélyen alapuló hatásokkal szemben eléggé visszautasító a fiatalság, ami azonban nem jelenti azt, hogy a jónak vélt értékeket nem fogadná be a lehető legnagyobb tisztelettel.

² Az emberi élet a testi fejlődés és a szellemi telítettség vonalán egy bizonyos platót ér el; az öregkor határától lefelé menő lejtés mutatkozik – amint jelen kötetünk III. részének B) pontjában kifejtjük –, de a lelkiélet értékgyűjtésében és érvényesítésében ott is haladás észlelhető!

³ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bp. 1930.

együttal a javak birtoklását, de azt mindenesetre jelzi, hogy az életirány kitűzése és szolgálata a mi kezünkben is van.

Még jobban megfigyelhető ez a *tényleg birtoklóit javak jogos felhasználásában*. A felnőtt ember itt fizikai ereje és pozitív társadalmi jogszabályok alapján rendelkezik a javak felett. Szerzi, veszi, örökli, gyarapítja és felhasználja a javakat kiforrott elveinek megfelelően. *Igaz, hogy nem teljesen korlátlanul*. A társadalom törvényein túl a felsőbbrendű értékek is parancsolólag kötik őt. *Isten, lélek, embertestvér olyan személyes kapcsolatokkal fonják össze az embert, amelyekből egyetemes értékű, az egyént korlátozó elvek következnek*.

A javak *helyes* felhasználása az ember függő, véges, korlátok között élő és végnélküli életre beállított természetéből folyóan szabályozott. Alapjában az *isteni* törvényt exponáló lelkiismeret útján, részletesen pedig a tételes isteni és emberi törvények útján. Az utóbbi a birtoklás és felhasználás tényét nem tagadhatja, hanem a javak helyes elosztását és élvezésének *helyes* módját kell, hogy szabályozza.

b) *A szellemi és lelki értékeket* tekintve (tudás, esztétika, erkölcs, szociális érzés, vallás) világosabban bontakozik ki az önrendelkezés benső eredete.

Amit az iskola és a valláserkölcös nevelés bennünk tudatossá tett, amit önmagunkban lassan értékévé kristályosítottunk, az már egyéniségünk szerves része. Ez a birtoklás *erősebb és mélyebb*, mint az anyagi élet javainak birtoklása. Ezek fellett a „mors imperator” szava vagy annak sötét hírnöke (a betegség, öregség, stb.) is csak annyiban uralkodik, hogy a földi életünk tudatának síkjából elragadhatja, de az élet végtelen perspektívájából meg nem semmisítheti. Még az örök élet valóságát tagadók is kénytelenek elismerni, hogy ezek a kincsek az emberiség kultúrelétében vég nélkül érvényesülnek.⁴ Vitán kívül áll tehát, hogy a szellemi és lelki értékek az életpályának magasabb pontján állnak és az anyagiakkal szemben szervezesebben hozzá tartoznak az emberi lélek birtokállományához.

Felhasználásukat illetőleg az előbbihez hasonló megállapítást kell tennünk. Ezek az értékek a maguk teljességében mindig rendelkezésünkre állnak és ha jól magunkba építettük, életünk minden szakaszában érvényesülnek. Tudásunk, művészi készségünk, morális életünk, szociális beállítottságunk, vallásos életünk állandóan formál és egyensúlyoz bennünket. Ezek a világító tüzek az eszmények és kegyelmi indítások belső erejével hatnak; épp ezért az élet minden tényét átjárják. *Akarva, nem akarva használjuk ezeket a kincseket*, mert a lélek minden rezdülésében eleven, vitális hatást gyakorolnak; *tudatos vagy tudatalatti hatást*. A tudatos vagy tudatalatti hatás differenciálása azért fontos, mert a felnőtt ember a maga kiforrott egyéniségével inkább arra törekszik, hogy *tervszerű, világos és határozott* legyen eme lelki értékeknek *felhasználása*,

A vitalitás lényeges vonása, hogy a lelki tartalmakat nem engedi elraktározott kincs gyanánt az egyénbe elsüllyedni, hanem abból kikíváncozó, elemi erővel előtörő, *önmagát másokban megsokszorozni* (!) akaró erővel kényszeríti azokat érvényesülésre. *Ez már az emberi lélek alaptermészetéhez tartozik*. Ebből logikusan következik, hogy a szülő, a nevelő vagy bármelyik felnőtt ember egyéniségének kisugárzó képessége alapján mások életének is részesévé lesz. Az most nem kérdés, vajon jó vagy rossz irányú-e ez a hatás; a tény magától kell leszögezni; ez a tény pedig világosan mutatja, hogy a felnőtt ember belső élete, minden felvett és bírt lelki értékével formáló képességű pszichés kiáramlás.

Aki *magasabb rendű* életcélokra tűzött maga elé, aki az abszolút eszmény mágneses mezejébe került, az *tervszerűen* építi be mások életébe is szellemi és lelki kincseit. Ebben a lelki munkában az *ön-tudatos adakozó* szerepét tölti be. Ilyen, önmagát adó felnőtt ember tapasztalni fogja, hogy szellemi és lelki erőinek szétsugárzása magához hasonló *egyének sokszorosításában* találja meg *valóban emberi értelmét*.

A felnőtt ember tehát, akiben szellemi és lelki értékek szívódnak fel, *birtokló, felhasználó és adakozó*. Minél több a *tudatosság* ebben az épülésben, annál erősebb lelki-bázisú a felnőtt egyéniség. A gyermek és ifjú életében is megtaláltuk már ezt a mozgást, eltérő, sajátos ritmussal, ott azonban csak a lendület volt nagyobb és a kumulációs folyamat. Ebben a fiatalos *szerepben* sok az ősi, elemi erőfejlesztés, ezért van, hogy a gyermek és ifjú életére, lelki képére éppen ez nyomja reá mindent eltompító bélyegét.

A tudatos birtoklás, asszimilálás és még inkább a *tervszerű*, mások *életét* építő, önmagát maradéktalanul kifejező és alkotó lelki munka a kiforrott, felnőtt egyén sajátos jellemzője, amely szent, lelket

⁴ „Összes küzdelmünk arra irányul, hogy megmaradjon az élet, holott elmúlnak az évek. Hogy legalább az utódainkban megmaradjon az élet, mire véget ér a mi egyedi létünk... Nem lehetünk olyan nyomorultak, hogy életünkkel ne szolgáltuk volna a fejlődést.” (Apáthy István dr.: A fejlődés törvényei és a társadalom. Bpest, 1912. 245. 1.)

újjászületető munkában már ott tükröződik a *Szentlélek Úristen* tüzes lehelete.

2. Az élet sodrában.

Az élet körülöttünk és bennünk áramlik. Körülöttünk a fizika, kémia, biológia örök törvényei uralkodnak. Bennünk is: testünk három dimenziós térbe állított fizikai életében is ezek a törvények határoznak meg, de ezen *túl* a lélek dimenziótlan, örök, *isteni világába* tartozunk. Vagyis az emberi élet fizikai részét szolgálja a külső élet; azon túl pedig az ember tudatos törtetéssel alakítja magában az isteni típust, hogy így a *Mindenható* által kitervezett lelki emberré magasztosuljon.

Az energiák által rögzített pálya mindenkit átölel; csecsemőt, gyermeket, serdülőt, ifjút, felnőttet egyaránt. De míg az ifjúság *felső határáig* rendszerint valamely pozitív ideológia *védőén* halad a fejlődő gyermek mellett, addig – a természet törvénye alapján – az önmagával rendelkező *felnőtt* ember már besodródik a történelem nagy örvénylésébe és küszködve keresi a világító pontokat s azon túl a biztos talajú életpartokat.

Éppen ezért a felnőtt ember életében nagyobb a *hányódás* és kisebb a kívülről kapott, valóban *védelmező támogatás*. A felnőtt ember már csak saját energiáira, kapott vagy szerzett értékeire építhet, a permanens külső védelem, szülők, nevelők, tudatos irányító és védő akciói életében már hiányoznak. Ennek az orbitoidális mozgású embermolekulának gyakran teljesen izolálva kell életküzdelseit megvívnia.

Az élet hullámmozgása azonban változó kilengéssel és erősséggel halad *Istentől* megépített célja felé. *Nagy, iszapos történelmi fenékhullámok, majd öntisztító folyamatok váltják fel egymást.* Vannak szelíd fodrozású, romantikus történelmi korok, vannak leegyszerűsített életkeretek, máskor meg ugyancsak hömpölyögve zúdulnak előre a háborúk véres folyamai, a társadalmi átalakulások erőszakos örvényei, amelyekben szomorú vonaglással merülnek el tragikus sorsú családok vagy egyének. Bármelyik korban születtünk is, vállalnunk kell a történelmi milieuvél járó óriási tehertételeket. Hogy ez a történelmi hatás nem múlik el bennünk maradék nélkül, az természetes. A gyermeket valahogy még védelmezi a család kohéziós ereje és a szülők ösztönös vagy tudatos támogatása, de a felnőtteket alig menti valami ettől a szüntelenül ismétlődő támadástól.

A társadalmi struktúra átalakulása és az ezzel járó gazdasági krízisek, az életnivó süllyedése, az erkölcsi fenékhullámok látszólag kaotikus mozgása löki, *húzza, vonzza* a felnőtt embert. Ezeknek gondviselészerű szerepét fizikai horizonthoz szokott emberszemnek nehéz világosan elhatárolni, de tragikusan komoly jelenlétüket és hatásukat nem lehet eltagadnunk. Különösen napjainkban dolgoznak ezek erőteljes csapásokkal s bizony nehéz terhelési próba alá vetik a felnőtt ember lelki-épületét.

Lehet-e egyáltalában kivezető út ebből a nagyarányú történelmi áramlásból és lehet-e menekülni ebből a kaotikus hullámverésből?

Az élettelen sziklát és tönköt magával ragadja az áradat; az embert környékezi, löki, sodorja az élet, de a birtokolt élet-kincsek erejével (anyagi javak, szellemi értékek, kegyelmi erők!) igenis úrrá lehet mindenképp. ⁵ A történelmi mozgásnak az egyén felé indított félelmetes akciói a felnőtt ember belső *reakcióit* teremti meg. Az emberi szellem a tudás, a kultúra segítségével akar fölélemelkedni eme erőknek; erkölcsi és metafizikai orientációjával pedig átértékelni akarja az élet gyakran durva jelenségeit. Ezekkel szemben tehát nem marad, nem maradhat egyszerű befogadó, hanem rendszerezi őket, kutatja az okokat, melyek létrehozták, majd megkísérli, hogy magasabb egységbe foglalja azokat. Hasonlít ez a folyamat valamiképpen ahhoz a regenerációs, egységet, egészséget biztosító *védelmi* harchoz, mely akkor izmosodik fel a szervezetben, mikor a baktériumok támadása a szervezetet anti-toxinok termelésére kényszeríti. Az élet támadó akciói, egymásba fonódó kapcsolatai is az emberi szellem fokozott erőfeszítését és nagy próbálkozásait eredményezik. Nagyon természetes, hogy ezek a nagy próbálkozások a felnőtt ember lelki energiáiból fognak megszületni.

E tényből következik az is, hogy a felnőtt embernek az élet nehézségeivel szemben bizonyos *főlényt* kell biztosítania, hogy az élet iszapba sodródó áramlását megfelelő ellenőrökkel leküzdhesse. ⁶ Kö-

⁵ „Mint minden életnek, úgy a lélek eszményi s hitbeli életének kritériuma is az ellenállás s a kitarás ereje, tehát az a kérdés lesz, hogy mit és mennyit bír el, hogy hogyan győzi s hogyan emeli ki az egyént s viszi érvényesülés elé érdekeit.” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. X. köt.: Korunk lelke. Bpest, 1928. 259. l.)

⁶ „Denn alles Böse und Dumme auf Erden ist nicht übermenschliches Schicksal, sondern eine tödliche Form der Phantasielosigkeit und Unmusikalität.” – Természetes, hogy itt a szerző a *nagyvonalúságot, szintézist* igényli és tartja döntő jellegűnek. (Franz Werfel: Realismus u. Innerlichkeit. Rede, gehalten am 6. Mai 1931 im

vetkezőleg: az életét kívülről befolyásoló hatások végeredményben állandó szellemi megfeszülést, *sűrített aktivitást* követelnek tőle. Ezek tehát a lemaradás, a megállás, az elpetyhüdés, a szétesés ellen biztosítják az egyént és egyúttal állandó szellemi és lelki munkát követelnek.

Az *anyag* élet biztosításának alapfeltétele – mint tudjuk – a *munka*. A *szellemi és lelki* életnek indító és fejlődést kiváltó energiatömege is az *állandó szellemi és lelki munka*.

Láthatjuk tehát, hogy a felnőtt ember nem jut biztos és kényelmes életrévbe. Az élet áramlásában *mindig új és új munka vár rá*. Az életkörülményektől függően kisebb vagy nagyobb, amely azután kevésbé vagy erősebben színezi át a *felnőtt ember lelki életét*.

I. A küzdelmes élet porondján.

Az élet gyakorlati síkja lehetőségeket kínál a (felnőtt embernek). A megélhetés a munka abszolút igényével lép fel. Mindenki helyet keres, hogy testi vagy szellemi erőfeszítésével megszerezhesse a lét anyagi feltételeit, amelyek biztosítása után felszínre kerül az a nagy belső erőfeszítés is, amely már a szellemi és lelki erők érvényesítésére tör. Ezekkel az erőfeszítéseikkel kapcsolatosan szellemi és lelki különbségek jelentkeznek a felnőtt egyének között. Ezeket az eltérő lelki típusokat fogja az első rész ismertetni.

A) Próbálkozások.

1. Küzdelem a létért.

A természetben erős iramot diktál a létfenntartás. A külső és belső bontó hatások ellen harcolva tudja csak önmaga életét és fajtát biztosítani minden élő szervezet. Ebből, az egyetemesnek látszó küzdelemből az ember sem vonhatja ki magát. Benne is megszólal az élet törvénye és követelése olyan munkára sűrgeti, amely az egyéni és a jövő nemzedék életét fenntartja, fokozza és erősíti. Ennek a munkának legnagyobb részét és céltudatos felhasználását a *felnőtt ember* végzi.

a) Az egyéni élet fejlődésével szerves kapcsolatban van az erőfeszítés, a küzdelem. Hiszen valamely alacsonyrendű szervezet kifejlődését is a sejtkepződésben résztvevő energiák megfeszülése szolgálja. Fokozottan így van ez az ember lelki életének kialakulásánál, ahol gyakran lenyűgöző és csodálatraméltó ez a megfeszülés. Mert az egyén adott értékei nem maguktól, hanem a rájuk ható *ébredő* erők hatásától indulnak fejlődésnek. Csak a *lehetőség* alapját hordja magában az emberpalánta. A valóságos, az érvényhez jutott tehetséget a külső és belső erőhatások juttatják domináló helyzetbe.

Mennyi küzdelembe kerül, míg a csirázó magból facsemete lesz, mennyi fagyot, szárazságot, áradást, vihart, parazitás fertőzést kell győzelmesen leküzdenie a facsemetének, míg erős, lombos, egészséges gyümölcsű fává izmosodik! Hasonló az ember sorsa is, ez a differenciált, fejlődő élet, amely még nagyobb és erősebb viharokkal küszködik. Az ő útja nem kényelmes és nem sima. Történelmi ciklonok, hibás társadalmi struktúrákból keletkező rengések, faji vagy családi tragédiák, *egyéni megoldatlan problémák* teszik bizonytalanná és iránytalanná az életét. Ezek hatásának kiegyenlítése bizony az ember legnehezebb feladatai közé tartozik. Amint fentebb mondtuk: a gyermek és ifjú életében még sok a támogatás, a védelem; a felnőttre azonban *saját életének* és a *jövő nemzedék* életsorsának problémája is reánehezedik.

Hol és hogyan történik a felnőttek világában az egyéni és a jövő élet érdekében kifejtett küzdelem?

Maga az a tény, hogy a természet mindent csak *lehetőségek* alakjában nyújt és nagy általánosságban semmit sem ad készen, ráutal bennünket arra, hogy erőfeszítéssel kell megszerezni a fizikai élethez szükséges javakat. A föld *művelést* igényel, a művelés *munka*, mely fogyasztásra alkalmas mezőgazdasági javakat hoz létre. A termés betakarítása s annak gazdaságos felhasználási módja is *munkát* igényel. Az ember élete azután bizonyos mértékben *hosszú* idomul ehhez az életformához. Szervezetének bizonyos funkciói uralkodni fognak és speciálisan alkalmassá teszik ezekre a munkákra az egyént. Az ember és a természet egységet fognak alkotni, amely bizonyos harmóniában oldódik fel s ennek lesz következménye, hogy a természet a megmunkálást, az ember pedig a munkát fogja igényelni.

Ez az igény a felnőtt ember életében teljes érvényesülést nyer. Igaz ugyan, hogy a testi és lelki erők a fejlődés minden stádiumában (gyermek-, ifjúkor) végeznek munkát, de csak a teljes kibontakozás után tudnak befejezett eredményt felmutatni. *A céltudatos és produktív erőfeszítés* a felnőttek élettartalmához tartozik, mert a testi, szellemi és lelki erők *teljessége* csak a kiforrott ember fizikumában, Kulturbund, Wien. Paul Zsolnay Verlag. Berlin-Wien-Leipzig, 1931. 28. l.)

szellemi és lelki életében lehet meg.

A testi erőfeszítés azonban inkább eszköz jellegével bír. *A lélek az, amely irányít.* A technikai, gazdasági ismeretek, a tudományos felfedezések mindjobban lehetővé teszik, hogy az ember testi erőfeszítésének *leghelyesebb és legracionálisabb* módját alkalmazza. A százak izomerejét igénylő faóriások vagy sziklatömegek emelését ma géppel végzi az ember. A szállítás problémáját a gőz és villamos áram felhasználásával oldja meg. Ez pedig azt jelenti, hogy az ember megsokszorozott igényeit az emberi szellem által felismert energiák munkába állítása révén elégíti ki. A technika expanziós területe kiszélesedett. Hatása a szellemi és lelki élet birodalmában is változást idéz elő. Új, eddig nem ismert fizikai, kémiai, élettani, lélektani törvényszerűségek birtokába jutott az ember, amelyek lényegesen átformálták az emberiség életét. Más lett az emberiség élete az elektromos energiák felfedezése után és más lenne az atomenergiák felszabadítása és technikai felhasználása után. Más volt a tömegek szellemi élete a betűvetés gyermekkorában, más a képe a sajtó és a fototípus korában. Más az élet a plutokratikus, a feudális, a kapitalista rendszerre épített gazdasági és más a kollektív vagy korporációs elgondolásban. Sőt egészen groteszk, fantasztikusan elferdült formát kap akkor, ha egyoldalú dogmatizmussal kinyomják kereteiből az *egyénséget* és mindent elnyomóan érvényesül *a sablonos formával*⁷ dolgozó közösség.

De mindeme hatások mellett a felmerülő egyéni, lelki nehézségek s akadályok elhárítását is megkísérli az ember. Az egyéni élet akadályai között szerepelnek az öröklött és szerzett betegségek, esetleg a hiányosan fejlett érzékszervek, az elme-konstitúcióból következő indulatosság vagy az ösztönök, rossz szokások, szenvedélyek uralma, ezeknek lelki reakciói, az akarati vagy érzelmi élet fejlődési zavara vagy visszamaradottsága, a milieu által kitermelt pesszimista élet- és sorslátás, amellyel együtt az élet végtelen perspektívái is elhomályosodnak s egy sajátosan sötétszínű gondolatcsoport erősödik meg az egyén belső életében. E vázaltszerűen felrakott vonalak is jelzik, hogy mennyire reánehezhetnek és a valóságban reá is nehezednek mindezek a felnőtt ember életére: *testi és lelki terhek lesznek, amelyek gyakran az ember heroikus belső erőfeszítéseit igénylik, hogy harmonikus életet tudjon magában felépíteni.* A panoptimista felfogás szerint⁸ érthetetlen és lehetetlen ez az elváltozás, de a melankolikusság és édeskés élet helyett *a belső erőfeszítés lendületét nagyra értékelő katolikus teológia* erőteljesen hangsúlyozza, hogy az isteni életterv *permanens erőfeszítésben*, soha nem pihenő aktivitásban jelöli meg ennek az átalakulásnak, ennek az újjászületésnek a *rugóját*. Ebbe a mély elgondolásba teljesen beleillik az eredeti bűn terhe is, amely a megváltás kegyelmi bőségének segítségével az élet isteni tervének diadalra jutását segíti elő.

Eme élettérnek leküzdése tehát a felnőtt ember legfontosabb egyéni problémái közé tartozik, még pedig azért, hogy saját életét egyensúlyba hozva tudjon diadalmaskodni, és azért is, hogy a gondjaira bízottak életében segítséget bírjon nyújtani. Ebből következik, hogy a felnőtt ember életében erősödik ez a lelki vonal, mely az önfeláldozásig menő segítségi készséget jelenti. És ez nemcsak a családi élet keretein belül van így, hanem megnyilatkozik az élet minden síkján. Például a tudós sokszor életét *áldozza* fel azért, hogy kísérleteit befejezhesse, vagy valamely új betegség terápiáját kidolgozza; ebből a lelki magból csirázik ki az a fanatizmus is, amely politikai, erkölcsi vagy faji eszméért feláldozza jövőjét, egzisztenciáját, sőt életét is. Mindez – kétségtelen – férfias cselekedet, de nem olyan értelemben, hogy *csak* férfiemberből felfakadó aktivitás lenne, hanem abban az elgondolásban, hogy leginkább a felnőtt, kiforrott egyéniségek életének jellemző jelensége.

b) Eme *egyéni* problémákért felfakadó küzdelmek mellett észre lehet és észre kell venni a felnőttnek a *jövő élet* érdekében megvívott permanens harcát is. A felnőtt ember ilyenkor már nemcsak azért áll az életfront első vonalában, hogy onnan önmagát diadalmasan kiemelje, hanem azért is, hogy a *jövő* tartalmas és munkás szolgájává nemesüljön. Ez pedig a szó fizikai, szellemi és lelki értelmében értelmezendő. Láttuk, hogy az ifjúság lelki képe a forrongás és az előkészület fázisát mutatta, a felnőtt ember életében már a teljes *életszolgálat* nyilatkozik meg, amely ősi törvény szinte rászorítja a felnőtt embert arra, hogy a *jövő élet* szolgálatába szegődjék. A valóságban ez úgy megy végbe, hogy az ősi

⁷ Lásd a szovjet elgondolását, amelyről Werfel így ír: „Wie uns schon die Lehre von den letzten Dingen der Sowjets zeigt, geht sie darauf aus, das individuelle Bewusstsein zu vernichten, um es durch ein leichtlenkbares Kollektivbewusstsein zu ersetzen, das sein Elend weniger fühlt. Und nicht nur in Russland, nein, überall, wenn auch in verschiedenen Abstufungen, verfolgt sie die gleiche Tendenz. Dazu dienen ihr hundert Mittel, von der jeweiligen politischen Parteidisziplin bis zum Sport. Eine unermessliche Verblödung wächst heran. Das „genormte“ Hirn triumphiert.” (Franz Werfel: Realismus u. Innerlichkeit. Rede, gehalten am 6. Mai 1931. im Kulturbund, Wien. Paul Zsolnay Verlag. Berlin-Wien-Leipzig, 1931. 20. l.)

⁸ Ellen Key: Mutter und Kind. Berlin.

ösztönből születő érzelmi és vágykomplexum az élettárs felé veszi irányát, e személyes életkapcsolatot az egyén az érzelm erejével átszínezi, az erkölcs síkján átmentesíti, így lesz a felnőtt ember ösztönös és érzelmi élete átnemesült eszköz – a jövőendő új ember érdekében.

Ez a tevékenysége nemcsak az új élet születéséig terjed, hanem az értelmi és akaratú folyamatok segítségével áldozatos munkára, nevelésre, az új élet *kiépítésére* is koncentrálódik.

A felnőtt ember édesapái illetőleg édesanyjai *hivatása* gyakran már magában hordja az egyéni élet-célok feláldozását is. *Az egyén életének súlypontja tehát lassan eltolódást szenved.* Az új helyzet egyensúlyt jelentő középpontja a *gyermek* lesz. Körülötte forog a családi élet, érette folyik az áldozatos munka, feléje fordul szinte minden gondolat, de belőle árad a fájdalmat, nélkülözést ellensúlyozó tiszta öröm is. Ez a belső átcsoportosulás a felnőttek egész életét áthangolja. Bizonyos, hogy az életküzdelmek *sokszorosítását* jelenti, de a tiszta örömben egyúttal azok könnyítését is hozza.

Nagyon természetes, hogy ez az élethivatás kemény küzdelmet követel.

Az *édesanya* nemcsak fájdalommal szüli meg gyermekét, hanem sok fájdalom, áldozat, gond árán neveli is. Az *édesapa* hasonlóan igen sok munkatöbbletet, lemondást és szenvedést vállal. A fizikai munka is több, a gond is nagyobb; következőleg az élet is küzdelmesebb. Van ebben valami felemelő és *kozmosz* célt kisugárzó tevékenység, mert itt már a létakció, a munka, a szenvedés átlépi az egyéni élet szűk keretét és beleszárad az emberiség egyetemének vég nélküli távlatába.

A fizikai életszolgálat mellett a jövő nemzedékért hozott *szellemi és lelki erőfeszítés* is a felnőtt ember életfeladatai közé tartozik. Az új élet, a gyermek nemcsak ösztönből felhasadó igény. Nem egyszerű biokémiás csoda, hanem *szellemi fejlődésre teremtett lélekkel* bíró vég nélküli misztérium.⁹ Aki más dimenzióhoz is tartozik és bizonyos határon túli fölötté áll a földi élet immanens fejlődési törvényén, amely gyakran csak az erősebb, a típus fölénységét és győzelmét vetíti elének.

A lélek jövőt szolgáló értékei nem redukálhatók le a testi kiválóságok egyoldalúságára, mert hiszen ezek az értékek is csak a *magasabbra fokozott lelkiség megújuló és céltudatos munkájával teremthetők meg.* Ezért van, hogy a biológiai funkciók mellett a szellemiség szélesebb áramlása, a lelkiség erőteljesebb uralomra törése még sajátosabban tartozik az emberiség jövőjének szolgálatához.¹⁰ Életküzdelemre ugyanis csak az készülhet fel a *győzelem reményével*, aki minden kibontott tehetségét próbálja harcba állítani. A jövő szolgálatában álló felnőtt emberek közül sokan tudatosan meglátják ezt a fenséges hivatást, sokan inkább intuitíve megérik ezt és áldozatos küzdelemmel állnak a feladat szolgálatába.¹¹

A mindennapi életben úgy valósul ez meg, hogy a felnőtt ember – akár szülő, akár nevelő legyen az – ösztönből születő érzéskomplexum hatása alatt valamiképpen eljut odáig, hogy a gyermekét tanítsa vagy taníttassa és ezáltal az alvó, pihenő szellemi életlehetőségeket felébressze és kifejlessze. A családi kör, a milieu, az iskola nevelő lelki hatása, az egész élet vitális egybefonódása minden pillanatban fontos tényezője ennek az erős ritmusú fejlődésnek. A legparányibb külső hatás vagy az erkölcsi és vallási élet ébresztgetése vagy az életszentség magaslatára való felsegítés azt jelenti, hogy a felnőtt ember, az önrendelkező személyiség, a *jövő szellemiségének és lelkiségének szent szolgájává* magaszosulhat.

Természetes, hogy ez a munka nem lehet csak külsőséges, mikor *utat épít ilyen tiszta magaslat felé.* A valóságban a legmélyebb szellemi vagy lelki akcióval kell itt számolnunk, amelynek energiaforrása a *Teremtő* isteni élettervből fakad. Ezért van, hogy ennek a belső, lendítő, cselekvésre kényszerítő erőnek majdnem lehetetlen ellenállani s hogy az emberiség szellemi és lelki fejlődési vonala végeredményben párhuzamosan halad a *Teremtő* életirányításával.

Hogy ennek a magasabbrendű szellemi vagy lelki életnek szolgálata mekkora erőfeszítést és milyen küzdelemvállalást jelent, azt azok ismerik teljesen, akik tudatos módon állanak a gyermek- vagy

⁹ „A gyermek a vitalitás megkoronázó csodája. --- A gyermek a Metafizikumnak követe. --- A gyermekhez nagy titok tapad. Lepecsételt levél, melyet távolról, a Metafizikából küldtek a Fizikába. Ezt a levelet a szülő közvetíti B így bekapcsolódik a Metafizika vitális áramlatába. A szülő meghal, de a gyermekben feltámad s tovább folytatja életét.” (Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bp., 1930. 287. l.)

¹⁰ *Itt kerül az egyén az emberiség egyetemes céljának sugárkévéjébe. Ezen a ponton válik egyéni erőfeszítése az emberi közösség javára is.*

¹¹ A megérzés közvetlenségéről ír gyönyörű szavakkal *Prohászka*, midőn így szól: „Minden, ami nagy, az naiv, vagyis minden, ami nagy, az fakad és születik; azt nem kotyvasztják gondolatpépből, azt nem nyálazzák szóbeszéddel, azt nem enyvezik önző ragasztékkal, azt nem öltöztetik párizsi nyegleséggel, hanem – ismétlem – az fakad, az pattan. Az etikában is minden, ami nagy, az a lélek fakadása, a lélek lendülete, a lélek friss s érintetlen megnyilatkozása...” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái, X. köt.: Korunk lelke. Bpest, 1928. 247. l.)

felőtt-társadalom szellemiségének és lelkeségének szolgálatába. A szülők, nevelők, tanárok, erkölcsi testületek, vallásos egyesületek, a papság: mind ezen a nehéz terepen harcolnak. Több vagy kevesebb eredménnyel aszerint, hogy erősebben vagy lazábban tudnak bekapcsolódni a kegyelmi élet jövőt építő isteni áramkörébe. Ugyancsak ebben az irányban dolgozik a felnőtt emberiség elitje, hogy áldozatos lelkével mások életének, az emberiség jövőjének fejlesztője és megnemesítője legyen. *Gyakran még akkor is, ha kiforrott egyéni élete teljesen elég, míg másoknak világitani próbál.*

A felnőtt ember életének szinte lényegéhez tartozik tehát a *küzdelmes élet. Még pedig egyéni életének s a gyermek, a jövő élet kialakításának vonalán.* Természetes következésben mindez érzeteti hatását a felnőtt ember egész életén. Sőt ebből logikusan következik, hogy a legtöbb életjelenség, lelki-folyamat tevékenységbe lendülő energiakomplexum lesz. Ebből nő ki szervesen s itt kapja meg legmélyebb célját és értelmét. Vagyis a felnőtt ember földi életének legjellegzetesebb, legeggyetemesebb, legmélyebben fekvő s a *Teremtő* elgondolásával legteljesebben megegyező stigmája: a *küzdelem*.

Küzdelem az egyéni élet legteljesebb kibontakozásáért, küzdelem a gyermek, a jövő élet alapjának legértékesebb és legerősebb megépítéséért. Amit így fejezett ki az Úr Jézus. „N e m jöttem békét hozni, hanem kar dó t.”¹²

2. Az anyagi élet biztosítása.

A földön élve az anyagi élet biztosítása adja az alapot, amelyen a szellemi élet kifejlődhet. A gyermeknek szülői nyújtják a kenyeret, a legtöbb felnőtt azonban maga biztosítja életének anyagi feltételeit.

a) *A felnőtt férfi* ifjú évei is ezt szolgálják. Ebben az életszakaszban az életben való elhelyezkedést az életpályához szükséges ismeretek elsajátítása és szélesebb kultúralap megépítése közvetlenül illetve közvetve segíti elő. Ez a beállítás nem egészen tőlünk függő, önkényes csoportosítás, hanem igen sok esetben, sőt majdnem mindig az *egyéni képességek és külső körülmények eredője*. A közbeszéd is mondja, hogy „*egyéni hajlamaink*” visznek fizikai vagy szellemi munkaterületre; de az is bizonyos, hogy *külső körülmények* (szülők, általános gazdasági helyzet, kultúrközéppontok közelsége, kultúrált vagy elmaradt társadalom atmoszférája stb.) gyakran intenzív és kényszerítő hatása lendít egyik vagy másik életpályára. *Az egyén útját elhivatásszerűen meghatározó készségek, képességek, tehetségek nem mindig győznek a külső hatásokkal szemben.* Különösen a fejletlen akarati életű egyéneknél látunk erre példákat. Akiknek élete éppen emiatt tragikus egyensúlytalansághoz is vezet. A belső kvalitások irányító hatása legtöbbször olyan pályánál történik, ahol valamiképpen eszményibb és áldozatosabb életirányt kell követni (pl. orvos, felfedező, művész, pap, misszionárius, betegápoló *apáca* stb.).

Az anyagi életfeltételek teremtése azonban – mint előbb érintettük – a felnőtt ember momentán *társadalmi helyzetétől és munkájától* is függ. Egészen közömbös azonban, vajon fizikai munka vagy szellemi erőfeszítés útján jut-e a földi javaknak birtokába. Lényeg az, hogy függetleníteni tudja magát a régi, családi keretektől és önmaga legyen fizikai életének fenntartója. Ez annál inkább szükséges, mert az önfenntartáshoz szükséges javak birtoklása teszi lehetővé az igazi önállóságot és függetlenséget.

Ez a birtoklás lehet ingóra vagy ingatlanra vonatkozó s az abból származó jövedelem vagy szellemi és fizikai munkabér. Bármelyik forrás nyílt is meg a felnőtt *férfi* előtt, mindegyik *lehetőséget* nyújt arra, hogy ezen keresztül anyagi életét biztosítsa. Aki a gazdasági javak olyan mennyiségű birtokába jutott, hogy jövedelméből megélhet, annak a belső világában gyakran valami speciális tónusú kiegyensúlyozottság, megnyugvás és új családi tűzhely-építés lehetőségének öröme és vágya támad. Ez a *biztos bázis* nagyon is *jelentős tényező* az egyén további lelki életében. Az egyéni és társadalmi élet belső rendjét, nyugalmát azok a férfiak biztosítják és szolgálják, akik az anyagi életfeltételeknek a létminimum feletti nívóját érték el.

Egészen más lelki képet revelál az a *férfi*, aki mindennapi kenyerét sem tudja megszerezni; s ebben a reménytelen állapotban mindegy, vajon szellemi vagy fizikai munkás-e az illető. A nyomor, az éhség már ősi ösztönök erőit fakasztja fel. Ha pedig ez *tömegjelenség* – ami a hibás társadalmi épület pregnancies jellemzője –, akkor féktelen, forradalmi kitörések születnek belőle.

Különös erősséggel jelenik ez meg az *értékesebb egyéneknél*. Napjainkban sok szomorú példát találunk erre. A *diplomás férfit* tudása predesztinálja valamely komoly állásra; szellemi nívója alapján jogosnak érzi a magasabb életstandardot, éppen ezért a *munkanélküliség*, a munka piacról történő le-

¹² Mt 10,34.

szorítás felszíthatja benne a szenvedélyes elégedetlenséget és a szélsőséges táborba taszíthatja.

Ezért van, hogy éppen napjainkban olyan erőteljesen és vészes komolysággal lett aktuális a „*harmincévesek*” mozgalma. Ebből a szomorú tényből *sűrítve* emelkedik fel a problémakomplexum és *megoldást sürget a fiatalság létminimumának biztosítása*, hogy a bennük levő szellemi és lelki értékek a nemzet és az egyetemes emberiség javára érvényesülhessenek.

Nagyon felületes ember volna az, aki a „*harmincévesek probléma*”-ját a csendre intő rendőr gesztusával akarná elintézni. Még naivabb volna az, aki nem akarná tudomásul venni ezt a komoly mozgalmat. Bennünket most – *sajnos!* – nem annyira a megoldás módja és gyakorlati kivitele érdek, mint inkább annak a lélektani ténynek megállapítása, amely szerint, ha az anyagi élet lehetősége még *minimálisan sincs biztosítva*, a belső kiegyensúlyozottság megbillenhet és primer, ősi ösztönök vehetik át az egyénben a vezető és irányító *szerepet*: „Erőfeszítéseim önzetlenek és tiszták voltak. A tiszta élet útját járom, férfieletem hajnalán emberhez méltó életet *követelek*; még pedig az *élet joga alapján*. Aki ettől megfoszt, ne csodálkozzék, ha kemény ütésű lesz az öklöm.” – Talán túlzónak hangzik ez a beszéd azoknak, akik nyugalmas állásban vannak, pedig ez s ehhez hasonlóak: szomorú valóságok és éppen ezért figyelemre méltóak. „Évek során becsülettel dolgoztam, hogy családi fészkemből új családba léphessek. Ez az *Isten* terve; úgy neveltek, hogy így *nézzem a világot*. Ebből a szent, eszményi álláspontból nem engedek. Legalább azt a sarkot követelem itt a földön, ahol családi fészkemet megakharhatom. Ha a mezők lilimának és az ég madarainak mindent megad a *Teremtő*, akkor miért akarják tőlem, az embertől megtagadni ezt az én „embertestvéreim?” Ezt a jogtalanságot soha sem tudom elismerni; ezt mindig csak az erősebb jogának tartom; *ez pedig nem jog, hanem erőszak*. Nem én vagyok tehát a felforgató”, hanem az, ami velem szemben áll, az *erőszakos jogtalanság*.” Ugyanilyen hang cseng ki ebből a néhány mondatból is: „Ne mondjátok, hogy nincs megélhetési lehetőség; az talán igazság, hogy kisebb lett a kenyér. Rendben van! De a kenyérből egy falatot én is követelek. Ne tartsa kezében a kenyeret az, aki nem tud belőle törni az éhezőnek is.” Jól tudom, hogy ilyen mondatok nyomán felszakad az örök farizeusokban a reakció: „kemény beszéd ez, ki hallgatja ezt.”¹³ Azt megengedem, hogy az ilyen mondatoknak *támadó* jellegük is van. Azonban azt is el kell ismerni, hogy a munkát kérő és a munka nélkül nyomorgó fiatal diplomásoknak ez a lelki alaphangulatuk. Olyan valóság ez tehát, amelyből szomorú következmények szülehetnek. Szomorú következmények: mint a nemzeti, vallásos eszmény nélküli élet is.¹⁴

A *munkásosztály* munkanélküli egyénei ugyanezt az elégedetlenséget tárják elének. Aki egyszer beszélgetésbe ereszkedik a „munkát-kenyeret” kiáltókkal, az tapasztalni fogja, hogy ezeknek lelkét egészen deformálja a tragikus horizontú, bizonytalan jövő. Mert a *katolikus Caritas* segítő keze nem ér el mindenhova, nem melegíthet, nem segíthet, nem áradhat *állandóan*. Akiket nem ér el, azokat a nélkülözés a szélsőséges elemek (kommunizmus) felé nyomja. – A jobb szárny is követeli, még pedig a „*Quadragesimo anno*”-ból áradó krisztusi jog alapján az *emberhez méltó* életfeltételeket.

A *munkanélküli férfi* lelkét gyűlölet tölti el mindenkivel szemben, akinek csak valamije is van, mert a benne is jelentkező életigények kielégítetlenek. Az öröm utáni vágy csak fantom. Ez az ellenséges magatartás már majdnem eleve kizárja, hogy a szellemi és lelki élet hangsúlyozása eredményes legyen. Egy derék, jó páternek azt mondták a szeméttelenen élők: „*Ez a pokol itt, tisztelendő úr! Ez a földi pokol!*” Nem lehet a fejet elfordítani ettől, az emberi személyiséget mélyen megalázó látványtól, amely a valóságos élet egyik sötét síkját jelenti. Nem szabad elkábítani magunkat azzal a lemondó akkorddal, hogy *ma az alsóbb néposztály aposztáziájával állunk szemben!* S nem szabad azt hinnünk, hogy egy ilyen „megállapítással” a problémát elintéztük. Jól mondta a mi kis magyar világunk egyik csodája, *Prohászka* püspök, hogy előbb a nyomor mocsarait kell lecsapolni és csak azután várható, hogy természetbe szökkenjen rajta a magyar élet. *A szellemi és lelki életnek feltételei vannak*. A nyomorban, éhségben megkísértett ember alig alkalmas a lelkiség kiművelésére. *Ilyen atmoszférában csak a kivételes egyének, a szentek mutattak hősi példát, a hétköznapi emberek rendszeren elvesznek ebben a hínárban.*

¹³ Jn 6,61.

¹⁴ Eszmény nélkül sem az egyének, sem az ezekből alakult nemzetek nem élhetnek. „A nemzetek változtathatnak ideált, de nem élhetnek éneikül. Bármi legyen is ez, Róma hatalma, Allah nagysága vagy Anglia hegemoniája, egy és ugyanazon a módon nyilvánul meg s a lelkek, melyek eltelnek vele, olyan erőt nyernek, amelyet semmiféle észbeli argumentum nem pótolhat.” (Le Bon: Új idők pszichológiája. Világkönyvtár. Bpest. 1927. 35. 1. Ford.: Strém Géza dr.) – V. ö. Kornis: Az államférfi. Bpest. 1933.

*A munka a lelki élet alapja.*¹⁵ A munka útján megszerzett kenyér pedig a *fejlődés lehetőségének biztosítója*. Azért van, hogy az állás vagy munkaalkalom biztosítása a lelki egyensúlynak és azon túl a lelki fejlődésnek is első bázisa. Az anyagi élet, a fizikai lét biztosítása az egyéni és jövő életszolgáltatásnak lehetőségeit jelenti. Vagyis a kialakult egyént az élet magasabbrendű szolgálatába tudja beállítani.

b) *A felnőtt nő* élete bizonyos pontokon eltér a férfi életétől. Alapvetésben itt is a munka adná és adja meg a megélhetés, a létezés s a lelki élet alapjait.

Normális viszonyok között a házasság élet keretében az otthon gondjai, a gyermek nevelése, a családi élet harmonikus kiépítése a felnőtt nő primer élethivatása.

A természet ősi rendje, vagyis az isteni törvény értelmében a házasság élet keretében éli le életét a legtöbb nő. Ebben a helyzetben az anyagi élet gondját talán kevésbé érzi, mint a férfi, mert a kenyérkeresés nehéz munkája legnagyobb részben a férfit nehezíti. Az élet valamiképpen az otthoni munkát osztotta a feleségre. Az otthon karbantartása, a háztartás vezetése, a gyermeknevelés stb. volna a feleség hivatása. Az ilyen körülmények között élő feleség lelki alaphangulatát a kiegyensúlyozottság jellemzi. Éppen ezért a családban a kenyérszítással együtt lelkének ebből az elégedett hangulatából is kell valamit kisugároznia. *Ebben kapja meg a feleség magasabbrendű életcélját is*. A boldogság nélkülözhetetlen része ez a szellemi és lelki emanáció. Ezáltal lesz derűs, erős, kitartó és egyensúlyozott a család élete. Az állandó harcra ez a lelkiség tud legjobban felhangolni.

A felnőtt nőknek tekintélyes része azonban nem jut el az *Isten* szabta házasság élet keretébe. Hiányzik életük mögül a férfi, aki legalább nagy részben biztosítani tudná a lét anyagi minimumát. *Önálló életformát* kell tehát választania a társtalán nőnek, hogy élni tudjon fizikailag, szellemileg és lelkileg egyaránt. *Különálló életformát*, mely talán jobban egyéniséggé határolja, de annál erősebben próbára is teszi.

A házasság életben a kenyérkereső szerepét betöltő férfi lelki életével és hivatásával szemben egészen más és sokkal terhesebb hivatást teljesít a kenyérkereső nő. Munkájában van sok függetlenségre való törekvés, ez azonban nem tartozik a nő domináló lelki vonalaihoz. A nő lélekben bizonyos ráutaltságot és támaszt igényel. Az a dolgozó nő, aki valóban a gazdasági viszonyok kényszerítő ereje következtében kénytelen munkát vállalni, az szívesen *áldozza* fel „szabadságát”, ha megfelelő harmonikus életlehetőséget kínál neki a házasság. Ilyen esetben csak az köti le magát a „szabadság” ideológiájára mellé, aki élvezni akarja ennek *bűnös* „előnyeit”.

Mindennap számos példán láthatjuk: az élet áramlása eltolja a nőt a kenyérkereső munkától és csak szükség esetén engedi ezen a téren való érvényesülését. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a női munka a kenyérkereső területeken nem lehet elsőrendű (lásd tanítónők, tanárnők, orvosok, iparművészek stb. termelését), hanem *csak annyit, hogy a kenyérkereső munka nem lehet ősi és primer életformája a nőnek.*¹⁶

A fiatal leány által végzett tanulmányok lényegében a szellemi és lelki élet fejlesztésére valók. Ezzel kapcsolatban nem lehet elhallgatni azt a szomorú tényét, hogy napjainkban mindig több és több nő kényszerül arra, hogy anyagi életfeltételeit maga szerezzék meg. Ezeknek a lelki életében gyakran az anyaság alaptónusával ellentétes és káros tónus is észlelhető.

Az első, hogy a természetes élethivatás helyett *fizikai vagy szellemi munka s az azzal összefüggő problémák lépnek előtérbe*. Ezzel együtt a természetes élethivatás elnyomása nehéz kríziseket eredm-

¹⁵ „A dolgozásnak lelkiületet alakító hatása abban a körülményben gyökerezik, hogy minden munkára szándékosan összpontosítanunk kell figyelmünket és minden munka akarati tevékenység.” (Imre Sándor: Nevelési szempontok az elzúllás ellen irányuló küzdelemben. Kiadta a Patr. Egy. Orsz. Szöv. Bpest, 1913., 348. l.)

¹⁶ Dr. Else Schilfarth: Psychologie der breufstätigen Frau. Leipzig, 1929. – *Ebben igaza van Gyertyánffy-nak*: „Az erős női akarat és nemes ambíció sok minden olyan akadályon keresztül törheti ugyan magát, amelyeket megrögzött emberi szokások, elfogultságok, bornírtságok, avagy az ezekben gyökerező intézmények állítanak elébe: de azokat az akadályokat, amelyek a saját természetének örök törvényeiben vannak meg adva, nem fogja büntetlenül átléphetni soha. És talán nem csalódom, ha ép ezekben vélem felismerhetni a nők mai életharcaiban oly sűrűn előforduló keserű kiábrándulások, letörések, katasztrófászerű összeomlások és elzúllások valódi okainak egyikét.” (Gyertyánffy István: Levelek a feminizmus és nőnevelés kérdéseiről. Bpest., 1917.) – *Méhely* Fejlesztő is azt hangsúlyozza, hogy a nő a férfinak nem vetélytársa, hanem élettársa legyen. (Egyetemi előadás.) – Ezért van az, hogy a nő igazi társadalmi helyzetét azok találják meg, akik az édesanyjai hivatást kínálják nekik. Ezt dicséri és ajánlja *Kluge* is, midőn így ír: „Ihren natürlichsten Platz hat die Frau einzig und allein in der Familie. Mag auch der sterile Sinn gar mancher modernen Jungfrau oder Frau sich dagegen empören: Die erste Pflicht des Weibes ist nun einmal. Mutter zu werden...” (Dr. Kluge: Männliches und Weibliches Denken. Halle a. S., 1902.)

nyez. Mert a természet magával szemben nem tűr erőszakot; a magánosán, egész különleges hivatásában élő nő nem kapja meg a természet igényelte élettartalmát, következésképp helytelen utakon iparkodik kielégülést nyerni. Életének célját közülük csak az találja meg, akiben az anyai érzés úgy keres érvényesüléseket, hogy *lelki értékeinek kisugárzásával próbál anyja lenni azoknak, akiket az élet megfosztott az édesanyai szeretet melegségétől.*

Másodszor tény az is, hogy a tartalmatlan élet és a vele együtt járó lelki türesség valamiképpen fokozott s lassan állandósuló *blazírt lelki tónust eredményez.* Ez azután – megerősítve a nő fizikai életében periodikusan jelentkező elváltozásokkal – esetleg a *hisztériának* szimptomáit is felszínre hozza.

Harmadik jellemző vonása e típusnak, hogy kapkodó, felületes, *külső sikerekben feloldódó lényvé devalválódik,* akit alapjában túltengő érzelmi élet irányít. Éppen ezért nehezen tud a külső hatásoktól *elvonatkozott életet élni.* A túltengő érzelmi élet pedig rossz iránytű, mert a pillanatok szülte változó hangulatok áramlásai az egyént zátony felé sodorják. Ha pedig végül még azokat a tudatalatti tényezőket is ide kapcsoljuk, amelyek *gátlások hiánya* következtében elemi erővel törnek a tudatba, akkor megrajzoltuk azt az „*imponderabilé*”-ben elmerülő és lélekszárnyalás, érzelem-kiáradás helyett földre néző és földön járó felnőtt nő életét.

Még sötétebb lesz a kép, ha ezek a tudatalatti elemek *győzelemre* jutnak, ami külső hatások vagy belső egyensúlyozó energiák hiánya miatt szokott bekövetkezni. A pénz és könnyű élet csábítóan intenek; az élet örvénylését kevéssé ismerő, a felszín csillogását szerető, a nehézséget, küzdelmet nem szívesen vállaló nők igen könnyen szédülnek bele abba a mocsárba, amelyet *Vénusz virágos kertjének* hívnak.

Az anyagi élet feltételeinek megszerzése – amint láttuk – férfi és nő életében más és más erőfeszítést igényel, de egyúttal bizonyos vonalon túl más lelki tónust is teremt. A hivatás, az életpálya, a megélhetés gondolatai mindenkiben más hatást keltenek még pedig mélységben, tartósságban, intenzitásban egyaránt. Abban azonban talán mind megegyezik, hogy a férfit és nőt valamilyen *életcél felé* szeretné lendítem.

Ha közben itt-ott a körülmények el is sodorják a felnőtt embert – férfit vagy nőt – az élet helyes útjáról, még akkor sem szabad egyszerűen tudomásul vennie a „*megmásíthatatlan*”-t, hanem arra kell törekednie, hogy valamiképpen megtalálja – a *transzponálás mozdulatával* – azt a lehetőséget, amely az eltolódott élet kiegyensúlyozottságát a legjobban megteremti.

A legtöbb felnőtt ember évek hosszú során készül önálló, független életre. Miközben a csalódások igen könnyen letörnek, a diadalok pedig túlzott örömmre hangolják. A felnőttek életképének vizsgálatánál tehát számottevő tényező lesz az, a bensőben végbemenő és a külső életet átszínező mozzanat: *elérte-e, meg tudta-e teremteni magának önálló és független megélhetésének alapfeltételeit?...*

3. Szellemi és lelki felkészülődés.

Az élet minden mozzanata ívelés egy periódus lezárása felé, de egyúttal *kezdet* is. Befejez egy esemény tömeget és elindítja a következők sorozatát. A gyermek- és ifjúkor az élet egész lendületével dolgozik azon, hogy minél erőteljesebb és gazdagabb legyen az *életalap,* amelyre végül is a felnőtt élete épül. A felnövekedő ember külső vagy belső hatások következtében ráérezhet erre a nagy munkára és éppen ezért benne talán *tervszerűbb, céltudatosabb, racionálisabb* lesz az életre való felkészülés minden erőfeszítése. Azt sokszor hamar átlátja a felnőtt ember, hogy az anyagi életfeltételek megszerzése vajmi gyenge bázist nyújt emberhez valóban méltó élethez. Az étel és ital nélkülözhetetlen az ember számára, de csak életfeltétel és nem életigény és nem *élettartalom.*¹⁷ *Az emberi élet lényegét* nem az anyagi jólét, a gazdasági biztonság, hanem a szellemi és lelki kidolgozottság jelenti. Az öntudat fokozatos emelkedése közben *felébred az anyag fölé lendülni akaró ember szellemisége,* mely a tudás hatalmával domináns tényező lesz és a léleknek *transzcendens rétegek felé fordulásával* a szuverenitását is biztosítja. A lelki szuverenitása pedig az élet boldogságát és tartalmát önmagában és *Istenben* kezdi megszerezni. Az egyénnek ez a belső, fokozatos fel fejlődése *indítja meg az ember igazi kialakulását,* mert ebben az életébredésben szólal meg a maga *teljes* skálájával az *Isten* által teremtett emberi lélek.

Erre a szellemi és lelki „felébredésre” készül az *öntudatos* felnőtt ember. Ez a munka jórészt az ifjúkorban folyik, de a felnőtt ember fogja össze annak értékeit, hogy azokkal magát felszerelve lépjen

¹⁷ „... erős *természetesség s parancsoló eszményesség* kell az emberi élet teljes s boldogító kialakításához.” (Prohászka O. összegyűjtött munkái. VIII. köt. Magasságok felé. Bpest., 1928. 163. 1.)

ki az élet küzdelmes területére.

a) A szellemi élet szélesen felhasított horizontja magába zárja az értelem minden megnyilvánulását. A megismerés végül is olyan szellemi folyamat, amely fölényesen kutatja az élet rejtett igazságait és lassan birtokba veszi az anyagi világot. Sőt ezen túl megy, mert elhatol a jelenségek mélységeire és csak akkor nyugszik meg, ha az *Istenben* megtalálja életének értelmét. Az ember szellemének útja igazi „mélységkutatás”. Aki csak arra csonkítaná ezt, hogy az anyag jelenségeinek megismerésénél megálljon, vagy arra határolná, hogy az okok sorozatában a végső motívum felfejtését megtiltaná, az szárnyát szegné az emberi értelemnek. Ez még abban az értékelésben is bűnös gátlás lenne, hogy a *megismerendő világot nagyobbak tartja a megismerő alanynál*. Csak az találja meg az emberi értelem lényeges kvalitását, aki eljut annak tudatáig, hogy a földi élet értéke mi vagyunk.¹⁸ Az értelem is azért expandál bennünk, hogy a világ örvénylő ködrétegén keresztül az örökké világos, fénylő és *abszolút igazságot, szépséget és jóságot hordozó Istenhez vezessen bennünket*.

A szellemisség *expanziós* lényegére ébredő felnőtt ember ebből a szempontból fogja össze az élet ismeretét. Az elemi iskolás kortól kezdve azért tanulunk, hogy kavicsszemek, mozaikdarabok álljanak rendelkezésünkre, melyek segítségünkre legyenek, hogy összerakhassuk az élet igazi képét. A középiskola vagy főiskola is azért tágitja jobban és jobban a tudás horizontját, hogy mélyebb áttekintést nyerjünk az igazságok rendszerét illetőleg. Még a szakiskolánál sem lehet helyes és igazi cél, ha *kizárólag* a szakképzésre fordítja minden gondját; a szakkutatásnak is figyelemre kell méltatnia azt a tény, hogy az élet *felsőbbrendű szintézise nélkül nem képzelhető el az egyén tartalmas, kiegyensúlyozott és boldog élete*. A gyermek és ifjú még nehezen érti meg ezt a komoly tendenciát. Az ő életében a tanulás jórészt teher vagy ökonomikusán kihangsúlyozott öncél. A legjobb esetben az életben való jobb elhelyezkedés eszköze. A felnőtt ember már kezdi jobban összegyűjteni, egységbe foglalni a tanultak fel-tisztult eredményét, hogy ezekből az emberi életben nélkülözhetetlen *világnézetet* konstruálja meg.

A felnőtt ember életében ez a legnagyobb és legfontosabb próbálkozás; itt dől el a kérdés: *quo me vertam?* Merre forduljak? Az ellentétes felfogású emberekkel való érintkezés, a körülöttünk áramló világnézeti és társadalmi problémák nagy próbára teszik a felnőtt ember lelki életét. Ezen kívül a múlt és a belőle fakadt élmények a lélekben nem maradnak passzív rétegezésben; a lelki mérleg elbillenését igenis ezek irányítják, azonban a teljes irányváltozás mégis az érett szellemi életű egyéniség *tudatos döntésének* következménye.

Hogy merre hajoljon a szellemi mérleg nyelve, az nem egy-egy múltó benyomás iránytalan befolyásán alapul. Az élet ezernyi tényezője által létrehozott probléma tömeg állandóan csiszol, alakít, átértékel bennünk régi elveket. Éppen ennek következménye, hogy a kirajzolt irány *határozott követésére* csak sok küzdelem után képes az ember, vagyis a gyermek és ifjú által megszerzett ismeretekkel „igazsággűjtés” történik, a felnőtt ember szellemi munkája pedig már az *igazságok szintézise*, amelyből *világnézet* kristályosodik ki.

Az első tevékenység könnyebb, mert részletmunka, az utóbbi nehezebb, mert egész, összefogó és alkotó aktivitás s éppen ezért tartozik ez már a felnőtt ember szellemi világához, benne ugyanis lassan elcsendesülnek az érzelmi élet viharai, a szenvedélyek, ösztönök lendítő akciói. Eléggé lehiggadt és kifinomodott már az élet értelmének kereséséhez s eléggé értékes már, hogy bizonyos értelemben *alkotó munkához* fogjon.

Mikor tehát a felnőtt ember az igazságok tömegét mérlegeli, hogy minden ismeretét a *transzcendens életsík* magasabbrendű, célt és értelmet jelentő, az életnek tárgyi tartalmat adó életigazságban feloldja, akkor tulajdonképpen bázist keres, „*tömör alapozást*”, amelyen jövő életét felépítheti, így tehát a felnőtt ember *igazi* életépítő, mert ő rakja le életének valóságos betonlapjait.¹⁹ Az emberi élet ugyanis nem csupán az ismeretek sokaságát foglalja magában. Az élet értéke és értelme végső fokon az egyén materiális avagy metafizikai orientációjától függ, vagyis, hogy *milyen irányt* vesznek az egyén épülő ivrendszerei; a földre hajlanak-e vissza, vagy az örök tájak végnélküli távlati felé törnek. Aki *elveszíti ezt* az összefogó képességét és kizárólag csak a földi élet, kényelem, múltó öröm, efemer boldogság színvonalára silányítja az életét, az összeomló, befelé pusztuló, szűk horizontú ember marad. Aki pedig ezeket az íveket s a „tartókat” helyesen építi meg, annak kezében egybefutnak az élet-szálak és szintetikusán összefonódva egységes, harmonikus, boldog, földről felívelő életet fognak ad-

¹⁸ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest., 1930. A személyiség bölcselete. Az alany problémája. Alapvetés. Az „én” mint életvalóság. Az „én” vitális konstitúciója: erő, szabadság, bölcsesség. 99. laptól.

¹⁹ Az ifjú is dolgozik ezen, csak hogy nem ilyen tudatosan. Ő inkább a fundamentum *árokrendszerét* bontja fel s a köveket és téglákat hordja össze.

ni, olyan életet, amely „*halált nem lát mindörökké*”.²⁰

A felnőtt ember lelki képén hamar kiverődnek ama eredményeknek vonalai, amelyeket szellemi szintézis útján szerzett. A metafizikai orientáció *belső kiegyensúlyozottságában* nyilatkozik meg. Először azért, mert világosan bontakozik ki benne a magasabbrendű *életcél*, másrészt, mert feltűnik belső élete egén a *gondviselő Isten atyai arca*. Harmadszor pedig, mert megérzi a mindig *segítő kegyelmet*, amelyet a *Szentlélek Úristen* áraszt felé.

Ilyen lelki kiegyensúlyozottság lesz azután alapja a boldog, aktív, *harmonikus életnek*, mely az örök igazsággal való benső találkozás révén tiszta örömök s harmonikus erő részesévé teszi a felnőtt embert.²¹

Erről ír meleg hangon egy, a jó Istenhez közelférkőző lélek: „Csordultig tele van a lelkem elmondhatatlan örömmel és kifejezhetetlen érzésekkel. És mégis, lehetetlen hallgatnom arról, ami ma a szívemben él. El kell mondanom végtelen boldogságomat és azt a nagy, nagy hálát, amit Ön iránt érzek, aki engem idáig vezetett és aki velem ünnepelt ezen a nagy napon. Talán nem is engedte volna meg, hogy hálámról beszéljek s én, a szavak sántája, nem is tudtam volna elmondani, amit szeretnék. Bocsásson meg, hogy megpróbálom leírni: ha nehéz a bánatot egyedül hordozni, a nagy boldogság is társat keres, ki vele együtt örül.

Oly mérhetetlenül szabadnak *érezem* ina a szívemet, magasan, könnyen szárnyalónak a föld minden bolondsága felett, készen az ég felé repülni. Új életet kezdek ma, telve jóakarattal. A múlt meghalt egészen, belőle csak a hála él jó Istenemnek végtelen irgalmáért. Minden dalol bennem és az alig ismert belső béke az, mely minden érzést elborít. Első szentáldozásomban arra kértem Jézust, hogy az övé lehessen a lelkem és az életem egészen, hogy egyetlen kis megmozdulás ne maradjon bennem, amelyet nem ő inspirálna. Ugye, meghallgat engem az Úr, Atyám? Jézusnak és az én nagyon szeretett szent Egyházamnak mindig jó gyermeke akarok lenni.

Olyan zavart és szétesett voltam a gyónás alatt, Atyám, de ugye, a jó Isten elfogadja az én nagy bűnbánatomat az előkészületek alatt.

Eszembe jut megtérésemnek az ideje. A lelki harcok nagyon megkínóztak, mégis, mily igen keveset szenvedtem ehhez a mennyei boldogsághoz hasonlítva. Oly boldog vagyok, olyan nagyon boldog.”

Ez a kiegyensúlyozott, erős, hittel telített, *Isten pozitív valóságába lehorgonyzott élet* a föld minden szenvedését enyhíti és könnyíti. *A kereszt csak addig nehéz, míg nincs megváltó jelentősége*,²² de ha az Isteni *Mester* kálváriája a húsvét, a feltámadás reggelének előkészítője, akkor a szenvedés országútja diadalmas, győzelmes és fönséges értelmet és befejezést kap. Ez a lelkület akkor alakul ki a felnőtt egyénben, ha az *örök élet perspektívája elé állítja a földi szenvedéseket*.

Ellentétes lelki képet kap a csak földi életre határolt, a problémáira csak *raciónalis* feleletet kereső felnőtt ember. Magasabb rendű célt alig találó, gyakran ösztönös örömeiket kereső típusokat találunk ezek között, akik esetleg az életterheket, szenvedéseket roppant gerinccel hordozzák ugyan, de mégis kiegyensúlyozatlan, labilis súlypontú lélek gyászos képét mutatják.²³ E csoportban még elég sok olyan egyént találunk, akiknél az intellektusos réteg mögül primitív rétegek gátlásmentes akciói bukkannak elő.

A *lélekelemzés* akkor jár helyes és valóban konstruktív célokat szolgáló utakat, ha a deformáló lelki energiák mellett az élet szintetikus látására való készséget erősíti, ezt hangsúlyozza és a tudat perifériális részéről a központ felé tereli. Mert a tények száraz statisztikája még nem alkotás, az analízis még nem jelent fix pontot, örök, világos irányjelzést az eltévedt embernek. Csak a helyes összefogás,

²⁰ Jn 8,51.

²¹ Ez a tiszta, erős lelki állapot, ez a kegyelmi sugárzás által dezinficiált atmoszféra fogalmaztatja meg így *Szent Ágoston* gondolatait: „Mivel háláljam meg Urannak azt, hogy emlékezetem végigjárhatja a dolgokat s *lelkemnek* immár *nem kell félnie tőlük?*” (Szent Ágoston vallomásai. Vass József fordítása. Budapest, 1924. I. köt., 62. l.)

²² „*Ave bona crux!*” – mondja *Szent András*, így értelmezvén a kereszt jelentőségét az emberi életben.

Ezt a gondolatot dolgozza ki Francois Coppée: A megváltó szenvedés ed Pellico Sylvio: *Börtöneim* című műve. – Strindberg mondja a Mámorban: O crux, ave, spes unica! (I. felv. 1. jel.)

„... vannak dolgok, melyeket csak nedves szemmel láthatunk. A megváltó szeretet egy ezek közül.” (P. Charles S. J.: Isten közelében. II. magyar kiad. I. köt. Bpest., 1927. Ford.: P. Gálffy László S. J.)

²³ Mélyértelműek *Koszterszitz* sorai, bár mindenki megszívlelve e szerint élne: „... az a tény, hogy az élet végén mint kikerülhetetlen; cél és folytatás, az örökkévalóság áll, csodálatosan megneemesíti és teljesen más színezettel *ruhazza* fel a küzdő ember sorsának minden kis mozzanatát. Egészen más az élet így, az örök élet árnyékában, midőn az ember tudja, hogy minden tettét a végtelenség nézi.” (Marcell-Koszterszitz: A kemény parancs. IV. kiad. Bpest., 1928. 204. l.)

csak a kiegyenlítő, magasabb lelki színvonal felé lendítő *szintetikus látás és annak tudatosítása és elmélyítése* képes az egyént az ösztönök, az alsóbbrendű vágyak, az animális élet pocsolyás vizei fölé emelni, *s a kultúra és hit segítségével szárnyalást inspirálni benne Isten felé.*

b) A szellemi élet izmosodása a világnézet alapjait jelenti és az élet irányának első *elméleti* körvonalazását. De ez még csak célkitűzés, legfeljebb megindulás. Az élet ennél sokkal mélyebb. Ott a lényeg felette áll az elméletnek, ott a döntő: a *tett*, Az ember életének lényeges része a *cselekedet*, amely az erkölcs, a vallás tényeivel kapcsolódik bele a világnézeti orientációba.

A *helyes cselekvési készség* azonban hosszas gyakorlattal szerezhető csak meg, mert nem egy-egy cselekedet, hanem azoknak kitartó és *állandó ismétlése* adja meg azt a tartalmat, mely az erkölcsös és vallásos életet jellemzi. Azt az *állandó készséget* hosszas munkával lehet megszerezni és megerősíteni. Bizonyos, hogy már a gyermek és az ifjú életében is észleltük ezt, de az is tagadhatatlan, hogy a kiforrott egyén életében -kerülnek felszínre legerősebben azok a krízisek, amelyek alatt igen könnyen összeomlik és szerteesik az élet erkölcsi és vallásos alapja.

Valójában miben áll ez? Itt nem kicsinyes, jelentéktelen cselekedetekre kell gondolni, hanem azokra a viszonylatokra („én” és a „más”, „ember” és a „világ”, „ember” és az „Isten”), amelyek az embert helyes egyensúlyba helyezik.

Az ember és világ viszonylata azt követeli, hogy a felnőtt átlássa és *élje azt a kapcsolatot*, amely azt hirdeti: a világ eszköz, nem cél az ember életében.

Az ember és embertárs viszonya azt igényli: „... szeressétek egymást, amint én szeretlek titeket”.²⁴

Az ember és Isten viszonya azt követeli: „szeresd a te Uradat, Istenedet teljes szívedből és teljes telkedből és teljes elmédből.”²⁵

Látszólag ez is tétel és elmélet; valójában azonban *élet*, mert a gyakorlat útján *cselekedetekben jelenik meg*. A világot másodrendűvé tevő ember átjártassa önmagát a világ központjává. Érti a lelki élet magasabbrendűségét az anyagi élet felett. Az előbbiért fárad, küszködik és áldozatokat hoz. Az élet külső eseményeit, csapásait, tragédiáit úgy éli meg, hogy *lelki életét még jobban elmélyítse*.²⁶

Ha a munka nem hivatásszerű, hanem csak a földi értékek megszerzésének eszköze, akkor is mélyebb értelmet nyer abban, hogy a lelkiélet alapjainak megépítésében fontos szerepet játszik. Ilyen értelmezésben az öröm és élvezet sem lesz cél, hanem szekundér energiaforrás, mely további erőfeszítésre képesíti az egyént.

Az ember és embertestvér viszonyát az erkölcsi alapra beállított felnőtt egyén az élet minden vonatkozásában a testvéri szeretet gyakorlati törvényei szerint éli meg. Ez először *negatív formában* jelentkezik: nem sérti meg mások érdekkörét és soha embertársainak sérelme árán nem keresi saját érvényesülését. De másrészt a *pozitív élet vonalán* is reveládódik lendületes *tettekben*. Mindenkinek kíván, ad és bőségesen nyújt az egyén azokból az anyagi és lelki javakból, amelyekkel a *Mindenható* őt felruházta, mert az igazi testvéri szeretet élő valóságában *adakozó, kiárasztó, bőséget ontó*. Az ilyen nivóra felemelkedett ember semmit sem birtokol a kizárólagosság káros erejével, hanem a *készséges szétosztás* lelki jóakarásával.

Az ember és *Isten* viszonyát a vallás pozitív formájában élő ember *Istenben*, az élet alkotóját látja és a földi életet *Istenhez* vezető útnak. Lelkének minden mozgása végeredményben tehát *Isten* felé irányul. *Belőle* akar élni és *Neki* szolgálni. Még pedig nemcsak formailag, hanem kidolgozott, átnemesített, *lelkességgel átítatott étellel is*.

Ezt az emberarcot, ezt a lélekképet azonban csak *nehéz és kitartó* munkával lehet önmagunkban kialakítani. A felnőtt ember kitartó és koncentrált lelki munkája kell ahhoz, hogy ez a cselekvő jószág úgy áradjon belőle, mint a *szokás* következtében létrejött reflex-cselekedetek. Lehet itt-ott ingás, lehetséges botlás is, de a folytatólagosan visszatérő és felemelő lelki-hangok nem engedik, hogy elkedvet-

²⁴ Jn 15,12.

²⁵ Mt 22,37.

²⁶ „Az erkölcsi világrend... abban áll,... hogy a lelket fölényességre segítse, s hogy a lélek a világot a maga erkölcsi erővel s értékeivel legyőzze. Abban áll az erkölcsi rend, hogy a jót rendületlenül s következetesen gyakoroljuk, s hogy a szintézist bensőség és külső tevékenység közt, eszmény és valóság közt, egyéni függetlenség és áldozatos odaadás közt sikeresen megteremtjük. S ezt a szintézist, azt a harmóniát azok teremtik meg leginkább, kik saját állapotukat itt a földön befejezettnek nem nézik, kik a rosszat elviselik s a jobbat várják, kik Istent önmaguknál végtelenül nagyobbnak tartják, s azért sem a jót nem tartják szabadalmuknak, sem nem botránkoznak az Isten látogatásain. Ezek azután szenvedések s megpróbáltatások közt sem járnak falábakon, hanem szárnyakon s azok közé tartoznak, kik legyőzték a világot.” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. X. kötet: Korunk lelke. Bpest, 1928. 274. l.)

lenedés, elkeseredés vagy éppen összeomlás legyen e hibáknak vagy botlásoknak következménye.

Magasabbrendű élet leginkább a felnőtt emberben állandósulhat, mert a folyton megújuló küzdelmek olyan nagy feladatok elé állítják, melyeket *kitartóan és következetesen legyőzni* csak a kiforrott, kiépült egyéniség képes.

Végül az a kérdés merül fel: vajon az így megrajzolt erkölcsi és vallási milieuban élő felnőtt embertípus miben tökéletesebb a hétköznapi emberalagnál? Rövid felelet ez: a felülemelkedés, az önfegyelem, a céltudatos aktivitás, a szeretet, az örök *értékkeresés, az istenfiúság megélése* nem gyarló ember lelki-képének, hanem a kegyelem által ihletett, istenivé átnemesedett lélek-kép uralkodó vonása.²⁷ Itt már a földi életben is gloriola övezi a homlokot. A lelki tisztaság, a vallásos életből sugárzó energiakomplexum olyan emanáció, amely átnemesíti embertestvéreinket is. Ezek a prófétalelkek nem a szónak szuggesztív erejével, hanem az *evangéliumi élet új ütemével* hatnak és irányítanak: „... szótoltam mindarról, amit *Jézus cselekedett*... kezdettől fogva addig a napig, melyen felvétetett...”²⁸ Erkölcsös, a vallástól átítatott élet *állandó jó cselekvésben* oldódik fel és ez adja a lélek erejét és sugárzó vonzó képességét. Az ilyen kiemelkedő ember-ormok nem maradnak *néma* eszményképek, hanem vonzó, hívó, tiszta, új atmoszférájú életet kínáló ember testvérek, akik a többi embert is erre a szent magaslatra akarják felemelni.

A felnőtt emberek építik az életelveket és járják meg a kialakított életirányokat. Az elveket felismerni vagy megépíteni és az *elvek szerint élni tudni*: két élesen különböző funkció. Az első valamilyen elméleti „előkészület”, az utóbbi pedig mély realitás. Az igazi, az elvből valósággá váltott életre jellemző, hogy *állandó cselekvésben* fejlődik és bontakozik. A felnőtt ember nehéz lelki erőfeszítésekkel szerzi meg e magasabb-rendű szellemi és lelki életet; azonban csak akkor lesz ezeknek tudatos hordozója, ha életének mozzanataiból kicsendül *a szellemiség és lelkiség szuverén ereje*.

B) Az élet „rétegződése”.

I. A „felső tízezer”.

Eme réteg alkotó-molekulái azok az egyének, akik felhalmozott gazdasági javak: *tőke vagy születési privilégiumok birtokosai*. Az anyagi javak kivételes bősége náluk olyan sajátos helyzetet teremt, mely a lelkiélet területén is érezteti hatását.²⁹

a) Az anyagi javak korlátozatlansága részükre széles távlatok, nagy *lehetőségek* kapuját nyitja meg.

Először is mindez a *materiális életigények* teljes, abszolút higiénikus, tervszerűen keresztülvitt kielégítését teszi lehetővé. A test gondozása, a munka és pihenés helyes arányosítása, a betegségek kezelésének lehetősége megengedi, hogy szervezetük legerőteljesebben kifejlődhessék.

Ugyancsak ide tartoznak a magasabb nivójú szellemi élet kialakulásának lehetősége. A környezet, mely az ilyen családban élő gyermeket és ifjút körülveszi, szinte rákényszeríti a fejlődő embert, hogy a szellemi élet *szélesebb területén* próbáljon értékeket gyűjteni (nyelvek tanulása, utazások, stb.). Később, az élet folyamán lehetővé válik, hogy ezeket a szellemi kincseket gyarapítsák és érvényesítsék. Ez pedig nem csupán egyéni érték és kincs, hanem a társadalom irányításában is nagyjelentőségű. Ha

²⁷ „...a Szentlélektől lelkünkbe öntött malaszt által Istennek fogadott fiai leszünk. De nem tisztán külsőleg, mint egy jogilag, ahogyan az örökbefogadás közöttünk, emberek között történni szokott, amikor is az örökbefogadott mégis csak idegen vérbeli marad: új nevet, új életkort, új jogokat kaphat attól, aki örökbe fogadja, de véreben, lelkületébe a mégsem lesz rokona. Mi azonban a kegyelem által valósággal Isten vérrokonai leszünk, isteni élet csírázik, hajt bennünk, alakít és megnesemesít, minek folytán valóban újjászületünk, új nemzedékké: *καινον γενοϋς-σζά* (Gal. 6,15. és Aristides: Ap.) válunk. A mi istenfiúságunk is, mint a földi fiúság, a természetnek és a hasonlóságnak közlésében áll: a megszentelő malaszt által Isten természetében részesülünk és Istenre hasonlítunk, így, mint Szent János apostol írja, Isten fiainak nemcsak neveztetünk, hanem valósággal azok is vagyunk. (1. Jn. 3,1.)” (Dr. Gálos László: A Szentlélekisten. Szent István Könyvek 110. sz. Bpest, 1934. 158-159. 1.)

²⁸ Ap. csel. 1,1-2.

²⁹ Dr. Mihelics Vid: Az új szociális állam. Szent István Könyvek. 93. sz. Bpest. 1931. – Giesswein S.: Társadalmi problémák és a keresztény világnézet. Bpest. 1907. – R. Stammer: Sozialismus und Christentum. Leipzig, 1920. – Biederlack József: A társadalmi kérdés mibenléte és meg oldása. Szeged, 1903. Ford.: Kiss János. – Jehlicska Ferenc: Erkölcsi és társadalmi jólét. Társadalmi etika. Bpest. 1916. – O. Schilling: Katholische Sozialethik. München, 1929. – Weis István: A mai magyar társadalom. Bpest. 1930. – Bernard Shaw: Wegweiser für die intelligente Frau zum Sozialismus und Kapitalismus. Berlin, 1928. – Werner Sombart: Sozialismus u. soziale Bewegung. Jena, 1920. – Eberle: Die Überwindung der Plutokratie. Wien, 1918.

ugyanis a szellemi élet területén kiemelkedők a nemzetek irányítását is kezükbe veszik, akkor nagy befolyást gyakorolnak a *közösség életére is*.³⁰

Ezek a helyzeti adottságok nem jelentéktelenek, mert az érték termelés milieujeként foghatók fel. Ha pedig kereteiben a felsőbbrendű szellemiség is érvényesül, akkor azok az eszközök, melyek éppen ezt szolgálják, *életkincsnek* mondhatók.

b) Ebben a legfelső rétegben valóban kitermelődhetnek *differenciált* egyéniségek. Ebben a kiválasztódásban van sok érték, de van sok gyengeség is. Hermetikus elzárkózottságban élnek a maguk elefántcsont-tornyában talán színes szellemi életet, de a továbbfejlődés és lelki kiegyensúlyozó erők szempontjából éppen ezért fenyegeti őket a kisebb értékűség. *Az élet belső lényegéhez tartozik a küzdelem*. A testi épp úgy, mint a lelki. Mindkettő szükséges, mert nélküle devalválódik az ember.³¹ Ha ezt az életkörülmények kizárják, akkor a lelki feloldódás folyamata indul meg.³² Ezért gyakran éppen a legmagasabb körök zárt társadalmában feltűnő módon mutatkozik a lelki szétesettségnek számtalan jele. Érdekes tünet az is, hogy eme felsőbb rétegben a munka elveszti értékességét. Ez pedig azt jelenti, hogy az életértékek lényeges skálája előttük ismeretlen.

A könnyű megélhetés, az erőfeszítés és a szellemi verseny hiánya lehetetlenné teszi a szellem és lélek „izmosodását”.

A tudás és ismeretgyarapítás – Istennek hála – nemcsak az anyagi eszközök bőségén múlik; sőt a legtöbb esetben legkevésbé ezen. A döntő: a fejlődés vágya, erős lendület, a nagy célkitűzések; ez pedig nem igen fakad a *jólétnek küzdés nélküli, izolált milieujéből*.

Éppen az exkluzív élet- és sorslátás formálja néha egészen kicsiny, zárt egységgé a legnagyobb vagyont birtoklók osztályát; akár a tradicionális arisztokráciára, akár a kapitalista társadalom új mágasaira gondolunk. Ez a spontán jelentkező elszigetelődési folyamat egészen különleges lelki és szellemi eltolódást hoz létre. Az emberértékelés, az „úr” és „szolga” viszonyának kialakulása ebben a milieuban néha egészen groteszk alakot ölt. A megbecsülés a családfa vagy a részvény-quantum nagyságától függ. A szellemi és lelki értékek „másodrendűvé” korcsosodnak előttük. Szűk társadalmi kereteiken kívül nem ismernek el más értékeket.

A *munka* értékelése és a munkabér megállapítása sem magasabb emberi szempontok szerint történik. A munkások szemükben nem életükkel küzdő embertestvérek, hanem – sok esetben – „gazdasági javak”, akiknek piaci ára van. Nem ritka jelenség, hogy az előkelő munkaadó az alkalmazott legegyszerűbb emberi jogait sem ismeri el. Megengedem, hogy ez az „eltolódás” nem általános, de – sajnos – *elég gyakori* jelenség.

Nagyon természetes, hogy a pénz- és születési arisztokrácia kasztszerű elhatárolódása magában rejtje erejének, a tradícióiszteletnek nagy értékét is. Kétségtelen, hogy a felnőtt ember a mait és a jövő hordozója. Minden emberi élet részben a múlton épül; az alap, a gyökér tehát még akkor is tisztelettel kezelendő, ha újabb, erősebb átépítést vagy átültetést igényel is. A nemzeti arisztokrácia családi zárt-ságában benne él a tradíciók tisztelete. Igaz ugyan, hogy szocialista doktrinerek ezt önzésnek és a jogtalanul birtokolt előnyös helyzet védelmének mondják; ennek dacára bizonyos az, hogy a tradicionális erők egyrészt az emberi élet *bázisának szilárdságát*, de másrészt a *szerves fejlődés lehetőségét* is szolgálják. A tradicionális erők nem nélkülözhetők; ha azonban a társadalmi rétegződés *megkövesedése* érdekében érvényesülnek, akkor a fejlődő élet ellenségeivé válnak.³³

³⁰ Ezért mondotta *Bethlen István* gróf, hogy az arisztokratát *helyzeti energiája kötelezi* az állami élet irányítására. (V. ö.: *Platón* gondolatát az „Athéni állam”-ban!)

³¹ „Az ember élete kifeszített kötél az állat s a Szent közt; kötél az örvény fölött. Veszedelmes az átjutás. Az emberéletnek nagysága épp az, hogy nem cél, hanem híd! Feszüljön, lendüljön! *Pszichológiája a törekvés, a munka s a küzdelem*. A keresztény aszkézis sohase fajuljon restséggé és élhetetlenséggé. Ember, küzdj és bízva-bízzál.” (Prohászka Ottokár: *Elmélkedések az Evangéliumról*. IV. kiad. Bpest, 1924. 11. l.)

³² „Sokakat sodor kínokba és erkölcsi válságokba az élet csak azért, mert nem tudnak tevékenységüknek mélyebb, nemesebb tartalmat adni. Boldogtalanok, mert nem ismerik az élet ideális célját, nem keresik annak nemesebb feladatait. S különösen áll ez a jobb sorsúakra, kiknek a mindennapi kenyérért nem kell küzdeniük; kik órákat és napokat, sőt éveket töltenek el hiú játék és fecsegés közt. Hogy mindig csak játsszanak, arra már öregek; hogy pedig vágyak nélkül éljenek, arra még nagyon is fiatalok. Innen minden kínjuk.” (Kehrer X. Ferenc: *Adjatok nagy gondolatokat! Segédkönyv az élet nagy válságaiban*. Esztergom, 1909. 8-9. l. Ford.: *Az Esztergomi Növendékpapok Magyar Egyházirodalmi Iskolája*.) – „... a királyi udvar ablakából oly unottan lehet nézni a Dunát, mint a szobi téglavetőből.” (Prohászka: *Elm. az Evangéliumról*, i. m. 50. l.)

³³ „Az uralkodó osztályok örök tragédiája az, hogy nem ismerik föl idejekorán kötelességeiket s görcsösen ragaszkodnak olyan előnyökhöz, amelyek rájuk nézve is előbb-utóbb a hanyatlás vagy a pusztulás következménye-

A fentiekben jeleztem, hogy az élet, az ember, a munka, a megélhetés-biztosítás elvi megítélésében nagyon gyakori a teljesen szabados és az isteni élettervvel ellentétes beállítottság. Ha ez gyakorlati módon jelentkezik, akkor az egyéni és társadalmi *erkölcsöt* is érintheti. Az evangéliumi elgondolás ugyanis az embertestvérség tételének meghirdetése és az „unicuique suum” alapfelfogás érvényesítése. *Aki ezekkel szemben áll, az nem jól cselekszik, az tagadja a krisztusi erkölcsöt!* Itt nem segít különböző közgazdasági elméletekre való hivatkozás, sem pedig a jótékonyág primitív vagy dilettáns gyakorlása. Ezért kell tehát ezt igen komoly megfontolás tárgyává tenniük éppen azoknak, akik a vagyoni felesleg felett rendelkeznek.

Ugyancsak meg kell említenünk eme felső társadalmi réteget illetően azt a nagy veszélyt, amely az erkölcs más területén, a vagyon felhasználásának vagy a szexuális ösztön kiélésének területén érvényesül. A céltalan tékozlás, könnyelmű szerencsejáték, a családi élet szentségével való visszaélés olyan lehetőségek, amelyek fekélyként nehezednek azokra, akik könnyen találnak finánciális alapot bűnös szenvedélyeik kielégítésére. A történelem is igazolja, hogy a földi javak túlzott bősége nincs mindig arányban az erkölcsi élet tisztaságával. Fejedelmi vagyonok, trónok omlottak össze, mert fékevesztett szenvedélyek irányították koronás fők tetteit. Ez a tény egyúttal megvilágítja azt a szomorú valóságot is, hogy a külső, díszes és aranyos bársonyok mögött gyakran milyen sötét és felzsúfolt szenvedélyű élet húzódik meg. A társadalom legfelsőbb rétege tehát éppen vagyoni és születési helyzeténél fogva a szép és tökéletes élet lehetőségeit hordozza magában; de gyakran az erkölcs és tartalom nélküli és szellemtelen, az igazi felsőbbrendűségtől teljesen távol álló életet valósítja meg.

2. A középosztály.

Ebbe az osztályba azok tartoznak, akik intellektuális képzettség, ipari, kereskedelmi szaktudás vagy kézügyesség útján jutnak magasabb életnívóhoz. Ide sorozzuk az orvosokat, mérnököket, ügyvédek, tanárokat, művészeket, tisztviselőket, önálló iparosokat, kereskedőket, stb. és a kisebb vagyontól élők is.

Ezen az életnívón – nagy általánosságban – a mindennapi kenyér, az anyagi életfeltételek biztosítvák. A „múlt” munkája (tanulás, ipari-kereskedelmi szakismeretek megszerzése, az átvett vagyon) így termi meg kisebb-nagyobb mennyiségű gyümölcsöt. A legtávolabbról sem jelenti ez azt a szélsőséges álláspontot, hogy a társadalomnak ez az igen értékes rétege „munkánélküli jövedelemből élő burzsoázia”. A munka itt sem hiányzik; csak a különbség a teljesen napi keresetere utalt munkás és a középosztályú egyén között az, hogy itt *előre számításba vehető*, aránylag biztos jövedelemmel lehet számolni és éppen ezért tervszerűbb életet lehet megélni. E szabályos, rendezett ritmusú élet hatása a lélek síkján is megjelenik.

a) *A középosztály férfitársadalma* a szellemi intelligenciának magas fokán áll. A középiskolai, főiskolai illetve egyetemi végzettség legtöbb esetben az átlagember fölé emeli őket. *Egyéni értékeik* gyakran igen kidolgozott, cizellált formában nyilatkoznak meg.

Pontosság tekintetében kiemelendők azok, akik az életben *precíz*, nagy megfeszülést igénylő munkát végeznek. (Vasúti, távirdai, rendőr-, banktisztviselők, bírák, ügyészek.) Ezek belső életükben is eléggé kiegyensúlyozottak. Állandó koncentrált szellemi és lelki-munkát végeznek, következésképpen lelki összeszedettségük is nagyobb. A gyakran túl-szabályosan kidolgozott életprogramra egészen leköti és betölti egyéniségüket. Az élet gyengébb hullámverésében élnek; ritkább tehát a veszélyesebb kilengés. Ebből következik, hogy közöttük fejlődik ki leghamarabb a „nyugodt polgár” típusa, akire jellemző a csendes, szabályos ritmusú élet, mely kerüli az abnormális forrongásokat és az élet derűs, egyszerű örömeiben talál élvezetet. A belső nyugalom természetesen magával *hossa*, hogy elcsendesednek bennük a nagy megfeszülést felzsúfoló energiák s helyettük dekoratív örömmel felfrissített egyformaság kerül el. Az élethivatást lassan, szinte gépiességgel *végző* embercsoport alakul ki belőlük. A *szellemi élet* értékeinek keresése elég erős ebben a rétegben. Tudomány, művészet, irodalom képezik szellemi táplálékukat, amelyből állandóan merítenek. Természetes, hogy az eltérő egyéni képességeknek, tehetségeknek megfelelően egyiket inkább a tudomány, a másikat pedig az irodalom vagy művészet – egyik-másik ága – érdekli. *Lelki* tekintetben is elég magas nívót ér el a középosztálybeli férfi. A magasabb szellemi életet élő magyar értelmiség érdeklődése egy-két évtizede – különösen *Prohászka* püspök ugartörése óta – annyira a vallás felé fordult, hogy ma már szinte természetesnek látszik, hogy a lelkiéletet szolgáló intézményekben ez a *szellemi arisztokrácia* is helyet követel magának.

it jelentik.” (Milotay István: Az ismeretlen Magyarország. Bpest. 1930. 94. 1.)

Ebben a lelki törtetésben igen nagy szerepet tölt be az *ifjúság intenzívebb vallásos nevelése*, mely a lelki értékek meglátását és szeretetét hangsúlyozza. Az intelligens elem – éppen az évtizedek óta mind aktívabb katolikus nevelés folytán – kevésnek találja a materiális, földi kötelekeket s éppen aktivált lelki életénél fogva követeli az örök kapcsolatokat s a kegyelmi élet kimeríthetetlen tartalmát.

A múlt tradícióiból erősen élő *iparostársadalom* felnőtt egyénei is a lélek felsőbbrendű igényeit meghirdető valláserkölcsi irányzat mellé állottak. Ez a vonzódás olyan erős, hogy – nagyjából – ezt az egész társadalmi réteget is a magasabb orientációjú, értékesebb irányzathoz lehet számítani.

A *középosztálybeli felnőtt nők* nemzeti és általános szempontból is a legértékesebb, legkiegyensúlyozottabb táborot jelentik. Törekednek arra, hogy egyéni értékeiket nívósán kiépítsék, gyermekeiket helyesen neveljék és otthonuk harmonikus lelkületét megteremtsék. Ez a munka nem mindig tudatosan kidolgozott program szerint történik, hanem gyakran a vitális megrezdülésnek természetes következménye. Minden felnőtt nő különböző, egyéni módon végzi ezt a munkát; de abban mégis megegyeznek, hogy az *Isten* élettervében helyet találó családi életnek áldozatos tagjai, munkálói, őrzői.

b) A középosztály férfi és női egyéneinek életét azonban *veszélyes és elkoptató erők* is befolyásolják. Talán szokatlanul hat ez a megállapítás: a nyugalom, a biztonság a lélek felfelé törését, az *inveniót* tompítja el. Ez pedig azért jelent veszélyt a középosztálybeli felnőtt egyénekre, mert a szellem és lélek előretörése és fejlődése csak *küzdelmen* keresztül érvényesülhet. Bár részben igaz az, hogy a szabályozott élet nyújtja a legbiztosabb lehetőséget a folytonos, nyugodt szellemi fejlődésre, de azért igaz az is, hogy a szellemi élet izmosodása éppen az ellenhatásokkal való küzdelem és szembehelyezkedés esetén észlelhető. Ezt, a küzdelemből születő koncentrált szellemi és lelki munkát a középosztály egy részének élete nem mindig revelálja, mert szabályosan lepergő életük szinte mesterségesen kerüli a rendkívüli és nehéz helyzeteket. Sokszor hiányzik bennük egy nagy és mély emócióból születő lendület az értékesebb életnívó, a nagyobb tudás, a mélyebb lelkiélet felé. A hétköznapi, szürke kötelességteljesítés mechanikussá teszi őket. Fáradtságukra enyhülést pedig kis baráti körökben, összejöveteleken próbálnak keresni.

Ezekkel a korlátokkal együtt jár az élethorizontnak lényeges beszűkülése is. A differenciáltabb tudás, a kutatás iránti érzék eltompul bennük és lassan elhal. A nagyobb és újabb tudományos eredmények kiesnek érdeklődésük köréből. Az új meglátások és az élet új irányai nehezen szívódnak fel életükbe. Egyszóval: egy retrogád, megcsontosodási folyamat indul meg a fejlődés helyett. Sőt ez olyan méretet is ölthet, hogy egyenesen szembeszállnak a csendes, megszokott életkereteket zavaró és megváltoztatni akaró újítások gondolatával. „*Nolite turbare circulos meos!*” – ezt kiáltja az ilyen polgárember az életét nyugtalanító áramlatok felé.

Az állandó szürke élethorizont eredményezi a kicsinyes, az élet apró problémái között elvesző embertípust. Talán még az sem volna baj, hogy a nagy távlatok beszűkülnek, de az már súlyos hiba, hogy a messzeséghez teremtett emberi szem az élet távolságainak és mérhetetlenségeinek áttekintése helyett kicsinyes „elfoglaltságokra” állítja be magát. Az ilyen egyén mindig azzal „foglalkozik”, ami éppen jelentéktelenségénél fogva eltölpül a komoly ember előtt. Ezért van, hogy különösen a magát kevésbé elfoglaló felnőtt polgári nők elég nagy tömege siklik le leginkább erre a területre. Ez a kicsinyes „törpelelkűség” azután az egész életet leértékeli és a fenséges ívelésre, lendületre teremtett emberi lelket sekély, mocsárba futó vízérré posványosítja.

A kicsinyes polgári egyének azután törpe, lendületnélküli társadalommá tömörülnek. A kicsinyesség, az elaprózódás áthatja egész életüket, majd pedig az egész társadalmat. Az egyéni eltölpülés és elposványosodás kiárasztja a maga baktériumait és inficiálja az egész társadalmat. Ez pedig azért lehet mélyen tragikussá, mert történelmi szempontból *a legnagyobb átütőerőt mégis csak a középosztálynak kell képviselnie, hiszen a nemzet vezetése jórészt az ő kezében van.*

A középosztály nagy részének élete tehát elég csendes milieuban folyik le. A nagy viharoktól mentes, biztos rév a *lélek* érvényesülésének nagy lehetőségeit is megvalósíthatja és könnyen kitermelheti a szellemi és lelki szempontból kiegyensúlyozott embertípust. Éppen ezért óvnunk kell a felnőtt középosztályú nőt és férfit a „csendes örömeiben gazdag” élettől, mert az ilyen együtemű folytonosságból igen gyakran kicsendül a malomkerék monoton egyformaságú zenéje. Ez a melódia pedig bántó és bénító muzsika. A figyelmet a mindennapi és leszűkített életre irányítja. *Amíg tehát egyrészt kitermeli a differenciált, nagykulturája s vezetésre elhivatott polgárember típusát, addig másrészt igen sokszor felszínre hozza a csak emésztő kisemberek egyhangú, szürke tömegét.*

3. A földműves-gazdaember.

A föld adja az emberi szervezet mindennap újból és újból igényelt életerőit; megművelése a földműves élethivatása. A magyar társadalom igen tekintélyes részét alkotja a földműves-gazdák és földmunkások tömege. Nyilvánvalóan ez a társadalmi réteg is egy a sok közül; ebben éli le életét az emberiség nagyobbik része. Minket most az érdekel, vajon a falu népe, a földet birtokló és azt megdolgozó gazdaember és földmunkás életének vannak-e olyan jellegzetes vonásai, amelyek az átlagemberek közül kiemelik.

A fejlődő falusi ifjúság zöme – éppen a gazdasági tendencia folytán – a földművesek közül adódik. Birtoka átlagban nem sok, legtöbbször elég arra, hogy megművelve a minimális életfeltételeket biztosítsa. A szellemi felkészültség rendszerint az elemi iskola níveljén mozog. Újabban mind nagyobb számban orientálódnak a polgári iskola, esetleg a középfokú, vagy felsőfokú gazdasági iskolák felé. Lelki képének kialakulásában a tradicionális vallásos milieunek nagy szerepe van. Erkölcsi élete is általában ehhez az irányhoz vonzódik.

Ezekből, a körvonalakban megrajzolt folyamatokból azután a gyakorlati életben a következőket látjuk.

A falu gazdanépét sajátos kapcsolat fűzi a földhöz. *Ővé pár hold, de ő is a földé.* Valami ősi, nagy szeretet vonzza a fekete röghöz, melynek megművelésére szenteli élete javát. Ugy tekinti mint legértékesebb kincsét. Éppen ezért vágyainak csúcspontjában a *földszerzés és a föld megőrzése* áll. A kisgazda-ember lelkének tartalmához tartozik, hogy a földbarázdákból minél többet mondhasson sajátjának. Ez a birtokvágy és a birtokolt föld szeretete teszi lehetővé, hogy teljes odaadással álljon földje művelésének szolgálatába. A gazda munkaidejét nem elméleti elgondolások vagy szociálpolitikai törvények irányítják. Akkor és annyit dolgozik, amikor és amennyit a föld megkövetel tőle. Ez a gondoskodás második természetévé lesz és ebből a helyes életirányból senki és soha sem tudja kilendíteni.

De a munka elvégzése mellett ugyanilyen természetes benne a birtoklás vágya és a magántulajdon szeretete is. Az „enyém” nála csodálatosan vonzó erőközpont. *Ezért* – mindent. Előtte idegen a kollektív elgondolás, amelyben szolgájjá lesz a köznek. A gazdaember lelkének jellemző vonása, hogy neki a birtoklás *függetlenséget, sőt ezen túl primitív lelki szabadságot jelent*; ezért ragaszkodik kéréltlenül a tulajdonához.

A függetlenség, a „*saját porta*” büszke öntudatot fejleszt ki benne. Kemény akaratú, egyeneslelkű és büszke *érzésű* lesz. Világosan érzi, hogy „ő teremti elő az élet javait”; tudja, hogy munkájával minden saját szükségletét fedezi, következőleg nem köti semmi, független s nem alázkodik meg senki előtt.

A napi munkája a föld vagy a gyümölcsös művelése és a háziállatok gondozása. A munkaterület tehát elég szűkre szabott, mégis minden gondolatot majdnem ez a munka tölt be. Ebből azután természetesen következik, hogy az életigények szűk határok között mozognak. A társadalom *legigénytelenebb népe* a földműves. Lakás, élelem, kultúra szempontjából a legkevesebbet kíván.

Az igénytelenség folyománya *az egyszerű keretekhez való ragaszkodás. Az elődök nyomdokain jár!* Amit az ősök jónak tartottak, azt ő is annak tartja. A föld művelése, az életmód egyszerűsége: tradicionálisan átvett forma, apák, nagyapák ráhagyott öröksége. Éppen ezért roppant nehéz a föld népét valamely új művelési irány vagy új életforma megkedvelésére ráhangolni. Még a földművelés fejlődő irányzatával szemben is bizalmatlan. A modern gazdasági gépek, a talaj kémiai vizsgálatai, a magvak helyes csávázása, a permetezés és egyéb újabb termelési módszerek nehezen törnek utat lelkéhez és csak akkor, ha látja a nagy birtokokon ezeknek *előnyös* hatásait. Ennek okát nem a kiskokú tanulmányokban, sem a kitartó tradicionális gondolkodásban, hanem inkább az elzárkózottságban kell keresni.

A *szellemi életnek* a gazdaember kevés időt szentelhet és épp így igénytelensége folytán keveset is szentel az elméleti tudás megszerzésére. Ismerete az írás, olvasás, számolás. Természetes esze azonban gyakran igen komoly és kiforrott ítéletekben nyilatkozik meg. A legtávolabbról sem szabad azt hinni, hogy a gazdaember a szellemi élet alacsony fokán áll. Ezt csak az állíthatná, aki a szellemi életfunkciót akadémikus ismeretre értené. Az bizonyos, hogy irodalmi, művészettörténeti, stb. ismerete minimális. De ez csak a szellemiség rezervoárja. Az igazi szellemi érettséget a *meglátások*, a helyes értékelések és helyes életirányok felismerése és *felhasználása* jellemzik. Ezt pedig csak az tagadná meg a gazdaembertől, aki nem ismeri lelki felépítését. A falu bölcseinek megfontoltsága és higgadt, valóban igazságos ítélete a szellemiség magas fokára enged következtetni. Ma már – a népművelés

erős előretörésének idején – a gazdakörök előadásai, könyvtára is hasznos szellemi útmutatót jelentenek. Igen gyakran tapasztalhatjuk, hogyha ébresztgetjük eme szellemi erőket, a falu népében erős visszhangra találunk. Létezését pedig legpregnansabban bizonyítja az a tény, hogy a falu népéből a szellemi élet magas fokára feljutó, a középosztályba kerülő egyének a szellemiség és lelkeség legértékesebb típusait képviselik.

Lelkeség tekintetében erősen kiverődik rajtuk a tradicionális tisztelet, hódolat és tekintélyszerep. Az *Úristen* a legnagyobb tekintély. Tőle ered a termés, az „élet”, felé fordul tehát a lélek. „Ő gondoskodik a világról, előtte hódol tehát az élet.” „Az Ő áldó kezétől függ minden, hozzá fordul tehát imádkozó könyörgéssel az ember.” Lelkének eme alaptételeit nem tudja megingatni az áltudomány zavaros dialektikája; egyrészt el se jut hozzá, de másrészt a lélek legősibb, legmélyebb rétegéből robban ki ez az istenhívő alapmotívum.

A föld népének legszentebb helye tehát a templom, ahol az *Isten* közelségét érzi. Azért hallgatja áhítattal az evangéliumi oktatást, mert benne az isteni *Mester* gondolatait érzi meg. Ezek a gondolatok pedig az élet értékéről, embertestvéréről, örök életéről beszélnek. Erre a hangra pedig ősi erővel rezonál a kemény munkában élő falusi ember.

A családi élet szentsége is tiszteletben áll a gazdaember előtt. Természetes életrendje egészen egybevághat a kinyilatkoztatott *tételes isteni törvény*. Mindkettő *Istentől* van! Egyiket a természet törvényei irányítják, a másikat a kinyilatkoztatás hozza közelebb az emberhez. Ezt az egybecsendülést hallja meg ősi lelki-rezonancia alapján a falu népe. Azért a vallásos életet élő falusi gazdacsaládok a jövő élet szolgálatában is egészen a gondviselő *Isten* terveire bízzák magukat. A gyermek: – áldás, a nevelés: – szent kötelesség. Náluk még egyiket sem deformálja az egyéni élvezet vagy önzés.

A gazdaember lelkiéletének egyensúlya éppen akkor szokott megbillenni, mikor kívülről jövő rossz hatások következtetésében elfordul a lelke az örök élet metafizikai vonalától. Ha az örök tájak felé törő ősi orientáció megcsökken benne, akkor a földből árad felé az egyetlen vonzó erő. Nem vonzódik az éghez, tehát erősebben odafűződik a földhöz. Ez a lelki egyensúlyvesztés okozza azután azokat a mélyreható zavarokat, erkölcsi veszélyeket és bajokat, amelyek a föld népének lelkét a tragikum felé viszik. Az egyensúlytalanság egyik lényeges jegye a fékevesztett, még bűnös úton is szerzendő anyagi haszon vagy „juss”, a földbirtoklás kapzsisága. Megfigyelhető tény, hogy a nagyvárosok közelében lakó, a „Babilonok lelkéből” sokat felszívó falusi népréteg veszít éppen legtöbbet vallásos lelkiéletéből és ezzel párhuzamosan ilyenkor uralkodik el benne a kapzsiság. A nagyváros szelleme – magasabb kultúrája dacára – az élet szennyeinek is hőmpolygetője; miazmái pusztító hatásúak.

A nagyvárosok perifériáinak levegője, vallásos életet eltompító szelleme a családi élet szentségét is bemocskolja, melynek következtében kitermelődnek az emberi élet sötét mélységei és örvényei.

A falusi asszonyok életéről csak néhány mondatot akarok írni, A leglényegesebb az ő életükben az, hogy természetes odahajlással szolgálják a jövő életet. Ők az élet alázatos szolgálói. Ez pedig igen nagy jelentőségű, mert az életcéllal párhuzamos haladás a harmonikus élet megtalálását jelentheti. Munka a boldog élet egyik fontos tétele, a helyes ételszolgálat pedig a boldogság megtalálásának varázskönyve. A falu asszonyainak kiegyensúlyozottsága ennek a kettős ténynek egybecsendüléséből magyarázható.

Hibák és gyarlóságok általános, egyetemes emberi vonásai a falu asszonyain is kiverődnek, de igazán sötét tónus csak akkor mutatkozik rajtuk, ha életüknek szent gravitációját, az *Isten* felé törtetés erős vonzódását letörte vagy elfödte a föld túlzott szeretete vagy az ösztön kizárólagos uralma.³⁴

³⁴ A vallási szerteessétségnek és erkölcsi fertőnek a nép soraiban pusztító hatása világlik ki éles kontúrokban a tiszazugi arzénmérgezések nem rég feltárt szörnyűséges eseményeiből, amelyeknek lelki vonatkozásairól az Orvos Szövetség, a Magyar Országos Orvos Szövetség tulajdona és hivatalos lapja és a MOOSz nyugdíj- és segélyező intézetének hivatalos közlönye c. szaklap 1934 január 15-i számában Orsós J. Imre dr., közpórházi főorvos, kir. törvényszéki orvos így ír: „A községek lakói református vallásúak és nagyon konzervatívak. Életerejük nagymértékben csökkent.-----

E két komponens (az egyke és az alkoholizmus) nagy erkölcsi süllyedésnek vált melegágyává, ami egyrészt családi perpatvarokban, hűtlenségekben nyilvánult, másrészt a vallási és emberszereteti érzésnek csaknem teljes kiveszését okozták. -----

(Az elvetemült tiszazugi szülésző) terveinek kivihetőségére tág teret nyitott a vallástalanság és a faluban uralkodó erkölcstelenség. A templomba nem jártak az emberek, amint nem járnak ma sem. Vasárnap és ünnepnapokon két-három férfin, négy-öt vénasszonyon és a berendelt énekes gyerekeken kívül senki sem jár a templomba.-----Nagyréven már 1750 táján iskola volt és 1830 körül temploma épült. E két kultúrtényező hatását a faluban nem érezni. Hasonló a helyzet még hat tiszazugi községben; a két kivételes falu állapota is csak látszólagos.-

A földműves gazdaember az emberiség ősi típusának megszemélyesítője. Olyan típus, olyan társadalmi réteg, amelyről azt is mondhatjuk, hogy az emberi élet igazi televénye. Olyan televény, amely rejtett értékeivel várja a szellemiségre való felébresztés nagy harsonáját, de amely épp a tisztaság erejével szellemi és lelki érintetlenségével állandóan átömlészi eleven, ősi erőktől duzzadó vérét a kultúréletben elernyed, kiélt, kifáradt, összeomlás előtt álló társadalom vérkeringésébe.

4. A munkás.

A munka mindenki számára fontos testi vagy szellemi erőfeszítés, de „munkás”-on most azokat értem, akik a napi kereset bizonytalansága mellett végzik a köteles fizikai munkát. Az élet szélesebb keretében olyan sötét színfoltot, olyan nagy kontingenst alkotnak, hogy külön is kell velük foglalkoznunk. S amint ipari, földműves vagy házkörűli szolgálatot végeznek, megkülönböztethetünk ipari munkást, földmunkást és cselédeket. Nagy vonásokban megegyeznek, közöttük mégis sok lényeges eltérést találunk. Alapvetésben egyformán jellemzi őket az *életfenntartás bizonytalansága és a mindennapi kenyérért végzett kemény fizikai munka*.

A szellemi életük nivója – általában – alacsony. A szellemi és lelki élet fokozására kevés a gond és alig kínálkozik idő. A munkás életerejé majdnem teljesen a kenyérért fogy el; tanulás, lelkiéletigény alig talál helyet ebben a küszködésben. Ez a korlátozottság azután a szellemi és lelki tehetségek lassú eltompulását eredményezi és a magasabb nivóra való felfejlődést meggátolja, mert az *anyagilag életstandard esésével legtöbbször a lelki, az emberi élet-nívó is csökkenést mutat*.

a) Az ipari munkás.

Az önálló iparossal szemben társadalmilag nehezebb helyzetben van az egész életén át munkabért dolgozó ipari munkás. Természetesen van bizonyos különbség a *szakmunkás* és *napszámos* között, de a könyv kereteiben csak azt a lényeges különbséget kell kihangsúlyoznunk, mely szerint a szakmunkás viszonylag magasabb életnívón él mint a teljes bizonytalanságban élő, küszködő napszámos.

Az ipari munkás lelkiéletét érdekesen alakítja a *végzett munka minősége és a társadalmi életet látó és az ellentéteket észrevehető felfigyelése*. Az ipari munkás látja, hogy az ő szakmája a kultúrigények ki-elégítése szempontjából egyszerűen nélkülözhetetlen. Ezt nem kell neki magyarázni, még kevésbé kell izgató anyagként felvetni; a közvetlen tapasztalat felébreszti és tudatosítja benne mindezt; ami természetesen nem marad hatás nélkül. Ez a jogos és bizonyos fokig helyes tudat merev ellentétbe kerül azal az ugyancsak elemi megfigyeléssel, mely szerint őt a társadalmi téren és emberi értékben kevesebb megbecsülésben részesítik mint a szellemi élet területén dolgozókat. Világos tehát, hogy ez elégedetlenséget és gyakran ellenszenvet vált ki belőle. Ez az alaphangulat pedig olyan lelki-atmoszférát teremt meg benne, amely a mostani társadalmi életkeretek lerombolására tör.

Sötétén fésű alá ezt még a felnőtt munkás ama kontraszt-megfigyelése is, hogy az ő munkája révén vagyonhoz jutottak kényelmes életet élnek. Pedig – szerinte – az ő munkája termel csak, a másik csak ennek előnyeit élvezzi. Ez a szomorú tapasztalat még erősebben kiélezi az ellentétet és felfokozza a gyűlöletet a munkaadók illetve a polgári osztállyal szemben. A nagyváros pedig – éppen az ellentétes életnívók bántó kihangsúlyozásával – még erőteljesebbé teszi ezt az ellentétet. A nehéz gazdasági helyzet, a vagyon aránytalan elosztódása, a vagyonosak tobzódó fényűzése rádöbbsenti arra, hogy amit tőle megtagadott az élet, azt szinte „*bőszégszarival ontja másoknak*”. Ez a leszűrt vigasztalan eredmény még erősebben szakítja fel a felnőtt munkás belső életét s készíti elő a súlypontját veszített lelket a szenvedélyes forradalmi kirobbanásokra. Ilyen lelkiállapotban azután nem is kell nagyon izgatni. A valóság maga kemény bizonyíték. Éppen ezért állandóan opponál és mindig erősebben szervezkedik eme igazságtalan s reménytelen perspektívájú helyzet ellen. Ezért van, hogy a forrongó kirobbanások legtöbbször éppen ebből a társadalomból erednek. Szerintük minden nyomornak alapja az igazságtal-

(Előjáróik összeomlott élete miatt) nem csodálható, hogy a gazdák nem tisztelték az előjáróikat, azoktól jó példát és védelmet nem kaptak. Napirenden voltak a válások, a hűtlenségek. Ifjak és felnőttek erkölcsatlansága nem ismert határt.-----

Érdekes a faluban, hogy a háziipar ott ismeretlen, az asszonyok mezei munkában nem vesznek részt. Míg a férfiak a határban dolgoznak, az otthon-maradottak úgyszólván csak szomszédoknak és legfeljebb csak főznek.” (Orsós J. Imre dr.: A tiszazugi arzénmérgezések orvosi vonatkozásai. 21-22. l.)

lanság, mozgalmuk célja a szebb, jobb jövő és igazabb életforma kiépítése. Mindkettő olyan erőforrás, amelyből igen nagy energiák transzformálhatók s a társadalmat átformálni akaró forradalmi irányok innen kapják lendületes akcióikhoz, forradalmi megmozdulásaikhoz óriási energiájukat.

Mégpedig azért, mert a munkásságnak egy forradalomban kevés a veszténivalója, de esetleg mindent megnyerhet. A munkásnak ugyanis – sajnos – vajmi csekély „vagyon” van. Földje, háza, gyakran még rendes lakása sincs. Pedig megnyugtató és kiegyensúlyozó érzés a birtoklásból is táplálkozik. Csak új világot, igazságosabb jövedelemelosztást, jobb életnívót kell ígérni, máris követi azt, akitől ezt hallja. A társadalmi eltolódást radikális módon keresők erősen meg is érzik az ebben rejlő nagy lehetőségeket és a föld, gyár, ház köztulajdonával és a munkásuralom kecsegtető reményével gyűjtik maguk köré a forrongó elemeket. Jól ismerik, hogy a nincstelenség a legnagyobb negatívum, amelyen keresztül magukhoz láncolhatják a vágyakozókat. Érdekesen fejezte ki ezt egy háziszolga, akinek felesége házat építtetett neki: „Eddig szociáldemokrata voltam, mert nem volt semmim. Most már a templomba is járok és keresztényszocialista lettem, mert *nekem* is van házam.” Hiába, a legkisebb „vagyon” birtoklása is elég ahhoz, hogy az ember társadalmi ideálját átalakítsa.

A munkás lelkületének deformálásához hozzájárul az a tény is, hogy vallásos életének nívója alig mérhető. A munkásnép nem igen jut magasabb képzéshez és ezzel párhuzamosan a valláserkölcsi tanítás is csak primitív formában jut el *hozzá*. A templomból kiszorul; az Egyház tanítását *tervszerűen* távol tartják tőle. Lelkét egészen elszigetelik a méta fizikum hatásától és állandóan ismétlik neki a hírhedt *Feuerbach*-féle mondást: „aki megszerzi az eget, az elveszti a földet”.³⁵ A munkás vallásos életigényét egészen leépítik és kizárólagosan a földi élet területére határolják.³⁶ Innét van az, hogy ellenséget lát abban az Egyházban, amely a testi jólét keresése helyett az élet örök és végtelen értékeire tereli a figyelmét. Az erkölcsi élet is úgy jelenik meg a maga normáival előtte, mint a „jogos (?) élvezetek megakadályozója”. Le akarja tehát rombolni a – szerinte – mesterségesen emelt morális gátakat és akadályokat.

A vallásos élet ellanyhulása olyan nagy mértékű, hogy ma már a munkásosztály *apostáziájával* kell számolnunk. Ez a tény annyira komoly és általános, hogy a munkástömegek széles rétege még a vallásos élet külső formáitól is távolmarad. Az Egyház a „sötétséget” képviseli, a papság az „elmaradt”, „bigott” álláspontot hirdeti és a népet „kizsákmányolja”. Ezt az irányt tehát nemcsak hogy nem követi, hanem megtagadja és küzd, harcol ellene.

Nem lehet tagadni, hogy az ipari munkástömegek lelke a többi felnőtt emberével egyetemes ütemben keresi a felemelkedést. A lélek bennük is szárnyat keres; csak nagyobb terheléssel indul, mert az élet anyagi nehézségei következtében a társadalmi eltolódások erőszakos megmáskítására irányuló munkája egészen leköti figyelmét és energiáit. Fokozza ezt a jelenséget még az a tény is, hogy a társadalmi és politikai doktrínák egyenesen kihasználják és saját irányuk szolgálatába állítják őket. Ez pedig még inkább eltolja őket a szellemi és lelki élet síkjának keresésétől.

Az ipari munkástömeg és – atomizáltan – a felnőtt ipari munkás életét az fogja tehát *igazán* megérteni, aki ezeket az alapvető, pszichés tényeket észreveszi, kompenzálja és számukra a vegetatív élet fölélt messze uralkodó *isten*i törvényeket megvilágosítja és életüket feléjük irányítja.

b) A földmunkás.

A gazdaember saját földjének művelője. A földmunkás más napszámán dolgozik. Ő is „fizetett alkalmazott”, de az ipari munkás helyzetével szemben néhány előnnyel rendelkezik,

A földmunkás – legnagyobb részét – lakást, természetben való ellátást, *éves szerződést* kap. Életében tehát valamivel több a biztonság. Az alárendeltségi helyzet itt is megvan, de a hosszabb munkaidőre szóló szerződésből fakadó biztonság érzete nagyrészt kompenzálja ezt. Éppen ezért a családi élet megteremtésének is nagyobb lehetősége van. A nagybirtokokon alkalmazott *mezőgazdasági* cselédek *gyermek*e is találnak valamelyes munkát és így „segítenek a mindennapi megszerzéséhez”. Ez pedig talán azért figyelembe veendő jelentőségű, mert a földmunkás materiális életének nyugodt, biztos alapjait még erősíti.

A dolgozó mezőgazdasági munkások egy részének csekélyke földje van. Még ha *konvencióba* kap-

³⁵ Ludwig Feuerbach: Das Wesen des Christentums. Stuttgart, 1903. – Pedig „ami minket – írja Prohászka – mint modern katolikusokat, nézeteinkben s törekvéseinkben jellemez, az éppen a társadalmi fejlődésnek jobb s tüzetesebb megértése és alkalmazása.” (Prohászka Ottokár: Kultúra és terror. Bpest. 1918. 86. l.)

³⁶ Prohászka O.: Kultúra és terror. Bpest. 1918.

ja is, mégis csak az övé. Esetleg saját állatai is vannak. Van „valamije” tehát, amihez ragaszkodik.

A földmunkás *igénye* is erősen leszűkített. Vágyai nem terjednek messze. Nem zavarja meg életét a felesleges és túlzóan felfokozott igényesség. Békésebb birtoklója esetleg csekély vagyonának és igénytelen felhasználója a szerzett földi értékeknek. Talán itt helyes a megállapítás: „akinek kevés az igénye, annak boldog az élete”. Ezért van, hogy a legtöbb boldog ember nem a szellemi élet felsőbb régiójában él, hanem ellenkezőleg, az egyszerű munkásnép körében található.

Bár a földmunkás a társadalmi rétegződésben alacsony helyet foglal el és így erősen kifejlődik benne az alárendeltség érzése, mégis erősen érezhető a komoly, az önmagát, emberi mivoltát értékelő lelkiület is. A földmunkás *eredetibb és öntudatosabb egyéniség* mint az ipari munkás, mert mélyebb és nagyobb közösségben van az őt körülvevő természettel – amely végtelen értékrezervoár – s azontúl az emberekkel.

A földmunkás *szellemi életét* tekintve, *sokat* nem lehet mondani; nem széles a szellemi horizontja, keveset lát az élet ezernyi síkjából. Nem nyílnak előtte az élet ellentétes távlatai, következőleg élete is egyszerűbb, szabályosabb és egyirányúbb, azonban gyakran még a gazdaember világánál is szűkebb körben mozog. Nagyon természetes, hogy majdnem minden ismeretét az elemi iskola, életfelfogását pedig nagyrészt a szülői ház, a falu társadalmá s a munka típusa határozza meg. Ő csak befogadó, elraktározó és a lélek csendjében feldolgozó. Mivel a fentiekből kap mindent, azért csak bennük bízik. *Új eszméket és új gondolatokat hozó idegeneket gyakran ellenségnek nézi és óvakodik tőlük.* Lelke csak ama eszmék, formák felé fordul és azoknak nyílik meg, amelyek apja vagy *anyja* életéből nyúlnak feléje.

Öntudatlanul is kiegyensúlyozott lelkű és ezt erősen alátámasztja a vallás-erkölcsi élet tradicionális követésével. A falu népe között megtaláljuk ugyan a kasztszerű elkülönülés nyomát, de abban mindenik megegyezik, hogy vásár- és ünnepnapon egyformán keresik az *Isten házá*t. A családi életben is egybecsendül a közös lelkiség, mely szerint: „*az Istentől jött életet az Istenhez kell eljuttatni*”. Életfelfogásuk – ha primitív formában is – metafizikus jellegű. A föld átmeneti munkaterület, s az itt végzett munka a túlvilágon veszi el igazi jutalmát. Igaz, hogy eme elgondolásban sok *a szolgálat és jutalom* viszonyának kidolgozása, de alapcsengésben mégis csak azt hirdeti, hogy *az egyén a metafizikai síkon találja meg végső célját és boldogságát.*

Ezek a földmunkás emberek szinte gépszerű pontossággal állnak munkájukba. Szívesen és szeretettel gondozzák a földet, mert szerelmesei a barázdának, a ringó kalásznak. Az ő munkájukban sok van a szeretetből és odaadásból. Életük eléggé kiegyensúlyozott s bár a kultúrelét finomságai távol esnek tőlük, helyettük az élet egyszerű, természetes örömeit élük meg. Friss, tiszta, egészséges életformájuk csak akkor bomlik fel, ha morális életük s ezzel párhuzamosan belső fegyelmük meglazult s lelkük valóban elvesztette a békét. Ez azonban ritka jelenség. Akiknél mégis fellép, azok – sajnos – egész állatemberré deformálódnak. Mégpedig azért, mert kulturális és vallás-erkölcsi erőik meggyengültek, *egyedül* az ösztön dübörög fel bennük; ősi, vad szenvedélyük pusztító orkánként tör elő belőlük. Ha ez a társadalmi réteg „*indul meg*”, akkor földindulást mutat az élet szeizmográfja. Az ő megindulásukban valóban a föld ősi ereje mozdul meg. Bennük nagy erő és sok szép erény lakozik, de gátlások híján az állati, durva erőszak is kirobbanhat.

c) *A cseléd.*

A női cselédekről akarok írni, mert a férfi, a napszámos vagy földműves lelkisége beilleszthető a fent rajzolt életkeretekbe. A női cseléd helyzete azonban sokban eltérő, azért külön kell vele foglalkozni.

Nem a szolgálók és mindenek-lányok életére gondolok; ezek az ifjúság életszakaszához tartoznak. Itt azokról a felnőtt leányokról vagy asszonyokról lesz szó, akik életük nagy részét szolgálatban töltik el.

Leglényegesebb és legnehezebb probléma az ő életükben, hogy *élethivatásuk: a családalapítás lehetőségé*, távol esik tőlük. Igaz ugyan, hogy a megélhetés primitív feltételei biztosítottak számukra és így az anyagi gondjaik relatíve kisebbek mint más, hasonló társadalmi osztálybeli asszonyéi, de nagy baj az, hogy éppen az élet legfontosabb területe, a *család* megtalálása van tőlük a legtávolabb. Ők tehát egész életükben mások szolgálói, maguk életének feláldozol, de nem a természet által meghatározott életutak vonalain. Nagyon természetes, hogy ez az eltolódás nagy lelki elváltozásokat is hozhat létre. A céltalannak látott élet, a megfogyatkozott és mindig csökkenő életerő a lelkiéletnek is lefelé

hajló irányt ad. Életöröm, boldogság, kielégülés mindig ott található, ahol az *Isten* szabta életcél megközelítésének lehetősége megvan. Ahol ez a kapu bezártnak látszik, ott a reménytelenség és a céltalanság érzése válik úrrá s a fizikai élet máról-holnapra való tengetésével a lelkiélet egyensúlytalansága és elsekélyesedése következik be. Bár a szociális érzékű embernél szolgáló cseléd a ház népéhez tartozónak érzi magát, mégis hiányzik belőle a kiegyensúlyozottságnak az az érzése, amely a teljes önállóság, önrendelkezés következménye. Ha pedig – ami most elég gyakori – egészen távolra izolálják a család lelkétől és egyszerű szolgálóvá alacsonyodik, akkor szomorú levertséggel kell gyakran éreznie, hogy ő nem más, mint eszköze mások kényelmének és szeszélyeinek.

Ez az erős leértékelés azután igen szomorú lelki képet teremt meg. Aki magát alacsonyabbrendűnek tartja, az gyakran lelki értékeit elhanyagolja, szellemiségével nem törődik és egyszerű, szürke, mechanikus lesz az élete. *A szellemiség elhomályosodása gyakran a lelkiség igényeit is eltompítja.* A lélek szárnyalása csak ott képzelhető, ahol az önmagát felértékelt ember a teremtő *Isten* felé akar emelkedni. A felemelkedés vágya már bizonyos magasabb lelki igényt mutat. Aki azonban magát teljesen a földi kertekbe éli, az egészen elveszíti egyéniségének előre törő erejét, lendületét és lelkiéletének *örök* energiaforrásait.

Ez a letargia pedig az élet valóságos temetője, az akciók elmechanizálódása. A mechanika pedig lehet értékes, célszerű, csodálatos dolgokat létrehozó, de önmagában a lelket sohasem elégítheti ki. Az emberi életből a legnemesebb vész el, ha a lelkiség *Isten* felé törő energiái nem érvényesülnek. A cselédélet szürke egyformaságára kárhordatott leány vagy asszony ebbe a szörnyű stádiumba jut. Ezért válik lehetségessé, hogy életének ősi megmozdulása, örömkeresése olyan területre téved, amely csak anyagi jólétet, vagy az élet ösztönös kiélését ígéri. Amit nem tudott elérni tiszta életutakon, azt erőszakolja ki bűnös úton.

Az az ember érti meg a cseléd lelkét, cselekedeteinek irányát, életének megnyilatkozását, küszködéseit az értékeli helyesen, aki ilyen beállításban látja a cselédélet hullámozó vonalát és annak minden következményét.

II. Az életértékek értékesítése.

Az életpályán való elhelyezkedés az élet anyagi feltételeit biztosítja. Olyan alapot nyújt, amelyen lehetővé válik a testi és lelki kifejlődés. A felnőtt ember életének igazi értelme és tartalma nem lehet csupán a megélhetést biztosító munka. Az élet valóságos célja mélyebben keresendő. E fejezetben azzal foglalkozunk, hogy a felnőtt ember életének értékét, értelmét és törekvéseinek céljait, tartalmát, kiegyensúlyozottságának feltételeit megismerjük. Ezzel azt akarjuk elérni, hogy élete belső dinamikájának alapján lélekrajzának kontúrjai kiélesedjenek.

Ez a dinamika kettős irányt mutat. Először az egyéniség sokszorosítását, másodszor pedig az összehalmozott életerők sugárzó érvényesítését.

A) Az egyéniség sokszorosítása.

A felnőtt ember lelkében felhalmozódó életértékek találhatók. A gyermek életének alapirányát a kívülről jövő behatások befogadása jellemzi: az ifjú léteodrát az egyéniség tudatos szolgálata adja; a felnőtt ember életében pedig a felhalmozódó erők érvényre törése a domináló energia. Mivel pedig legnagyobb értéke a személyiség, azért elsősorban annak földi és metafizikai fenntartását és fejlesztését szorgalmazza; de ugyancsak ilyen erővel lendül arrafelé is, hogy ezt másokban megsokszorosítsa.

Ennek a törekvésnek tárgyi tartalmát és dinamikáját ismertetjük a következő két részben.

a) A házasság keretében.

1. Előkészület a házasságra.

Az élet ritmusa tudatalatti megrezdulésekkel és tudatba jutott érzetekkel fejleszti, alakítja az embert, hogy a jövő generáció szolgálja legyen. Durvább és materialista fogalmazásban így hangzik ez a tétel: az *egyed a faj életét szolgálja.* Aki azonban nemcsak a tények egymásutánját nézi, hanem az események belső törvényszerűségét is kutatja és ebben végső, abszolút normákat keres, az észreveszi az emberi élet történéseiben az egyéni értékek földi és *metafizikai érvényesülését.*³⁷ Ebből azután az

³⁷ Az életértékek értékesítése tulajdonképpen belevág a *hivatás* kérdésébe. Hogy hova helyeződött az ember, azt

következik, hogy az élettartalmat nem a kívülről ható események vagy élmények alkotják, hanem a legmélyebben pihenő életerőknek állandó és lendítő evolúciós-munkája.

Ha a 24-26. évet az ifjúság életkorának határává és a felnőtt ember életének kezdő dátumává tesszük, akkor ezzel azt akarjuk jelezni, hogy ezután már az életvonal észrevétlenül egy, csak gyökerzetében azonos (életszolgálat!), *de valójában eltérő* (életsokszorosítás!) *irányt vesz*. A testi és lelki fejlődés az egyéniség teljes kibontakozása után érvényt akar szerezni a felhalmozódó energiáknak. Bár erre a feladatra – mint láttuk – az ifjúkortól kezdve történnek előkészületek, mégis a legerősebben és legtudatosabban a felnőtt ember életében lépnek előtérbe.

Ebben a korban lép előtérbe a 30-as évek legsúlyosabb problémája: az önálló existenciának megalapítása és *azután* – a *házasság*. Ezek a problémák olyan mélyen érintik az egész embert, hogy annak igen sok érzését, valamint értelmi életét és akaratát veszik igénybe.

Az anyagi függetlenséget elemi erővel keresi a felnőtt ember. Ez is meg feszülést, nagyobb erőfeszítést, próbálkozást, gyűjtést, bátrabb nekivágást és – sikeres esetben – önállósulást eredményez. Ez a munka aszerint változik, amint más és más az egyén *diszpozíciója*. A higgadtabb, precízebb, de kevés vállalkozási kedvvel bíró ember kicsi, de biztos egzisztencia felé tör. Inkább legyen filiszter-szerű az élete, de ne kelljen a gazdasági élet napi ingadozásaitól félnie. A másik, a bátrabb, a rugalmasabb lelkű, szabad pályán akar érvényesülni, hogy a magaválasztotta területen szabadon fejthesse ki képességeit vagy tehetségeit. Az első: korlátok között, de biztos utat épít, a másik: szabadon szárnyal, de a bizonytalanság körében mozog, *így a pályaválasztás már maga is sokszor jellemzi a felnőtt ember egyéni konstrukcióját*.

A könnyelmű ifjú – ha van – könnyedén szórja vagyonát és *pénzét*; a tékozlás és pénzszerzés beleillik életébe, mert inkább a *szórakozás*, mint a *jövő élet szolgálata* mozgatja. *A kifejlett egyéniségnek egyik jellemző jegye a céltudatos munka, a pénz vagy vagyon okos használata és takarékos kezelése*. Azért kell ezt leszögezni, mert a független élet vágya nem külső hatások révén alakul ki: az élet belső törvényszerűsége gyúrja és neveli közvetlenül erre az embert. Következőleg olyan ősi, elemi megrezdüléssel állunk szemben, aminő a madárban jelentkezik intenzíven *fészekrakás vagy vándorlás idején*. A felnőtt ember akkor jár el helyes és emberhez méltó módon, ha *céltudatos és tervszerűvé* teszi ezt az ősi életrezdülést.

Az anyagi életfeltételek kidolgozása és elérése előtt a szellemi és lelki *előkészület* is megtörténik a felnőtt emberben. A fiatalságot a gondnélküli jókedv és az örömkeresés lendíti erősen. Az élettartalom mélyebb értékelése nem tartozik még az ő egyéniségük lényegéhez. Szerintük „meglátni és megízlelni az életörömöt annyi, mint az élet tartalmát megtalálni”. Az érett ember látása, ítélezése és életiránya belső erők hatása alatt változik meg. A fiatalos kedélyt, a fékezetlen kedvet, a sekélyes szórakozást és az ösztönös életörömöket valamiképpen már leértékeli. Önmagát – még ha bűnös életet élt is – a kiforrott borhoz hasonlítja, amelyet érettség és nemesebb *zamat* jellemez. Ezt a kiforrott lelki állapotot az az átgondolás teremti, amely az életenergiák tobzódását felsőbbrendű élethivatásban érvényesíti.

Eme energiák helyes vonalon történő érvényesülése az élet egyik célja, az egyéniség *sokszorosítása* felé irányítja a felnőtt ember figyelmét. Már a fiatal ember vagy hajadon is érzi ennek impulzív jelentkezését. Ő is észreveszi az életnek errefelé lökő erejét, de ez az ősi hang igen gyakran elvész amellett a dübörgés mellett, amelyet a kiélés vad örömei idéznek elő benne. Az érettségnek éppen az a jele, hogy ez az utóbbi hang állandóan veszít erejéből és a másik, az igazi, az *élethivatást szolgáló, nyer intenzitás*ban. Éppen azért diadalmas, mert nem emberi tanács vagy kívülről eredő befolyás eredménye. *Biztos, komoly, erőteljes és egyetemes*. Ez a hang csak akkor nemül el, ha külső okok legyőzhetetlen gátakat emelnek; *különben győzelmesen és döntően mozgató*. Akinél azonban önként vetődik fel eme életszolgálat lehetősége, az tudatos felkészüléssel is törekszik arra, hogy magát erre a nagy hivatásra előkészítse. Ez a készüllet legtöbbször nagy szellemi és lelki átformálódást eredményez. *A szellemi élet* terén úgy, hogy az egyén minden erőfeszítése céltudatosabb, organikusabb, nemesebb lesz. A tanulás, vagyis a szellemi horizont tágítása ilyen beállításban nem lesz kizárólag a kenyérkeresés eszköze, hanem egy magasabbrendű kultúra kialakításához szükséges ismeretek tervszerű felszívása. Szívesen

a belső erőhajlás dönti el, amely valamelyik életpálya felé hív. Ez a hajlam *azután* annál nagyobb érvényt tud biztosítani, minél több *talentummal* áldott meg bennünket a *Teremtő*. Amint a VII. kötetben részletezni fogjuk: az életben az oldja meg helyesen hivatását, aki szélesebb orientáció után *egyirányú elmélyedést* keres. (Ez azonban nemcsak a tudósokra, hanem mindenkire áll.) A felnőtt emberben nagy az ingás: merre volna az ő mélységkutatási hivatása? Végül reátalál és innét *hozza* felszínre azokat a kincseket, amelyeket *azután* mások életében is értékesíteni tud.

hoz áldozatot ezért, mert érzi, hogy az új családi tűzhely helyes megépítése szinte követeli a magasabb szellemi nivót. És ez nemcsak exkluzívén észlelhető, hanem fellelhető abban a tisztább, szebb életet kereső törekvésben, amely minden egyes érett embert jellemez, bármilyen társadalmi réteghez is tartozik.

Még világosabban emelkedik felszínre ez a jelenség a *lelkiélet* síkján. A felnőtt ember szinte megköveteli, hogy olyannak tekintsék, mint aki már kívül áll a lelki vezetés sematikus módszerén. És a vele való pasztorációs bánásmódban a *fajsúllyal* számításba jövő érett ember problémáinak megoldását akarja kapni. Ez pedig egyrészt bizonyos *befejezettséget* nyilatkoztat felénk, másrészt bizonyos tekintetben *energiasugárzást* is jelent. A felnőtt ember a problémáinak megoldása után azt akarja, hogy lelke vonzó, sugárzó erővel tudjon másokra hatni. Férfi, nő egyenlőképpen.³⁸ A férfi menyasszonyát, a menyasszony a vőlegényét akarja részben magához hasonlóvá alakítani. Van abban valami fönségesen szép és csodálatos, mikor ez a kisugárzás spontán és észrevétlenül történik és lassan *tudatos életszolgálat* némesedik. Már a házasesetre való előkészületben is eltolódik az ember a saját életcélja felé vezető út vonaláról. Ilyenkor már *mást* is keres; más életének kiegyensúlyozására is vállalkozik.

Ugyancsak észrevétlenül erősödik meg az *áldozatosság* is, amellyel a házasságra készülők egymás életét alakítják és szolgálják.

A jegyességben az egyéniség egocentrikus ereje már veszít; a jövő házaseset, az új tűzhely életszolgáltói lassan egymáshoz formálódnak, hogy együttes életben legyenek egymás erősítői és a jövő élet szolgáltói. Ebben az újonnan kialakult gondolat- és érzésvilágban már az előkészület alatt is uralkodó motívum, hogy a férfi és nő az életben egymás terhét is viselik. Természetes, hogy a házasesetnek ilyen felfogásában sok lemondás is van. Tudatosan kezdik vállalni ezt az életelvet, amely nem csak örömeke, hanem nehézségekre, küzdelmekre is kötelezi az embert. A gyermekkorban apró önmegtágadásokkal nevelgetik az emberpalántát, a házaseset kapujánál maga a legnagyobb mester szólal meg és kényszerít arra, hogy alázattal hallgassuk és kövessük őt. Az élet tehát engedelmes követésre, lemondást vállaló készségre, küzdelmes jövőre készít elő. De másrészt, arra is, hogy minden áldozatot friss energiával, megújuló kedvvel hozzanak meg. A szerelem és a szeretet köt egybe és ennek a belső erőnek csodálatos kisugárzásával könnyít meg minden terhet. Ezért a szerelem nem az ifjúkor játéka, sem az érett ember élvezetének, hanem az új életet szolgálni akaró, *reális és ideális* síkra vetített energiakomplexumnak tekintendő. Ezért van, hogy *átható ereje közvetlen, hatalmas és idealizáló*. A vőlegény a menyasszonyban a tökéletes embert, az eszményi nőt látja, a piederstálra emelt leány pedig vőlegényében az ideális férfit találja meg.³⁹ Ugyancsak ezért van, hogy *a szerelmi tüzek örök* lánggal lobbannak fel. Mindenki érzi, hogy ezek az izzó lángoszlopok el is hamvaszthatják a kötelességteljesítésben, áldozatban, önfeláldozásban az egyént. Ez magyarázza a *szerelem önfeláldozásig lendítő erejét*.⁴⁰ A szerelmes ember mindenről szívesen mond le a másik kedvéért. Szívesen hozza érte a legnagyobb áldozatokat. Szeretettel, adakozóan hozza mindenét a másik elé. Íme, az érett, felnőtt ember életébe úgy lép be ez a csodálatos érzéskomplexum, mint mindent *átizzító* és átnemesítő, szinte örökké tartó, áldozatra képesítő energiatömeg. Valóságosan ható életkomponens, amely gyakran gondviselészerűen jelenik meg a férfi vagy nő életében. Mélységből fakad, lelki mélységek feltárásához vezet és az életnehézségek enyhítését szolgálja.

Természetes, hogy a felnőtt férfinak és nőnek mindezt önmagában teljesen *tudatosá* tenni anyyi,

³⁸ „Dem individualpsychologischen kritischen Standpunkt erweist sich das Kriterium des Teiles als eine Denksicherung, die heute abgebaut werden kann zugunsten der Ganzheitsbeziehung, einer Betrachtung, welche es ermöglicht, den umfassenderen Begriff des Schöpfertums aufzustellen, um nachzuweisen, dass beide Geschlechter irgendwie sich stets mit dem Schöpferischen auseinandersetzen mussten, um das Leben als tragende Qualität mitgestalten zu helfen. – Wir können mithin nicht mehr von einem Schöpfertum der Frau noch von einem solchen des Mannes sprechen, sondern nur noch von einem Schöpfertum des Menschen.” (Ada Beil: Schöpfertum der Frau. Individuum und Gemeinschaft. Heft 5-6. München, 1926. 53. l.)

³⁹ Arról a keresztény jegyes- és édesanyai eszményről van szó, amelyről *Bougaud* ilyen himnuszhangon ír: „A hitves: a nemes erény, a gyöngéd büszkeség, a kiváló gyöngédség, a szabad tisztaság, a törhetetlen odaadás magasztos példaképe; a legmagasabb áldások egyike, melyet megérdemelhet s megnyerhet az a férfi, ki szolgálja Istenét! Az anya: kiről mit mondhatna az ember egyebet, mint hogy saját anyjáról a hálás szív könnyeivel, elfogódva ismétli de Maistre szavait: Az én fölséges anyám!” (Bougaud Emil: A kereszténység és korunk. Ford.: Szentannai (Spett) Gyula és Dobos Lajos. III. kötet. IV. kiadás. Pécs, 1912. 524. lap.)

⁴⁰ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest. 1930. A személyiség bölcsellete. A tárgy problémája. II. A személyiség mint konkrét terminus. 4. Személy és személyek. Férfi és nő. 258-289. l. – Marczell-Koszterszitz: A kemény parancs. Bpest. 1928. II. A törvényhozó fáklyája mellett. C) Tiszta szerelem. D) Tiszta házaseset. 231-324. l.

mint a házáséltre teljes felelősséggel előkészülni. Ez a belső átalakulás minden egyes érett felnőtt emberben végbemegy, csak hogy több-kevesebb erősséggel és kisebb-nagyobb tervszerűséggel. Az egyszerű vagy lelkileg kevésbé tudatos ember nem képes magából mindezt felszínre hozni. Az értéke-
sebb azonban megéri az első lendülésekben is eme erős érzelmi hatás gondviselészerű indítását és
készséges lélekkel beleáll a munkába, amely őt egy új életszentély teremtése felé sodorja és *átépíti
magát a jövő élet alázatos, tudatos szolgájává vagy szolgálójává.*

2. A házásélet lelki tartalma.

A házásélet egyszerű meghatározással: kristályosodási mag. Kikötés azon a paron, ahol az élet égi
misztériuma érinti a földet, ahol az élet teremtése szent és titkosértelmű valóság.⁴¹ Ez a nézőpont arra
is figyelmeztet, hogy a házásélet nem valami alsórendű, a megélhetőnek újabb rendszerű kerete, ha-
nem az *a gondviselő Isten* különös célját szolgáló életforma. Ebben egyrészt teljes bontakozást találhat
az egyéni élet testi, szellemi és lelki kincshalmaza, de másrészt mindezek több *új életben* lépnek az
élet színterére. Ezt a tételt nemcsak elméleti igazságként akarjuk meghirdetni, hanem a felnőtt embe-
rek konkrét életéből próbáljuk levonni.

A házásélet a felnőtt embernek reális életében *hármast mutat.* Az egyik *az anyagi életre épí-
tett* új megélhetősi forma, a másik *ösztönkomplexum kielégítése,* a harmadik a szerelem indításain
egyesült és *a jövő életszolgálatban szent hivatást nyert* életközösség.

a) A házásélet tartalmát az anyagi síkon történő gyarapodásban keresők tulajdonképpen a vagyon
és a jólét halmozását állítják be életcélként. Ilyen esetben a házasság olyan biztosítási szerződésféle,
amelynek alapján a tőke tervszerű felhalmozása folyik. Ez az *érdekközösség* nem tetelezi fel az érzel-
mi kapcsolatokat, következésképpen kizárja a két lélek valódi harmóniáját. Az értéktelen, anyagi gondol-
kodású emberek egybekerülése az érzelmi élet szürkése lehetetlenné teszi a házasságot;⁴² ha pedig
egyenesen csak az üzleti érdek hozza össze a házastársakat, akkor már szinte amorális akcióval állunk
szemben. Itt természetesen nem találjuk, nem találhatjuk meg a kölcsönös szeretetet, amely nélkül pe-
dig nem történhet meg a házásélet nehézségeinek szeretettel teljes áthidalása. Az életközösség akkor
volna boldog, ha a házastársak együttélése a gondolat, érzés, akarat és cél tekintetében teljesen harmo-
nikus lenne. Az ilyen kereskedelmi szerződészerű egyesülésben lehetséges a közös vagyonszerzés, de
teljesen lehetetlen a lelki harmónia. Az ilyen házasság talán még a boldogság pótlékát sem adhatja. Az
élet számtalan példán mutatja, hogy amint meglazul a közös érdekkapocs, vagy amint fellép egyik
vagy másik félben valamelyes érzelmi folyamat, azonnal megbomlik az ilyen házáséletben várt nyu-
godt, biztosabb együttélés lehetősége. Az anyagi életre bázisozott házásélet annál kevésbé „boldog”,
minél kisebb a házastársak lelki hasonlósága. Ha pedig vagyoni összeomlás következik be, akkor a
„boldogság” is eltűnik, mert minden az anyagi javakhoz fűződött. Az egyik széthullásával együtt jár a
másik pusztulása is. Belső boldogságuk azonban *lelki feltételek hiánya* miatt is lehetetlen. A különbség
csak az, hogy eme érdekházasságoknál az anyagi romlás következtében fellépő elhidegülés könnyen
észlelhető, míg a belső hiány – épp rejtettsége folytán – kifelé nem mutatkozik. Minden esetben olyan
kapcsolat ez, amelyről elmondhatjuk, hogy nem egy életre szóló szentség, hanem záros időre szóló ke-
reskedelmi szerződés. Ez pedig minden, csak nem alap az életboldogság megtalálására.

b) A házásélet kötésének második indító oka sok esetben az ösztönös élet kielégítésének keresése.
A felnőtt korban a szexualitás jelentkezése természetes. Ez azonban a társadalmi és vallás-erkölcsi élet
helyes és szabályozó normái alapján csak a házáséletben nyerhet kielégülést. Ezért van, hogy a dur-
vább ösztönösség fellépése esetén vagy a túl hevesen meginduló testi szerelem fellépésekor olyan há-
zasság jön létre, amely majdnem kizárólagosan az ösztön kielétele miatt létesül. Ez a házásélet azután
tulajdonképpen törvényesen „szankcionált” kerete annak az életnek, amelyben az ösztönös ember ki-
⁴¹ „A szerelemben az ember mint metafizikum, mint ok találja meg a kiegészítő okot; itt fedezi fel saját vitális
identitását. Férfi és nő: ketten alkotnak egész okot, melynek művelete a nemzésben nem egyszerű hatás, hanem
okozás. Új ember, azaz új ok születik. Nem a Férfitől, nem a Nőtől: ez mechanikai indítás volna, mitől az Élet
borzad. Hanem Mindkettőtől együtt: ez a vitális identitás, az Élet elragadtatása.” (Nagy Lajos: Az élő gondolat, i.
m. 286. l.)

⁴² „... a katolikus tanítás ez – írja Schütz professzor –: A házasságnak főcélja igenis az emberi nem fennmaradá-
sának törvényszerű biztosítása, de alapértelme... az, hogy sajátos jellegű szeretetközösség.” (Schütz Antal: A há-
zasság. Tíz előadás, melyeket 1931 őszén a Pázmány-egyetem valamennyi karának hallgatói számára tartott a
szerző. Budapest, 1933. Szent István Könyvek. 109. sz. 81. l.) – „Négy gyökérszála van a házasság életfájának:
sexus, genus, erős, ethos – nemiség, fajfenntartás, szerelem és erkölcsiség.” (U. o. 5. l.)

élheti magát.

De mit hoz az ilyen házasság? Rövidesen így felelhetünk: átmeneti kielégülést és ideig-óráig tartó boldogságnak látszó kódját. Az ösztönnek ugyanis az a természete, hogy mind erősebben követeli a fokozott kielégülés jogait. Ebben a vad hajszában sok az animális és igen kevés az emberi vonás. Ezek a hiperszexuális, vad érzések azonban hamarosan kiegyenlítik minden értéket az egyénben. S az ilyen elhamvadt értékű férfi vagy nő nem alkalmas már a házaseset állandó boldogságának a megteremtésére. Az az élettani tény, hogy a hiperszexualitás bizonyos fokon a szervezetnek korai elöregedését hozza magával s hogy az ösztön állandóan újabb és fokozottabb ingereket keres, egészen világosan bizonyítja, hogy az ilyen ingatag alapra helyezett házasság már nélkülözi az egész életre szóló kapcsolat energiáit.

Az életnek abszolút céljai mellett egészen felületes jellegű és mellékes jelentőségű az ösztönök vonalán jelentkező testi öröm. Annál is inkább, mert ehhez az életaktushoz fűződik a „szent harmadik” teremtésének ténye. Az élet sokkal nagyobb és mélyebb valóság, semhogy átfutó idegizgalomban kapja meg igazi célját és lényegét. Akik az alacsonyabb színvonalra ereszkedve próbálnak életkapcsolatokat keresni, azok szomorúan mondják, hogy „házasesetükben sok ellentét s végül összeomlás következett be.” Az ösztönös élet öröme csak rövid ideig tart s az ifjúkor forró, perspektíva nélküli idegéletében látszik egész életre kiható jelentőségűnek. Később – ha csak az ösztön kielégülése jelentette a kapcsolatot –, a kielégülés után tompa, sivár és nyomasztó légkör keletkezik. Nem lehet letagadni, hogy ezek az egyének valami lelkihiány érzetével küzdenek; és pedig azért, mert életükből hiányzik az egyéniség sokszorosításának szent hivatása és egyszerűen elszürkültek saját ösztönéletük rabszolgáivá. És ebben a reménytelennek látszó állapotban születnek meg az egyénben az ilyen mondatok: „azt nem tagadom, hogy szégyenkező érzéssel tölt el az a tudat, hogy hitvesem nem több, mint mellém állított meretrix.” Az életről pedig érezni kell, hogy az több a rabszolgasorsnál. Mindez a lelkihiányának a következménye. A szerelem kreáló ereje itt valamiképpen deformálódott, idegen utakon céltalan, narkotikus örömeiben elhasználódott. Ilyen viszonyok között a szeretetté való transzponálása majdnem lehetetlen. Boldogságról, harmóniáról itt egyáltalában nem lehet beszélni. Csak marionettek ezek, amelyeket sodor és iszapba merít az élet szexuális áradása. Ezt a szomorú belső képet takarja és stilizálja a külső élet, hogy legalább mások boldognak gondolják őket; azonban az élet szentebb perceiben könnyes szemmel döbbennek rá saját hitványságukra. Ez a hang sokak lelkének jajszava és „De profundis”-t kiált felénk.

De nehéz és sok rejtett zátonnyal megszórt ama két ember élete is, akiket a természet foszt meg a jövő életbimbók fakasztásától. Az ilyen házasság valamiképpen szomorúbb, vágyakozóbb, borúsabb, sötétebb színekkel aláfestett, mint az életet fakasztó szent együttélés. Mivel itt az ösztönös élet tizedrendű, azért nem következik be a lelki összeomlás. Az ilyen házasság keretén belül annak igazi tartalmát azok a felnőtt egyének találják meg, akik a szeretet és nagyrabecsülés magaslatára tudják emelni életüket. A teljes átértékelés nagy felemelkedést jelenthet; ez pedig már a harmónia biztos alapja. S a természet ősi célját pedig, amely egyéniségünk sokszorosítását sürgeti, úgy lehet ennél a típusnál megvalósítani, hogy egymásba és más embertestvér életébe próbálják saját lelki kiválóságuk erőit transzponálni és új életre fakasztani. Ez a kettős életmunka tartalmat jelent és boldogságot fakaszt; még pedig azért, mert mindkettőben megsemmisül az ösztön brutalitása és érvényt talál a lelkihiány vitalitása. Itt hullámszik felénk a visszatérő refrain: az élet boldogságát csakis a testi és lelki erők vitális irányának megtalálása, megszeretése és alázatos, készséges szolgálata építi.

c) A házaseset igazi értelmét, értékét, tartalmát azok találják meg, akik ráeszmélnek arra, hogy az élet érett szakaszában nemcsak a fejlődő egyén, hanem a megszületett új élet alkotja a központot.

Igaz ugyan, hogy ez az elgondolás két szempontból támadhatónak látszik. Az egyik a reális földi, a másik a metafizikai beállítás szemszögéből. A földi élet ugyanis az egyén boldogságát követeli; a vallási beállítottság pedig az élet örök érvényét hangsúlyozza. Mind a kettő az alanyiség szuverenitását hirdeti és az embert mindenekfelett személyiségnek követeli. A teremtő Istennel szemben nem úgy értelmezi az ember alárendeltségét, mint az eszköz és cél materializált viszonyát, hanem Istennek és embernek a személyes életvitalitás áramlásában való találkozásában leli fel e viszony lényegét. Ez a vitális egybefűződés teszi lehetővé azt, hogy az ember az egyéni erőfeszítésével kialakított felsőbbrendű élet síkján lesz igazán a Mindenható alázatos adorálójává. A házaseset magasabbrendű síkra való emelése pedig erősen kihangsúlyozza az ember egyéniségének eltűnését és jövőt szolgáló jellegét is. Ezért mondtam, hogy itt két, igen komoly nehézség áll utunkba.

Ez az ellentét azonban csak látszólagos. A valóság ez: a fejlődő élet eredménye, befejezése az

érettség, az egyéniség. Természetesen nem stabil, mozdulatlan, elanyagiasított befejezésével, hanem a felhalmozódó energiák *érvényesülési lehetőségével*. A vitalitás azt jelenti, hogy egyrészt koncentrálni (ez az ifjúság felkészülődése), másrészt érvényesülni (ez az érett ember életteremtése), így tehát nem arról van szó, hogy az egyéniség háttérbe szorul és puszta eszközzé alakul, hanem arról, hogy teremtően ható erői révén a mindenható *Isten* munkájába kapcsolódik. *A gyűjtő alanyból teremtő, tehát felsőbbrendű, metafizikai perspektívát kapott személyiség lesz. A Teremtő csodás eszköze, mert általa ered az új élet.*⁴³ Ez pedig nem veszteség, hanem értékgyarapodás; nem a személyiség elvesztése, hanem ellenkezőleg: *felfokozott érvényesülése*.

A születő új életben tehát lelki életének komponenseivel is hat a szülő. Ezért van az, hogy ilyenkor valóban testi és lelki vonatkozásban az élet sokszorosításával van dolgunk és a földi élet sem mutatja az élet elvesztését, hanem az egyéniségnek megsokszorosítását. Nem lesz tehát az ember egyszerű eszköz, hanem valóságos erősugárzó, életteremtő és egyéniségsokszorosító.

Metafizikai szempontból pedig azt kell leszögeznünk, hogy az élet valóban az örök *Centrum* felé lendül. Az emberi érték nem elvesző és megsemmisülő kincs, hanem fennmaradó érték. Az élet egyik célja tehát csak annyiban lesz az egyéniség sokszorosítása, amennyiben az emberi életnek földi vonatkozásait tekintjük. A földi életben teremtő alany, az életérték szempontjából végnélkül élő központ: „én” marad. A valóságban itt is a *személyiség* szuverenitásával van dolgunk. Az ember tehát nem veszti el ezt a nagy kiválóságát még akkor sem, ha az élettartalom lényeges jegyének mondjuk is az egyéniség sokszorosítását. *A földi életben ez a törekvés az élet dinamikáját jelzi. Az örök életben pedig az erőgyűjtés és az erőérvényesítés diadalmas befejezését, az örök érvényt biztosítja.*

Ha már most ilyen beállításban eltűntek a nehézségek, akkor fel kell vetni a kérdést a maga egészében: *miben van a közös élet, a házasság igazi tartalma?* Röviden így feleltünk: *a jövő szolgálatában*.

E felelet részletes megvilágításban a következőt jelenti.

A házaselet megindítója a testi szerelem, amely az élet szolgálójává akar válni. A testi életközösségben valóság lesz ez a szent hivatás, de csak akkor valósítja az isteni gondolatnak, ha a természet út járását és irányítását követi, így tehát a közös élet nem „kielégülés”, hanem az életteremtés szent eszköze. – Ez az ösztönből felfakadó szerelem továbbá nem marad ösztönös erő, hanem a *szerelem* lelki kapcsolatává finomodik. *Kell tehát lenni benne belső transzpozíciónak*, hogy a testi érzések a lélek szeretetének erejével nemesedjenek át. Ez pedig a házasság súlypontjának a lélekre való áthelyezkedését reveálja.⁴⁴ Ebből azután az is következik, hogy a házaselet közössége magában hordozza azt a kölcsönös lelkületet, amellyel egymás életét és a jövő élet terhét szent, áldozatos lélekkel elviselni és megszépíteni tudják. Ez ismét az átnemesedett lelkiség eredménye. Ezért a házasság érett embereket kíván és nem lehet a gyermekemberek játékszere. A gyermek vagy ifjú játékot és örömet akar, az érett ember ezen túl a komoly, kemény kötelességet, terhet s az új élet születésével következetesen megjelenő feladatokat is vállalja. Ezt, a metafizikumot érintő életcél pedig csak akkor lehet megtalálni, ha az ösztönös örömet adó energiák lelkivé alakulnak, melynek következtében a jövő szolgálata és egymás életének átformálása kötelességszerűen és szívesen vállalt szent teher. Ezt a nagy és szép életfeladatot csak az látja meg, aki a házasság belső tartalmát állandóan keresi és a probléma megoldását eme *nehéz feladat teljesítésében találja*.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy ebben az elgondolásban a házaselet örömtelen. Ellenkezőleg: az igazság az, hogy a lelkibb tett együttélésben a szent harmadik testi-lelki fejlődésének látása sugározza vissza a szülőkre az életörömeiket. Az anyai tekintet annál melegebb, az édesapai gondoskodás annál intenzívebb, minél több jószág verődik vissza felénk a gyermek lelkéből. Ez a megsokszorosított élet valamiképpen az alkotás tiszta, szent örömet sugározza szét a szülők lelkében is. Ezen a

⁴³ Gyönyörűen ír erről *Aisleitner* prof., midőn így szól: „Míg a vég majd mindenből a legkomolyabb gondolatokat váltja ki, addig a mai kor embere egyéni keletkezésének körülményeit nem ritkán cinizmussal tárgyalja, éles ellentétben az Őszövetséggel, amelynek vallásos gondolkodói a fogantatás, az embrionális lét és a születés csodás titkai mintegy térdre kényszerítették az Alkotó előtt.” (*Aisleitner* J.: Az Őszövetségi „élet”-fogalom. Teológia. 1934. évf., L. sz. 21. 1.) – „Kezdedben most egy öröklött lény életfonalának első szála van letéve. Fontos és komoly, de édes hivatás. Áldjon téged majd valamikor fiad, mint jólétének első gondozóját” – írja 1803. VI. 30-án Gausz matematikus barátjához, Bolyaihoz, annak fia születése alkalmából. (Kneller S. J.: A kereszténység és természettudomány úttörői. Bpest. 1906. 62. 1. Ford.: az Esztergomi Növendékpapság Magyar Egyháziródmal Iskolája.)

⁴⁴ „Legbensőbb egyesülésre csak lelkek képesek.” (Prohászka: Elmékedések az Evangéliumról, i. m. Bpest. 1924. 408. 1.)

vonalon is oda jutunk el, hogy az életszolgálat nem az örömök hajszolása, hanem az egyéniség sokszorosításának szentebb, nemesebb formában való érvényesítése.

Az emberi élet kifejlődésre tör és a kifejlődés után az erők érvényét követeli. Erre az útra lép a házaseletet kereső ember is. A természet az élet szolgálatát szorgalmazza; csak a *jövő életet* szolgáló házasság teljesíti ezt. A testi fejlődés folyamán a szervezet testi örömeit, ösztönös ingereket és azoknak kielégülését keresi. Ezeket a tiszta életű felnőtt ember mellékörejekké teszi és az életörömöknek azt a fajtáját kapja, amely a belőle sarjadó élet szépségéből árad felé. Cél és eszköz úgy vág itt egybe, hogy kialakul belőle a kiegyensúlyozott ember.

Az életet nem így élők maguk is érzik, hogy nem járnak helyes úton és életük hibáit és azoknak következményeit különböző „elvek”-ből táplálkozó „érvekkel” vagy gazdasági-társadalmi „felfogásokkal” próbálják magyarázni. Akik pedig így élnek, azok a himnuszos lélek örömeivel és lendületével szólnak erről az életről. „Bennem elnémulnak az ösztönök, ha férjemet, a dolgozót, az engem szeretőt látom. Megnemesülve simogatom meg homlokát; szeretem a lelkét, amely áldozatos és odaadó. Életünk boldogságának alkotóeleme, hogy lelkünk egymásba fonódik. A testi élet perifériális életforma; lelkünk szeretete: életünk igazi boldogságának forrása.” – „A mi életünk nagy keresés. Kéz a kézben, szem a szemben és valami vakmerő nekivágás – a boldogság útjának. Világosan érezzük, hogy itt nem csekély-önmagunk a cél. Valami mélyebb életcél felé indít a szerelmünk. Világosan látjuk – és erről sokat beszélünk –, hogy égő tüzek vagyunk, kiknek szerelméből új életszokra pattan, mert nem a kettőnk szerelme a lényeg, hanem az új élet. Térden-állva imádkozunk azért, hogy ezt a szent elgondolást egész életünkön át valóságnak érezzük s ennek szolgálatába álljunk . . . Mikor pedig megjelent az Isten küldötte első gyermek, akkor és azóta azt érezzük, hogy kiválasztottak vagyunk, mert életünk az Isten teremtette élet szolgájaként lett.” – „A feleségem a legszentebb nevet kapta: *édesanya*, és szeretettel, lélekből jövő szeretettel csókolom meg a kezét...” – „Minden boldogság eltűnő érzélem. Jön és megy. De a házaseletben állandóvá lett, mert az isteni munka részesévé tett... Az életben mindent Istentől vettem; ... az életem minden erejét Isten terve alá tettem; s mondhatom, hogy ezért állandósult bennem a boldogság teljessége.”

Ezek a szavak valóságos életadatok, amelyeket azok írtak le, akik eszményi magaslatról nézték és éltek meg az életet.

A házaselet tehát nem lehet a „vagyonszerzés technikája”, sem az ösztönös kielégülés törvényesített formája, hanem az életszolgálat szent teljesítése. Ebben nyer kielégülést az egyéniség sokszorosításának vágyakozása, ebben kap *lelki értelmet* a szexuális ösztön, ebből fakad a lelki harmónia teljessége, ebben is nyer kifejezést az emberi élet isteni perspektívája. *Csakis* így lesz érték, erőforrás, teremtő erő a házaselet közössége; *csakis így lesz a házastársak élete megszentelt*. És éppen azért lehet csak a felnőttek megszentelt életformája, mert terhet, kötelességet, feladatvállalást is jelent *az egész élet tartamára*.

3. A házaselet etikája.

Isten rendelése alapvetésben szent és megszentelő. Mivel a lét központját és igazi tartalmát az élet adja,⁴⁵ azért az isteni tervek az élet sodrában nyilatkoznak meg és annak titkos-értelmű áramlását szolgálják.⁴⁶ Ebből természetesen következik, hogy az anyagi élet alsóbbrendűsége mellett az élet súlypontja a szellemiség és lelkiség síkján van; azért ennek a magasabbrendű életformának kibontakozását és győzelmét fogja támogatni és gyámolítani a *Teremtő* természetes és kegyelmi kiáradása. Ezért van, hogy az élet *perszonocentrikus*, a fejlődés *spiritualisztikus*, mindkettő célja pedig *teocentrikus*. *A személy a legnagyobb érték s éppen ezért a lelki értékek felszínre hozatala, kiépitése és az Istenhez jutás az élet célja*.

Ebben a nagy és örök világok felé tartó életáramlásban minden lelki fejlődés belső gravitációval törekszik a cél felé. Ez a törtetés nem konglomerátium szerű csoportosulás, hanem *a személynek* készséges haladása a *Teremtő* szabta életúton. A különálló, individuálisan felépített ember tehát nem széthullás eredménye, hanem magasabb, tökéletesebb egység elérése céljából a kiegyensúlyozottságra törekvő ember sokszor természetes izoláltsága.

Az élet a *Teremtő* alkotta erkölcsi rend keretén belül folyik. Ennek a rendnek szilárd vázát a természetes és természetfeletti törvények adják, amelyeknek hatalmas és természetfeletti erejének forrá-

⁴⁵ Nagy Lajos: Az élő gondolat, i. m.

⁴⁶ Kecskés Pál: A házasság etikája. Bpest. 1928.

sa, hogy kötő jellegüket az *Isten* tervében bírják. Éppen ezért a házasesetben is ennek az isteni tervnek etikai felvázolása és törvényeinek kötelező megtartása az életboldogság feltételeihez tartozik.

a) A házaseset alapvető etikai tétele: *az egység*. Monogámia és monoandria.⁴⁷

A történelem több nép életében nem mutatja ezt a tisztaságot; a zsidó nép történelmében is kihangsúlyozódik még a többnejűség ténye. Bár ez sokhelyütt a feleség és szolgáló megkülönböztetésével szerepel, mégis történelmi tény, hogy a többnejűséget, ha burkoltan is, de megtaláljuk az Ószövetség népénél. Azonban az Ószövetség előkészületi jellege eléggé magyarázza azt az alsóbbrendű házassági formát. Az Újszövetség tisztult, győzelmes, abszolút princípiumokat magában hordozó életfelfogása kellett, hogy jöjjön, hogy mindezt átalakítsa.

A poligámia vagy poliandria csak abban az elgondolásban érhető, ahol a házasság nem életszolgálat, hanem élvezetkeresés. A házasság ilyen beállítása mellett feltétlenül alacsonyabb volna és erősen a testi élet pusztá kereteként szerepelne. Ebben a stilizált szexuális életkeretben pedig alig jut hely a léleknek és annak szeretetének; még kevesebb az életterhet vállalni akaró erős, önátadó áldozatoságnak. Már pedig a szellemiség és lelkiesség területén ezek dominálnak. Az erőt képviselő és gondos tervszerűséggel előkészített és felépített élet a lelkiesség készségek odahajlásából fakad.

Az emberi életben a személy a lényeges; még pedig eme személy szellemi és lelki kiválóságainak kifejlesztése. A test és szellem nem mindig áll a parallelizmus viszonyában, mert a testi tökéletesség szempontjából kitermelt tisztább fajállat mérhetetlenül alsóbb, mint a szellemi és lelki téren kiteljesedett *emberszemély*.⁴⁸

A házaseset alapvető etikai tételét, az egység gondolatát szolgálja továbbá a lelki egybetartozás, a közösség is. Igaz ugyan, hogy úgy a testi szerelem, mint a lelki szeretet bőségben áramló érzelem; de igaz az is, hogy a fokozatnak csúcspontján az az érzés állhat, amely a teljes testi-lelki átadásban jelentkezik. Ha tehát nincs összhangban, hanem hol ide, hol oda hullámszik, akkor a legteljesebb, a maradék nélküli önátadással ellentétbe kerül. Ez lehet játék, élvhajászat, de nem lehet komoly, értékes életszolgálat.

Hozzájárul ehhez az is, hogy az igazi egység alapján élő házastársak lelkiereje valóban úgy összeforr, hogy azok gondolat, érzés, munka tekintetében is egybecsendülnek. Ha az egység nem volna természet-szabta isteni törvény, akkor az élet ilyen kiforrása nem volna lehetséges. Az emberi elgondolások és rendelkezések jogi kötelekeket fonhatnak, de élet-egybefonódást, teljes lelki áthasonulást nem termelhetnek. *Már pedig az igazi házasságnak éppen ez az egyik jellegzetes tulajdonsága, amelyből azután a harmónia, a megértés, a fokozódó szeretet és a lelki békeesség fakad.* Még a hétköznapi élet is azt mutatja, hogy ahol a házastársak megszenteltnek érzik a hűséges kötelekeket, ott boldog, öröm telj és harmonikus a házaseset szentélye. Ez is arra vall, hogy a házasságban *az egység etikai követelmény, az életboldogság alapfeltétele.*

b) A második legjellegzetesebb etikai korlát: *a felbonthatatlanság.*

A házasságban erőteljes szerepet játszik a szerződéses jelleg, mert a tudatos és akarattal történő önátadás kölcsönössége az életszövetség természetével bír. De ez a szerződés távol esik a köznapi adásvételi szerződések világától. A lényeges különbség azon a ponton vonható meg: ott anyagi vagy legfeljebb szellemi értékek átruházásáról, itt pedig lélekkapcsolat felvételéről és az élő titokzatos szolgálatról van szó. A „matéria” és a „spiritus” itt diametriálisan ellentétet mutat. Aki ezt nem veszi észre, az sohasem fogja megérteni, hogy a házassági szerződés felbonthatatlansága a dolgok belső, isteni erejéből ered. Aki tárgynak nézi hitvesét és kielégülési keretnek a házasesetet, az állandó cserekereskedést fog üzni a legszentebbel is. A lelkiesség alapján álló ember azonban finom rezonanciával felel arra az Egyház által hangsúlyozott tételre: *a házasság lényeges vonása, szentségének isteni jegye: a felbontha-*

⁴⁷ A tisztulatlan forma, a poligámia illetőleg poliandria nem volt az ember szexuális kapcsolatának ősi formája. – így: *Méhely* (egyed, előad.) és *Schütz* (A házasság, i. m.).

⁴⁸ Azt sohasem tagadtuk, hogy a tiszta, egészséges testű ember alkalmasabb a szellemi és lelki kifejlődésre. Épp azért helyet kínálunk a *mérsékelt* eugenetikus gondolatnak, amelyet a házasságban élő szubjektíve tett magáévá, annál is inkább, mert ez mindenki *Isten* rendelte *köteleessége*. Ez a munkánk egész vonalán kihangsúlyozott tételből következik, a *teljes* ember harmonikus egységéből: az isteni kegyelem vezérelte értelem mutatja, a kegyelem által segített akarat követi az utat s nem veszi át a kizárólagosság jegyében a vezetést az érzelem, és fordítva: nem válik rideg jogi formalitássá a házasság. (V. ö. Schütz: A házasság, i. művében az egyén fölötti felelősségekről és feladatokról írtakkal!). Ha azonban az emberi életszolgálat – *sit venia verbo!* – embertenyészetté akar silányulni, akkor a lelkiesség nevében kell kemény vétót kiáltani: „Oldd le lábaidról sarudat: mert a hely, amelyen állsz, szent föld.”

tatlanság.⁴⁹

Már a természetes vonzódás is arra irányít, hogy a sok ösztönös ingás mellett *egy* legyen a kiemelkedő, a döntő, az egész érzésvilágot átsugárzó. De ennek az *egynek* igazán átfogó szerelme úgy hangolja át az embert, hogy érzelmi, értelmi és akarati életével valóban közös, mély és fejlődésre képes életet tudjanak megteremteni, amely tiszta kisugárzás is legyen az *Isten* országa felé. Ez az alaptónus uralkodik a szerelemben, s akkor a szerelmes felnőtt egyén valóban érezni fogja, hogy itt életreszóló és felbonthatatlan szövetségről van szó. A házaselet a szó igazi értelmében megvalósíthatja a Szentírás szavát: „*erunt duo in carne una*”.⁵⁰

Ez a szent gondolat nemcsak a testi-lelki életkapcsolatra, hanem a családra is vonatkoztatható. A házastársak szent kötelessége az *új családi egység* megteremtése. Ez a *valóságos új életegység* a szülők életének is örök összefogását hirdeti és követeli. Hirdeti az apaság és anyaság szent karakterét és követeli a házasság felbonthatatlanságát. Mert az új élet, a gyermek igazi felnevelése és testi-lelki képességeinek és tehetségeinek valóságos, legtermészetesebb kifejtése csakis a felbonthatatlan egységet sugárzó családi szentélyben képzelhető el.⁵¹

Ezt a természetjogi és a kinyilatkoztatás tételein alapuló felfogást valóságos igazságnak hirdeti az élet is. Ahol a házastársak ezzel a gondolattal indulnak és így élnek, *ott egy vonalon, még pedig a boldogság vonalán mozoghat az élet.* „A megindulás csodálatos véletlenszerű volt. Egymást választottuk. A döntés testi és lelki szereteten alapult. Életünket felbonthatatlan örök kapcsolatokban egymásnak szenteltük és most, a házaselet hosszú évtizedei után mondom: megtaláltuk az élet boldogságát.” Szép gondolatok ezek, amelyek sok, ehhez hasonló levél mondatain keresztül szűrődnek felém, de nem az egyesek szubjektív ítéletéből, hanem az emberi élet egyetemes ritmusából is ezeket lehet kiérezni.

Azt nem tagadhatjuk, hogy az emberéleten át sok a nehézség és a küzdelem, de – amint azt a következő fejezetben látni fogjuk – mindez áthidalható, ha mindent átfogó szemszögből tekintjük az eseményeket.

c) A házaselet harmadik nagy irányító törvényszerűsége: *az életszolgálat készséges vállalása.*

Meg kell érteni, hogy itt valami mélységgel, szentséggel, isteni tervvel van dolgunk.

Már a serdülőkorban ébrednek, majd az ifjúkorban impulzívvá válik, míg az érett emberi szakaszban szent érvényt keres az élet kiáradásának hatalmas lendülete. Az életteremtés vágya, akarása, megvalósítása olyan centrális probléma, mely jelzi, hogy a *legősibb erők egyikével van dolgunk.*

Aki az emberi életet biokémiai folyamatoknak fogja fel, az csak az ösztönök beszédét hallja; aki azonban az *Isten* szent tervét veszi észre, az az egyéniség megsokszorosítását mint élethivatást sejt meg. Az ilyen édesanya a Makkabeusok anyjának szavát ismétli: „Nem tudom, mint lettetek alkotva testemben, nem én adtam nektek a lehetőséget és az életet, nem én mértem ki mindegyiketek tagjait. A világ teremtő jé alkotja az embert eredetében, hisz ő ad életet mindeneknek.”⁵²

Az életszövetség komoly testi-lelki kapcsolata a házaselet szentélyében történik. Ez az az életmeder, amely összefogja és irányt ad a szerelem és szeretet értékeinek és egységes áramlással lendíti a két egyént az élet végtelen távlatára felé. Aki ezt a medret megtalálja, az annak határai között szent irányt kap. Ebben az életirányban lényeges minőség, hogy bizonyos határig lemondunk egyéniségünk túltengő igényeiről és a jövő nemzedék szolgálatába állunk.

A legegységesebb és legmélyebben pihenő erők az életenergiák. Ezeknek tudatalatti előretörése nem az ösztönök uralmát, hanem az életszolgálat teremtő munkáját sürgeti. Ezért fonódik egybe – a házasságban – a férfi és a nő, hogy az *Isten* és ember terveiben helyet találó új életkeretben az új élet születését és nevelését és kiteljesedését szolgálja.

Az emberi élet felhalmozódó életenergiáinak értelme csakis az lehet, hogy belőlük kisarjad az új ember. A „*vita praecedens*” szülője lesz a „*vita subsequens*”-nek. Az egyéni értékek kialakítása más szóval: egyéniség fejlesztés; a jövő élet teremtése más kifejezéssel: az egyéniség sokszorosítása.

Bármilyen szempontból vizsgáljuk a házaselet jelentőségét, mindig ehhez a gondolathoz jutunk vissza: a házasság nem lehet öncél, hanem áldozatos szolgálat. Az ember maga sem öncél; az emberek összességét sem lehet ilyen alacsony síkra lehatárolni. Az élet etikája azért tüzi ki a Teremtő munkájá-

⁴⁹ Lásd XI. Pius enciklikáját a házasságról. („*Casti connubii*” 1930.)

⁵⁰ Gen. 1,24.

⁵¹ „A család a világtörténelem kulcsa. Ott készül a fejlődés, az emberi nem tökéletesedése. – A történelem nagyjai otthonukból indulnak el útjukra s magukkal viszik azokat a lelki értékeket vagy hiányokat, amelyeket családjuktól kaptak.” (Radányi Kálmán: A család. „Élet”, 1934. évf. 5. sz. 79. l.)

⁵² 2Macc. 7,22.

val egybecsendülő hivatást, hogy ezáltal megszentelődjék az érett ember munkája. A természet csak *tudattalan* erőkkkel vesz részt ebben az áramlásban, az embert azonban a tudatos akarás és törekvés állítja be ebbe a szolgálatba.

Az isteni törvény a természetben és az Evangéliumban hirdeti meg az élet szentségét; az ember akaratai tudatos cselekedetei etikai magaslatra emelik ennek szolgálatát. Lehet érvekkel és nehézségek felsorakoztatásával ezt az álláspontot támadni, de csakis úgy, hogy az emberi életet és életközösséget leszorítjuk a szentség magaslatáról. Minél több ilyen „argumentum” hangzik el, annál nyilvánvalóbbá válik a vitázónak az a meggyőződése, hogy az ember sem különb, mint a föld többi állategyede. Ezt az álláspontot pedig csak a XIX. század materialista világnézete szülte. De végül is az élet győzelmet és mély értelmet hirdető ritmusa azoknak ad igazat, akik gyermekeik életében keresik és találják meg a házaselet teljes tartalmát. Az élet akkor találja meg igazán belső kiegyensúlyozottságát, ha a gyermeknek életében jelenik meg az édesapa és édesanya testi-lelki kiválósága.⁵³ A szülők élete – földi tekintetben – lefelé hajlik. A fölfelé ívelést csak a gyermekben látja. Azért van az, hogy a nevelő munkában is erősugárzás jelentkezik, amely gazdagít és gyarapít. *A boldogság diagramját pedig soha sem lehet lefelé zuhanó vonallal szimbolizálni.*

d) Végül logikus következményként áll elénk a házaselet *negyedik* nagy etikai köteléke, hogy *szentségi jellegű legyen*. Látszólag ez a kifejezés erősen hangsúlyozza a katolikus álláspontot, valójában pedig logikus következtetése annak, hogy a házaselet a lég felségesebb élethorizontot jelent. *Életek kapcsolata az élet szolgálatáért*. Ez az érthetetlen eredetű, még homályosabb célokra törő és teljesen megfoghatatlan valóságot teremtő életkapcsolat nem a fizika, kémia s biológia síkjára redukált jelenség, hanem az *Isten* teremtő aktusában való részeseledés. Már ez a tény is arra utal, hogy ez a természetes életvonalon is tisztább életformát jelent, a kinyilatkoztatott pozitív vallásban pedig: *magnóm* sacramenium.⁵⁴

De mit akar ez kifejezni? Egyrészt, hogy ezt a lélek szentségével, nem pedig a test brutalitásával kezeljük, másrészt pedig azt, hogy ehhez a közös, szent formához az *Isten* különös kegyelemáradásával közelíts! Az elsőben benne rejtőzik, hogy szent legyen előtted a házastársad teste; szent legyen benned a házaseletre indító ösztön szava; szent legyen a házaselet minden perce. Szent legyen az érzelmi komplexum, melyet ne szentségtelenítsen a jövő élet vagy hűség ellen vétkezés bűne. A másik pedig azt rejti magában, hogy az emberi élet nagy és isteni feladatához az egek áldása és kegyelme szükséges. *Kell* kegyelmi erő a hűséghez, *kell* kegyelmi kiáradás a szerelemnek a szeretetté való átfinomításához, *kell* kegyelem a házaselet terhének és feladatainak hűséges viseléséhez.⁵⁵ *Kell* az *Isten* szent kegyelme, hogy világos legyen előttünk a házaselet tartalma, *kell* a szeretet kegyelmi ajándéka, hogy *lelket tudjunk szeretni*. Ezek nem teológiai elgondolások, hanem olyan valóságok, amelyek teo-

⁵³ Erről emlékezik meg *XI. Pius pápa* „*Divini illius magistri*” kezdetű enciklikájában, midőn *XIII. Leó pápát* idézve ezeket mondja: „A gyermek egy darab az atyából és az atya személyének mintegy folytatása”. (18. lap.) – Ugyanezt fejtegeti tudományosan F. Thomas: *L'éducation des sentiments*. Paris, 1910.

⁵⁴ „A „szexualitás” olyan hatalom, mely mögött szuverén szent misztérium lappang, mely lelkeséggel asszimilálható. – A kényszer az ideális értékeknek testi tükörképe, mintegy materiális igazolása. De épp a kényszer abba a veszélybe hozza az embert, hogy a személyi motívumok háttérbe szorulnak s a felek egymás előtt mint biológiai apparátusok jönnek számításba s ezzel az egész viszony lesüllyed az állati nívóra. E veszélyt akarja elkerülni a házasság intézménye”, hol „a testi kapcsolat: szimbóluma az életsors kapcsolatának, az egész életre szóló átadásnak és bírásnak”. Mert „a szerelem elvezet a küszöböt, de a küszöböt a vallás lépi át. A házasság vallási felavatása nem dekoratív, hanem lelki tekintetben konstruktív elemét jelzi a szerelmi életnek. A káosz és kozmosz határán inogva. *Isten* az, aki jobbra billenti a mérleget. A fának növekednie kell, zöldellni és virulni, száz viharral dacolva: épp ezért a gyökeret le kell bocsátani a legmélyebb és legtermékenyebb talajba, az *Istenbe* és állandóan innen táplálkozni. *Matrimonium est sacramentum*.” (Nagy Lajos: *Az élő gondolat*, i. m. 258. s. kk. 1.)

„Hogy a házasság bele ne füljön se az érzékiség mocsarába, se a kölcsönös önimádás örvényébe, arra szükséges és elégséges biztosíték, ha a házastársak mindenestül, tehát érzéki és érzelmi életükkel csakúgy, mint személyes igényeikkel, gyökeresen és alapvetően bele vannak kapcsolva Jézus Krisztusba. *A Jézus Krisztusba való bekapcsolódás* azonban nem merül ki a jelzett erkölcsi és lelki mozzanatokban, hanem az erkölcsi krisztusi elkötelezettségben és a lelki Krisztus felé tájékozódáson túl beleyökerezik az a metafizikába, a Krisztussal való *misztikái létegyesébe*. S ez... a házasságot is egészen új erők és értékek forrásává és új méltóság hordozójává teszi.” (Schütz: *A házasság*, i. m. 54-55. 1.)

⁵⁵ „Áldozat s önmegtagadás mindenütt kell s ahol a legszebb szeretet jár, ott bizonyára nemcsak virág, hanem tövis is fakad; a teljes odaadás tűrni, küzdeni s kitartani is tud. Szeretet és áldozat két kiadása a nagyot akaró lelkületnek. Legyen az áldozat is isteni, szentségi; legyen szent misztérium, akkor elbírjuk.” (Prohászka Ottokár: *Elmélkedések az Evangéliumról*. IV. kiad. Bpest., 1924. 409. 1.)

lógiai alakban jelennek meg előttünk.

Ha figyelmen kívül akarnék is hagyni vagy leértékelni ezt a szempontot, ez semmiképpen sem fog sikerülni. Az élet eme nagy problémája meg nem oldható az élet *Urának* közvetlen kegyelmi hatása nélkül. Akik nélküle akarnak élni, azok szomorúan tapasztalják, hogy kötöttek ugyan házassági szerződést, de nem élnek valóban elhivatott emberi életet. A házaselet szentségi eredetét azok tagadják, akik izolálták magukat a kegyelmi élet áramlásától. *Homályos a szemük, üres a lelkük és gyenge az akaratuk*. Ezeket a gyarlóságokat azután úgy próbálják eltakarni, hogy a házasság, mint életforma ellen emelik fel dadogó szavukat. Az élet dübörgése azonban sokkal erősebb és elnyomja ezt az emberi beszédet; az isteni terv szerint élők élethimnuszának mély akkordjai veszik át a vezető szólamot és hittel és győzelmesen éneklük a kételkedők sorai felé: „*Sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth.*”

Azt mondhatjuk, hogy majdnem minden emberi életben a Tannhäuser-nyitány akkordjai csengenek, amelyben az ösztönös életet marasztaló Vénusz-motívumokból diadalmasan tör elő a zárandokok karának fenséges melódiája. Az ember megindulhat Vénusz útjain, de az élet immanens realitása rákényszeríti az *Isten* országútjára.

4. A házaselet nehézségei.

Minél nagyobb a feladat, minél magasabbrendű a házaselet helyes megvalósítása, annál nagyobb erőfeszítést igényel a végrehajtás. A házaselet érett emberek munkája; a kifejlett ember pedig nehéz feladatokra képesítette a *Teremtő*. A házaselet kat. szemszögből szentségi magaslat, az isteni kegyelem áramlásába való bekapcsolódás. Nagyon természetes, hogy ennek *etika szerinti megvalósítása* roppant sok nehézségbe ütközik. Fel kell tehát vetni a kérdést: melyek ezek a nehézségek?

a) Az első maga a *választás*. Kit és hogyan vesz élettársul az ember?... Az élet néha váratlanul *hozza* közelségbe a jövő élettársakat. A pillanatnyi hatások alatt fellobbanó szerelem mellett meggyengül az ítélkezés; eltűnnek vagy háttérbe húzódnak a sötétebb lelki tónusok, következésképp nem látható világosan, ki az, akit az egyén házastársul választ. Gyakori jelenség: *error in persona morali*, tévedés a személy erkölcsi értékelésében. Ez azután természetesen magával hozza a zavaros ellentétek között hullámzó házaseletet. *A házaselet lelki rezonanciát tételez fel!* A közös életre vállalkozóknak lelki egybecsendülést kell mutatniuk. Ez pedig elsősorban *világnézeti* s azután érzelmi, akarat- és szellemi *hasonlóságon* épül. Ahol ilyen normák szerinti lemérés nem előzte meg a házaseletet, ott feltétlenül megbontja a harmóniát *az ellentétek ütközése*.

Az *Egyház* erősen kihangsúlyozza a jegyességet, hogy időt és módot nyújtson a leendő élettársaknak egymás megismerésére. A házaselet érett emberek élete; következésképp a választás is komoly emberek *tudatos* döntése legyen. Aki nem ezt vallja, az a reparációk lehetőségével próbálja az első nehézséget leküzdeni. A javítgatást pedig úgy kellene megvalósítani, hogy a házassági kötelék erejét kellene meglazítani. A jogilag érvényes házasságkötésnél erre az alapra is helyezkednek, midőn a házasság felbontásával új és új kötési lehetőséget nyitnak. Ennek szélsőséges formáját látjuk a szovjetnél, amelyben a házasságkötés és annak felbontása a felek, esetleg csak az egyik fél, egyszerű kijelentése alapján történik.

Látszólag kézenfekvő az első nehézség megoldása. Nem volt jó a választás, íme a lehetőség, hogy újabb választás történjék. Valójában azonban ez csak látszat. Az élet sokkal komolyabb következményeket hord a mélyén, semhogy ez a gordiusi csomóvágás megoldaná a nehézséget. A családi szentély feloszlása egyrészt kiégetett lelkeket prezentál, másrészt – határozottan rá kell mutatni arra, hogy – ez a próbálkozás gyökérzetében támadja meg az életszolgálat etikai szentségét. Ha az ember érett korban is csak a könnyüséget keresi és a teherviselésre képtelen, akkor az élet erős áramlatában sohasem fogja megállni és megtalálni a helyét. Az élet nem játék, ahol az történik, ami könnyű és jóleső; az élet kemény munkára és teherviselésre kényszerít. Aki a házaselet kérdésében, a választás felületességével vétett, az olyan utakon keresse annak viselési lehetőségét, amelyeket az élet erre kínál. Idetartozik *az önlegyőzés, önfegyelmzés, türelem, a kitartó szeretet*.

Ha pedig ez sem elég, akkor még mindig fennáll – kivételes esetben – a házassági kötelék megmaradása mellett, a különélési lehetőség.⁵⁶ Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a házasság etikája ezen a ponton is sérthetetlenül kemény, mert a legnagyobb és legszentebb, az élet sodra áramlik medrében.

b) A második nehézség az emberi természet *ingatságából* ered. Ki tudok-e tartani egész életemen át házastársam mellett? Ha jó is volt a választás, még mindig előállhat az a helyzet, hogy az élet

⁵⁶ Az egyház is elismeri az ágy- és asztaltól való különválást!

folyamán más fél felé fordul az ösztönös érdeklődés. A házassági hűség gyakran kísértést szenved; még pedig azért, mert az ösztönös élet, a testi szerelem nem állandó, hanem mulékony és fluktuáló erő.

Mi volna itt a segítség? Ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a házasság pusztán szexualitás, akkor a szabad-szerelem területére jutunk. Akit szeretünk, ahhoz jogunk van. Különösen akkor, ha ez a kapcsolat kölcsönös. Ennek az állapotnak erkölcsi inferioritását nem kell bővebben ecsetelnünk. Az érzelm hullámvásására bázisozott élet nem lehet az életszolgálat szentsége.

Éppen ezért nem segít más, mint a *kemény etikai álláspont*. Az ember önmagának nevelője és megfékezője. A házasságot megelőző 25-30 év a nevelés és önnevelés időszaka. A nagy szintézist csak az nem tudja végrehajtani, aki az ifjúság életszakaszát nem fordította önmagának megerősítésére. Az élet olyan nagy egység, hogy feltételezi az előző életszakaszok szerves bekapcsolódását az egész áramlásába. Nem lehet egy-egy fejlődési szakaszt külön megérteni; sőt nem is lehet kiszakított formájában, anorganikusan bemutatni. Aki önmagát helyesen építette ki, az az egyéni etika erejével izmos és győzelmes tud lenni a házasság küzdelmeiben is. Aki pedig ezt elmulasztotta, az a felnőtt élet korszakában is új elméleti megoldásokat keres, hogy *gyengeségét és gyarlóságát fedezni tudja*.

A végleges bukások parányi komponensekből erednek. Pl.: a látszólagosan jelentőség nélküli *flirt* olyan kezdet, amelynek vége a legmélyebb szakadékba vezethet. Az első érzelmi megrezdülésnek figyelmen kívül hagyása vagy táplálása gyakran megerősödve az egyén pusztulását készíti elő. Nincs más kivezető út, mint az önfegyelmzés etikai erőfeszítése; az etikai törvények azért csengenek bennünk és kívülünk, hogy állandóan figyelmeztessenek minket a helyes életmódra. A *kegyelmi erők pedig* azért áramlanak széles folyamban, hogy eleven sodrukba belekerülve, mi is lélekben megerősödve, izmosán tudjuk megállni helyünket. Szent Ágoston gondolata kapcsolható ide: „*Si potuerunt hi et hae, cur non tu?* – Ha megálltak férfiak és nők, te miért nem?” Az isteni kegyelem ereje mindenre képes. Számtalan példa bizonyítja, hogy a kegyelmi életet élők győzedelmeskednek a hűség ellen felzúfolódó nehézségek felett is.

c) *A legvégső és legnagyobb probléma: a belső szentély szentségének megőrzése*. Ez a nehézség az Isten terve szerinti élet szolgálat. *Ügy pereg-e, amint Isten elgondolta, vagy elanyagiasított és elöszönösített formát ölt-e a házasság?*

Ez a nehézség nem a külső, látható, szembeszökő problémából fakad, hanem a lélekben végbemennő belső harcból, vereségből vagy összeomlásból. Ez csak azok előtt revelálódik igazán, akik az igazi mélységkutatás útjain a lélek legrejtettebb jelenségeit is megismerik. „Jól tudjuk – *szóltathatjuk meg az emberek nagy táborát egyetlen szövegben* –, hogy a házasság szentség; ihletett lélekkel is léptünk az oltár elé. De azt is *érezzük*, hogy a materiális feltételeket *nélkülöző* gyermekek fejlődésének szomorú defektusai vannak. Itt olyan belső probléma elé kerülünk, amelyet nem tudunk megoldani. Vagy megmaradunk a házasság szentségi magaslatán és akkor gyermekeink kerülnek nehéz helyzetbe, vagy áldozatul dobjuk ezt a tiszta fogalmat és a szeretetről, eszményiségről való elgondolásunkat és akkor lecsúszunk az ösztönök örvényébe. Mi a házasságunkat közös összefogásnak terveztük, amelyben nyugodt, egészséges és áldott légkörben én, a férfi, kiharcoltam azt a *biztos* kenyeret, amelyet nyugodtan oszthatok meg a „szent harmadik”-kal. Az én drága feleségem könnyesen mosolygó szemmel néz rám, mikor erről beszélünk...

... Mikor megdöbbenünk a szegénységünk szörnyűségétől, akkor mi nem a kötelesség, s szent terhek elhárítására gondolunk. Énbennem és feleségemben égő seb ez a kérdés, de felvetem, mert lelkünk nyugalma függ a felelettől. Nem kishitűség ez nálunk? Nem bizalmatlanság a *gondviselő Istennel* szemben? Mit tegyék? Én és a feleségem szívesen dolgozunk és vállaljuk az élet terhét, de azt érezzük, hogy neki, a szent jövőnek nem szabadna ezt a kínt éreznie. Csak egy iránymutató szót küldjön. Ha azt hinném, hogy ember szólal meg, akkor nem merném szavát hallgatni ilyen felelősségteljes kérdésben; de mégis kérem, mert a döntő szót nem ember fogja megadni, hanem az Isten helyett szóló pap.” Azt hiszem, igazat mondom, mikor azt állítom, hogy ezek a mondatok áldozatos és nemes emberek felkiáltásai. Az élet nyomorultjai sohasem fogják megérteni ezt a mélységet. Őket valamiképpen ez a szöveg jobban jellemzi: „Bevallom őszintén, hogy nem akarok gyermeket. Nekem a szépség, a szórakozás, az élet (?) kell. Senki sem kívánhatja tőlem, hogy ezt feláldozzam. Az élet az enyém és ezt senkivel sem kívánom megosztani.” Hasonló, de nem ennyire felületes ez a hang: „Szegények vagyunk. Se jó lakásunk, se jó ellátásunk. Vagyunk is kettőnkhez méretezett; mi tehát úgy rendezkedünk be, ahogyan a földi életben lehetséges. Rosszak nem leszünk, de a magunk ügyét a magunk belátása szerint intézzük. Az élet már ilyen; mi a földi élethez méretezzük életünket.”

Egymás mellé állítva e három szöveget, égbekiáltó ellentétként hat az a különbség, amelyet feltüntetnek. A legfelületesebb a sivár, hétköznapi örömeiket élvező földi ember; szent utódlás után vágyakozik az *Istenbe* kapaszkodni akaró ember. Érdekes megfigyelnünk azt, hogy a legnyugodtabbnak látszik a legfelületesebb; tompának, megtörtén járónak a sivár, anyagiasán gondolkodó ember és *legzavartabb, legszenvedőbb – az igaz utat kereső lélek*. Itt is revelálódik felénk az igazság, hogy az érzések legintenzívebben azokban hullámszanak, akik a szellemi és lelki élet legmélyebb területére jutottak. A felébredt, a tudatos és transzcendentális életre hangolt lelkek élete a legküzdelmesebb.⁵⁷

Erre azért kell rámutatnunk, mert ez is bizonyítja, hogy a lélek tudatos magaslatához immanensen hozzátartozik a küzdelem, a harc, a felelősség. Aki ezeken a harcokon keresztülment, aki ezeket a harcokat megharcolta és ezekben a harcokban hitét nem veszítette el, az fogja megtalálni az élet helyes irányát.

Az ember erőfeszítései emberi meglátások, tervezések, kipontozások útján történnek; akinek életét csak ezek töltik ki, az lehet tudományosan vagy szakszerűen képzett ember, de az még nem lelkiéletet élő életművész. Erre a magaslatra csak az emelkedik, aki *teljes* testi és lelki erejével kapcsolódik az élet *Centrumába* és szervesen megéli, hogy *Istenből* ered, *Benne* él és *Hozzá* siet. Akkor lesz a természetfeletti vitalitás embere, ha az életprogramot a lélek belső hangjából akarja kihallani; még pedig azért, mert minden gondolat mélyén *Isten szava* csendül. Ez az ember az élet küzdelmeiben is keresni fogja és megtalálja az isteni *Mestert*, megtalálja programját ebben a szent mondatban: „*Aki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye föl keresztjét és kövessen engem.*”⁵⁸

Aki így gondolkodik, nem veszi el hitét, nem válik aggályossá, *Krisztus* segítségével bízva megtalálja dinamikus lelke egyensúlyát is. Az ilyen felnőttek előtt a feleség és férj élete, teste szent, amelyet pusztán kielégülésre nem aláz le, hanem belső fegyelem alapján átépíti szerelmét a lélek ideális szeretetére.

A házaselet harmadik nagy nehézségének felénk meredő problémájára a fentiekben meg is feleltünk. Vagy anyagelvűek vagyunk és akkor emberi beavatkozással szabályozzuk életünket és a jövő élet fejlődését, vagy természetfeletti létsíkon mozgunk és akkor erőfeszítést vállaló életünket a *Min-denható* gondviselő keze irányítja. Az élet eredete csak látszólag függ az embertől. Igazság, hogy a szülők az életfeltétel megindítói. Az igazi erők mégis más kezekben pihennek. Annak a kezében, akiről azt írják: „*in ipso enim vivimus, et movemur et sumus.*”⁵⁹ *Istennek* kezében. Nincs tehát más megoldás, mint az élet nehézségeinek viselésében a *Gondviselésre* bízni magunkat. Aki a mezők liliomairól és az ég madarairól is gondoskodik, az még inkább gondoskodik az emberekről. „Nézzétek meg a mezők liliomait, mint növekednek, nem dolgoznak és nem fonnak; pedig mondom nektek, hogy Salamon minden dicsőségében sem volt úgy öltözve, mint egy ezek közül.”⁶⁰ Az emberről azt tanítja az isteni *Mester*, hogy *ezerszer értékesebbek* vagyunk a világ minden kincsénél, mert *Isten* fiai vagyunk.⁶¹ *Isten* fiai higgyenek, bízzanak *Atyjukban* és éljék az *Isten* fiaihoz *méltó* nehéz, de *szent* életet.

Bármilyen szempontból is vizsgáljuk a házaselet problémáit, azt tapasztaljuk, hogy a házaselet nehézségei komoly, súlyos feladatok megoldását teszik szükségessé. Mellettük elhaladni csak az tud, aki könnyelmű lélekkel jár az életben. *Megoldási lehetőségeket kell tehát keresni*. De azok a próbálkozások, amelyek a *könnyítés* vonalán mozognak, azok nem adhatnak megoldást. Az az ember jár helyes úton, aki a *megfontoltság etikai* erejét, a *kitartás* komolyságát és a *teherviselést vállaló készség* mellett *Istenben* *bizakodó lelkületet* hordoz magában.

A házasság szentség: s ez a titkosértelmű szentség az etikum és religiosum magaslatain pihen; megértését és szent átélését a valláserkölcsei erők kidolgozása és érvényesítése teszi egyedül lehetővé.

5. A házaselet tragédiái és győzelmei.

*A házaselet nem nyugalmi állapot. Az egész élet – gyermekkortól kezdve – a fejlődés ütemét diktálja, lehetetlennek látszik tehát, hogy a kifejlett ember letérhessen az aktivitás területéről. Az energiák*⁵⁷ *Kehrer* szavai szerint: „... boldogok-e azok, kik az életet a maga szent komolyságában veszik, s akiket egy váltságtól sem kímélt meg az élet? Tragikus lelkek, de nem boldogtalanok; az; igazi nagyságra hivatott, diadalmas lelkek, kik hősi küzdelemmel száz más lelket mentenek meg; oszlopok, akiről a Szentlélek is megemlékezik a kinyilatkoztatásban.” (*Kehrer* X. Fér.: *Adjakok nagy gondolatokat*, i. m. Esztergom, 1909. 5. l.)

⁵⁸ Mt 8,34.

⁵⁹ Ap. csel. 17,28.

⁶⁰ Mt 6,28-29.

⁶¹ Róm. 8,16.

nem tudnak nyugalmi állapotba jutni. Az ember is azért gyűjti és halmozza szellemi és lelki értékeit, hogy azok érvényesüljenek. Ebben a beállításban a házasság is azt jelenti, hogy a két felnőtt egyén ismét új célokkal, meglátásokkal indul neki az élet új területének. Sokszor hangsúlyoztuk: gyermek-és ifjúkorban magunknak gyűjtöttünk, felnőtt korban ezen túl fejlődünk és értékeink kisugárzásával másokban is értékeket transzponálunk.

Felmerül a kérdés ezzel párhuzamosan: milyen tragédiák és milyen győzelmek kísérhetik eme *új feladatokra vállalkozó* embereket?

a) A tragédia, túl a forma pátoszáin, mindig összeomlást, elbukást jelent. Olyan életet, amelyben lefelé hajlanak az élet ívei és összeroppannak a belső életet tartó oszlopok. A tragédia ilyen megfogalmazásban rávetítve a házaseslet síkjára, azt jelenti, hogy az élet és az egyének vagy a két házaspár között diszharmónia keletkezik, amelynek következménye a hűtlenség.

A polgári házasságkötés útján lehetséges új tűzhely gyújtás, de a korlátok nélküli ösztönös élet a hiperszexualitás örvényébe ragad. Nem akarom ezeket részletezni, mert a mindennapi élet állandóan felveti és kitarja ezeket a fekélyeket. Éneikül is tudja mindenki, hogy ezek mennyire valóságok, hiszen lépten-nyomon találkozunk velük az ember.

Itt nem is annyira a már bekövetkezett szomorú tények feltárására kell helyezni a súlyt, hanem azoknak az *okoknak* leleplezésére, amelyekből ezek fakadnak. A feltárást elvégzi a napi sajtó, amely belegázol a családi élet szennyébe; a nevelő ember nem azért közelíti meg ezeket a feneketlen mélységeket, hogy az erkölcsi rothadás bomlástermékeit az olvasóval éreztesse, hanem *azért*, hogy az *okok* feltárásával az események, a tragédiát létrehozó, előkészítő tényezők eredetét megmutassa.

Az *akarati életmeggyengülés* az *első* stáció a tragikus kifejlődés felé. Valójában azok az emberek jutnak el eddig, akik a házaseslet érettséget és komolyságot feltételező erőit fokozatosan elfecsérelik. Az erős embert az akarat egysége és uralma, a kitartás, a küzdelem, a győzelmes harc jellemzi.

A házaseslet irányt jelöl; ebben kitartani valóban „férfimunka”. A házaseslet érzelmhullámmal jár; ezzel megküzdeni: a lélek teherpróbája. A házaseslet kemény testi-lelki elhivatás: ennek teljesítése permanens és győzelmes küzdelemmel jár. Aki leveti a kötelességek belső összeszedettségét igénylő etikai kötelekeit, az fellazítja önmagát és meggyöngíti lelkének erőit, *íme*, így teszi meg az első lépést és így közelíti meg az első állomást: az akarati életmeggyengülésnek stációját.

A *második* állomás: *testi-lelki enerválódás*. A házaseslet az érzelmek erősebb fellobbanása útján indul meg. Sőt benne állandóan égnek azok a tüzek, amelyek szinte az érzelmek melegítői. Az érzelmek azonban csak akkor összefogó és etikai erők, ha *céltudatos és felsőbbrendű irányban haladnak*. Az értelem helyes meglátása és a jónak ítélt cselekedet akarása fogják korlátok közé a fellobbanó érzelmeket. Ha azonban ezek a korlátok már nem elég erősek arra, hogy az érzelmi és ösztönös életet helyes irányba tereljék, akkor az emberi élet a magasabbrendű szellemi síkról az ösztönös síkra tolódik át. Ez a fokozati különbség: távolodás az erős életeszmenytől és közeledés a tragikumot jelentő enerváltság felé.

A *harmadik* visszafejlődési fokozat: *az ösztönösség uralma*. A fokozott érzelmi élet elnyomja lassan az *értelem és akarat döntő szerepét* és megerősíti az egyénben az ösztönök *korlátlan* uralmát. Az ilyen tragikus helyzetben lévő egyének nem ismernek el sem ízlésbeli, sem etikai korlátokat és a szabad kiélést keresik a házasságon belül és gyakrabban a házasságon kívül. Ez az igazi szellemi „hatalom-vesztés”. Az értelem által irányított akarat elveszti döntő jelentőségét és az ösztönök kielégítése lesz az irányító hatalom. Az ösztönösség ereje mindenkiben megszólal; a testi vágy az emberek összességében felébred, de egészen ösztönössé az az ember lesz, aki a szellemiség kikapcsolásával adja át magát a testi kielégülésnek. Végül is teljes *elanyagiasodást* eredményez.

Az ember addig él szellemi életet, míg látóterülete széles, horizontja messzeterjedő, szándékai felélelő török, terve magasságbanyúlók. Az ember szellemiségét a nagy vonalak, az ormok, az egekbe nyúló ívek revelálják. Ez mind elhomályosodik abban az emberben, aki az ösztönök kielégésében keresi életének tartalmát. Nem szabad csodálkozni, hogy ilyenkor a magasabbrendű élet vágya elpihen. Aki kizárólagosan a földből táplálkozik, az a föld embere marad. Anyagias és durva; igényeiben is a földhöz, a testhez kötött.

A házaseslet „megkönnyítése” ilyen mélységekhez vezetnek, amelyekbe való lezuhanás az élet legnagyobb tragédiája. Még pedig azért, mert a veszteség akkor a legnagyobb, mikor az élet szellemisége omlik össze. El lehet veszíteni kincset és vagyont, de ennél sokkal nagyobb veszteség, ha az élet-horizont veszít nagyságából. Itt az *emberi érték* ereje csökken és az állat *szűk korlátai* közé szorul az élet.

Nagyon természetes, hogy ez a tragédia kis részletekben is bekövetkezhet. A házaselet „megkönynyítés”-ének formái fokozatos következetességgel visznek a végső összeomlás felé, de a jelzett állomásokon belül igen sok kisebb nívóesés tapasztalható. A valóságos életben ennek eredményei a válások, a magzatelhajtások, az erkölcstelen élet s végül az öngyilkosságok. Szomorú lineáris sora ez az összeomlásoknak, amelyben kaleidoszkópszerű változatban lép elő az egyik vagy másik szomorú életjelenség. A gyökéretet egy: a házasság belső összeomlása, az *Isten* által kitervezett élettartalomtól való eltávolodás.

b) A házaselet teljes életközösséget, testi-lelki életszövetséget ott jelent, ahol az élet kettős irányban mozog. Lassú átalakulással a lélekszeretet nemes érzésévé finomul a testi szerelem és az életszolgálat szentségévé magasztosul a házaselet.

A szerelem nem csupán ösztönös megmozdulás, hanem lélekáramlás is. Kettős dinamizmus ez, amely a *Teremtő* világtervéből táplálkozik.⁶² A két ember között fellépő érzéseknek, lelki kapcsolatoknak állandóan mélyülniük kell. A megállás egyszersmind visszafejlődés is. A *fejlődés* pedig felfokozást, állandó tökéletesedést jelent. A felnőtt egyének akkor járják ezt az utat, ha a *testi életszolgálatra helyezkedve – a szerelmet szeretetté finomítják*.

Ez a munka ismét kettős vonalon mozog. Egyrészt a házastársak egymás *lelkiségének*, másrészt a szent harmadiknak *szolgálatában állnak*. Az *Isten* terve szerinti feleség lélek- és életsugárzó erőt revesz. Már a jegyesség alatt is észlelhető, hogy a szeretett leány élete erkölcsi magaslatra buzdító, indító, serkentő erő. A női lélek belső lényege abban is kulminál, hogy egyrészt észrevétlenül vonzza magához, de másrészt kisugárzó erővel belső erőfeszítésre kényszeríti a felé közeledő, vele egybehangzó férfilelket. Az élet igazolja ezt az elgondolást. A jegyesség is életet nemesít, a házasság még inkább érvényesíti ezt a hatást. A férfiember eszményt lát jegyesének lelkében, amelyhez neki közelednie kell. Az egyik férfi ezt írja nekem: „Jegyesemben eszményt látok. Lelkének tisztasága felém sugárzó erő, amely bennem is életet fakaszt. A felé való közeledése nem a testhez való közeledés, hanem a szent életforrásnál való megjelenés, amely tisztaságával átnemesíti az én életemet is. Bevallom, hogy világnézetem törött volt, mikor őt megismertem. Lelkének sugárzása egybefogta az égnek meredő pillérmomokat és én az ő világnézetében, a szeretetben. Krisztusban találtam meg életem boldogságát. Az én drága feleségem finom lelkisége egészen átnemesített. Benne Isten követét érzem és szeretem, aki azért jött, hogy nekem meghirdesse a szent evangéliumot; azóta ezen az úton járok és győzelmes embernek érzem magam. Győzött a lélek; az ő lelke győzött rajtam.”

Ez a lelki felébredés mutatja, hogy az életzűzavar, az erkölcsi szétesettség megszűnt és így az élet felsőbbrendű kibontakozása vette kezdetét. A házaselet tehát a házastársak lelkiségének szolgálatába szegődik; nem célhoz-érés és megállás, hanem *állandóan felfokozott intenzív életmozgás*.

A gyermekük életében is hasonló mozgást indítanak el a szülők. A testi élet a bevezetés, a lélek, a lelki értékek kifejlesztése pedig állandó munkát igénylő feladat. Itt sincs megállás. Az új élet megszületése nem hirdet befejezést; a *Teremtő* gondolatát, további nagy munkát követelő tervét hirdeti az a tény, hogy az újszülött a legtehetetlenebb teremtmények egyike. A testi élet szolgálata, a lélek ébresztésének, telítésének, fejlesztésének gondja reánehazódik a szülőkre.

Azt is megállapíthatjuk, hogy itt is eltolódás van; a testi élet területéről – a lelkiség vonalára. Vagyis a házasság az élet állandó szolgálatában nem marad meg a testi élet területén, hanem *kivirágzást köve’ tel a lelkiség oldalán*. Itt is látjuk tehát, hogy a lelkiség szolgálata veszi át az erősebb ütemet; ez pedig azt jelenti, hogy a házaselet a maga felsőbbrendű és átnemesedett formájában a *lelkiség vitalitásának lesz szent apoteózis*a.

De – felmerül a kérdés! – győzelmet jelent-e ez az irányzat a házaselet vonalán?

Győzelmet akkor, ha a felsőbbrendű erők érvényesülésével a házaselet boldogságát is megteremti. Ez az élet pedig valóban azt teszi. Az élet *múlандó örömeit a lélek végnélküli érvényű életörömévé változtatja*. Az anyagi életkapcsolatot szellemivé teszi; az ösztönök mellékörejét a *szeretet* szentségévé finomítja, a csak örömet habzsolva gyűjteni akaró embert sugárzó lelki központtá változtatja és a sugárzó egyéniség szentségét a végnélküli boldogság soha meg nem fogyatkozó részesévé teszi. Ilyen meglátás mellett valóban győzelmes a házaselet. Győzött az ösztön felett és érvényre juttatta a lélek minden tehetségét. Nemcsak a szülőkben, hanem a gyermekben is. A szülők élete tehát nem csupán, utódok nemzését célozza, hanem a léleképítés *szent munkájává finomul*. Ez pedig valóban győzelem az anyag felett és az élet szent valósága.

⁶² „Erős (lelki szeretet) és szexuális funkció bizonyos konszubsztanciális folyamat, mégpedig úgy, hogy a szexualitás mint kaotikum a matéria, az erős pedig a forma.” (Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest. 1930. 283. 1.)

Az életet szemlélők és megfigyelők sokszor láthatják, hogy *tragédiák vagy harmonikus boldogság kísérik a házaseletet*. Vagy egyszerűen regisztrálják az eseményeket és szignálják az omlások sorozatát vagy megoldást keresnek s akkor a „könnyítések” felé hajolnak. A dolgok lényegét vizsgálva azonban az élet *alaphangjait* kell meghallanunk; ez a hang pedig a teremtő *Isten* hangja. Ez nem könnyítést hirdet, hanem az állandó fejlődés vonalán a lelkiség diadalát követeli. Az első – életlefokozást, a másik – magasabbrendű életet, valóban *emberi életet* hirdet. Az első megállást és sztatikai kielégülést, a másik fokozatos fejlődést és dinamikai erősugárzást követel. Ez az alaphang reávezet minket arra a helyes életútra, amelyet így lehet megjelölni: *beállítás az élet magasabbrendű és állandó szolgálatába*.

A tragédiák azért következnek be, mert rossz úton járunk; ezen nem érünk el a keresett boldogság igazi forrásához, a boldogság forrásához, mely *az Isten terve szerinti élet!* A házaselet boldog harmóniáját *az az ember találja tehát meg, aki az élet eleven, állandó kifejlődést, munkát, erőfeszítést igénylő szolgálatát teszi életének tengelyévé.*

b) „Egyedül.”

I. A házaselet keretén kívül élők lelki tartalma.

Az élet ezernyi változatot teremt. Nemcsak lényegtelen kérdésekben, hanem a leglényegesebb életformákban is. A jövő élet szolgálatát egyetemes törvénynek mondtuk. Eme szolgálatot előkészítő testi és lelki átalakulást részletesen ismertettük,⁶³ tényleges és aktuálisan indító erőit lépten-nyomon érezzük; mégis le kell szögeznünk, hogy – bár természetes életforma – mégsem valósulhat meg minden esetben. Olyan egyének is kitermelődnek, akik testi fogyatékoság vagy aberráció miatt alkalmatlanok a jövő generáció szolgálatára;⁶⁴ felmutat *az élet* olyanokat is, akik lelki berendezettségüknel fogva esnek távol a házaselettől;⁶⁵ mások erkölcsi életük hiánya, bomlása miatt kerülnek el azt;⁶⁶ végül vannak olyanok, akikben elhivatottságuk – minden más jelenséget elnyomva – teljes lelki uralomra jut és a lelkiség generációját hangsúlyozva húzódnak vissza a házaselettől.⁶⁷ Ez utóbbiak életét a szüzek életének mondhatjuk.⁶⁸

Ez, a házaselet szempontjából ténylegesen fennálló megosztódás felveti a kérdést: vajon a házassági kötelek nélkül élő felnőtt férfiaknak és nőknek, miben található az *élettartalmuk?*

Két nagy csoportra osztjuk a házasság keretein kívül élőket. Azokra, akiknek élete, bár más vonalon, de mégis *az élet szolgálatában áll* és azokra, akik teljesen *a saját „én”-jüket* helyezik előtérbe. Az első csoport benne van az élet eleven sodrában, a másik megállást jelent a fejlődés ütemében. Az első csoport élettartalma a *szolgálat*, a másodiké a *kiélés*. Ez az éles eltérés azután *magyarázza azt a nagy belső és külső különbséget is, amely a házaseleten kívül élők eme két csoportjának életében tapasztalható.*

a) A *szolgálat* itt is azt jelenti, hogy munka folyik *az Isten* nagy tervei szerint. Az ember – akarva, nem akarva – rá van szorítva erre és csak tudatos és bűnös elfordulással állhat szembe ezzel a nagy élettervvel. Tagadhatatlan tény, hogy az ifjúkor felső határán nagyrészt befejeződik az önkialakítás folyamata. Ezen túl mind erősebben az értékisugárzás, az életteremtés vágya lesz a felnőtt ember lelkének vezérmotívuma.

A *házasságon* kívül élők teremtő élete akkor találja igazi tartalmát, ha az áttolódik a *szellemi és lelki életszolgálat területére*. Szellemi szolgálatot végez, aki a tudás, az esztétika, a szociálisabb élet áldozatos munkása, a lelkiekben pedig az, aki a felsőbbrendű élet kialakítására áldozza önmagát. Az azonban feltétlen követelmény, hogy *az egyéni élet a mások életének altruisztikus szolgálata legyen.*

A szellemi élet területén általában a teljes anyagi függetlenséggel rendelkező, önfeláldozó tudósok,

⁶³ III. kötet IV. része és a IV. kötet III. része.

⁶⁴ Beteges szexuális berendezettségűek, mirigyrendszer hibák, hermafroditizmus, stb.

⁶⁵ A természetes élet eleven sodra ragadja az embert a faj szolgálatára. Azonban vannak egyének, akikben annyira erős a szellemi és lelki elhangolódás, hogy az elnyomja a természetes ösztön szavát.

⁶⁶ Durva, szexuális lények, akik csak az ösztönök kielésében keresik az élet örömeit.

⁶⁷ Papok, szerzetesek, szerzetesnek, aszkéták.

⁶⁸ „A katolikus szüzességi eszmény nem az a vénlányos vagy aggregényi lelkület, amely húzódik a házaselet és hitvesi szeretet áldozataitól, és elkényeztetett énjébe burkolódzva elhárít magától minden komoly erőfeszítést Isten országáért; sem az a gyengeség, a természetnek az a szegénysége, melynek nem áldozat és épp azért nem is áldás a teljes önmegtagadás; hanem az a hősi lelkület, amely egy egészséges férfiúi vagy női egyéniség minden kincsét és veszedelmét, minden feszülését és nehézségét magában hordja, és mintegy maradék nélkül odaadja Krisztusnak – propter regnum caelorum.” (Schütz A. dr.: *Eszmék és eszmények*. Bpest, 1933. 15. l.)

művészek mozognak, akik sajátos módon kivonják magukat az élet testi üteme alól, hogy annál inkább odaadhassák életüket az emberiség egyetemének szolgálatára. Nem lehet letagadni, hogy ez lehetséges, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy rendkívül veszélyes. Megvalósítható ez az életforma, mert az életerők transzponálása elvileg lehetséges, de bizonyos, hogy erre a szellemi munkára vállalkozók igen sok erkölcsi nehézséggel kerülnek szembe. Csak az bírja energiával, aki *teljes lélekkel és természetfeletti erők segítségével* vívja e nehéz harcokat. Ez *magyarázza* meg azt a paradox jelenséget is, hogy igen gyakran látunk látszólagos önfeláldozás mögött meghúzódó hedonista életet.

Aki életét a tudás, az esztétika, a szociális élet emelésére vagy a lelki életszolgálat fenséges munkájára *áldozza*, az benne marad az élet valóságos ütemében és az önmagában felhalmozott életkincsek értékesítőjévé lesz. Így tehát *nem határolja le magát önző gyűjtővé, hanem átnemesül felemelkedett adakozóvá*. Ez pedig élettartalom,⁶⁹ még pedig olyan, aminőt a felnőtt élete követel. Az ilyen lélek ugyanis a köznapi élet áldozatossága helyett felsőbbrendű élet szolgájaként, a szellemi, lelki élet fejlesztőjévé nemesedett.

Azt azonban le kell szögeznünk, hogy akár a tudás, akár az esztétika, akár a jobb szociális élet fejlesztésére irányú az ember erőfeszítése, akkor az legtöbb esetben csak a földi életre redukálja a hangsúlyt. A magasabb nivójú kulturális élet, a művészet, munka a helyesebb jövedelemelosztásért, küzdelem a szociálpolitikai reformok megvalósításáért: csak a föld viszonylatát érinti. Ez az egyén életének és metafizikai orientációjának csak annyiban szolgálja, hogy küzdelmének célja: a feljavított életnivó könnyebbé teszi a *lelki értékek* befogadását, megértését és megélését, így tehát gyakran végeredményben a föld felé ívelő életszolgálat is annak a pillérnek alapozása, amelyről merész íveléssel szökik fel az életvitalitás a végnélküli távlatok felé.

A *lelki életet* azok szolgálják, akik az erkölcsi és vallási élet tiszta magaslataira akarják juttatni az embereket. Nem szabad azt hinnünk, hogy csak azoknak erőfeszítése értékes, akik a teljes függetlenség erejével állnak bele ebbe a lelki munkába. Csak *intenzitásbeli különbség* tapasztalható a függő és független életet élők között. Az életkeretek és életkötelékek szűkebb vagy szélesebb területre visznek. Minél kevesebb a kötelék és meghatározó életkeret, annál szélesebb és elevebb a lelki expanzió üttöereje.

A lelkiek szolgálata – mint mondtuk – az *erkölcs és vallás* területén jelentkeznek. A belső harmónia megteremtését szolgálja az első, és az *Isten* felé való orientációt akarja megteremteni a második, amely nélkül az első meg nem valósítható.⁷⁰ Végeredményben mindkettő a lélek belső életének, értékeinek kibontakozását, a harmonikus élet problémájának megoldását és az élet végnélküli értékeinek felismerését akarja szorgalmazni. Ez az igazi lelki munka, mert felemel az anyag, a föld kötelékei fölé. Győzelmet akar biztosítani a geocentrikus vonzóerőkkel szemben és diadalmas erőt akar kölcsönözni az ég felé ívelő lelki lendületnek.

Ez a munka minden ember lelkében többé-kevésbé felszínre kerülő életfeladat. A lélek ősi, immans ereje erre tör; ez az *emberré ébredés* valósága; az *isteni-emberré levés* első megszentelt etapja. Tehát a magunk életének alapforrása, motívuma ebben a lelki ébredésben keresendő. Ezért fáradunk, ezért dolgozunk; *életünknek tehát itt van a belső értéke. Ha arra a hivatásra vállalkozunk, hogy a magunk kidolgozása után mások életének ilyen vonalon legyünk szolgálói, akkor érett életünk – a lelki ség vonalán valóságos tartalmat talált.*

Az igazi élettartalom tehát abban áll, hogy saját életünknek belső értéke és erőfeleslege mások életében dinamikus teremtőként érvényesüljön. Ahol az áldozatos lelkiség más emberek életének át-nemesítésében, lelki asszimilációjában találja meg értelmét, ott a természet törvénye értelmében erőérvényesítés és -érvényesülés folyik. S az élettartalmon túl ez építő munka is és pedig azért, mert az energia kiáradás nem elvesztegetés, hanem teremtés. Az üresség *érzése* csak az értelmetlenül elfecsérelt idő és munka esetén észlelhető, a boldogság pedig a hozzánk hasonló embertestvérek megsokszorozódásában található. Ezt az a tapasztalat is erősíti, amely szerint a szellemi és lelki életteremtés ténylegesen boldogságot ad. Archimides „*heuréka*”-ja a lélek boldogságának kirobbanása volt és egyúttal az első lejegyzett örömet kiárasztó szava azok életének, akik tudománynak, felfedezésnek, a szociális életnivó emelésének szentelték életüket.

⁶⁹ Az élet tartalma lehet tehetségek, élmények, stb. sztatikai felhalmozása, de itt a felhalmozott értékek *tevékenységéről* van szó, amely a maga *dinamikájában* adja az élet *aktív* tartalmát. *Ez az igazi élettartalom!*

⁷⁰ „Ne kívánjunk Istennek azért szolgálni, hogy erkölcsileg jók legyünk, hanem az erkölcsi erényeket úgy kell művelnünk, hogy általuk Istennek önzetlen szeretetére emelkedjünk.” (Mercier bíboros: Papjaimhoz. Bpest. 1912. 217. l. Ford.: a Bpesti Növ.-papság Magyar Egyh.-irodalmi Isk.)

Az erkölcsi és vallási élet terén pedig gyakran a *szerelem hangtalan öröme* jelzi azt a boldogságot, amely az emberiség életének lelki szolgálatáért lett osztályrészük. A keresztény hősök és mártírok önfeláldozása csak így érthető meg; vagyis megértjük azt a szent boldogságot, amely akkor születik meg bennük, mikor mások lelki életéért és *Krisztusért* földi életüket is áldozatul dobják. A lélek örök élete és az utána való vágyakozás *boldogan* adja oda a földi életet áldozatul. Ez nem fanatizmus – hanem készséges önatadás, igazi, szent élettartalom. *Isten országáért való szolgálat az élet vonalán.*

b) Az élet azonban olyan formát is mutat, amelyben a házasságtól való távolmaradást az *önzés, a kiélés* diktálja. Itt valami centrális eltolódást tapasztalhatunk. Az érdeklődési terület különbségében van a lényeges eltérés. Az előbbi életformában a lelki-munka iránya – *mások szellemi, lelki fejlesztése volt*; ebben az életformában pedig az én *maradt továbbra is a középpont*. Ez a különbség azt jelenti, hogy az első irány az élet alapmotívumát az erők érvényesülésének vonalán tovább vezette, míg a másik a pubertásban dominálón jelentkező szexuális érdeklődés körén belül határolta le magát. Az első a végtelen horizont felé halad, a másik pedig szűk korlátok között éli le életét. Az első állandó mozgást, a másik – lelkileg – elpetyhűdő nyugalmat jelent.

Ez az éles differencia ráutal arra is, hogy az első életforma a *természettel egyező munkát jelent*, a másik pedig *egyenesen szembekerül a dinamikus fejlődéssel*. Ebből pedig következik, hogy az első az emberi élet helyes tartalmát találja meg, a másik pedig – előbb-utóbb – üres formalizmusba merevedik.

S ha ezzel párhuzamosan felvetjük a kérdést, hogy a reális élet mennyiben ad igazat ennek az elvi és logikai megállapításnak, akkor a feleletet a reális élet adja meg; mert az élet mindig *tartalmat* keres; még azoknál is, akik maguk akarják megszabni és önző céljaik alá rendelni az életet.

A kizárólagosan önző célokat szolgáló ember akkor kerül az alsóbbrendű életsíkra, ha a *földi javak* felhalmozásának, vagy teljesen az *ösztönös életnek*, vagy a *hatalomnak* szenteli életét. Az élet tartalma ezekben az egyéneknél a kincs, a testi élvezetek szinte maximális kiélése, a hatalom birtoklása.

A *kapzsi* és *zsugort* ember nem tudja a boldogságot még körvonalakban sem megélni. Hiába akarja életét, boldogságát a pénzügyűjtés örömeire határolni; ez nem sikerül. Az élet haladást sürgető üteme meg nem semmisíthető. S ez benne nem kielégülést, hanem bántó, kínzó ösztönzést jelent, hogy mindig több és több pénzt, vagyont szerezzen. „*Non est pax impiis.* – Nincs békességük a gonoszoknak.” A folytonos erőfeszítés mellett még a birtoklás csendes öröme sem töltheti be naiv és színtelen életüket, mert állandóan zavarja őket a félelem vagy egy újabb pénzszerzési lehetőség elmulasztása miatt való aggodás. Az ilyen ember élete sajátos szenvedéssel van tele. Annál is inkább, mert számára még az anyagi javak felhasználási módozatai is olyan szűkre-szabottak, hogy az élet elemi igényei sem találhatnak kielégülést.

Az az életforma, amelynek központi problémája és legintenzívebb kiélési lehetősége a *szexuális élet, óriási energiaszóródással jár* anélkül, hogy a nagy energiavesztés önmagának vagy másoknak a legcsekélyebb értéket jelentené. Aki életét a kéjézés játékává teszi, az *elfecsérli azt* az önmagában felhalmozott erőquantumot, amelynek hivatása az *érvényesülés volna*. Hogy ez nem a boldogságszerzés helyes útja, azt a brutálissá, alacsonnyá, anyagiassá vált emberek példája mutatja. Az ösztön átfutólag nyújt örömet, később pedig *testi és lelki kimerültséget* eredményez. Igényei nem csillapulnak a kielégülés után, hanem folyton *erősödnek*. Végül olyan testi és lelki állapot következik be, amely ennek az életmódnak *állandó folytatását követeli*. Ez az állandó mohó kapkodás pedig idegörlő munkájával *elpusztítja az ember boldogságát és olyan területekre sodor, amelyen a testileg legalacsonyabb, lelkileg egészen felbomló emberek találhatók*. Ez az életmód több-kevesebb bizonyossággal a testi betegségek egész raját hurcolja magával, éppen ezért nemcsak nem szolgálja, hanem *egyenesen pusztítja az élet értékeit*. Az a sok beteg, ideges és összeomlott ember, a lues szörnyű élő-halott példányai szomorú bizonyítékok, hogy a természet súlyos bosszút áll azokon, akik az élet törvényei ellen vetkeznek.

A *szexuális élet nem öncél, hanem misztériumból eredő erős áramlás, amelyben teljes érvénnyel mutatkozik be az az egyéniség, amelyik szolgája akar lenni a jövő életnek*; még akkor is, ha nem a gyermeknemzés *Isten* tervezte útját járjuk; az *élet egyetemes törvénye mindenkit kötelez*. Csak abban van eltérés, hogy az egyik a testi és szellemi, a második a szellemi és lelkiéletet szolgálja.

Az élettartalmat és boldogságot a *hatalombirtoklásban* kereső ember élete sem nevezhető igazán megelégedettnek, mert az alárendeltek tömege kifejlésztheti a *deszpotikus érzés keménységét* és szülhet *szadisztikus eldurvulást*, de nem adhatja meg az élet *igazi* tartalmát. Ezek csak akkor lehetnének *valóban* boldogok, ha „*alattvalóik*” *boldogságát látnák*. Ha ez *néha* meg is történik, akkor már a hata-

lomvágyat, a deszpotikus hajlamot finomabb lelki motívumok oldják fel s ez már az életcél *revideálása*, mert ez már odahajlás arra a tiszta *lelki* vonalra, amelyet éppen az előbb próbáltunk megrajzolni.

Aki azonban egyedül *csak a hatalombirtoklás tényében* keresi a boldogságát, az sivár és lélektelen területen fog mozogni. Ez lehet „nagy” feladat, munka, erőfeszítés, de nem lesz *lelki-nyugalom* jelentő érzéskomplexum. Annál kevésbé, mert a hatalommal együtt a bukás lehetősége és veszélye mindig kísért. A mindenki és minden felett álló hatalmat elérni nem lehet. A hatalom *nem* permanens állapot. A föld és az embertestvérek külső élete felett uralkodhatunk, de *az élet Istenből sugárzó ősi törvényei mégis felettünk állnak*. A „vita naturális” és a „mors” kérlelhetetlen hatalmasságai mindig szolgának hirdetnek bennünket. Csak az állhat ezek felett, aki *az istenfiúság szent tudatában* uralkodik a föld hatalmai felett.

Ha már most a házasságon kívül élők lelki tartalmát egységbe foglalva akarnók meghatározni, akkor a tétel itt is így hangzik: *a jövő étet szolgálata*.

Ebben a meghatározásban a *szellemiség és lelkiesség kapja a vezetősólamot*; a jövő szellemi és lelki kincseit kell szolgálni a házaselet keretén kívül élő embernek is. Ebben a munkában az egyéniség értéke átplántálódik a jövőbe; a földi értelemben vett elmúlása után pedig a végtelen, *örök élet szent misztériumában* kapja meg az egyén erőfeszítésének *abszolút* értelmét.

2. A papság.

Az élet lelki vonalának legeszményibb szolgálói a papok. Ők azok, akik hivatásuk kivételességénél fogva a társadalmi rétegek különálló közületét alkotják. Hivatásuk a lélek *Isten* utáni vágyának ébresztgetése és az emberi életnek *Isten* felé való irányítása. Egész életük teocentrikus, mert világnézetük, életük, gravitációjuk középpontjában a mindenható *Isten* áll,⁷¹ továbbá metafizikus, mert az élet legősibb eredetét, legbelsőbb vitalitását és legtávolabbi, végnélküli kifejlődését kutatják és szolgálják. Egész működésük tehát a *lélek és Isten* szolgálata.

A lélek érdekében végzett munkának – amint mondtuk – nem nélkülözhetetlen kerete a házaselet-től való tartózkodás;⁷² de az emberi lélek emelésének intenzitása nyer, ha teljes önátadással állnak a lelkiek szolgálatába. A katolikus papság cölibátusát abból a szempontból kell megítélni, hogy mit és mennyit ad ez az életforma a lelkiesség felfokozására.⁷³

A cölebszek egyedüli hivatása a lelkiélet fejlesztése. A tanítás, az oktatás, a lelki értékek ébresztgetése és kiépítése. A pap az *Evangélium* hirdetője. Égi követ, *aki a tisztult erkölcsi élet végtelen és örök, emberhez méltó értékét akarja meghirdetni*. Életének ez a teljesítménye az élettartalom első összetevője. Ez is szolgálat, erősugárzás; egyrészt az embertestvéreknél a felsőbbrendűség tudatára való ébresztése, másrészt az isteni kegyelemmel megerősített lelkiességnek kisugárzása. Már ez a teljesítmény is ráutal arra, hogy ez az élettartalom boldogító tudatot ébreszt, mert az *Isten* felé való irányításnak boldogságot adó szent élményét hozza.

A tanítás – természetesen – nem marad száraz elmélet, hanem cselekvésekben, áldozatbemutatásban, szentség-kiszolgáltatásban kegyelemközlővé is finomodik. A pap nemcsak *Evangélium-hirdető, hanem áldozat-bemutató és szentségeket kiszolgáltató*; ez pedig valóságos életszolgálat, mert bekapcsolódást hoz létre a természetfeletti isteni életáramlásba. Az embernek ég felé való törekvése az áldozat, az égnek az ember felé való hajlása a kegyelem. Ebben a felfelé törő lélekvitalitásban és lefelé hajló isteni kegyelemben a közvetítő a pap, aki az embert az *Isten* felé emeli, és az ég kegyelmét az emberrel közli. Az erőátvitel szent művében segédkezik, hogy az alsóbbrendű földi ember *istenivé* finomodjék. Itt már nem egyszerű tételek elfogadásáról van szó, hanem teljes *belső* átforgalódásról. Itt már *az erkölcsi és természetfölötti „én” bontakozik*; ebben a szent bontakozásban nyújt segítő kezét a

⁷¹ „Apostola az lehet Krisztusnak, aki fölértette s viszonozza szeretetét!” (Prohászka O.: Elm. az Evangéliumról, i. m. 216. 1.) – „*Deus meus et omnia!*”

⁷² Lásd II. rész. Az életértékek értékesítése. A) *Az egyéniség sokszorosítása, a) A házaselet keretében*. 74. laptól.

⁷³ Fenségesen ír erről *Walter J.* prépost, amidőn a pap önmagát áldozatul hozó életét így jellemzi: „De vajon hogyan tegye meg a pap, hogy mindarról, amit a világ az ő embereinek nyújt, a maga részéről örökre lemondjon?... A pap ugyan odahagy valamit és pedig olyasmit, ami a világ szemében tán rendkívüli nagy is; de jól szemügyre véve a dolgot, nem sokat ér magában véve sem, amit elhagy, sőt semmit sem ér ahhoz képest, amit helyébe nyer. *Valósággal éppen a pap az a boldog ember, aki megtalálja a szántóföldbe rejtett nagy kincset, aki ráakadt arra az igazi gyöngyre és szívesen feláldoz mindent, csak hogy e kincsnek, e gyöngynek birtokába juthasson.*” (Dr. *Walter József*: A katolikus pap. Brixen, 1913. Ford.: Horváth Gy. dr. Kalocsa, 1924. 7-8 l.)

pap. Aki pedig ezt végzi, annak saját élete is nemesedik, megtárgul.⁷⁴

A kegyelemközlésnek meghatározó következménye, hogy mintegy nyájként veszi körül a papot a hívek serege. A tanító pap nem marad meg egyszerű hangszórónak, hanem emberlelkeket átalakító, szebb és tökéletesebb életet teremtő *lelkiatya* lesz, aki lelki-gyermekeit belülről újraépíti. A tanítás és nevelés maga is átalakító energiakomplexumot jelent, a vele párhuzamosan történő kegyelemközléssel *összefonódva* pedig új élet teremtője lesz. Az *Evangélium* szava szerint: újjá születik az ember *vízből és Szentlélekből*. Ennek a lelki újjászületésnek megindítója a *pap*. Nagyon természetesen, hogy először *önmaga* lelkiéletét kell kidolgoznia. *Ezért kell az elhivatottság*.⁷⁵ Azután mások lelkéhez kell jutnia. *Ezért kell az egyházi rend külön szentsége*.⁷⁶ Igaz ugyan, hogy a lélekátformálás alapján *Isten kegyelmének műve*, de ennek a kiáradásnak szenzibilizálója, emberi erővel való támogatója és szolgálója a pap. Tehát az új életre születés valójában *Isten kegyelmének erejében*, de a pap atyai szolgálatának segítségével megy végbe.

Az *Isten* felé irányított és újjáteremtett lélek *gyermeknek* érzi magát, aki a pap közvetítő munkája révén *lelki atyjának látja* az őt új útra elindító lelkipásztor. Ez a csodás átalakulás lassan az atya és fiú viszonyát hozza létre. A lelkiatya a szó igazi értelmében *atyja* lesz a gondjaira bízott hívőnek.

És ez nem analógia, hanem *komoly, szent valóság*, mert a lelkiatya benső értékei mintegy kiáradnak a lelki-gyermekekre. Ilyenkor is életsokszorosítás történik; ez is valamiképpen az apa és fiú kapcsolata, csak hogy a fizikai élet helyett a *lelkiség vonalán!* És ebben az egyedüli helyes beállításban a papi életnek olyan felsőbbrendű célját találtuk meg, amely az isteni élettervvel a *jövő szolgálatának generatív útján teljesen találkozik*. Amíg a felnőtt emberek a természet törvényei szerint az új élet megindítóit, addig a papság a lelki újjászületésnek és kifejlődésnek megindítója és szolgálója. Az egyik generáció a „*vita naturalis*”-t, a másik a „*vita spirituális*”-t eredményezi.

Ha azonban a pap életének ezt az átformáló, újjáteremtő erejét nézzük, akkor azt is meg kell látnunk, hogy ebben az életszolgálatban egy titokzatos *erőtranszformálás* történik. Amint mondtuk: fizikai erők – emberi úton – sem nem teremthetők, sem meg nem semmisíthetők. Azok sem, amelyeket *Isten* a testi élet szolgálatára teremtett és helyezett el az emberben. Ezek a cöbelsz papban is megmozdulnak. De éppen az a kivételesen nagyszerű és értékes lélektani törvény, hogy ezek az erők a *lélek felsőbbrendű életet teremtő papi munkában transzformálódnak*. A lelki erőfeszítés innét is kap energiát. Az élet generális ténye a lelkek szolgálatában oldódik fel, az életboldogság pedig a sokszorozódva megjelenő lelki-gyermekek százaiban és ezreiben jelenik meg. Az egyik az élet egyetemesen lüktető sodrában mozog, a másik pedig a felsőbbrendű lelkiség sokszorosításában talál kielégülést.

A papi élet, még pedig cölebsz papi élet ilyenformán benne él az *Isten terve* szerinti áramlatban; nincs abban semmi rendkívüli, hogy szembehelyezkedik a természetes renddel; ellenben spontán nyilatkozik meg benne a kegyelmi, mikor minden életerő transzponálását végzi – a *lelkiek érdekében*. Ezért, aki ezt a *hivatást* felfogja és ezt a munkát valóban elvégzi, az *megtalálta élettartalmát és ezzel együtt boldogságát is*.

Az *Isten kegyelméből* sikeresen végzett munka lelki kiegyensúlyozottságot teremt. Egyik paptestvérem írja nekem: „Sokszor hallom ezt a mondást: hogyha újra születnék, máshol kezdeném az életemet. A pályámat egészen másképpen szabnám meg... Én pedig hosszú, 30 éves papi múltam után is azt mondom: ha újra születnék, akkor is alázatos imával kérném a mindenható *Istent*, hogy *ismét* pap lehessenek. Anyagiakban szegény vagyok; amim van, vagy volt: azt is az elesettek segélyezésére fordítot-

⁷⁴ „Az Úr halálát hirdetik, ti misebemutatók, hogy ráképesítsétek magatokat hasonló áldozatra. Az ő emlékezete lelket éleszt; életét, érzelmeit folytatni készíten. A misében Jézusban elmerülünk és szeretetét s kegyelmét magunkkal visszük haza; kell, hogy megérezzék rajtunk a tömjén- s a mirrha-illatot napközben.” (Prohászka O.: Elm. az Evangéliumról, i. m. 480. l.)

⁷⁵ „Emberek halászaivá tesztelek, de nektek is szívvel-lélekkel, egész étellel kell e munkába beleállnotok. Hatalmat adok; e hatalmat éltetekké kell változtatnotok. Küldetést adok; e küldetésben folyton kell járnotok. Magamhoz emeltek; ez istenközelséget át kell élnetek; nem mechanikus eszközeim vagytok, hanem apostolok. Oltárszentséget bízik rátok; éltetek az itt rejlő erőnek kommentárja legyen; evangéliumot adok, mélységeiben kell laknotok. Szóval: én tesztelek, de nektek is egész élteteket kell belefektetnetek.” (Prohászka O.: Elm. az Evangéliumról, i. m. 205. l.)

⁷⁶ „...kérdi a népek öntudata: Mít mégysz föl a szószerkekre, mit mégysz az oltárhoz? A szószerkeken prófétának s az oltárnál a szeretet áldozatának kellene állania. Mily program papok számára! Senki sem bírja el e hivatást egymagában, csak *az Úrral együtt*. „Isten kegyelme velem.” *Istenben kelt elmerülnie s Illés lelkével töltekeznie* annak, aki maga is égni köteles, hogy másokat gyűjtson! „Fons vivus, ignis, caritas!” Prohászka O.: Elmélkedések az Evangéliumról, i. m. 53. l.)

tam. Lelkiekben azonban nagyon-nagyon gazdagnak és boldognak érzem magam. Belső világom kiegyensúlyozott; ösztöneim transzponálva szolgálják a lelkeséget; minden kereső ember az én testvérem, akit lelkemből – *Isten* szent kegyelmének erejével – próbálok helyes útra terelni. Lelki gyermekeim ezrében látom életem sokszorosítását és boldogan nézek rájuk, mert *Isten* országának gyarapodását mutatják.” Mikor azt kérdeztem tőle, vajon nem volt-e nehéz a cöbelsz élet terhe, akkor azt felelte: „*Ha a test erői a lélek érdekében feszülnek meg, akkor kielégülnek a lélek újjászületésében.*”

A papság életének *igazi tartalma és boldogsága* tehát az az élet, amelyben a lelkeség szolgálatára áldozza önmagát.

Egészen sötét és szomorú azonban annak, a lelkeség ütemétől távolálló papnak a képe, aki csak szóval hirdeti, de összetört életével nem valósíthatja meg a krisztusi ideált.⁷⁷ Abból az életből, amely csak szóval beszél, de mögötte nem húzódik meg az alázatos, tiszta, *tettekben* gazdag élet, hiányzik a sugárzó és teremtő erő. Következőleg a kegyelmi ki-áradásnak életet teremtő ereje is megroppan. Aki lélekben fáradt és maga is lelkiileg összeomlott, az nem tudhat életet újjáépíteni.

Szomorúan kell megállapítani, hogy ilyen „holtan vegetáló” emberek is „képviselik”⁷⁸ *Krisztus* papságát. Bennük szomorú átváltozás megy végbe. Vagy meginog eleven hitük és a fényt hordozókból sötétségben tapogatózókká lesznek, vagy pedig kiég a kegyelmi élet tüze s a „melegítő” hideg orkánt kavarnak, vagy pedig összeroppan egész „erkölcsi én”-jük, aminek tragikus következménye az is, hogy nincs lendítő erejük. Az égi orientációt hangsúlyozni hivatott papi ember a „föld” szűk korlátai közé szorítja önmagát és esetleg közvetve híveit is.⁷⁹

Ez az életforma természetesen nem lehet tartalmas és boldog. Az életcél homályos, az eszközök megcsorbultak, az életfolyam szennyes, az életöröm pedig sekélyes és ösztönös. Ha igaz az a mondás: „*corruptio optimi pessima*”, akkor az ilyen lelkiemóció nélkül vegetáló pap élete a legszomorúbb.

Ezek a papok vagy *belső összeomlásban* pusztulnak el, vagy pedig az *aposztázia* sötét vermeiben keresnek menedéket. Az első esetben igen gyakran a kártya, a bor és a tiltott szexuális élet, a másodikban pedig az újra, de már erős lelki-töréssel kezdett házasság révén próbálják keresni a boldogságot. Akik azonban a két próbálkozás bármelyikének útján is járnak, azok mind azt vallják, hogy a lelkiélet örömeit a föld „minden boldogsága” sem tudja pótolni.

A papság életével együtt *vázolom a szerzetesek* életét is, mert alapvetésben egy területen, a lélek-szolgálat területén dolgoznak. Igaz ugyan, hogy van különbség a két tábor között; a szerzeteseknek a világtól való szinte teljes visszahúzódnak következtében több és nagyobb lehetőségük van az *öntökéletesítésre*.

A szerzetesek egy része a *kontemplatív* életre, a másik csoportja a *szellemi és lelki élet aktív szolgálatára* van beállítva. Az első náluk sem kizárólagos öncél. Sőt éppen az ellenkezője; hiszen a *legmagasabb lelki-nívó* elérésével: a *példa* erejével hat a többi embertestvérré.⁸⁰ Ezek az emberek szinte élő áldozatok, amelyek a nagy világ oltárán égnek el – embertársaik érdekében.

⁷⁷ „A világot nem menti meg az Evangéliumnak könyvbe zárt, holt betűje, sem az elvont tanítás, mely képtelen a lélek mélységeit megmozgatni, hanem az Evangélium, mely életre kel egy emberi életben, egy keresztény életben, főleg azok életében, kik állásuknál fogva Krisztust, a Megváltót képviselik.” (Mercier bíboros, malinesi érsek: Papjaimhoz. Bpest. 1912. 222. l. Ford.: a Bpesti Növ.-papság Magyar Egyházirodalmi Iskolája.)

A pap vértanúi lelkülete *Krisztus* vértanúi lelkületéből, véréből nyer erőt: „Aki vérrel dolgozik, az erős köteleket szakít, ha gyilkos s erős kötelékeket fűz, ha szeret, erős kötelékekkel fűzi magát az Úrhoz ‚in sanguine’. Mi is mindennap reggel vérben szerződünk. – Mit ne tennék Krisztusért, ó édes, ó véres, vérből való, véredben lekötő, véreddel éltető Jézusom!” (Prohászka O.: Elm. az Evangéliumról, i. m. 127-128. l.)

⁷⁸ Sajnos, hogy az élet monotonitása sokat öröl és koptat. Még a papból is kivész a kegyelmi erő, ha helyet ad a világ külszínes befolyásának. A „gépember” és „mesterember” technikai életét csak az a pap kerülheti el, aki *Krisztusból él és a Krisztus megváltotta lelkekért dolgozik*. A leszürkült, földies horizontú pap csak azért marad az egyháziak rendjében, mert a „character indelebilis” ide fűzi. A hangja Jákobé, de a kéz Ezsaué!

⁷⁹ „Boldogult *Cartuyvels*, kinek apostoli buzgóságát mindnyájan ismerjük, a hívek vallásosságát lelkipásztoraik erényessége szerint szokta osztályozni. Adjatok nekem egy szent lelkipásztort – mondogatta –, s annak buzgók lesznek a juhái; ha csak erényes lesz, a juhái jók lesznek; ha pedig jó lesz ő maga, hívei középszerűek lesznek; s hogyha végre maga a lelkipásztor is csak középszerű, hívei, kiket a szentségre kellett volna megtanítania, a legnagyobb részben lanyhák vagy a vallás iránt közömbösek lesznek. „(Mercier bíboros i. műve, 250. l.)

⁸⁰ „Ez a; szigorúbb életmód minden időben bevált, legalább a katolikus kereszténységben és ma épúgy, mint akár ezer év előtt szívesen vállalkoznak rá komoly lelkek. Az élő *példa*, melyet ők nyújtanak, sokban hozzájárult, hogy a katolikus világ az askézist mindig megbecsülte.” (Savicki Ferenc dr.: Az élet értelme. Bpest, 1920. Ford.: a Bpesti Növ.-papság Magyar Egyházirod. Iskolája. 121. l.)

Azok pedig, akik a zárda falain belül és kívül a tudomány vagy lelkipásztorkodás munkájával foglalkoznak, azok olyan életszolgálatot végeznek, mint *Krisztus* egyéb papsága. Munkájuk nagyobb erejét talán az a *tökéletesebb önfeláldozás* revelálja, amellyel teljesen lemondanak a földi javokról⁸¹ és így a lelki intenzitás nagyobb lendületével adhatják magukat a lelkiek szolgálatára.

A pap és különösen a cölebsz pap, akkor találja meg életének igazi tartalmát, ha életét *valóban a lelkiség* szolgálatában áldozza fel. Ezt pedig úgy tudja elérni, hogy testi és lelki energiáinak *minden* megnyilvánulását a *lélek szerinti generáció* szolgálatába állítja, *így lesz a pap élete a legszentebb feladat kiteljesítése*. Az *Evangéliumból* erősödő lelkében pedig olyan boldogságot fakasztanak az általa újjáépített lelkek, amelyet csak egyetlen analógiával lehet megközelíteni: *az apa és fiú étellel telített, meleg, vitális szeretetével*.

3. A szerzetesnők.

A szerzetes rendek másik ágát a *szerzetesnek*, az *apácák* alkotják. Ez a közösség ugyancsak az evangéliumi *tanácsok* alapján (teljes szegénység, tökéletes engedelmesség, örökös szüzesség) áll és ugyancsak a *kontemplatív és aktív* (tanítás, nevelés, betegápolás, stb.) területen kíván magasabbrendű lelki munkát tagjaitól. Bár a közös életet az evangéliumi tanácsok vállalása *hossa* össze, mégis meg kell állapítani, hogy ez csak *eszköz jellegével bír, a valódi élettartalmat a kontempláció vagy aktív szeretetmunka jelenti*. Éppen azért életük leglényegesebb jellemzője ama lelki iránynak vállalása, amely azután egész életüket kitölti.

a) A szerzetesnői élet tartalma – amint mondtuk – a kontempláció vagy aktív szeretetmunka.

A *kontemplatív* életre vállalkozók⁸² a legteljesebb visszahúzódsra, a világgal való tökéletes szakításra határozzák el magukat, midőn a rendbe kérik felvételüket. A rendbe való végleges „beöltözés”, az örök fogadalomtétel – mélyértelmű mementóval – a temetésszerű és esküvőszerű szertartások együtteséhez hasonlít. Az örök fogadalmas mintegy meghal a világ számára, hogy új életet kezdjen az *égi Jegyes* eszményi kapcsolatában. Ez a megindulás egészen új *lelki berendezettséget* inaugurál. A szerzetesnők élete teljes *belső átalakulást* mutat. A *külső étellel szemben minden vonalon a belső, a tökéletesebb, a lelkibb élet kerül előtérbe, így tehát az élet lelki-egocentrikus és teljesen teocentrikus lesz*.

Nagyon természetes, hogy ennek a nagyvonalú, az egyetemes élettől eltérő beállítottságnak igen sok gyakorlati következménye van.

A *befelé néző, elmélyülő lélek* világosabban látja igazi „én”-jét, szigorúbban mérlegeli gyarlóságait és értékeit is. Az emberi gyarlóságok és hibák sokkal kiemeltebben jelennek meg s ezzel párhuzamosan a *segítő isteni kegyelem ereje* is nagyobb intenzitással revelálódik. A *belső átfinomodási vágy* is elementárisabb. Az életfeladatok közül tehát *nem a megélhetés*, hanem a *lelki tökéletesedés* kerül előtérbe. Ez pedig azért fontos, mert így az anyagi élettől teljesen függetlenül az egyéniség kiegyensúlyozottsága és az *örök területre való átkapcsolódása* könnyebben lehetséges.

A belső szemlélet ugyanis – amint mondtuk – erősen megvilágítja az igazi értékeket. Ennek pedig az lesz a következménye, hogy nemcsak a *tettek*, hanem a *szándékok*, a *készségek* tisztaságát is vizsgálat tárgyává teszi az *apáca*. A teljes önismeret szinte automatikusan bekövetkezik, ebből pedig ugyancsak közvetlenül folyik az a folytonosan tisztuló, állandóan formált élet, amely fejleszti, felfokozza, értékesíti a lélek nemes talentumait. Végeredményben pedig ez a *teljesebb élet; az egész élettartalom megélése*. Itt nem marad talentum használatlanul. Ahol ugyanis – a helyzeti energiák következtében – könnyebben és közvetlenebbül érvényesül a lélek teljessége, az a *tökéletesebb életforma*.

A gyakorlatban úgy történik mindez, hogy a jelölt egy-két évet tölt olyan magányban, ahol a felesleges beszéd, a külvilág felé való orientáció kizárt és a lélek belső értékének felismerésén, kifejlesztésén és *Isten* felé való irányításán dolgozik. De önmaga tökéletesítése is csak egyszerű eszköz, a tökéletes cél: az *Istenhez* kapcsolódás; a szerzetesnő az élet legősibb vitális megindulását: *Isten* felé való vonzódását akarja érvényre juttatni. Ez ugyan mindenkiben megtalálható, mégis teljesen tudatossá a *kontemplatív* lelkek teszik. Róluk áll igazán, hogy az *Istenben* vannak, cselekednek és élnek.

A *jelöltnek* egyik hivatása – mint mondtam –, hogy a lélek értékeit kifejlessze, emberi gyarlóságait letörje és a *kegyelmi élet szentségének* magaslatát elérje. Az emberi gyarlóságok (hiúság, hatalom-

⁸¹ Engedelmesség, szegénység és szüzesség fogadalma.

⁸² Idetartoznak elsősorban a *karmeliták*, továbbá az *örök-imádás apácák* (Reparatrix), az *orsolyiták* egyik ágazata stb.

vágy, önzés, harag, indulatok, ösztönök jelentkezése) pedig egyrészt a *lelki-vonalon* átnemesednek, másrészt pedig az isteni kegyelem bő áramlása a lélek perifériális részeire sodorja őket.

Az így átformálódott, átnemesedett lélek lép azután az örök fogadalmak szent sorába, ahol életét *áldozatos odaadással* az Úr dicséretére, a bűnös emberek megtérésére, *Isten* kegyelmének le-esdésére fordítja. A belső tökéletesedés örök mozgást is jelent, tehát a szerzetesnő egy fejlődési szakaszban sem áll meg. Az életben sehol sincs megállás, *csak esetleg megpihenés*. A haladás végén ott van a teljes lelki átkapcsolódás a vallás szent síkjára, ahol már érzéken felüli jelenségek, *Istentől* kiáramló titkos-értelmű érintések szent részese lehet, *Isten* kegyelmének eme *rendkívüli* bősége az élet egyszerűbb formáját élők között is jelentkezik.⁸³ És ez érthető is, mert ez az életkeret közvetlenebbül és fokozottan finomítja erre a lelkeket.⁸⁴ *A receptivitás nagyobb*, hogy a legfinomabb lelki érintés is rezonanciát tudjon kiváltani.

Az *aktív életet élő szerzetesnőket*⁸⁵ kettős szolgálat jellemez. Az egyik: *a lelki tökéletesség transzcendentális kidolgozása*, a másik: *a tökéletes életnek* karitatív, tanító, szociális értékesítése. Az első megindulás és előkészület, a másik megvalósítás és állandósítás. Ha a kontemplatív rendekben élő szerzetesnők az élet *Máriái*, akkor az aktív életre hivatottak az élet *Mártái*.

A munkaterületek szerint vannak *betegápolók*, *szegény gondozók*, *tanítók*, *nevelők*. Bármelyik területen dolgoznak is, mindenesetre saját életüket feláldozva akarják a *tisztultabb*, a krisztusi lelkiséget szorgalmazni. *Ébresztgetők*, *akik az elpihenő lelkiség felkeltésén fáradoznak*.

A *betegápoló szerzetesnők* szeretetük javát adják a szenvedőknek. Emberbaráti önfeláldozásuk arra céloz, hogy segítve a testet *Istenhez* vezessék a lelket. *Per materialia ad spiritualia*. Ők is az emberi lélek teljes érvényesülését szolgálják. A testi életerő és egészség nem lehet az egyén egyetlen értéke; a lélek tisztult kifejlődése és *Isten* felé szárnyalása integráns része az élettartalomnak. Ezt a tételt az áldozatos betegápoló szerzetesnővérek nem szóval és nem előadásokkal, hanem gyakran *életük imponáló, hősi feláldozásával hirdetik*.

A betegápolók áldozatos seregét kiegészítik azok, akik a *szociális munka* területén dolgoznak. A szegénygondozás, az elaggottak istápolása, az elhagyott gyermekek felkarolása, a nyomorékok és gyógyíthatatlan betegek kezelése (San Marco-intézet!) olyan szociális és karitatív munka, amelyet nem lehet eléggé magasztalni. Ezt csak azok tudják így elvégezni, akik életüket a földi jócselekedetek végzésével töltik, hogy *az örök életet megszerezzék*. Az ilyen áldozatos lelkek előtt állandóan ott lebeg az evangéliumi *Mester* szava, mikor az örök élet mércéjét adva így szól: „*Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot. Mert éheztem és ennem adtatok...*”⁸⁶

A *tanítói és nevelői munkával* foglalkozók élettartalma jobban megvilágítja azt a gondolatot amely szerint az életérték az egyéniség sokszorosításában található. A tanítással foglalkozó szerzetesnők éle-

⁸³ Lásd: Bernadetté (Lourdes). Neumann *Teréz* (Konnersreut), s. mások.

⁸⁴ ² E levélrészletekből kicseng az a lelki alaphang, amely megmutatja, hogy *milyen lélekkel lehet vállalni az apácai hivatást*: „...közölnöm kell, hogy október 6-án d. e. 10 órakor a ... templomban beöltöztetnek a Boldogasszony Sarutlan Karmelita rendjébe. A jó Isten irgalmas szeretetének csodájaképpen megkapom a szent habitust. Úgy látszik, a jó Isten elfogadja a neki visszaajánlott életet. Vállalva megármékozem engem az Úr és az Ő szárnya alatt biztos vagyok. – Ő hadd kérdezzem meg, tett-e már valaha fáradságos utat tanítványa kedvéért? Talán esküvő, talán temetés alkalmával. – A karmelita beöltöztetése a középkori istenetikett szerint esküvő is, menyasszonyi fátyollal, mirtussal, – de temetés is, annak megkapó szertartásaival. De akár ez, akár az – ... én tudom, hogy a jó Isten különös kegyelmeképpen bármerre jár, örömet visz magával, hisz oly sokan vannak, akik rajongva szeretik, – mégis azt hiszem, sok időnek, igen sok időnek kell eltelnie, míg valakinek bármilyen módon oly végtelen örömet szerezhet, mint nekem, ha mégegyszer láthatom. – Jó Atyám, oly mélyen beletartoznék ebbe az én ünnepembe, mint a magvető az aratásba. ---- De hisz, ha így írok, kénytelen lesz engem szerénytelennek ítélni. Az igaz, hogy ez a szeretet és öröm szerénytelensége lenne, ez pedig mindkettő föloldó indulat, alkalmas arra, hogy megszüntessenek minden gátló képzetet, mely egyébként talán szerénységre intene. (Persze, ezt nem mentségül, legfeljebb magyarázatul írhatom.) – És most el kell búcsúznom, szeretett jó Atyám. Ha már nem láthatom, ezúton kérem alázatos lélekkel papi szent áldását és egy imádságos megemlékezését arra a szándékra, hogy méltó viselője legyek a szent ruháknak. Én pedig azzal fejezem be, amivel valamikor az első levelemben kezdtem – és ezzel a hála és szeretet egységébe akarom foglalni azt az egész időt, amely alatt módomban állott szeretett jó Atyámhoz szólni – s ha eljön, újra csak ezt ismételhethém: áldja meg az édes Jézus, amint engem megáldott azzal, hogy tanítványa lehettem. Minden hálaival és minden szeretettel, mégis csak a viszontlátás reményében.”

⁸⁵ Szent Vince leányai, Angolkisasszonyok, Notre Dame de Sion, Sacré Coeur, Isteni szeretet leányai, Isteni Megváltó leányai, Orsolyiták egyik ága, Jó Pásztor apácák, stb., Dominikának, Franciskának, Benediktinák, stb.

⁸⁶ Mt 25,34-35.

te egyenesen erre az anyai hivatásra tör. *A testi élet szolgálata helyett a lelkiség vonalán akarják a leányseregben megsokszorozítani finomabb lelkiségüket.* Az élet – mint már mondtuk – követeli az életcsoportosítást. Ők a természetes és természetfeletti erők törvénye szerint a transzformálás útján tudják ezt a célt elérni. *A lelkiség is valóság,* sőt a véges és durva anyaggal szemben a végnélküliség szférájában mozog. Aki azt olyanná tudja átalakítani, hogy saját átfinomult lelkiségéhez hasonlóvá teszi a gondozottakat, az az élet eleven sodrába állva fejt ki életerőit. A szerzetesnők tanító munkájának centruma: *a lelkiség kiformalása.* A tudás, a szellemi kifejlődés alap a felsőbbrendű lelkiség megközelítéséhez. Ez az alaptónus kiverődik tanítói és nevelői munkájukon. A tanításban itt-ott talán kevesebbet mutatnak fel, de *a lelki életben a legtökéletesebbet* akarják adni. Az a törekvés is, amely szerint a nevelői irányítást *teljesen* maguknak tartják fenn (amit igen gyakran nehezményeznek a világi tanerők), abból a lelkületből táplálkozik, hogy a rendnek belső szelleméhez, a felsőbbrendű életet sugárzó egyéniséghez akarják mérni a gyermek és serdülő leányok életét. *Meg kell érteni azt a belső lelkületet, amely a természetes életerőkből sarjadosva, az isteni kegyelem bőségéből táplálkozva elemi erővel tör a lelki értelemben vett ételsokszorozásra.*

A szerzetesnő életéről sem állítható, hogy a helyes élettartalom megtalálása mellett mindig tökéletesen kiegyensúlyozott. Emberi mivoltuk megmarad, tehát a küzdelmek bennük sem lanyhulnak el. Gyarlóságuk állandó kemény harcot igényel. Eppen azért az állandó lelkivezetés, irányítás az ő életükben is nélkülözhetetlen. De az emberi gyarlóság megértése, a hibákkal szemben vívott belső harcnak értékelése és az élet metafizikai irányban való építésének hangsúlyozása rá fog vezetni arra, hogy ez az élet *a teljesebb életnek szépséges kivirágása.*⁸⁷

b) Ez az élettartalom azonban csak akkor lesz elérhető, értékelhető és boldogító, ha a hivatás mellé szent eszközül szegődik a *hármasszoros fogadalom kegyelmi kiáramlása.*

A *tökéletes szegénység felszabadulást* jelent. A föld és annak kincsei erős kötelékek, amelyek anyagi igényeket ébresztenek. Erős motorok, melyek a „*több és több szerzésére*” kényszerítenek; sőt a szenvedélyességig izzító erők, amelyek gyakran a bűnös eszközök alkalmazásától (uzsora, rablás, lopás, gyilkosság) sem riadnak vissza. *Az önkéntesen vállalt szegénység* egycsapásra gátat vet ezeknek a szenvedélyes orientációknak. A szerzetesnő csak annyit akar, amennyi az élet fenntartását biztosítja. Ez pedig kizárja az anyagi javak felhalmozását; következőleg kizárja a birtoklási vágy feszülő erejét.

Valójában azonban itt is *transzponálással* van dolgunk. A birtoklás földi, anyagi szolgálata *szellemi-lelki értelemben nyer eltolódást.* Tehát nem *erőpazarlással,* hanem *erőátneveléssel* van dolgunk.

A *szüzi tisztaság* is az eszközök jellegével bír. Biológiai tekintetben önmegtartóztatást, pszichés értelemben pedig a lelkiélet szolgálatát jelenti. Mondtuk sokszor, hogy az életerők meg nem semmisíthetők és ezek – akár a tudatban, akár a tudat alatt – mégis csak érvényesülést keresnek. A szüzi tisztaságnak sem lehet egyszerű *negatív jellege,* mert az ellent mondana a lelki erők érvényesüléséről szóló lélektani törvénynek. A szüzi élet *pozitív erőt, pozitív munkát* is jelent, mégpedig azt, hogy az egyén a *lelki élet szolgálata-bán érvényesítse az élet fejlesztő, új életet teremtő erejét.* Az életfejlesztés pozitívum. A lélek vonalán való érvényesítés pedig szintén pozitívum és a transzponálás eredménye. A lelkiséget szolgáló, az ösztönt a lelkiség érdekében *alárendelő* és a jövő életet is a lelkiség vonalán építő alázatosság a szüzi élet immanens alapja. Azt is jelenti a transzpozíció, hogy a viszonylag szűkebb családi keret határai *az embercsalád nagy méreteihez tolnak szét.* A *szerelem* vonzása és sugárzása a jegyesre és később a gyermekekre árad; a *szeretet* ereje pedig az *emberiség egyetemére.*

Azt is tartalmazza ez az életforma, hogy a testi értékek végessége helyett a *lelki tökéletesség végtelessége kerül az élet centrumába.* Ezen a vonalon oly mély és értékes pozitívumig jutottunk el, amelyen keresztül valóban nagyoknak és magasrendűnek láthatjuk a szüziesség fogadalmának értékét.

A szerzetesi élet *teljes engedelmessége* pedig nem a rabszolgaság vagy kemény katonai fegyelem vállalásában, hanem az *isten élet irányvonalának* az előljáró szaván keresztül való megsejtésében áll. A feljebbvaló szavain keresztül valóban az Úr vezet: „*Én veletek vagyok a világ végezetéig.*” „*Nem*

⁸⁷ Csak csillag alatt közlöm azokat a közszájon forgó és tudományos megalapozást kereső „álláspontok”-at, amelyek szerint a zárdái élet a le nem vezetett szexualitás, a ki nem elégített erők *beteges, traumákkal telített, hisztériás egyéniségeit termeli.* – A feleletet és megoldást azon a vonalon kell keresni, amely megengedi, hogy a hivatástalan és teljes lelki transzformálás nélkül élő szerzetesnőket elérheti ez a veszedelem; de aki *élettartalmat talál megszentelt hivatásában és okos nevelői transzformálással erőit a felsőbbrendű élet szolgálatára állítja be,* az elkerüli az életnek eme Scylla-Charybdis veszélyeit.

hagylak benneteket árván.”⁸⁸ Ezek az evangéliumi igék csendülnek fel azok lelkében is, akik a szerzetesi élet előljárójában az Úr helyettesét látják. Másrészt ez az alárendeltség a *felelősség nagy súlyától is mentesít és az egyéni kikezdések sok tragédiát okozó bajaitól is távoltart.*⁸⁹

Ez azonban nem jelent szolgai alárendeltséget, mert a *részletekben való kidolgozás, a munkavégzés egyes területe szabad érvényesülést biztosít az egyénnek.* Sőt, inkább lehetővé teszi, hogy a *részletek finomsága és egyéni kidolgozása* minél tökéletesebb legyen. A szerzetesi fogadalomnak tökéletes engedelmességre vonatkozó törvénye lehetőséggé teszi az egységes életre hivatottak és vállalkozók *hasonló életmódját.* Ez a fogadalom akkor lesz *Isten* előtt szent lélekszolgálat, ha a zárdák falain belül egységes csengést ad a sok léleknek életmelódiája és főnöki irányítás mellett *egy irányt: az evangéliumi irányt* követi a szerzetesnők százainak élete. Az engedelmisség tehát olyan szent eszköz, amely magasabb-rendűvé építi és egységessé alakítja a szerzetesek életét.

Ez az élet azonban nem érthető meg, ha csak pszichológiai szempontból vizsgáljuk. Ebben az esetben mindig ott van háttérben az a gondolat, hogy itt valamiképpen mégis csak a természetes élet ellentétes formájával van dolgunk; sőt kísértének azok a gondolatok is, hogy sok közöttük a csalódott, összeomlás után békét kereső hajótörött. Ugyancsak felmerül az a kérdés: vajon nemcsak látszólagos-e ez a nyugalom és nem takarja-e a zárda fala a lelki-viharok fájdalmas pusztításait?

Aki azt hiszi, hogy a szerzetesi és szerzetesnői élet egyszerű ember-választotta életforma, az soha sem tudja azt *helyesen* értékelni. A szerzetesi élet *hivatás* (szinte majdnem azt mondom: biotípus) kérdése. A belépést és ezt az életet is a *különös* elhivatás tudatának kell áthatnia. Ha kerülni akarjuk a metafizikai elnevezést, akkor nem találó elnevezéssel *tehetségnek* mondhatjuk. Egyik ember a reális élet kötőrője és munkása, a másik a szellemi területen dolgozik, a harmadik a *lelki elhivatottság végtelenbe ívelő útján halad.* Ez utóbbiak között kivételes helyet foglal el szerzetesi élet, mely a tiszta élet érintetlenségének megőrzésével vagy áldozatos lelki erőfeszítésekkel a lélekszolgálat magasztos munkájának áldozza magát.

Ezek a lelkek *Isten* oltárán égő élő mécsesek, szent élő turibulumok, akik imponáló módon tárják elénk az *emberi élet fenséges, kibontható szépségeit.* Itt az *áldozat, a lemondás, az önfeláldozás* nem lesz nyomasztó teher, mert az *Isten* szeretete és a belőle áradó – örök életet ígérő – kegyelmi erők *boldoggá* avatják a szerzetesi életet.

4. Az agglagények és a pártában maradt leányok.

Az elhivatás és az isteni kegyelem közös munkája a legmagasabb lelki nívóra emelhet, az élet eleven hullámszáma azonban a természetes vagy természetfeletti irányból gyakran elsodorja az embereket. A házaseletet *Isten* tervéből a lélekszolgálat magaslatára lehet emelni, de sokszor azok a leányok és férfiak, akiknek talán ez az életforma felelne meg legjobban, hogy értékeiket érvényre juttassák, gazdasági helyzet miatt vagy más okból⁹⁰ nem jutnak a házasság keretébe. Kell tehát, hogy foglalkozzunk *ezek lelkiéletével* is. Velük kapcsolatban a kérdés így áll elénk: *okoz-e káros eltolódásokat az agglagényiség vagy -leányság és milyen tartalommal* tölthető ki ez a sivárnak látszó életkeret?

a) Az élet természetes iránya, hogy a felnőtt ember a jövő élet szolgálatába álljon. A kiforrott egyéniség szolgálja tehát a jövő nemzedéket is. Ez jelentkezik az ösztönök útján és ezt szorgalmazza a gyermek-nemesítésre törő életlendület. A házaselet keretén kívül maradó férfi vagy nő kiesik ebből az életáramlásból. A boldogság-vágy, a sokszorozott életben való boldogságkeresés nem hiányzik ezekből sem; sőt – éppen kielégíthetetlen vágy következtében néha *erősebben* is jelentkezik.

Ebből azután önként következik, hogy az első káros lelki mozzanat: *az állandó kielégületlenség érzése.* Ezt azonban nem szabad teljesen a *szexuális* életre korlátozni. Az emberi élet lendületében csak részleges szerepet tölt be az ösztönélet; az *egész* lényünk akkor érvényesül valóban *emberi* módon, ha szellemi és lelki értékeink dominálnak. Az agglagény és a pártában maradt leány szinte állandóan érzi, hogy testi és lelki erőinek jelentkezése felhasználatlanul marad. Ez pedig sajátos terhet jelent; a kielégületlen élet szomorúságot, levertséget, kiegyensúlyozatlanságot teremt. Az ilyen életet élők – különösen a férfiak – igen gyakran a bohémság naiv póza mögé menekülnek, hogy lényegében szomorú életüket a külvilág számára derűs köntösben mutassák be. Valójában legnagyobb részük fokozottan érzi:

⁸⁸ Mt 28,20. – Jn. 14,18.

⁸⁹ Anatole Francé a „*Thais*” című regényében briliáns formai tudással, de megrázó módon ábrázolja a *maga útját járó. eltévelyedett szerzetes tragédiáját.*

⁹⁰ Pierre L'Ermite: A vén leány. Best.

„kielégületlen, üres, tartalmatlan az élet”.

A másik igen súlyos következmény, hogy ez a vágykomplexum gyakran tévutakon keres új élettartalmat és kielégülést. *Az élet ugyanis tartalom nélkül értéktelen.* Különösképpen leggyakoribb, hogy az ilyen emberek kielégítetlenségi érzésüket nem felfelé: a szellemi-lelkisikra transzformálják, hanem lefelé, az animális, ösztönös területre devalválják. *Az agglegény élete* gyakran lecsúszik a szexuális élet örvényeibe. Az ösztön megjelenik és kielégülést keres. A városi élet egyenesen kínálja a lehetőségeket és módokat, tehát gyakori a lecsuszamlás; annál is inkább, mert a közfelfogásban a megtartóztatásra kikiáltott „*non possumus*” erős visszhangra talál náluk, s végül az élet a *szellem' telén anyagiasságba vagy a lelketlen ösztönösségbe* taszít.

A pártában maradt leányok élete nem zuhan ilyen veszedelmes pont felé, mert nagyobb részükben mélyebb a morális érzék; a bűn pedig nagyobb felelősséggel jár számukra, s ez a gátlásokat megerősíti bennük. De aki ezeket a korlátokat ledönti, az még mélyebbre zuhan. *Corruptio optimi pessima.* A finomabb lélek romlása a legszörnyűbb! Sajnos, hogy ez a súlyos veszély mégis fenyegető a házasságon kívül élő nők számára.

De ha nem is következik be ez a tragikus elzuhanás, mindenesetre fellép egy sajátos passzivitáson keresztül megnyilatkozó bomlási folyamat: az *érdeklődés hiánya és rendezetlenség kialakulása.* A magára maradt leány a vágyaknak kielégületlensége következtében, a kölcsönös szeretet, a szerelmi érzés szeretetté finomodásának hiányában egyedülálló, *érdeklődés nélküli,* rendezetlen és elhagyott lesz. De ez nemcsak a vegetatív és szellemi élet ziláltságára vonatkozik, hanem lassan áttolódik a lelki területre is. Olyan „*lézengő Ritter*”-féle lesz, aki életének tartalmát sehol sem találja meg és vegetáló életének magasabb cél szerinti összefogására súlyt sem helyez.⁹¹ Pedig, amint az élet biológiai értelemben is összefogást, energikus egységet jelent, úgy szellemi és *lelki* vonatkozásban is *szintézis.* Aki elveszti ezeket az összefogó értékeket, annak élete kuszáit, *zavart* és értéktelen lesz.

A végső és talán legsúlyosabb veszteség az, hogy ez a sajátos blazírt lelkihangulat alaptónussá szélesedik, egészen apátiáig vagy – sokszor – a gyűlölködő irigységig fokozódik. *Les extrêmes se touchent!* Vagy semmivel és senkivel nem törődő, értéktelen emberré válik az egyén, vagy pedig minden boldogabb embert irigy szemmel néző, benne ellenséget látó, ellene harcias érzésekkel fellépő ember alakul ki belőle. Bármelyik is a végső állapot, mindkettő egyformán *az egyéni élet összeomlását* vonja maga után.

b) *Ezzel szemben megállapítható,* hogy a házasságon kívül élők is megtalálhatják hivatásukat, ha *az energiák transzponálásával a szeretetszolgálat vonalára lépnek.* Azzal számolni kell, hogy az élet nem maradhat meg az egyéniség kiépítésénél, túl kell menni ezen a fejlődési perióduson, mert a felhalmozódott energiák érvényesülni akarnak. *Azt kell tehát elérni, hogy az ilyen egyének a természetes életerőket a szellemi vagy lelki értékek szolgálatába tudják beállítani.*

Mit jelent ez? *A szellemiség vonalán* annyit, hogy a tudást, esztézist vagy a szociális érzéket a közösség *szolgálatába* állítsuk és minden munkát az emberiség *jobb* életének javára fordítsunk. Ez a szellemi altruizmus magában hordja az emberszeretetet is, mert a testvéri érzés igazi közösségbe kapcsol. Olyan területen való aktivitás ez, amely új és felemelő élettartalom megtalálásához vezet.

Tudósok, igazi művészek, áldozatos próféta-emberek igen sokszor azért nem osztják meg magukat kicsi családi kör számára, hogy idejük és módjuk maradjon a szélesebb keretű, nagyobb sugarú egyetemes emberi ideálok szolgálatára.

A lelkiség vonalán pedig röviden így fogható össze: a *szerelemnek szeretetté való átfinomítása.* Amint a szerzetesi életnél mondtuk, az élet akkor lesz értékes, ha *minden* energia érvényesül, még pedig vagy a természetes életvonalon, vagy transzponált életsíkon. Egyszerű formában ez azt jelenti, hogy a *szerelemnek generatív erejét a szeretet kreatív hatalmává kell átváltoztatni.*

Amelyik pártában maradt leány *tudatosan* formálja így át érzelmi életét, az hamarosan tapasztalni fogja, hogy jótékony, szeretet sugallta cselekedetei nem szurrorgátum jellegével fognak bírni, hanem *harmonikus lelkiéletet, boldogságot* alapoznak meg benne. Akik az ilyen egyén köré sereglenek, és akik életének, lelki javainak, lelki kincseinek bőségéből nyertek, azok tiszta, szinte gyermeki lélekkel fognak hozzáfűződni. *Családot* fog maga körül érezni; olyan családot, amelyet nem a testnek és vérnek kapcsolai, hanem a lélekkibocsátás sugárzása, fűz *hozzá.* Ha volt benne elégtelenség, akkor ez ilyenkor a *boldog kielégültségbe* megy át, „a pótlás” helyett igazi örömet nyújt *a mások boldogsága, az apátia vagy gyűlölködés helyébe lép az aktív szeretet* l

Hogy hol és miképpen valósíthatják meg ezt az emberek, az az élet ezernyi változata szerint kü-

⁹¹ Marczell–Koszterszitz: A kemény parancs. Bpest 1928.

lönbözik. A karitatív szolgálat legideálisabb katonái azok, akik ilyen lelkülettel állnak ebbe a munkába. Akármilyen területen figyeljük is őket, mindig tapasztalhatjuk, hogy csak azok képesek az élet nehézségeit győzelmesen megjárni, akikben ez az erőátfinomítás valósággá lett. Bizonyos, hogy ezek gyakran a legtisztább magasságokban élnek. De az is bizonyos, hogy minél inkább megközelíti a házasságon kívül élők bármelyike ezt az eszményi életirányt, annál elevebb, lendületesebb és boldogabb életet élhet.

Az élet sokszor minden különösebb ok nélkül egyeseket a házasságon kívüli életre szorít. Ha ez így van, akkor már elméletileg sem lehetséges, hogy az ilyen férfi vagy nő ne találhassa meg életének boldogságát és tartalmát; a *gyakorlati élet* pedig egyenesen bizonyítja számos példán keresztül, hogy igenis fellelhető és elérhető ebben az életkeretben is a boldogság; csak hogy nem alsóbbrendű életformák hangsúlyozásával, hanem a *lélek belső értékeinek felfokozásával és kiáradásával*.

B) Az egyéniség kisugárzása.

A felnőtt élet egyik legfontosabb célja az egyéniség sokszorosítása. A lélek dinamikája azonban az emberközösség szolgálatában és erkölcsi ellentétek kiegyenlítésében is érvényesülést keres.⁹²

A következőkben arról lesz szó, hogyan és miképpen sugározza a felnőtt ember lelki energiáit a másik egyén vagy a közösség életébe, hogy azoknak lelkinívóját vagy általános életszínvonalát emelni tudja. Az emberiség egyetemére, gyermekre, ifjúra, felnőttre egyaránt áll az életértékek érvényesítésének kötelem, de kiváltképpen a felnőtt emberre várakozik ez a munka, mert ő már nem *gyűjtő, hanem értékesítő és bizonyos fokig alkotó is*.

I. Az erősugárzás mibenléte és területe.

Az ember – a gyermekkortól kezdve – úgy áll az életben, mint *várakozó*. A természet törvényénél fogva a nagyvilág, az embertestvér és *Isten* felé fordul és tőlük kéri az életét telítő életkincseket. Maga a veleszületett tehetség is vett adomány; a kifejlesztésüket szolgáló ébresztő benyomások pedig életet fejlesztő és felfokozó beáramlások.

Amikor azután – nagy általánosságban szólva – az egyéniség kifejlesztésének korszakához jutotunk, akkor – bár a felvétel sohasem szűnik meg, csak kevesbedik – az élet erőteljesebb ütemét így jelezhetjük: *adakozás*. A lélektartalom ugyanis nem marad passzív beraktározás; a gyűjtött kincsek aktív erőkké lesznek, amelyek egyrészt saját életünkre, de legfőképpen mások életére is éreztetik hatásukat.

Amikor mi a felnőtt ember életmunkáján át a lélek belülről induló, de kifelé ható lendületét keressük, akkor tulajdonképpen a felnőttek életének *dinamikai* tartalmát és értékét vizsgáljuk. Ebben a vizsgálatban kérdéssé kell tenni, hogy miben áll és milyen irányokban érvényesül ez a kiható erősugárzás.⁹³

a) Erősen ki kell éreznünk, hogy az ember *személyiség*. Olyan erőközpont, amelynek tudatos és tudattalan hatókörzete van. Ez a sugárzó kihatás egyenesen teremtő erő.⁹⁴ Sokszor a tervszerű beállás céltudatosságával (szülők, nevelők, tanítók, tanárok, kultúrmunkások, politikai és vallási útmutatók), igen gyakran pedig az önkéntelen erősugárzás győzedelmes lendületével.⁹⁵ Megfigyelve az embereket megállapíthatjuk, hogy egyeseknek kisebb, másoknak nagyobb vonzókörzetük és szuverenül derítő egyéniségük van. Találunk olyanokat is, akiknek fölényes és szuggesztív hatása szinte rabszolgává

⁹² Figyelemre kell ugyanis méltatni, hogy az ember nem egyedül álló, elszigetelt lény, hanem a társadalmi kötelekben élő; így tehát *másoknak is ad!*

⁹³ Figyelni kell arra, hogy az erősugárzás fogalma magába zárja az emberi lélek *dinamikai kihatását világra, embertestvérré egyaránt*. Ugyancsak tartalmazza a *tudatos és tudattalan erőérvényesülést* is. A kihatás *irányát, tervszerű tudatosságát* illetve *tudatalatti sugárzását*, továbbá *intenzitásának nagyságát* mindenütt kiemeljük. – Erre a kifelé törő munkára mondja *Prohászka*: „A lelki erőnek jellege, hogy tesz, szolgál, érvényesül, de nem sokat disputái.” (*Prohászka: Elmélekdedések az Evangéliumról*, i. m. 53. 1.)

⁹⁴ P. Plánt: *Die Psychologie der produktiven Persönlichkeiten*. Stuttgart, 1924.

⁹⁵ Bár *Klages* hangsúlyozza a „tuista” és „egoista” típus különfélétségét, mégis az az igazság, hogy minden ember sugárzó központ, akiből kiáramlanak egyéni értékei vagy lelki egyoldalúságai. A különbség az (és ezt *Klages* is kiemeli), hogy az egyik *tudatosan másokért él*, a másik pedig *visszahúzódva és elszigetelve éli életét*. De ez az *utóbbi sem tudja kivonni magát a sugárzó hatás egyetemes törvénye alól*. Amit nem akar tudatosan, az végbe megy tudattalanul. (Ludwig Klages: *Zur Ausdruckslehre und Charakterkunde*. Gesammelte Abhandlungen. Heidelberg, 1926. 8-9. 1.)

tesz másokat. Ez a sugárzó fölényesség megdőbbséget és a nagyság előtti megalázkodás nyomán magával ragad.

A személyiség ereje annál nagyobb, minél tudatosabb és tartalmasabb az ember. A gyermek sem tárgy; ő is több, mint a túlsók anyagias elemet magába foglaló „individuum”,⁹⁶ belőle is kicseng az a személyiség, amely egy külön kikerekített egyéniséget képvisel. Ezért van az, hogy az ártatlan gyermek körében angyali hangulat szállja meg az embert. *A személyiség varázsának döntő ereje: van!*

Nagyon természetes, hogy ez a hatás nagyobb és erőteljesebb a felnőtt életében. Az ő világukban több a tartalom, következőleg nagyobb a sugárzás lehetősége. Ez a felfokozódás a legegyszerűbb ember élettalantumától kezdve felfelé a zseniig változó.⁹⁷ A hatás annál nagyobb, minél nagyobb feszültségű tartalmat hordoz magában az ember. Akinek lélektartalmát a tudás vagy művészet kincsei teszik gazdaggá, annak hatása ebben az irányban is érezhető; aki azonban a metafizikai tájakra is kitekintéssel bír, az a lelki területeken is érvényesíti erejét.

A felnőtt ember belső értéke adottságának mennyiségétől, gyűjtött erőinek nagyságától, szellemi és lelki tehetségeinek kifejlesztésétől függ. Ezeknek fokozati eltérése szerint lépnek kisebb potenciája vagy zsenialitással telt emberek az élet színterére. *Kretschmer* elgondolásával szemben⁹⁸ állítom, hogy a zsenik igazi megtestesítői nemcsak a szellemi élet óriásai, hanem a lelki élet heroikus képviselői. Az első csoportba az élet élő fénycsóvái, a másikba az élet harmonikus megélői tartoznak. Az elsők sokszor kialvó vulkánrobbanások, a másik csoporthoz tartozók örökké élő szent tüzek. A szellemiség területén hódolnak a zseniknek, de az élet magaslatain a szentek előtt hajtunk meg; ezeknek sugárzó ereje vitálisán mozgó, felpezsdítő és Isten felé lendítő. Igaza van *Schütz*-nek, aki bennük a zseniális életkialakítókat látja,⁹⁹ belső értékükben pedig a lángelmét csodálja.¹⁰⁰ Azt is le kell szögeznünk, hogy nincs teljesen egyirányú hatás. Az élő ember tevékenységében lehetséges egy fővonal, de részletes hatások más területeken is észlelhetők. Az élő személyiség ugyanis sokoldalúan revelálódó valaki;¹⁰¹ lélektartalmának gazdagsága is sugárzó ereje szerte-szóródásának irányában jelentkezik.

Az ember, de különösen a felnőtt ember olyan erőközpont, amely a fénysugár szerteszóródásának

⁹⁶ L. a II. kötet.

⁹⁷ „Wir schliessen daraus, dass auch die höchsten praktischen Leistungen genialer Menschen nur auf einer Steigerung jener Fähigkeiten beruhen, die jedem Menschenherzen inne-wohnt, nur in verschiedenem Grade, der Fähigkeit nämlich, sich objektiv, selbstlos seinem eigenen Tun gegenüber zu verhalten derart, dass man an der Arbeit, an dem Werke als solchem Vergnügen findet, auch abgesehen von dem persönlichen Vorteil, dem Nutzen oder Schaden für die eigene Person.” (Hermann Türck: Der geniale Mensch. 8. Aufl. Berlin, 1917, 42. l.)

⁹⁸ *Kretschmer* éles elmével vizsgálja a zsenik lelkikiválóságait. A szenteket azért mellőzi, mert a személyüket körülövező legendás köd (?) nem enged igazi betekintést személyiségük erejébe. Különben is – szerinte – az ő kiválóságuk nem annyira a személyiség erejében, mint inkább a természetfeletti tényekben revelálódik. „Die legendäre, archaisch-mithologische Forum der Berühmtheit, wie sie noch in den mittelalterlichen Heiligen- und Heldentradition die beherrschende Rolle spielt, ist dagegen für grundsätzliche Untersuchungen über den Geniebegriff wenig brauchbar. Sie überliefert keine greifbaren Werke und individuellen Züge, sie interessiert sich überhaupt grundsätzlich nicht für die reale Persönlichkeit selbst, sondern nur für die starke aussere Wirkung, hinter der sie direkt das Übersinnliche unter dem Symbol eines Namen oder Typus verehrt, und zwar desto mehr verehrt, je weniger die Wirkung aus der Psychologie der Persönlichkeit reál ableitbar erscheint.” (E. Kretschmer: Geniale Menschen. Berlin, 1929. 2. l.) – A kiemelkedő, az emberi lélek teljességét kielégítő életmunkában benne van a zseninek átütő jegye; ebben szerepe van az isteni kegyként jelentkező kegyelemnek is!

⁹⁹ „A szentek nagysága... abban áll, hogy amire mint katolikus keresztények mindnyájan kötelezve vagyunk, azt ők nagy stílusban és zseniális eredetiséggel viszik keresztül. Igaz, hogy Isten kegyelme erre hívja és segíti őket – hisz minden embert hív és segít. De ők egész életük és minden erejük megfeszítésével igyekeztek megfelelni a hívásnak és együttműködni a segítséggel.” (Schütz: Szentek élete. Az év minden napjára, írták: *Balanyi, Schütz, Sebes, Szamek és Törnek*. Bpest, 1932. I. kötet, 4-5. l.)

¹⁰⁰ „A szentek az evangéliumi élet lángelméi. Ők tehetségüket és erejüket nem arra fordították, hogy kiváló költeményeket, szobrokat vagy képeket alkossanak, nem arra, hogy találmányokkal vagy hadi tettekkel tündököljenek, hanem arra használták, ami szükségesebb és nehezebb: hogyan lehet a lelket az Úr Krisztus szerint alakítani és hogyan lehet az ő evangéliuma számára meghódítani az életnek új meg új területeit.” (Schütz i. m. 7. l.)

¹⁰¹ *Dékány* I. szerint „a valóság a komplexípusok hazája”. Ez végül úgy is értelmezhető, hogy az ember életenergiái nem egyirányú, hanem többvonalú kihatást gyakorolnak. A tudás értékei mellett sugárzó hatást gyakorolhat esztétikai és erkölcsi tartalma is. (Dékány István: Az emberi jellem alapformái. Filozófiai értekezések. 4. sz. Bpest, 1932.) – Ugyanezt az álláspontot erősíti *Schütz* A. is, amikor arról ír, hogy az egyén a különféle ellentétek élő forrása és központi irányítója. (Schütz A.: Charakteriologia és arisztoteleszi metafizika. Bpest, 1927. 16. l.)

törvénye szerint vetíti erőit embertestvéreire. Akkor járunk valójában a modern lélektan útján,¹⁰² ha az emberi élet kihatásait az élő emberből kiáradó sugárzásban akarjuk megtalálni.

Ebben a munkában *azután* teljesen egyforma a férfi és a nő. Ezért a következőkben igen ritkán vonunk különbséget a férfi és nő sugárzó munkája között. Csak az adja a különbséget, hogy milyen tartalmat sugároz az egyik és minőt a másik. A lélek egyforma; a teremtő erők működése is azonos.¹⁰³

Valóságban tehát azt jelenti az erők kisugárzása, hogy a meglévő erők teremtő érvényt találnak a világ és emberiség életében.

Az egyéni hatás, a *személyiség sugárzása* mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a tömegben egyesült emberek sajátos hatása van. A tömegben elveszíti személyes erejét az egyén (mégpedig minél kevésbé karakter, annál inkább) és valami betegesen faszcináló, ragályszerű hatást gyakorol a tömegpsziché.¹⁰⁴ Jó és rossz alakban érvényesülhet ez, de biztosan és döntően mutatja erejét. Az ugyan itt is kiemelendő, hogy a tömegek lelkét az események vagy *egyések fanatizáló hatalma mozgatja*.¹⁰⁵

b) De második kérdésként áll elénk, hogyan érvényesülnek ezek?

Az embert a nagy világ övezi és a társadalom kis világa környezi. Ezek segítik – a fejlődésben, ezekre vetíti ki sugárzó erejét – *teremtően*.

A nagy világ az ember munkáján át lesz otthonná; ez a civilizáció szolgálata! Az értelmetlen világ a szellem munkája útján lesz értelmes; ez a kultúra emelése. A külső szép a természetben revelálódik, de a harmónia megérezése, boldogító birtoklása és teremtése az emberi lélek hivatása. Az erkölcs az isteni törvénnyel való egybecsendülés, de ennek igényeltetése és felértékelése az erkölcsi ember hivatása. A társadalmi élet az *Isten* rendelte közösség követelménye; ennek helyes rendezése az ember feladata. A vallás *Isten* és ember szent dinamikája; ennek ütemesítése az ember legszentebb hivatása.¹⁰⁶

Íme az élettelen és élő világ úgy áll az ember köré, mint kérő és váró. Az ember tehát ezekre a területekre kerül, hogy itt a *nagy szolgálatot teljesítő* szerepét betöltse.¹⁰⁷

A terület széles; a munkatér beláthatatlan. Tudatos és tervszerű átfogással a zseni sem tudná az egészet megmozgatni. A feladat az emberek egyetemességének kötelessége; a végrehajtás részleteit az egyes személyiségek erőáramlásai végzik. Egynek bírhatatlan teher; az egész előtt nehéz, de nem teljesíthetetlen feladat. Minden pillanatban, minden életreztetés életváltoztatást eredményez. Észrevehetetlen hatás észrevehetetlen eredményt hoz; de a sok parányi hatás az életszintáj emelését hozza és a földi életet virágosabbá, az örök tájakat igénylővé teszi.

A felnőtt ember élete céljainak akkor találtuk meg *egész* tartalmát, ha ezirányú hivatását is felismerjük. Ez nem lesz ellentétben a *személyiség teljességének igénylésével*, mert a sugárzó erő nem

¹⁰² „A modern lélektan már nem fizikai ingerek és érzetek vizsgálatába süllyed el, mint inkább az *egész embert*, a gondolkodó, érző, cselekvő – *élő* – embert akarja megismerni és megérteni.” (Bognár C.: Kornis Gy. Az államférfi c. munkájának ismertetése. Magyar Középkönyvtár. 1933., 9-10. sz., 136. l.)

¹⁰³ „Und so unverstandlich mir früher oft die Seele des Mannes erschien – so unbegreiflich Du oft weibliches Tün fandest, heute sehe ich, dass das Märchen von der unbekanntenen Frauenseele, von dem Ratsel Weib und von der unbekanntenen Mannerseele, die Frauen niemals sollten erfassen körmén, überwunden ist, weil wir um Gesetze wissen, die uns früher verborgen waren. Gesetze, die uns zeigen, dass es nur eine, nur eine *bekanntene Menschenseele* gibt, die gleichen Gesetzmässigkeiten bei Mann und Frau unterliegt.” (Ada Beil: Die unbekanntene Menschenseele. Leipzig, 1927. 158. l.)

¹⁰⁴ Le Bon: A tömegek lélektana. Bpest, 1920. Ford.: Dékány István dr.

¹⁰⁵ „Az egyéniségnek, mint a történet egyik sorsdöntő súlyú tényezőjének szerepét és jelentőségét a modern társadalmi pszichológia, főképp ennek egyik ága, a tömegpszichológia fényesen igazolta. Kutatásaiból ugyanis kint, hogy a tömeg, általában a kollektív lélek, mint ilyen, magából nem tud sem terveket kigondolni, célokat kitűzni, sem elhatározásra jutni. Az utolsó mozgó egység, tevékenységi centrum itt is az egyén.” (Kornis Gyula: Az államférfi. II. köt. Bpest, 1933.)

¹⁰⁶ Ez az erősugárzás olyan módon történik, hogy mindenki a maga tehetsége és élettartalma szerint adja át értékeit másoknak. A tudós tudományát, a művész lelkének finomságát, az erkölcsi ember belső harmóniáját, a valóságos lélek pedig – a legnagyobbak! – metafizikai tartalmát. Innét van az, hogy nagy gondolkodók, művészek, szentek reányomják bélyegüket a következő korokra. Lásd: Aster: Grosse Denker. Leipzig. I-II. Band. – Mereskovszkij: Örök útítársak.

¹⁰⁷ „Sobald... die rein schöpferische in Betracht kommt, da gilt die Persönlichkeit allein. Die Geschichte der Kunst und der Philosophie ist die Geschichte einzelner Männer, nämlich der wirklich schöpferischen Genies.” (H. S. Chamberlain: Die Grundlagen des XIX-ten Jahrhunderts. I. XIII. Aufl. München, 1919. 28-29. l.)

Ugyanezt erősíti *Prohászka*, midőn így ír: „Minden léleknek és életnek szülnie kell tettet, sok tettet. A tett az édes, a szó a mostoha gyermek,” *Prohászka*: Elm. az Evangéliumról, i. m. 98. l.)

szerteszóródás, erőpazarlás, hanem *teremtő tévékenység*.¹⁰⁸

A teremtő személyiség pedig tartalmasabb és gazdagabb a passzív zárkózottságában begubózottnál.

2. A civilizáció szolgálata.

A *Teremtő terve* szerint a föld az emberi élet lehetőségét adja, de életünk szolgája csak akkor lesz, ha emberi munkánk hozzájárul megneveléséhez. Földünk szinte végtelen lehetőséget hordoz, az emberi munka pedig mindezt kifejlesztheti, kialakíthatja és életünk célszerű szolgálatába állíthatja. A „nagy otthon” nincs befejezve, hanem emberi munkánkat várja, hogy felépítsük. Az erőfeszítés lényeges része a tevékeny embernek; csak abban lehet különbség, hogy arcunk verejtékével vagy lelkünk készséges odahajlásával dolgozunk-e a „nagy otthon” kialakításán.

Ez pedig a szellemi értékekkel megáldott *lakónak* erőérvényesítése. Van ebben valami az erőből. Birtokba veszi a földet. Van ebben valami a hatalomból. Átalakítja a föld javait. Van ebben valami a teremtő munkából, mert szellemének parancsára a kemény szikla, a durva tönk *házzá* vagy templommá alakul. Ez az emberi munka pedig emberhez méltó kultúrát, majd civilizációt teremt maga körül. Ebben a munkában azután teljes teljesítő a férfi és a nő. Az erő és *finomság* együttese kell ahhoz, hogy a világ „az otthon” szép legyen és a nagy történelem vonalhúzása felelősség-bíróvá váljék.¹⁰⁹

Ez a munka hármas irányban nyer kifejezést.

a) Az első a legegységibb, *mikor az ember az anyagot állítja szolgálatába és munkájával értékben felemeli.*

A föld olyan életterület, amelyen kemény sziklák, laza humuszrétegek, vizek, pázsitok, Szaharák váltakoznak. Olyan változatos otthon, amelyben helyet talál az ásványok ezernyi változatos formája, a növény- és állatvilág csodás életkaleidoszkópja. *Mindenikük megtalálja hivatását.* Egyik a másik szolgája.

Az ember olyan lény az ásványok, növények és állatok között, aki természetnek, testi erejének aránylagos kicsinyisége mellett átfogó szellemi erejével felismeri ezek értékét és *tudatosan* teszi életének szolgájává. A szikla keménysége szükséges neki! A fák hasogatására bárdokat készít belőle; már a kőkorszak embere tüzet csíhol, mert a lobogó láng oxidációs folyamatában felfedezi a meleget, majd később a hő ércet is olvadásba hozó tulajdonságát; ezért felszínre *hossa* az érceket, kitermeli a rezet, a vasat, majd a nemes fémeket. Kevés neki a föld által önként termelt gyümölcs, gabona: ekékkal hasogatja a föld hátát, mesterségesen teszi termékenyebbé a földet, hogy több és jobb termést hozzon számára.

De ha elhagyjuk ezeknek a momentumoknak felsorolását, ami az emberiség kultúrtörténelméhez tartozik, akkor is a mai köznapi élet bármely munkáján igazolhatjuk, hogy az emberi lélek sugárzó erőfeszítése minden percben újat teremt és adhat a föld terméseire. Ha a favágó kidönti a szilfát és a bognár kocsioldalt készít belőle, akkor ez a kicsiszolt fadarab, alakban, célszerűségben és értékben gazdagodott. Ha a bányász kibányássza az ércet, a kohász kiválasztja a tiszta fémeket, az öntőmunkás formába önti, az ötvösművész kikalapácsolja, akkor ékszerré finomodott a durva kődarab.

Ez a kis példa is mutatja, hogy bármely úton elindulva, mindenütt észre kell vennünk, hogy két eredő hozza létre a tárgyakat: a *teremtő Isten* örök ereje és az *ember* véges erőfeszítése. De ez a sok példa arra is figyelmeztet, hogy ezt a földet színező, alakító munkát az *emberek egyetemessége* végzi. Az emberben a nevelés folyamán felhalmozódnak a helyzeti energiák, amelyek a testi erők, mesterségek, szellemi ismeretek, művészi készségek alakjában és a föld felé törő feszülő megindulásukkal keresnek érvényesülést. Az emberi erő *nem a mennyiség tehetetlenségi nyomatékával hat*; az emberi erőfelhalmozás *a dinamikai megfeszülésben* érezteti hatását. Egyik testi erővel görgeti a sziklát, a másik a tudás fényével világítja meg az élet rejtélyeit, a harmadik a *teremtő Génusz* hatalmával alkotja meg műveit. Mindenki dolgozik, minden erőfeszülés a föld javainak érvényét emeli és ez értékemelés

¹⁰⁸ Azt soha sem szabad elfeledni, hogy az emberi élet tartalmát nemcsak *sztatikai értékekben*, hanem *dinamikai munkában* is kell keresni. Az ember ugyanis nemcsak *felhalmozó*, hanem *folytonos tevékenységben* él. De még azt is figyelemre kell méltatni, hogy *belső, tartalmi értékben gyarapodik az, aki mások életét lelkiileg átnemesítette.*

¹⁰⁹ „Seit fast vier Jahrtausenden führt die Frau den Kampf um ihren Beruf, und erst in unseren Jahrzenten scheint er endgültig beendet zu sein. Sie hofft damit gemeinsam mit dem Mann die Welt zu gestalten und die Verantwortung für ihre Geschichte zu tragen.” (Dr. Emil Lenk: Frauentypen. Berlin, 1928. 290. l.)

munkájának – különböző síkon – nélkülözhetetlen része.

Aki nem felületesen szemléli a paloták, városok épülését, a kohók *izzását*, a *gyárok* munkáját, az ember erőfeszítését, a tudós elmélyedését, a művész cizelláló vésőjét vagy ecsetjét, hanem keresi ennek a nyüzsgő emberbolynak centrális mozgó erejét, az nem fog megelégedni azzal a sivár és földre szorító gondolattal, hogy mindez kizárólag a kenyérért van. A kenyérkérdés mellett rá fog ismerni a magát *az anyag fölé emelni, civilizálódni akaró, hivatást teljesítő, energiát sugárzó emberre*. Látjuk, mert látnunk kell, hogy ahová sugarat vet az emberi szellem, ott színében megváltozik és értékben gyarapodik a föld. Ahol az *Isten* jár, ott életbe borul a természet, ahol az ember jár, ott értékben emelkedni kell és szolgálatra kell hajolnia a természetnek.

b) A természet átnemesítése azonban nem marad a világ nagy múzeumába beállított merev emlék; az emberi élet szolgájává alázkodik minden, tehát az emelkedettebb, emberibb élet lépcsős talapzatává lesz. Rajta emelkedik felfelé a jobb és szebb életsíkok felé.

Ez pedig *gyakorlatban azt* jelenti, hogy az emberi szellem kitervezi (ez kultúra!), az emberi erő megvalósítja (ez civilizáció!) a technika eszközeit, hogy az is segítsen a magasabbrendű élet felé. A helyváltoztatás eszköze a láb, módja a járás. Előbb, ló, kocsis lett a segítő eszköz; most vasút, hajó, motor mellett a repülőgép szállít bennünket. Az emberi érintkezés eszköze a hang. Erőhatása néhány négyzetméter. Ma a rádió útján kikapcsolom a tér korlátait és mindenkiel érintkezem. A gondolatközlés útja a szó. Elröppenő levegőrezgés. Ma könyv, a hanglezgés útján megörökítve bármikor életre kelthető.

Végig vihetjük ezt is épp úgy, mint az előzőt az anyagi világ minden részletén. Mindig jobban és jobban kiviláglanék, hogy az ember azért dolgozik, hogy a természet erőinek hatalomba hajtásával életét *kényelmesebbé* tegye. S a maga életén túl egyetemes értékeket is revelál ez; másoknak, *mindenkinek a „nagy otthon”-ban* való tartózkodást. Ezt az otthonot mindenki teremti. Kicsinyített képe ennek a család. Sugárzó erők alakítják kedvesebbé, melegebbé. Nagy érvényterülete az egész világ, amelyben az embertestvérek jobblétéért, a civilizáció kincseiért dolgozik minden egyén. A „nagy otthon” mindnyájunk tűzhelye. Ezen kivétel nélkül mindenki dolgozik. Nem azért halmozzuk a felnőttkorig életerőnket, hogy azokat magunk feléljük. Ez a nagy quantum alkalmatlan és túlsók is erre. Az erősugárzás készségében életünk szélesebb feladatát is talál és az erősugárzást valósító *munkában* élettartalmat is lel. Ez *azonban nem vész* el az egyén számára, hanem ismét visszaáramlik feléje. A magasabb nivóra emelt emberi élet atmoszférájában élünk mi is, tehát mi is a teljesebb és emberibb élet részesei leszünk.

c) A civilizált életnek vannak azonban hátrányai is, a *vita naturalis*-sal szemben. A hátrányt az érzi leginkább, aki az *anyagias életsíkra* határolja le magát. Az erdő vademberében több az állati és igen sok az alvó emberi érték; lehetséges, hogy nívótlan élete a durva keretek között *zavartalanabb*. De azt mégsem lehet állítani, hogy a természetes állatember-állapot a szellemibbé ébredt ember kultúréleténél nemesebb és magasabbrendű. Ez az állítás egyenlő lenne azzal, hogy értékesebb a téli álmát alvó rügy, mint a termésbe szökött almafa. Az első csak lehetőség, a másik valóság és *kibontakozás*. Sőt az analógia megvilágító képét elhagyva arra is rá kell jutnunk, hogy az emberiség életében azért több az úgynevezett újjászületés, mert ez *fokozatosan újabb igények revelációja*. Az emberi szellemnek az a csodálatos ereje, hogy nem elégíti ki a birtoklás egyszerű ténye. A birtoklás alapja a boldogságnak, de a boldogság teljessége mindig új és új tárgyformát követel. Ez pedig földi vonatkozásban sohasem végződik be. Az ember vágykomplexuma nem lezárt, hanem a felsőbbrendű igények ébresztgetése után a végnélküliség felé fordul. Ez a tény annyira beleágyazott minden ember életébe, hogy mindenütt megtalálhatjuk. Éppen ez sejteti ősi, isteni eredetét. De viszont ugyancsak ez mutatja feltétlenül teleológikusan a *Teremtő* élettervében elhelyezett *kötelező érvényét is*. Az ember mindig arra törekszik, hogy több erősugárzással otthonát, az átmeneti „nagy otthon”-t, a földet, a magasabbrendű élet biztos bázisává tegye; de ez a felemelkedés fokozatosan arra kényszerít, hogy újabb és újabb igények ébredésével az élet végnélküliségét és felsőbbrendű tartalmát követeljük.

Az ember tehát a föld civilizációjának munkása. Nem szolgálja, hanem *teremtője és használó ura*. Erről pedig csak a pesszimista vagy naturalista *Rousseau* mondhatja, hogy nem kívánatos. Ha tartalmilag mérjük le a földi életet, akkor ezt a gazdagabb, színesebb, változatosabb, életlehetőség termelésben pompázóbb életet és a nagyobb igényt, a végnélküli vágyak feszülését fokozatosabban követelő életet magasabbnak, nagyobbak, felsőbbrendűnek kell találnunk. Sőt annál is inkább, mert ebben a munkában talál érvényt a felnőtt ember sugárzó energiájának egy része. Ez pedig nem lehet véletlen és tervszerűtlen kiáramlás, hanem isteni elgondolás; még pedig azért, mert élettermelő. Az élet ugyanis az

örök *Élettel* egy vonalban halad.

3. A kultúra emelése.

A földi életben mi, emberek vagyunk kétségtelenül a legnagyobb értékek. Bár a föld felé fordulunk, hogy belőle éljünk és neki adjunk, mégis mi vagyunk azok, akik e földi életben *fejlődő* szellemi és általában kulturális irányt diktálunk. Az emberi élet nem merevedhet bele megszokott kertekbe; a szellem egyéni differenciáltságának megfelelően¹¹⁰ állandóan új és újabb megvilágításokat ad. Értelmünknek tehát megismerő és életet irányító ereje van. A megismerés a földet és nagyvilágot szemlélendő tárgynak tekinti, a másik pedig az ember életszintjének, horizontjának emelését illetőleg szélesbítését szolgálja.

Bár az is értékes és fontos, hogy *hogyan és miképpen* világít rá az ész e föld és világegyetem jelenségeire, mégis ez a hatás jórészt elméleti értékű. Mivel azonban mi most a lélek sugárzó erejét vizsgálva inkább az emberi életre való közvetlen hatással foglalkozunk, azért az a kérdésünk: *milyen módon hat a mi szellemi és lelki energiánk más embertestvéreink életére?*

a) Az első és legközvetlenebb hatás a *magunk élete mint példa*.¹¹¹ Olyan általános adottság ez, mely mindenkiből kiárad és *állandóan érezteti* hatását. A legegyszerűbb ember és a legnagyobb tudós, a vergődő ember és a diadalmas szent egyaránt sugárzó erőt reveláló. Az emberi élet fényközpont, amely másokat fénybe von és mások életének irányt mutathat.

Az egyéni kultúra abban áll, hogy a szellemi erők kibontakozásának és érvényesülésének lehetőségét biztosítjuk és megvalósítjuk. Az emberi szellem szárnybontása a szellemi ébredés következménye. Utána jön egyéni kultúráltságunk fokozása és annak következménye, a magasabbrendű élet igénylése. Ez alapvetésben több tudást jelent, de valójában a nagyot, a jótakarást is magában foglalja. A szellemi kultúra nem egyszerű felhalmozás és igazságbirtoklás; ebben helyet talál a tett mellett a lélek vágyainak nemesedése is. Kell a tudás, de nélkülözhetetlen a kegyelmi élet!¹¹² Az egyszerű példánk tehát nemcsak úgy hat más életére, hogy a két ellentétnek kiemelése maga nevelő erő, hanem olyan *formalitás*, hogy az ember beszédje, tervszerű és tervszerűtlen tanítása is indítja a másik embert. A falu egyszerű népe igazi tanító, amikor a maga életbölcselete alapján mást emelni próbál. Ez az erő a múltból táplálkozik. A nép a tradíciók őrzője; ebben van ugyan sok konzervativizmus, de igen sok benne a konstruktív erő. Ezt belelehelni az ifjú generációba annyit jelent, mint a szellemi életnívót megemelni.

Minden felnőtt ember különálló, szellemi tartalommal életbelépő jelenség. Az a lelki érték, amelyet magával hoz, érvényt sürget. A felnőtt ember belépése is valamiképpen az *ajándékozó ember* megjelenése. Ő is hoz és szétoszt. Még pedig olyan életkincseket, amelyek szellemi életének irányítói. Aki a geocentrikus felfogással szemben teocentrizmusban él és egész életét a szellemi és lelki kincsek szerzésére fordítja, az olyan milieut teremt maga körül, amely ezt a lelkiséget megteremti másokban is.

Az emberek társadalmában igen sok a tömegember. Ez az átlagos réteg azokból halmozódik, akik saját egyéniségük értékét nem ismerik fel és akikben a felsőbbrendű élet igényeit fel sem ébresztették. Ezeknek tehát külső hatásokra van szükségük. A szellemi élet utáni vágy rendszerint mások példája után lép fel, mert a tömeg legtöbbször a *példa* vonzó hatása alapján cselekszik.

Különleges hatást pedig azok gyakorolnak, akik a „tömeg”-embernél *nagyobb* szellemi felkészültséggel bírnak. Az egyszerű ember élete inkább az életirány megvonásában jelenthet fontos tényezőt, a magasabb szellemi nívót képviselők azonban a *tanítás útján* is hathatnak. Amit a családi körön kívül élők élet-értékéről, a *generatio vitae spiritualis*-ről mondtunk, az a szellemiség vonalán ide is vonatkoztatható. Ez a belső tartalom, a *világosabb látás* kincse úgy akar érvényesülni, hogy mások tanításában keres kielégülést. Ilyen kultúrmunka például a falu tanítójának önfeláldozóan áldozatos élete, a pap, a jegyző, cserkész, levente és mindenféle leányegyesületek munkája. Mindezekben azonban az a *személy* a fontos, aki dolgozik és irányít. Az a „lelke” mindennek, az a sugárzó erőközpont. Belőle árad ki a kulturális élet kincse, belőle merít a rábizottak serege és így alakul ki fokozatosan az új em-

¹¹⁰ „Az anyagelvű személyében rejtély a szellem: pedig az anyag sokkal ismeretlenebb, mint a szellem. Az anyag ugyanis csak értelemalkotta fogalom, amely minden érzékelhető dologra alkalmazható. — — — A szellem ellenben nemcsak fogalom, hanem valóság. Ahány ember, annyi a különféle szellemi megtestesülés. Annyi különféle szellem!” (Trikói József: Az új ember. Nova creatura. Bpest, 1932. 20. l.)

¹¹¹ Íme egy *tudattalan hatás*, amely – akarva-nem akarva – kiárad az élő személyből.

¹¹² „A kultúra nem ház, nem fórum, nem cimbalom, nem váza, nem elegancia és színház; a kultúra mindenekelőtt a lélek műveltsége!” (Prohászka: Elmélkedések az Evangéliumról, i. m. 107. l.)

ber. *Ez a hatás szinte kiszámíthatatlan.* Már magának az életenergiával telített személy hatóerejének, továbbá a felfogó alany receptivitásának különfélesége más és más eredményt produkál. A sok eltérő ütemű átalakító munka végül is újjáalakult emberi életet teremt. Csak a nagy eredményt látjuk, amely az együttes munka után a társadalom kultúréletét emeli. Értelmesebb és céltudatosabb lesz az egyszerű ember munkája, higiénikusabb az élete, igényesebb a szellemisége, magasabbrendű az erkölcsi nívója, általánosabb a szociális szeretete, mélyebb a vallásos orientációja. Ezek egyrészt az egyén életnívójának emelői, de másrészt az egész társadalmi rétegre kiható nívóemelés fokozói is. A mai ember felfigyel a komoly hangra és szívesen gyűjti a maga számára értékesnek tartott szellemi kincseket.¹¹³

b) Az ember szellemi kincsei között helyet foglal a *kutató készség* is, amelynek kivételes képviselői a *tudósok*. Az emberi szellem legnagyobb megnyilvánulása az igazságok, a törvényszerűségek leleplezése és a magasabbrendű kulturális élet szolgálatába állítása.

Aki erre a nagy munkára szenteli életét, az a szellemi életnek a legnagyobb szolgálatot teljesíti. A tudós tehát nemcsak azért kerül az emberiség elit rétegébe, mert magasabb szellemi színvonalával kiemelkedik az átlagos emberek közül, hanem azért is, mert kutató munkája révén olyan értékek birtokába jut, amelynek kisugárzása az egyetemes kultúrélet emelését jelenti, így azután elmosódik szemünk elől az a groteszknak festett tudós típus, amelyik poros és dohos, elsárgult pergamentek vagy kisebb-nagyobb lombikok mellett éli szürke életét. A tudós elmélyedő gyűjtő és a gyakorlati élet számára gazdag kézzel szellemi és lelki kincset osztó.¹¹⁴

Már *most az a kérdés, hogyan hat a tudós szellemi és lelki értéke a gyakorlati életben?*

A tudományos leleplezések hosszabb időn át elméleti tételek maradnak. *Az elméleti igazságok – még a gyakorlati élet kérdéseit érintők is – csak akkor tudnak érvényre jutni, ha fokozatosan, az irodalom, sajtó, előadások útján belejutnak az emberek lelkébe és őket aktivitásra, további invencióra serkentik.* A kémianak felfedezései akkor lesznek a gyakorlatban is észlelhető kultúrértékek, ha az orvostudomány, ipar, mezőgazdaság felszívja és az élet céljaira kamatoztatja. A tudós felfedezése nemcsak önmagában érték, hanem az emberi szellemre megtermékenyítőleg hat. A gyakorlati alkalmazás rendszerint több ember szellemének produktuma. Észrevehetjük, hogy az elindulás a kutató szellemé, a megvalósítás a felébresztett lelkek erőfeszítésének eredménye. Van tehát ebben sok a generáció elemi munkájából, de ugyancsak fellelhető benne az egész kultúréletet átító nemesítés. A szellemi élet gyökérzetét a tudós adja, az élet kivirágzását a többi ember életsugárzása mozdtítja elő.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az igazi „generatio spirituális” annak a tudósnak életéből sarjad, aki tudását harmonikus világnézet teremtésére fordítva *életében* is példát ad más embereknek. A tudás ugyanis nem lehet cél, hanem *eszköz: az élet felfokozásának eszköze.* Teljesen tehát az birtokolja, aki saját életének harmonikussá teremtésében is eszközzé teszi. A legmagasabb kultúra a *lélek kultúra*, amelynek képviselője a harmonikus életművész, a *szent ember*. A kiegyensúlyozatlan, zavaros, sötétségben járó ember lehet kutató, de nem lehet világnézeti irányt mutató vezér. Az élet pedig nemcsak fényt keres, amely a részek analizált különállását mutatja, hanem a sok paránnak és az élet egyetemének *nagy szintézisét* is megsejti. A szellemi élet nagy inventorai azok közé tartoznak, akik az emberiség számára a lelkiség és örök élet nagy szintézisét vallják és hirdetik.¹¹⁵

¹¹³ Megjegyzésre érdemes, hogy a Magyar Pszichológiai Társaság *Közérdekű* előadássorozatának az 1933-34. isk. évben a következő előadásokat hirdeti: *dr. Kornis: A költő és a lélekbúvár, dr. Focher: A „modern” nevelés túlzásai, dr. Weszely: A tudatalatti lelki élet és a nevelés, dr. Várkonyi: A jellem és külső megnyilvánulásai, dr. W. Kaufman: Az emlékezés egészségtana, dr. Németh: A fiatalok bűnöző lélektana, dr. Doros: Sportélmény és nézőélmény, dr. Nyíró: Szélhámós-alkat és társadalmi siker, dr. Mester: Az önuralom lélektana, dr. Tankó: A nemtudatos jelenségek, dr. Csörsz: Öröklés a lelki jelenségek területén.* – Ez a tény arra is vall, hogy a lelki élet mélységei után való érdeklődés szélesebb gyűrűződést mutat.

¹¹⁴ „Nagy kérdés azonban, melyek az igazi, életet irányító okmányok, milyenek a hatásos könyvek? Az észhez, vagy a képzelet útján a szívhez szólók? Ha a közvetlen hatást vesszük szemügyre, akkor bizonyára azok, amelyek kielégítik a kíváncsiságot, felcsigázzák a képzelő erőt, mint a mozgóképekben megszemélyesített, a regényekben felhígított gondolatok. De tulajdonképpen mégis csak ezek a kölcsönkért *gondolatok kormányozzák a világot.* Egyetlen regényíró vagy költő se dicsekedhetik oly döntő befolyással a XIX. század szellemi életére, mint Kant, Darwin vagy Marx Károly. Újságok és regények az ő gondolataikat váltják aprópénzre.

Végeredményben tehát mégis a bölcselők az emberiség jótévői vagy gonosztevői, akár öntudatosan, akár öntudatlanul. A nagy emberek gondolatai nem szürke elméletek, mint az epigonok füstfaragása, hanem életet adó, nemzetet alkotó hatalmasságok.” (Dr. Mester János: Kelet nagy gondolkodói. Bpest. 1927.)

¹¹⁵ Az idealista, sőt pozitív hitéletet élő természettudósok egész armádiája sorakozik fel Kneller: A kereszténység és a modern tudományok úttörői című könyvében; a többiek sorában: Davy, R. Mayer, Joule, Thomson, Helmholtz, Cantor, Euler, Gauss, Cauchy, Laplace, Secchi, ifj. Herschel, Leverrier, Gautier, Mädler, Volta, Am-

Az ember azonban – akár egyszerű munkás, akár tudós kutató – minden esetben a szellemiség valamelyes mennyiségének képviselője. Mindenki világító gócpont. Egyikük kicsiny mécses, a másik a fáklya vagy ég felé törő tűzoszlop. A különbség a *szellemi- és lelki-munka* intenzitásában és a *ható távolságban* van. *A lelki fény jelenléte és a kisugárzás ténye egyetemes valóság.* Az egész emberiség kulturális emelkedése tehát állandó folyamat, amelyet a telkekből kiáramló sugárzások okoznak.¹¹⁶ Az emberi életkincsek nem tűnhetnek el. Sem nem tudja felhasználni az ember csak önmagáért. Értékük is abban áll, hogy kisugározva az egész emberiség életnívóját emelik. Épp ez a sugárzó és emelő erő ejti sokszor tévedésbe az embereket, amidőn arra a helytelen tételre következtetnek, mely szerint az élet értéke és végnélkülisége abban áll, hogy az emberi szellem az örök emberiség állandó szolgája. A szellemi erők érvényesítése tény, *de az egyéniség feladása és szolgálzerepe tévedés.* Az emberi *személyiség* szuverenitása nem szenvedhet csorbát azzal, hogy az erők kisugárzásával a kultúra emelkedik, hanem inkább emelkedést mutat, mert az egyesek erősugárzása folytán a *többi személyiség* is értéke-sebb lesz.¹¹⁷

A kulturális élet emelése mellett – *harmóniában az isteni élettervvel* – *szuverén* marad, sőt *gazdagabb* lesz az ember *személyes lélektartalma.*

4. A szépség lelkihatása.

Az emberi lélek magában hordozza az esztétikai érzéket is, keresi és felhalmozza magában és maga körül a szépet különböző formákban. Vannak közöttünk sokan, kik a *művészi Géniusz* ihlettségével *teremtik* számunkra a szépet; de vagyunk mi, a nagy tömeg, kik – bár hiányzik belőlünk a művész alkotóképessége – lelkünk tartalmának megfelelően magunkba szívjuk a szépet. A művész teremt, a többi ember észreveszi, élvezi és életének faktorává teszi a szépet. Mind a kétféle lelki típus azonban azon fáradozik, hogy a szép útján az *örök szép felé* lendítse életét.

a) Az élet mélységein az *igazság* lakik, külső és belső kapcsolatain pedig a *szépség* vibrál. A természet nagy és kis megnyilatkozásai, színei, hangjai, akkordjai és az élet ezernyi változata a szépséget tükrözik. Olyan tükör a világ, amelynek csodálatosan gazdag formáin a *Teremtő örök szépsége* verődik vissza. A jéghegyek ormótlan tömbje, a hópehely csillagos kristálya, a gondolái logikus rendje, a beszéd zenéje, a kifaragott kő, a dalba foglalt gondolat, minden szép, amit az *Úr* alkotott és amit az emberi géniusz az örök *minta szerint utána* teremt.

Az igazi művész egész közel esik a *Teremtő* lelkéhez.¹¹⁸ Mélyebben látó és valamiképpen szenzibilisebb, mint a művészi-lelkület; isteni adományától megfosztott ember. Észreveszi a dolgok rejtett harmóniáját és lelkének feszülésével felszínre *hossa* és formába építi azt. A természet szépsége, az élet rejtett ritmusa örök téma és inspiráció számára. Azt is mondhatnám: *indítója Isten közvetve és közvet-*

pere, Faraday, Franklin, Galvani, Ohm, Maxwell, Siemens, Fresnel, Fizeau, Foucault, Ketteler, Biot, Babinet, Regnault, Becquerel, Lavoisier, Dalton, Berzelius, Klaproth, Bauquelint, Thenard, Dumas, Pelletier, Liebig, Chevreul, Schönbein, Wurtz, Ritter, Haüy, Beudant, Hausmann, Curvier, Barrande és így tovább. (Kneller S. J.: A kereszténység és a modern természettudományok úttörői. Adatok a XIX. század művelődéstörténetéhez. A német eredetűnek 2., jav. és bőv. kiadása után ford. és kiadta a Budapesti Papnövendékek Magy. Egyházirod. Iskolája. Bpest. 1908.)

¹¹⁶ Ezért mondja *Eucken*, hogy igazi kultúrát csakis a lélek teremthet. „Eine unpersönliche, vom Menschen völlig abgelöste Kultur wäre ein Gespenst ohne Fleisch und Blut; soweit die in unseren Vorstellungen eine Wirklichkeit erlangte, würde es uns ins Irre locken, unbekanntem Zielen uns aufzuopfern heißen, das Leben einer Seele berauben.” (Rudolf Eucken: Geistige Strömungen der Gegenwart. Der Grundbegriffe der Gegenwart. 4. umgearb. Aufl. Leipzig, 1909. 242. l.)

¹¹⁷ A kultúra fejlődése nem hozhatja meg a *Madách*-féle falansztert, hanem a magasabbrendű életet. Ezért szép és *igaz Trikál* optimista elgondolása: „És én vallom, hogy az ember nem torzul eszkimóvá; nem butul géppé; és nem aljasodik vakonddá a földben. Az ember halad előre... a magasságok felé... az egyre zengőbb felhangolás útján.” (Trikál József: Új élet a régi romjain. Bpest. 1934. Kézirat.)

¹¹⁸ „A művész szükségképpen vallásos természetű lélek. Lehetséges, hogy a hajlama nem tud öntudatos és teljes vallásossággá, vagyis konkrét alakot öltő vallásos meggyőződéssé érlelődni. Leggyakoribb oka ennek az, hogy a művész világnézete értelmi okokból más irányba terelődik... Ha azonban a művész gondolatvilága is a vallási eszmekör felé fejlődik, a legmélyebb és legrajongóbb vallásos léleknek kell kialakulnia. A transzcendens kitekintés, a teljes, az érzéki világban nem valósítható örök élet után való szüntelen vágyódás pedig, ha reflektív hajlammal párosul, elkerülhetetlenül a bölcselkedés felé tereli a művészt. Ilyenkor minden előfeltétele megvan annak, hogy a művész mély bölcselővé váljon.” (Pauler Ákos: Liszt Ferenc gondolatvilága. Bpest. 1922. 18. l.)

lenül.¹¹⁹ Ezért tud nagyot és időfelettit alkotni. De itt, az isteni inspiráció intenzív vagy kevésbé tudatos megérzésén dől el a művész nagysága is. A művészek abban különböznek, hogy mit és hogyan öltöztetnek a szép formáiba. Michelangelo Carrara márványában meglátja az angyalarcot és kiformálja azt belőle; megálmodja a Szent Péter bazilika fenséges és monumentális vonalait, a sixtusi kápolna csodálatos freskóit. Mozart, Beethoven, Wagner, Liszt, Kodály a zene hangjain keresztül tárja elénk a gondolatok és érzések szinte végtelen skáláját. Vörösmarty, Arany, Ady, Babits, Sík műveiben újjászületik a magyar nyelv, amelynek felfedezett szépségében gyönyörködhetünk. Kő és érc, festék és ecset, szó és ritmus engedelmes szolgája lesz az alkotó művész lelkének, hogy valóságba alkossa lelkének szép elgondolását. A teremtő lélek a világ felé fordul s ihletett munkájának hatására készségesen finom lesz minden, hogy arcára vegye, állandóan hordozza a művész alakító lelkét. Valamiképpen hasonlatos ez a teremtéshez. A kemény kőből, az anorganikus festékanyagból olyan imponálóan ható kompozíció létrehozása, mely szinte átalakítja önmagát Pietává, Mózes szoborrá.

A művész lelkének tartalmi túltelítettsége: a szépnek látása, igénylése és teremtő készsége. Ezek a nagy értékek – épp úgy, mint minden bőséges lelki kincs – érvényesülni akarnak. Törvény, hogy a helyzeti energiák aktuálásra törekednek. A fizika elemi igazságnak tanítja, a lélektan mint valóságot fedezte fel, a neveléstan minden pillanatban számol vele. A művészi lélek tartalma is helyzeti energiák felhalmozódása; de nem a lassú gyűjtés hangyaszorgalmú munkája árán, hanem az *isteni adomány legbősegebb előrobbanása* útján. „Poëta nascitur, orator fit”, mondja a közmondás, „A költő születik.” Minden művész gazdagabban indított lélek, aki az expandáló túltelítettség levezetésével teremt a szépség remekeit. A technikát elsajátíthatjuk, de a művészi lelket *Istenből* kell hoznunk. Azért nem válnak soha alkotó művészekké a finomkezü mesteremberek.

A művészi lélek az alkotásból árad ki az ember felé és a szebbé teremtett kő, vászon, ritmus lép az emberek lelkébe, hogy ott élő valóság legyen. De itt sem állapodnak meg, hanem tanításuk oda tendál, hogy *az emberi lelket emeljék, hogy a szép igazi élvezetével a magasabbrendű életet vele megismertesék és megszeretessék*. Tehát a lelkiélet szolgálatában állnak, hogy azt *igazán* nemesítsék.¹²⁰ Így lesz a műretek *tényező*, lelkét nemesítve *nevelő*, akit az *Isten* küldötte művészi Géniusz indít az emberek lelkébe. Ebben a lelkét szolgáló munkában a művész *belső élete a sugárzó központ és az ő életének tartalma áramlik*, kapcsolódik bele a többi ember lelki életébe.

b) Épp ebben a pontban lesz közös a művész nagyvonalú szolgálata az emberek egyetemességének esztétikai irányú munkájával.

A fejlődés útján ugyanis felhalmozódik mindenkiben a *szépnek* valamelyes megszeretése és megszeretési vágya. Maga a nagy természet a szépnek annyi benyomását *hozza*, hogy az ember nem vonhatja ki magát hatása alól. A falu népe ott él állandó kontaktusban a természettel. A nép sokszor meglepően finom művű munkákba önti bele szépérzékét. A népművészet külön stúdiumot érdemel. Házai stílusosak, berendezései, cserepei díszesek. Kiverődik rajtuk mindannak a szépnek a hatása, amely őt körülveszi, lelkében felhalmozódik és az életben formát keres. Ugyanilyen értékes és jellemző megnyilatkozás a népköltészet és a népdalköltészet, mely a népnek nemcsak a szép iránti nosztalgiaját, hanem ezen a téren hatalmas alkotóképességét is bizonyítja.

Íme, így halmozódik és így áramlik a művészi szép a felnőtt ember lelkébe és lelkéből. Mindez azért történik, hogy a szép élvezése ne csak a művészeké, hanem *mindenkié* legyen, de mindenképpen azért is, hogy *az embertestvéreket a szép útján a magasabbrendű életre felhangolja*.

Látjuk, hogy a külső szép igénylése, élvezése, *a lelki élet belső rendjét, harmóniáját, szépszeretetét is magával hozza*. A *szépnek szerelmese nem lehet a rútnak rabszolgája*. Ha tehát a szép önmagunkat is átalakító tényezővé válik, akkor nem ültethető más lélekbe *azért*, hogy ott csak élvezetet jelentsen. A szépség *élményként* hatol be a lélek mélyére és *állandóan* ható erővé lesz a *belső harmonia* megteremtésében. Sőt azt látjuk, hogy nemcsak képesíti, hanem indítja is ilyen irányú erőfeszítésekre. Először talán csak örömet, kielégülést hirdet, de később a belső világ rendezetlenségére is figyelmeztet; majd ennek harmonikus átalakítására készlet. Ezért van, hogy a szép otthon, általában az embert körülvevő szép még a kicsiségekben is a lélek rendjét kialakító tényezők lesznek.

¹¹⁹ „Az emberi alkotások is akkor szépek és fenségesek, ha a dolgok isteni perspektíváját tükröztetik formájukkal és eszmei tartalmukkal.” (Anka János: Az örök ember. Bpest. 1931., 177. l.)

¹²⁰ „...a művész egy-egy szép vonalának gesztusa felölelő is – vele rajongó társak felé. S a közös műélvezésben egyúttal közös erővel építjük ki az eszményt s növeljük erőnket arra, hogy majd javítsuk is az életet az eszmény felé: *minél többek számára minél szebb legyen az élet*” (Köszegi László: A műélvezés művészete. Bpest, 1919. 10. l.)

Amikor tehát a felnőtt ember – családapa vagy családanya – a családban és azon kívül a szépnak szeretetét tanítja, akkor részben hozzájárul ahhoz a teremtéshez, amely végül is *a lelkiség felemelkedéséhez* vezet. Az élet materiális alapja az anyagi javak; első lépcsőzete a szellemi sík kibontakozása; a második a szépség felé forduló vágykomplexum. Ezen keresztül jutunk az élet *igazi csúcspontja* felé. Az élet útját az dolgozza ki, aki az *Ég* felé emelkedő lépcsőzet kiépítésén munkálkodik. Ezért „a szép örök igénylője és támogatója az egyház, mert rajta keresztül nemesedik az ember. De csakis a változatlan lényegű örök szépséget igényli, mert az ő esztétikája mindig összefügg az ő etikájával.”¹²¹

Ha már most egységbe szeretnők összefogni a szépség szolgálatáról írott gondolatokat, akkor azt kellene mondanunk, hogy *valamiképpen minden ember a szépség művésze, a különbség csak az intenzitásban és a teremtő erő ütemében van. Egyetemleges mindez akkor lesz, amikor a felnőtt emberek tudatos és tervszerű belső munkával az isteni arcot: az örök vonásokban revelálódó, megnemesedett emberi arcot próbálják magukban harmonikusan kiépíteni.*

5. Az erkölcsi színvonal emelése.

Az ember lelki arcát kívülről jövő hatások is változtathatják, de az egész belső élet alaptónusát az *Isten és ember belső harmóniája* vagy diszharmoniója adja. Az élet két sarkpontja – amint már többször hangsúlyoztuk¹²² –: *Isten és az ember. Két személy. A Végtelen és a véges, fiz* a két életpólus összefügg, az első a második teremtője, fenntartója, ereje, célja, boldogsága, értelme, tehát a legszűkebb értelemben vett függvénye. Ez az egybe-tartozandóság az „*én*” és „*Én-ben*” nyer formai kifejezést; az életben pedig *a Teremtő* alkotta törvényekben mutat konkrét egységet.¹²³

Azt azonban tudnunk kell, hogy az embert az isteni adomány nem determinálja, de igenis faktort képvisel szellemi fejlődésében és munkájában.

Az emberi élet értékeinek egyike a *szabadság*, mely a választás és döntés lehetőségét biztosítja. Az ember *lehet az Isten* törvényeinek hűséges megtartója, megvalósítója. Ebben a kapcsolatban és a szabad választási lehetőségben rejtőzik az emberi élet erkölcsi felsőbbisége. Megismerni az isteni törvényt, megsejteni a jót és *követni* az égi irányítást annyi, mint erkölcsi életszínvonalra emelkedni.

Ez a felemelkedés az egyéniség teljes szolgálatát követeli. Mindenkinek erre kell törekednie és ezt kell elérnie. A felnőtt ember ebben a szent életfejlődésben önkéntelenül a hivatott tanító szerepét is betölti. Az egyéni élet belső kiegyensúlyozottsága, az *Isten* törvényeivel való harmóniája elemi erővel váltja ki belőle a vágyat, hogy *mások életét is erre a magaslatra emelje.*

Ebben a szent erősugárzásban – az intenzitást tekintve – eltérések vannak. A legkisebb körben, de legnagyobb intenzitással érvényesül a családon belül a szülők, szélesebb körben gyűrűződik, de kisebb intenzitású a hivatott tanító, tanár munkája, egyetemesen ható, de gyakran átütőbb jellegű¹²⁴ az írók,

¹²¹ Décsei Géza: Korunk új egyházművészete. Katolikus Szemle. 1934. évf. 1. szám. 28. l.

¹²² Nagy Lajos: Az élő gondolat. Bpest, 1930.

¹²³ Ezért van, hogy komoly tartalom és igazi kötelező szankció nélküli az a beállítás, amely az *erkölcsi életet függetleníteni akarja Istentől*. A „természetes erkölcs” tulajdonképpen azoknak a köteleknek a vállalása, amelyeket a természetünkbe oltott a *Teremtő*. Ez sem független és korok, egyének kénye-kedve szerint változó. Amint az élettani törvények kemény sínparók, amelyeken haladva lehet csak helyes utakon járni, épp úgy az erkölcsi élettörvények is kiszabott utak, amelyek a *fejlődés felé* vezetnek. Itt nem érintjük azt a kérdést vajon a természetfeletti örök tudatos elutasítása mellett lehet-e valaki – társadalmi értelemben véve – *becsületes, erkölcsös ember*; csak azt akarjuk leszögezni, hogy az *Isten* és ember kapcsolatát legfeljebb elméletben lehet tagadni, de gyakorlatban nem lehet megsemmisíteni. De azt is leszögezhetjük, hogy *minden* lelki igényt kielégítő életet *csakis a természetfeletti Isten és ember vitális kapcsolatát fellelő ember élhet.*

„Eddig az emberi haladás legfőbb tanújelét a technika szinte páratlan fejlettségében láttuk, de most már kezdem megérteni, hogy a kultúra és haladás fokmérője a jellem és hogy a legnagyobb egyéni kényelem, a közlekedési eszközök fejlettsége s a gépek szinte végtelenségig fokozott igénybevételével előállított piaci termények sem képesek többé segíteni az emberen, kinek jelleme romlott, mint ahogy a pompás ruha is eltakarja a rákbetegséget, de meg nem gyógyítja. Eddig a bolondok paradicsomában éltünk s a dolgokat egészen hamis mértékkel mértük. Nekünk nem az anyagiasságban való haladásra volt szükségünk, hanem a lelki fejlődésre.” (I. L. Stoddard: *Vissza Krisztushoz*. Bpest, 1926., 45. l. Ford.: Pálffy Erzsébet grófnő.)

¹²⁴ Félreértések elkerülése végett meg kell jegyezni, hogy ez a megállapítás nem azt jelenti, hogy az irodalom, művészet hatását lebecsüljük. Ellenkezőleg, mi azt hirdetjük, hogy a szellemi kultúra képviselői a *népek egyetemének tanítói*. Azt azonban állítjuk, hogy az *állandó és egyirányú* ráhatás (egyirányú írók, folyóiratok, újságok olvasása) *egész átnevelő hatást fejt ki.*

művészek befolyása.¹²⁵

a) A társadalom egy-egy sejtjében, a családban olyan belső vitalitás jelentkezik, amely a közvetlen érintkezés erejével gyakorol mély benyomást a családtagokra. Az erkölcsi atmoszférát valóban magába szívja a gyermek; a szülők szellemi és erkölcsi léttökéje a gyermek életében kamatozik ezerszeresen.¹²⁶

A szülők erkölcsi élete hosszú küszködések és sokszor szenvedések útján egészült teljessé. Az érett férfi vagy nő saját életén és mások példáján látja az erkölcsös élet előnyeit és szépségét. A gyermek olyan érték előtte, amelyet *minden áron* emelni és gazdagítani kell; neki akarja átadni mindazt a tapasztalatot, azt a sok értéket, amelyet ő nagy fáradságok árán szerzett. A jó szülő természetes ösztönével megérzi, hogy a „*generatio vitae naturalis*” csak alap arra, hogy végbemenjen a „*generatio vitat spirituális*” is.

Ez annyira hozzátartozik az ember teljességéhez, mint a gyümölcserés a rügyfakadáshoz. A testi, szellemi ráhatás csak a *praeludium*, A lelki értékek szolgálatában az erkölcsi érzék felébresztése, fejlesztése és tudatos felfokozása a jó szülőnek természetes hivatásképpen tűnik elő.

Ezzel párhuzamosan felvetődik a kérdés: *hogyan és miképpen megy ez végbe?*

A legfontosabb és legszentebb feladat – mint annyiszor, *vagy tatán mindig* – most is az édesanyának jut. Ő van együtt a gyermekkel, ő foglalkozik vele legtöbbet. Tőle kapja a lelki ébresztgetés első melódiáit. „*Amilyen az édesanya, olyan lesz a gyermek.*” Legalább is – általános értelemben – ezt bizonyítja az élet. A jó édesanya a legkisebb kortól kezdve figyel, figyelmezteti, inti, óvja, tanítja gyermekét. Bele nevelgeti, hogy mi szép, mi nem; mi helyes, mi nem. És a gyermek figyel, hallgat és követ. *Nem ok nélküli rendje az a természetnek, hogy a gyermek előtt legdrágább és legeszményibb lény az édesanya.* A fejlődő kor mindig világosabbá teszi, hogy az édesanya szeretettől áthatott szava követésre méltó. Mindez olyan belső vitális kapcsolat eredménye, amelyet csak látunk; tisztelettel tudomásul vesszük, de logikus egymásbefonódását nem igazolhatjuk. Bizonyos, hogy édesanya és gyermek egybefonódása a logikumon túl az élet vitalitásán épül. Biztos és következetes; erősen ható és mélyre szálló; de éppen, mert elemi és természetes, *részleteiben* nehezen ismerhető fel és nehezen mutatható ki.

Az édesanya szerepében nagyobb a *példa* ereje, mint a tanítva nevelés hatása. A kisgyermek előtt – amint többször hangsúlyoztuk – az édesanya a *legnagyobb tekintély*. Az ő szava igaz; az ő ítélete helyes; az ő élete követésre méltó. Ha tehát az édesanya *valóban az* erkölcsös, fegyelmezett, kiegyensúlyozott élet képviselője, akkor lelkének bősége úgy sugárzik a gyermekbe, mint az éltető nap a zsendülő rétekre. Ez a sugárzás azonban nem az eszmény fényvetése csupán, hanem a fokozódó életkedv, munkakészség, önfegyelmező, felsőbbrendű erkölcsi érzés kifejlesztője lesz. *Amint aktív ő maga, úgy aktivitást teremt a gyermekben is.* Az erők megmaradásának törvénye érvényesül itt is valamiképpen, de a szellemiek, a *lelkiek* területén. Nagyon természetes, hogy ennek *helyes* nevelő értéke akkor lesz, ha az édesanya *valóban birtokolja azokat az* erőket, melyek az erkölcsi élet szolgálatában szükségesek, amit a növekedő gyermek mindinkább megítél. Ellenkező esetben – mint később látni fogjuk – nem életteremtés, hanem *élettemetés* következik.

Ez az erkölcsi életteremtés a család életében olyan munka, amely *hivatásszerű* kötelességteljesítés a szülők részéről. Mikor azonban mi nem a kötelességre utalunk, hanem a *lélekkisugárzásra*, akkor azt azért tesszük, mert a *kötelesség csak kötelék*, amelyet teherből, kényszerből és esetleg külsőségesen teljesít az ember, míg ellenben a léleksugárzás: az a szeretet melegének kiáradása és a *vitalitás* erejének biztos érvénye.

b) Az emberiség erkölcsi életének emelését hivatásszerűen szolgálják a *tanítók, tanárok és nevelők*. A szülők munkája a hivatottságból ered, a tanítóké hivatásból. Éppen ezért fontos a tanító erkölcsi

¹²⁵ „A legfőbb erkölcsi tekintélynek, Rómának és püspökeinek, e fenyegető új barbársággal szemben megint csak a tollforgatók és ige hirdetők immateriális befolyásában van az ereje, akik a tiszteletnek és engedelmességnek is legnagyobb apológái, de egyben az erkölcsi jogcímek prófétái, s azért csak *tőlük remélhető, hogy a különböző akciók és reakciók förgötegében örökérvényű elveik világánál irányt mutatni s az emberiséget felsőbb rendeltetésére ráeszméltetni képesek lesznek.*” (Dr. Glattfelder Gyula: A katolikus magyar írók áll6-csillaga. Ünnepi beszéd, melyet a Magyar írók és Újságírók Országos Pázmány Péter Egyesületében 1934 jan. 25-én tartott. Megjelent: a Nemzeti Újság következő napi számában.)

¹²⁶ A „Magyar Szülők Szövetségében nem ok nélkül beszélt gr. Keglevich Gyula, Máday Gy. és Tóth Tihamér arról, hogy a nemzetnevelés a *szülők* kezébe van letéve és hogy elsősorban a *szülők* nevelésével kellene foglalkozni.

főlényessége és kiegyensúlyozottsága.¹²⁷ A gyermek úgy néz tanítójára, mint a szülő helyettesére. A tanítói hivatás pedig épp azért szebb és magasabb minden másnál, mert a legdrágábbal, a fejlődő gyermekkel foglalkozik. Az ő vizsgálati és kezelendő „tárgya” *élő személy*, munkájának „eredménye” pedig a *lélek* megmozdulása, a minden lélekben lappangó készségek, képességek ébredése, a szép és erkölcsi jó kifejlődése.

Itt is felmerül a kérdés: *hogyan és miképpen megy végbe ez az erkölcsnevelő, nevelői munka?*

A tanító-mesterember eljárása nem lehet példa; a gyermekekkel való foglalkozása elméleti előadásokban és oktató ismertetésekben merül ki. Ez nem jelent *vitális* indítást. Az igazi nevelő-tanító *saját* életéből, lelkének rezgéséből, szeretetéből *ad*. Már a megindulásnál látjuk a különbséget: *a lélek bőségéből indul ki a másik lélek szolgálata*. Ez egyúttal a felelet is az előbb feltett kérdésre: a tanítói hivatás *energiája* nem annyira a pusztán tanításban, mint inkább az *erkölcsös egyéniségek kitermelésében* kell, hogy érvényesüljön.

A további különbséget a közlés módjában találjuk. Van ebben sok a tanításból, a magyarázathoz, de a legfőbb és legnagyobb érték a sok tudományosan előadott igazság, elmélet *összehangolása*. A tanítás ugyanis sok látszólagos ellentétet vet fel. Az igazságok igen gyakran *látszólag* szemben állnak egymással. Ezek azután ha világnézetet érintenek, akkor szkepszisre vezethetnek; sőt – nem ritkán – látszólag az erkölcs alaptételeit is támadják. *Aki helyes utat tud mutatni az elméletek és parciális igazságok között úgy, hogy azok a magasabbrendű erkölcsi élet segítői lesznek, az lesz a hivatott nevelő-tanító*. Nagyon természetes, hogy ez csak olyan lélekből fakadhat, amelyik *maga is léletté teszi magában az erkölcs törvényeit*.

A befogadás ezután elég könnyen elérhető; általában nem is ezen a ponton van a baj. Az elméleti tételeket *gyakorlati életnek* kell követnie. *Ez a feladatok feladata!* Ez azonban könnyen fog menni akkor, ha a tanítás túl a didaktikán felsőbbrendű életirány meghirdetése is! A gyermek lelkében azután a tiszta látás képességét erősíti, mely az erkölcsi jót mindenek fölé emeli. Ez a látás vágykomplexumot hoz felszínre, amely a *tettek* szülője lesz. A lélek magasabbrendű komponáló készsége győzelmes lesz a dekomponáló ösztönös étellel szemben; a sok oldalról jövő omlasztó és amorális befolyásokkal szemben *a lélek* lesz győzelmes és ebből fejlődik *azután* ki az erkölcsileg megnevesedett felnőtt ember.

Ha pedig a gyermekek lélek fejlődését elemezzük, akkor mindig reá fogunk bukkanni azokra a nevelő-tanárokra, akiknek lelke, erőt sugárzó élete megindítója volt tiszta életet kívánó vágykomplexum kialakulásának.¹²⁸

c) Erős hatást gyakorolnak az írók és művészek is az egyén erkölcsi életének fejlődésére. Belőlük nem annyira a közvetlen kapcsolat útján születnek meg a formáló hatások, hanem műveiken keresztül lépnek be a felnőtt emberek életébe.

Hatásuk kettős irányú. Egyrészt az egyes emberek lelkét telítik saját gondolataikkal, *másrészt* a közfelfogást; sőt egyes esetekben hatásuk olyan nagy, hogy az állam struktúrájára is maradandó hatást gyakorolnak.

Az elsőnek szerepe azért jelentős, mert *az állandó és több oldalról jövő kisebb reáhatások* követ-

¹²⁷ Az „Orsz. Erkölcsvédelmi Tanács” olyan javaslata fekszik a kultuszminiszter előtt, amely a legdrágább kincs, a gyermeklélek védelme érdekében a tanszemélyzet erkölcsi életének ellenőrzését kérelmezi. Ennek a beadványnak ez a fő argumentuma, hogy csak olyan tanító nevelhet erkölcsi életre, aki *maga* is erkölcsös életet él.

¹²⁸ „A csendes vízre én is rábocsájtom

A drága szép emlékeket.

Tudom, hogy hívni még gyakorta fognak,

Hogy sokszor utánuk megyek.

Erőt merítetek, hogy ha fáj az élet

S a nyughatatlan éjszakán

A régi, régi, szinte elfelejtett

Tanárom arca néz reám.

... Megyünk. A csendben nyílik már az ajtó,

Elvész a lábaink nyoma.

Fiúk! Barátok! Ilyen édes-búsán

Nem lépünk rajta át soha.”

(Meskó Zoltán verse: Búcsú az iskolától. Megjelent a Zászlónk XXV. évf. 1927. júniusi számában. 319. l.)

keztében lassan átalakulnak a lelkek. A szépirodalom, a művészet annyi variációban hozhatja az erkölcsi kérdések parciális megoldását, hogy a *biztos és egyetlen helyes irány* elveszhet a sok útvesztőben. A színház, mozi, regény, napi sajtó szinte mindennapos tápláléka a legtöbb embernek. Ha ezeknek elvi állásfoglalása a bűnt „*jelentéktelen kicsiség*”-nek mondja, az erkölcsi igazságszolgáltatás valóságát tagadja, mind alkalom arra, hogy felszívja az ember azokat az „elveket”, amelyek az írók lelkéből kiáradnak. Ha pedig az erkölcsi meglazulás a „bon ton”-hoz is tartozik és a „társaságbeli ember” is sajátjává teheti, akkor érthető, hogy az irodalomnak egy része, amely már nem is irodalom, igen könnyen kerítője lehet az embereknek.

Az irodalom és művészet *azonban* akkor *éreztet*i leginkább hatását, amikor – bizonyos fokig – közhangulatot teremt, melynek révén a hivatalos hatalom képviselőit is befolyásolni tudja. Ez pedig azért fontos, mert – napjainkban is megtörténik – a tömegek preparált, „hisztériás” jelenségei magukkal sodornak olyanokat is, akiket *egyéni*leg nehéz volna megingatni. Leginkább látható ez a divat vagy irodalmi, művészi és – last not least – politikai irányok előtt való behódolásnál.

Természetes, hogy az irodalomnak és művészetnek *jó* irányban is érezhető a hatása. Még pedig a *valóban tiszta* irodalomnak és művészetnek. A szellemi és lelki élet helyes és *céltudatosan felsőbbrendűséget* szolgáló irányítása nem marad hatás nélkül. Hiába emelnek szót a szépirodalom tendenciamentessége mellett a *l'art pour l'art* vallói: a ma emberének, a ma szédülő, irányt kereső, történelmi, erkölcsi, politikai, gazdasági káoszból menekülő emberének irányt kell; *életirány az író meg-nemesedett életlátásból fakad, amely másoknak is a szépség, az igazság, a jóság abszolút létezését hangsúlyozza, amelyen keresztül minden ember új életet építhet ki magának*, A betűk során keresztül a lélek sugárzik az olvasó felé és a sugárzó lélek ereje lesz az „új élet”-re emelő dinamika. A költői alakok élökké, aktívvá válnak, ha elég erősek, az olvasót új, mélyebb, igazabb, tisztább élet megélésére lelkesítik.

Az *igazi* írók és művészek is tehát a hivatásszerű nevelők közé tartoznak, akik a lélek értékeinek kiárasztásával az erkölcsi élet szolgálatában állnak.¹²⁹ Közvetlen lélekátformáló hatalmuk állandó lehet és mindig erősödő tanításuk – a szép formáin keresztül – irányító erővel bírhat.

Akár egyéni életünk, akár a társadalom egyetemének erkölcsi nivójáról elmélkedünk, el kell jutnunk addig, hogy a szülők, a nevelők, a papok, az írók és művészek vezetik az erkölcs felé az embereket. A szülői befolyás a legerősebb, a többinek szerepe inkább csak iránymutató: a felfelé törő ember érzi a magasabb életszféra vonzó erejét, de igényli az *elmélyedő*, kiegyensúlyozott felnőttek segítő támogatását. Kifelé tekint magából, hogy a fáradtságos úthoz energiákat szívhasson fel. A szülői otthon, az iskola, a szellemi élet végtelen sok értéke tárja feléje lelke tartalmát, hogy belőlük merítsen a fáradt vándor. Olyan igény ez, mint a virágé, mikor a nap felé fordul. Kell a napsugár kívülről ható energiája, hogy színes köntösbe öltözködhessenek. Az ember is éhező lélekkel fordul a *gazdag* tartalmú életek felé, hogy belőlük merítve, energiáiban szinte megfürödvé az erkölcsös élet díszes köntösét magára öltesse. A közölt intés, iránymutatás, tanítás, lelki simogatás, nem elvesztegetett erő, hanem a felvevő lelkében tevékenyen ható, életet teremtő, aktív tényezővé válik. A gazdag lélek kiáradása integrálódva a társadalom erkölcsi színvonalának emelője is lesz.¹³⁰ Igen nagy ebben az akcióban éppen a *teremtő komponens*, mert a lélek nivójának megemelése újabb és szebb életforma teremtésével egyenértékű. És a szellemi és lelkiáramlás hullámvázából tisztultabban, erkölcsiben meg-nemesedve emelkedik ki az *új ember*.

6. A társadalmi élet szabályozása.

Az ember a család szűk körén kívül a társadalom szélesebb milieujében is él. A nagy emberi kö-

¹²⁹ Az írók és Újságírók Országos *Pázmány* Péter Egyesülete is felvetette egyik vitaestjén azt a kérdést, vajon mit és hogyan írjon a konstruktív, katolikus író. A vitát Sigrid Undsef regénye indította meg; vezető előadója *Alsze*ghy Zsolt, az „Élet” c. *szépirodalmi és társadalmi folyóirat* akkori szerkesztője volt. Hozzászóltak: *Tóth* László, *Várdai* Béla, *Gáspár* Jenő, *Kállay* Miklós, *Brisits* Frigyes, *Sík* Sándor, *Balla* Borisz, *Aradi* Zsolt és *Kühnel-Leddin* Erik. Az volt a végkövetkeztetés, hogy eszményi cél érdekében finom hangszereléssel a realitás világa nem rombol, hanem épít.

¹³⁰ „Az erős természetet e felsőbb értékekbe akar kivirágozni; szenvedélye az, hogy fölfelé akar folytatást. Értsük meg e vágyát, s ne törjük le kúszó indáit. *Rosszul tesz, aki elszigeteli magát tőle, mert megadja az árai*; de ugyancsak *rosszul tesz, aki a természet tovanövekedését megakadályozza s felsőbb aspirációit ösztönökbe s vérbe fojtja*. Abból is abnormitás s perverzitás támad.” (Prohászka O. Összegyűjtött munkái, VIII. köt. Magasságok felé. Bpest. 1928. 162. l.)

zösség legkisebb sejtje: a *család*, a legszélesebben egybefogó gyűrűje: az *emberiség*. Körzetek szerint szűkebb keretek: a nemzet, a nemzetiség, a faj. Mindegyik olyan szent kapcsolat, amely területet kínál szellemi és lelki értékeink sugározására.

Az élet keretei (család, faj, nemzetiség, *nemzet*, emberiség) nem csak – sőt legkevésbé – helyrajzi vagy élettani kapcsolatok. E kereteken belül *élő személyiségek* mozognak; az ő életük szolgálata a leg-szentebb, mert a keret csak összefoglalás, amelyet a vérség, a történelem, a közös élet, a kultúra termel ki az emberek számára. Az életértékeket *minden* ember igényli; anyagi javak, szellemi kincsek, lelki értékek a föld és ember kincstárának inventáriumába tartoznak, de bizonyos, hogy ezeknek az, értékeknek megszerzési módja, birtoklása és arányos elosztása terén nagyon sok mulasztás súlyosodik az emberek egyetemére. Természetes, hogy a feladat megoldást kíván, ez pedig a felnőtt ember lélektartalmának kiáramlásával történik meg. Szépen összecsendül az *igény* és a *bőségesen felhalmozódott energia kiáramlása*.¹³¹ Az emberek kisebb-nagyobb közössége igényli a gazdasági, kulturális és politikai segítségeket; a szellemi és lelki értékek bőségét hordozók pedig kötelességszerűen kell, hogy álljanak a szerényebb embertestvérek segítségére.

a) Az élet első és legelemibb igénye a kenyér, a *megélhetés*. A föld emberi munka útján meg-termi a kenyeret, a kenyér megadja a megélhetés alapját, a több munka biztosítja a ruházatot, a lakást; de mindig ott lappang a kérdés, vajon még van-e a mód arra, hogy *mindenki* arányosan kereshessen és élvezhesse az anyagi javakat?

A társadalom gazdasági megosztódásában a „felső tízezer”-től lefelé az utolsó utcai koldusig számtalan variáció található. Lehet ennek a vagyoni „eltolódásnak” elméleti vagy gazdaságpolitikai háttere; a lényeges, hogy ezt az abnormális helyzetet megoldani, ezen feltétlenül segíteni: *erkölcsi kötelesség!* Az emberiség jóléte és fejlődése parancsolólag követeli, hogy az életfenntartáshoz szükséges javak hozzáférhetőek legyenek! Ez a kérdés mélyen belevág az államok életébe és *szörnyű felelősséggel* nehezedik az egész társadalomra. A föld és minden kincse ugyanis passzív tényezője az emberi jólétnek s az emberek munkájának eredménye, hogy egyeseknek a bőség szaruját, a másoknak az üres tisznyát kínálja fel. Azt is le kell szögeznünk, hogy a *krisztusi elgondolás* a földi kincsek fölé emeli a lelkieket és örök értékek ki-hangsúlyozásával háttérbe szorítja az anyagiakat. Ezzel azonban csak az *elsőség* kérdését akarja eldönteni; de semmiképpen sem tagadja az anyagiak helyes elosztásának és használatának szükségszerűségét. *Krisztus* földi helytartója, *XIII. Leó* és *XI. Pius* konkrétan meg is jelelték a módot, ahogyan az anyagiak *rendezett* felhasználása mellett a társadalmi élet helyes berendezést nyerhet.¹³²

Aki tehát a *krisztusi gondolatok alapján áll*, annak felétlenül arra kell törekednie, hogy ez az álláspont *gyakorlatilag* is diadalt arasson!

Lehet ezzel szemben egyénien gyakorlati és lehet elméleti meggyőződést célzó gazdasági programot hirdetni. Az elsőt az követi, aki maga elvet minden gazdasági ellentét szülte kasztszerű megosztást és *az embert emberi mivolta szerint értékeli*. Ugyancsak ide tartozik az is, aki saját kisebb körében a munkást becsületos bérrel honorálva a szó igazi értelmében vett embertestvérenek tekinti. A második utat az járja, aki ezt az álláspontot hivatásának területén *elvileg és gyakorlatilag követeli*, megtartja és másokkal is megtartatja.

Az elméleti megoldás új hívei gazdasági rendszerek kiépítésén fáradoznak. Szocializmus, kommunizmus, fasizmus egymásután születő új rendszerek, amelyeknek egyik legfőbb problémájuk a gazdasági helyzet javítása. Azt mindig helyeselni kell, ha a koldusmocsár lecsapolásán fáradoznak. *Ebben egyetemesen kell dolgoznunk*. A módszerek csak ott térnek el, ahol az anyagi életfeltételek javítását a szellemi és lelki értékek *rovására* akarják megvalósítani.

Az anyagi lerongyolódással gyakran együtt jár az *erkölcsi összeroppanás* is. „*Paupertas maxima meretrix*.” Természetesen abban az értelemben, hogy a szegénység elproletarizálódáshoz vezet. Aki

¹³¹ „Ezek a nagyok mindig a történelem titokzatos méhében születnek. Tagadhatatlan, hogy vannak meddő és vannak termékeny korok. Sokszor nesztelenül suhannak el hosszú századok, egész kultúrák és népek ledolgozzák történelmi napszámukat, és hasztalan vártak azokra, kik létükre és munkájukra ráütnék a monumentalitásnak, a történelmi nagyságnak lángjegyét. Viszont máskor, mint Jason sárkányfogaiból, szinte a földből nő ki a nagyoknak egész hosszú sora. De az is bizonyos, hogy *valami titokzatos kölcsönös összefüggés van nagy idők és nagy emberek között*; mintha a sok névtelen nagy akarás és eszmélés végre is nagy egyénekben csattanna ki; mintha sok léleknek áhítatos nagy vágyakozása végre is megszülné azt, amire minden nagyságra készülő kornak annyira szüksége van: den rechten Mann am rechten Ort!” (Schütz Antal: A hittudomány jelen *fázisa és föladatai*. Theologia, 1934. évf., 1. sz. 10. l.)

¹³² Rerum novarum, Quadragesimo anno. 188

tehát az igaz és tisztos megélhetést szorgalmazza és az anyagi javakban való részesedésnek viszonylagos arányosságát vallja és hirdeti, annak a szellemi és lelkiélet alapjait is erősíteni kell.

A történelem igen változatos gazdasági életformákat termelt; nem célunk, hogy elítélő vagy magasztaló szót emeljünk egyik ellen vagy másik mellett; de viszont papi kötelességünk, hogy rámutassunk a felnőttek egyetemének arra az *isteni parancsból* sarjzódó hivatására, hogy a gazdasági ellentétek eltüntetésén kis otthonuk vagy szélesebb körű hivatásuk területén fáradozni *kötelesség*.

b) És *Krisztustól* kapott kötelességünk az emberrétegek között a gazdasági élet vagy más tényező szülte *kasztellentéteket* is letompítani. Ekkor találja meg az ember életének igazi értelmét, értékét, ha az istenfiúságának tudatára ébred. A gazdagság, a tudás, a magasabb erkölcsiség, az egyik vagy másik fajhoz vagy nemzethez való tartozás lehet igen nagy és kegyelettel őrizendő érték, mégis *minden embert Isten atyáságában testvérnek érezni* – a legszentebb elgondolás.¹³³

Az a szolgálat, amelyet a családon, nemzetén át az egész emberiség számára végzünk, a közelség viszonyával egyenes arányban áll. A legközvetlenebb és legnagyobb az egyéni hatásunk a családra, azután a nagyobb körzetű nemzetünkre és végül az egészen szélesen gyűrűződő emberiségre. Az ember tehát családtag, egy fajnak vérségi alapon atomja, egy nemzetnek gyermeke és az emberiség közös egységének *isteni életterv szerint egyenlő* tagja. Ezt a többrányú kapcsolatot úgy kell szolgálni, hogy a legkisebb társadalmi sejtnak és a legszélesebb keretű emberiségnek is szolgálói legyünk. Az egyén a családot és az *isteni hivatottsággal ellátott* nemzetet szolgálja, a nemzet pedig *az egész emberiség egyetemét* segíti. Lehetnek ellentétek és küzdelmek az egyes érdekek között, de az embereknek mindenben arra kellene tömniük, hogy ezeket a lelki-testvériség fölényes erejével kiküszöböljék.

Az út, amelyen ezt elérhetjük, *kettős*. Az első a természetes fejlődéssel egyirányú, *helyes politikai vonalvezetés*, a másik, a ritkább: *forradalmi megmozdulás*.

Az első, a politika irányítása a hivatott államférfi kötelessége.¹³⁴ Itt is a „talentumok” érvényesüljenek.¹³⁵ Ezek között az elsők az előrelátás, a gyakorlati *érzék*, az adott viszonyok közötti lehetőségek objektív mérlegelése, a „*tantum-quantum*” bölcs mérséklete és a szívós kitartás. A cél csak egy lehet: „*Salus rei publicae suprema lex esto!*”¹³⁶ Természetes, hogy ez nem lehet egysíkú. Az anyagi, gazdasági és szellemi kultúra mellett a *lelki igényeket is* szolgálnia kell. Egyszerűen azért, mert az emberi élet *teljességéhez* hozzátartozik a lelki élet is. Ez a vezetés azonban felelősségteljes munka.¹³⁷

Akit azután nem áldott meg a vezetés kiválóságával az Úr, az *komoly kötelességteljesítéssel állhat* a nemzeti élet gépezete mellé. A hűség, a hazaszeretet *kötelességek teljesítéséből is áll*. *Áldozni*: anyagi, szellemi javakat, sőt, ha kell, életet is. Adó, tisztos munka, helyes polgári joggyakorlás, emberi életnivó egyformán kötelessége és *joga* is a hazafias polgárnak. Ezek a szolgálatok magukban hordoz-

¹³³ Ennek *az erősítését* szolgálja az Egyház és ezért mondja róla *Ruville*: „A katolikus egyház... szeretet által összetartott, szeretettől áthatott társaság, melynek egész külső és belső hatalmi állása a szereteten alapszik.” (Ruville A.: Vissza az egyházba. Gyulafehérvár, 1910., 140. 1. Ford.: Péter A. theol. tanár.)

¹³⁴ Ennek alakját pregnánsan és bölcs ítélettel rajzolja meg *Kornis* Gyula: Az államférfi (Bpest, 1933.) c. kétkötetes munkája.

¹³⁵ Jól jellemzi a talentumot érvényesítő életet *Kornis*, midőn pregnánsan kiemeli, hogy milyen kevés a nagy elhivatású ember és milyen ritkák a magukat a történelembe beépítők. „Millió és millió ember él ugyanis ugyanabban a társas közösségben, ugyanazon történelmi feltételek között, mégis csak néhány válik ki közülük, akik belenyúlnak a közösség életébe, merész ugrással koruk és környezetük fölé emelkednek a fejlődésben új korszakot nyitnak, *minőségileg* újat alkotnak és építenek bele a történetbe.” (Kornis Gy.: Az államférfi, i. m. I. 8. 1.)

¹³⁶ „A kereszténység az államot nem tartja fizikai gépezetnek, nem merev és változhatatlan formának, hanem élő organizmusnak, amelyben minden szervnek megvan a maga fontos hivatása, joga és kötelessége a közcél, az állam polgárainak közjóléte érdekében. Az élő szervezet az idők folyamán éppen a közjó érdekében átmehet bizonyos változásokon, de ezeknek a változásoknak az élet törvényei szerint lassan és fokozatosan és mindig a *nagyobb jó irányába* kell történniük. Hogy a fejlődés higgadtan és megfontoltan menjen végbe, azért a kereszténység az állam szerveinek jogait és kötelességeit minden egyes embernek a lelkébe írja a vallásnak erejével. Mivel az Isten alkotta az embert úgy, hogy a rendezett államban találja meg földi boldogulását s abban munkálja örök üdvét is, az állampolgári kötelességek az Isten akaratán alapulnak s így vallási szankciót is nyernek.” (Dr. Csernoch János: Katolikus kérdések. Beszédek a Szent István Társulat közgyűlésein, 1911-1924. Bpest, 1924. 75. 1.)

¹³⁷ *Spengler* ítéletében igaz, hogy „der geborene Staatsmann ist vor allem Kenner, Kenner der Menschen, Lagen, Dinge”, de szörnyűen kemény, sőt teljesen hibás *Goethével* alátámasztott állítása: „Der Handelnde ist immer gewissenlos; es hat niemand Gewissen, als der Betrachtende.” (Oswald Spengler: Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte. II. Bd.: Welthistorische Perspektiven. München, 1922. 16-30. Aufl. 552. 1.)

zák bizonyos fokig az alárendeltség elismerését és a *közös érdekekért végzett közös kötelességteljesítést*.

A forradalmi megmozdulást a hatalmi elnyomás nyúge váltja ki. Ezzel együtt halad az a lelki fordulás, amely a törvényes rend felforgatásával a maga „*joga és ereje*” alapján követeli az új formák érvényesítését. Lehet gazdasági (kommunizmus), politikai (királyság-köztársaság) vagy kulturális (új szellemi áramlat). A cél valamiképpen mindig ugyanaz, hogy a megmozdulás újat, jobbat: feltámadást hozzon. Látjuk, hogy a forradalmak megindítói rendszeren idealisták. De a folyamat sodrában felszínre kerülőkről ez nem mindig mondható. A forradalom természeténél fogva felveti a selejtes elemeket is. Ezért van az, hogy az idealisták mozgalmat elindító tábort előzönlük a profitot kereső realisták. A kibontakozás rendszeren kompromisszumon alapuló megegyezés. A végleteket nem tűri az élet. Amint a teljes megcsontosodást is áttöri, éppen úgy az ugrásszerű fejlődés ingoványos talaja sem megfelelő bázis számára. A forradalmár hozhat új értéket, de a forradalom salakja eltemeti a múlt értékeit és mindig óriási áldozatokat követel.

Csak az lehet a nagy megmozdulások hivatott vezére, aki egészen *önzetlenül*, a tényleges politikai, gazdasági vagy kulturális elnyomás ellen intéz támadást. A régi világ eltemetése után fel kell tudni támasztani az újat, a szebbet, a jobbat. Ez a munka hivatásszerű áldozat lehet!

A föld széles kerete az emberiség egyetemének „nagy otthona”. Ebben az isteni hazában otthon kell találnia mindenkinek.

Ha valaki nagyobb vagyonú vagy magasabb társadalmi pozíciójú család tagjaként születik, az nem egyéni érdem, de a nagyobb hatalom *nagyobb kö*” *telességeket* ró rá és nagyobb felelősséggel terheli. Éppen így, ha valaki nagyobb szellemi, lelki képességgel születik, az *Evangélium* szerint is, több talentum után több kamatot köteles az *Úrnak* szolgáltatni! Aki egyéni kiválóságait és kidolgozott értékeit a gazdasági, kulturális és politikai vonalvezetésben érvényesíti, az olyan munkát is végez, mellyel az egész társadalmi élet átalakításán dolgozik. Ha ezek az erőfeszítések *egyetemese*k lesznek, akkor hatásuk alatt *színében megváltozik a világ!*

7 A lelkiélet kivirágztatása.

A *Teremtő* kezéből kikerült világ az állandó fejlődés útján halad. Az *Úr* gondolata, hogy ebben részt vegyen az ember is. Amikor tehát azt mondjuk, hogy az élet teljessége a *Teremtő* és teremtmény vagyis az ember harmóniájának elérése, akkor nem elpihenő nyugalmat, hanem további *dinamikát* hangsúlyozunk. A *Teremtővel* ugyanis akkor kerül összhangba az ember, ha a *Végtelen* tervének megfelelően a *végnélküli életet illetően is állandóan tevékenykedő, fejlődő* tud lenni. Ez az egyéniség *teljessége*, amelyet a személyiség nehéz és céltudatos munkájával kell és lehet kivívni.

Az, emberi élet azonban természetfeletti beállítottságánál fogva akkor éri el lelkiségének legteljesebb kivirágzását, ha jóakarató törekvése mellett az *isteni kegyelem* is betölti lelkét. Éppen azért árad szét bőségesen az *Ég* kegyelme, hogy magához, a *Teremtőhöz -vonzza*, alakítsa a földön élő ember lelkét.

A természetes jósággal és természetfeletti kegyelemmel telített lélek nem tudja magába zárni nagy értékeit. Nem is akarhatja, mert a *generatio vitae spirituális* elemi lendülete reakényszeríti, hogy *másokban* is megcsillogtassa a tökéletes, természetfeletti élet gyönyörűségét. Ebben a munkában *három* fokozat különböztethető meg.

Az első – az *örök életre hivatottság megsejtése*; a második – a *szent élet élésére való nekilendülés*; a harmadik pedig – a *kegyelem erőivel való megszentelődés*. Ennek a fokozatos kiteljesülésnek szolgái az emberek; még pedig hivatásuknak és lelki tartalmuknak megfelelően. Az elsőt a *homo spiritualiter generans*, a másodikat a *homo inspirans*, a harmadik munkát a *homo sanctificans* közvetíti. A *homo generans* a természetfeletti igényeket ébresztő ember; elsősorban a szülő, tanító, nevelő, lelkiatya. A *homo inspirans* a tehetségével, vagy szellemi felkészültségével, lelkiségével kiemelkedő, új életre lendítő lélek. Lehet szülő, rokon, író, költő, művész, olyan egyéniség, kinek lelket megragadó szelleme az örök tájak felé lendít. A *homo sanctificans* az *Úr* földre küldött krizmás kezű követe. A *pap*. Az a férfiú, akinek azért adták kezébe a samaritánus olajos korsóját, hogy sebeket gyógyítson, lelkeket királlyá kenjen és a kegyelem égi kenetével megszenteljen.

a) A *homo generans* az ébresztő ember. A testi élet anyagi kötelékei olyan erősek, hogy szellemi erőinknek az igaz, szép és jó keresésére való ébresztgetése is az otthon, a tanító és nevelő feladata. A lelkiség, az örök hivatottság *az istenfűség tudata* azonban annyira magasabbrendű és szentebb a töb-

binél, hogy ennek felkeltéséhez különleges hivatás kell. *A földön nem lehet nagyobb örömet hirdetni, mint a lélek végnélküli életét és az istenfiúság kiváltságát.* Ennek az örömhírnék első meghirdetője *Krisztus* volt; az isteni *Mester* lelkének hordozói tudnak csak ezzel a hírral lelkeket ébresztgetni. A szellemi élet követésére a föld embere is vezetheti társait, de a *természetfeletti* után való vágyakozást a *kegyelmi életet élő ember* tudja leghatározottabban felkelteni. Mindenki csak abból adhat, amivel rendelkezik. Vágyakozást örök élet után csak az ébreszthet, akinek lelkében mélyen él az *Istenhez* való közeledés vágya. Az élet is azt mutatja, hogy szülők, nevelők, tanítók felkelthetik a kulturális, esztétikai, sőt természetes erkölcs utáni vágyakozást, de a vallásos élet szépségét nem eléggé vagy egyáltalán nem hangsúlyozzák. Maguk sem érzik, másokban, gyermekeikben, növendékeikben sem igénylik.

Az édesanya lelke és vallásos élete szinte nélkülözhetetlen ebben a munkában. Olyan áldott szem kell ehhez, amely a kis gyermekben nem egyszerű „biokémiai csodá”-t, hanem „isteni követ”-et lát. Olyan lélek kell *ehhez, amely szeretetével* szinte követ tör az életútra lépő gyermek előtt, hogy biztosan és könnyen zárandokoljon az örök célok felé. Olyan kéz kell ide, amely védőpajzsot tart a támadások elé és szinte végtelenbe nyúló karral állandóan túlmutat a véges horizonton és szétzúzza az örök életet fedő függönyöket. Minderre képesítő *isteni adományok anyai vagy* lelkiatya-nevelői életkincsek. Olyan csodálatos értékek, amelyek működésükben, hivatásukban le sem mérhetőek. Ezek azok a titkos lélekmegmozdulások, amelyeknek jelentkezése az élet legsúlyosabb perceiben döntő fontosságú lehet. *Istenből* indul az áramlás; a szülők és nevelő-lelkiatyák veszik át; ez a küldetés ereje. A gyermeklélek befogadja; ez az isteni életre való felébredés nagy kegyelme. Ez pedig a lélek gazdagodása – azért, mert a kivetített lélektartalom *valóságos lelki életet, isteni személyiségeket generált.* Megtörtént tehát az élet vágya: a *generatio vitae spirituális.*

b) *A homo inspirans* az ihletett és ihlető ember. A *Szentlélekről* azt tanítja a dogmatika, hogy megihleti a lelket és erőteljes cselekvésre indítja. Földi vonatkozásban gyakran halljuk, hogy a költő, a művész lelkét ihleti a természet s az élet ezernyi szépsége. Az ihletettben hivatottság van; a hivatottsággal megáldott ember a köznapi mesterségek felett áll, ezeknél értékesebb szolgálatot teljesít. Az az ember, akit a kegyelem ihlettsége száll meg, az különös követségben jár a földön. Életét kivételesen alakítja az *Úr* és önmaga. Munkájában nagyobb az ütem. Felhalmozott kincseiben nagyobb a bőség. Nem *indulhat prófétai útra, akinek üres a lélektarisznyája.* Igaz ugyan, hogy nem annyira emberi munkával megszerezhető kincsekre, mint inkább *isteni ajándékokra* van szükség. De ezzel élve és dolgozva felhalmozódik az igaznak, a szépnek, a jónak szeretete. Aki azután bőségesen felhalmozta értékeit, az *indulhat inspiráló útra.*

Az ilyen embert nem a külső, nem a „szaktudás”, hanem a lélektartalom nagysága, az élet fölényes vezetése emeli ki a többi fölé. Lehet szürke egyszerűségben élő ember, lehet művész, lehet költő, lehet halász vagy orvos, mindegy: minden esetben a szó szent és tág értelmében *próféta.* Olyan valaki, akinek szava mögött ott rezeget az ihlettség varázsa, a kegyelem csodás energiája és szépsége. Az elhangzott szó nem a logika meggyőző erejével, hanem az igazság közvetlenségének megérettetésével hat. Ez az, amit vitális kapcsolatnak mondunk. Az ember érzi, hogy nem ember, hanem *isteni követ* szól hozzá; az ember odahajlik, mert nem az *értelem* kizárólagos meggyőzése megy végbe, hanem az *egész lélek* érzi, hogy *Isten* hív, vezet, magával ragad.

Ezt a belső megrezdülést követi az elindulás a természetfeletti élet útja felé. Roppant csodás és átfömlődő ez a hatás. Néha a nagy bűnöst ragadja meg és hatása a porba sújtja. A megtorpanó ember „*mea culpa*”-val veri mellét és a tisztulás biztos örömeivel kel fel. Más esetben az ingadozóból szilárd meggyőződésű hívő lesz. Az evangéliumi hang úgy csendült lelkében, hogy megerősítette a helyes életúton. Majd az *Istennel* és *Istenből* élőket tölti be, hogy vágyódjanak az örök élet után. „*Várom az Urat, kit évek során hűségesen szolgáltam*” – mondotta egy beteg a lelkét gondozó atyának. A szentek átizzott lelke igen gyakran prófétai szavak nyomán jut arra az útra, amelyen az Urat és *egyedül az Urat keresik.*

Az inspiráció hatása is életet teremtve megnövekedő. Az ihletett és megindított lélek örömet és boldogságot visz annak a lelkébe, aki átsugározta lelkének javait.

c) *A homo sanctificans* helyzete és munkája mindezeknél szentebb, de ezeken az előkészítő munkákon keresztül a legkönnyebb. Nem készületlen a talaj, nem magából kell adnia mindent.

A lélek *megszentelését* a pap végzi. Az az ember, akit kivételes égi kegyelem telít, hogy *Ég* és föld között a közvetítést *Krisztus* erejében végezze. Az a magasabbrendű lélek, amelyik a szent elhivatottság részese, az *Úr* kezében eszközzé alázódik, egyénisége csaknem megsemmisül, egyéniségének uralkodó vonása a *tudatos szolgálat.* „*Ecce servus Domini!*” „*Ecce servus filio Dei!*” Ez az a két

pólus, amelyek között a pap élete ível. Felemeli tekintetét, lelkét az Úr felé és alázatosan várja, veszi és hordozza körül az égi kegyelem csodás kenetét.

A megszentelés művét pedig még csodásabban végzi. Sokszor „per materialia ad spiritualia” nyúl a lelkekhez. Olajos korsójából a próféta lelkével a szareptai csodát végzi. *Lelki sebeket gyógyít; a vakok látókká lesznek, a süketek hallanak, a tévelygők helyes útra jutnak, az éhezők az Úr szent testét véve, örökre megelégednek. Élethorizontjuk kitágul és az örök távlatokban látják az Istenatyát. Ez a regeneráció valóságos újjászületés – a Szentlétekből.*

Nagyon természetes, hogy az újjászületett ember új életet is kezd. Kéri, követeli, vágyakozza az Úr kegyelmét. A szentségekben üdítő forrást talál és odahajló lélekkel keresi a homo sanctificans vezető kezét, közvetítő imáját és áldását, s kegyelmet közlő lelkét. Azért van az, hogy a kegyelemosztás helye: az oltár, a gyóntatószék, azoknak szent temploma, akik az Úr kegyelmét közvetítve a lélek megszentelésének munkáját végzik.

Mit teremt a homo sanctificans? Felelet: *megszentelt embert*, aki az idő és tér felett jár gondolatban, munkában és vágyva vágyódik az után a világ után, mely valóban legyőzi a múlandó időt és kiemelkedik a térből;¹³⁸ *homo sanctificatus*, akit az Úr kegyelmével telített. Még pedig nemcsak a kegyelem indító, mozdító erejével, hanem az istenfűságot biztosító, megszentelő kegyelem életet átnevesítő szent ajándékával. Az első is a lélek szent gazdagítása, de a második a krisztusi élet gyökérzete. „Vivo ego, iam non ego vivit enim in me Christus!”¹³⁹

III. Az életértékek elvesztegetése és visszaszerzése.

Az eddigiek azt igazolták, hogy a felnőttek belső életértékei a külső életviszonylatokban is érvényt találnak. A további kérdés az: vajon mivé süllyedhet le a felnőtt, akinek szellemi értékei elkallódnak és lelki élete összeomlik? Ennek a tragikumnak a feltárása alapján maga az élet utal arra, hogy a legértékesebb, a valóságos mozgató erők a szellemi és lelki világban lappanganak. Velük fejlődik, vagy rajtuk keresztül pusztul az élet. Ez az életfolyamat pedig átváltoztatja az ember lélek-arcát; ennek kontúrozása más és más lélekrajzot eredményez.

A) Az élet küzdőterén.

1. Világnézeti megrendülés.

Az emberi élet irányvonalát a *világnézet* adja. Lehet ez föld felé húzó szellemi gravitáció vagy *eget kereső törtetés*.¹⁴⁰ Az ember föltétlenül irányt vesz, még pedig olyant, amelyet hosszasan ingatnak¹³⁸ *Berdjajew* beszél erről emelkedett hangon, amidőn szinte perszonifikálja az időt és úgy állítja be, mint a múlandóság, a halál hordozóját; felette uralkodik a végnélküliség, amelynek szuverén igénylője a megszentelt ember. (Nikolaus Berdjajew: *Der Sinn der Geschichte. Versuch einer Philosophie des Menschengeschickes. Mit einer Einleitung des Grafen Herman Keyserling. Übergesetzt von Otto Freiherr v. Taube. Darmstadt, 1925. 108. l.*)

„Nagy, kitűnő férfiak hajlott korú alakjai előtt álltam, kiknek, mikor elhalt testük, ragyogóbban felvillant lelkük: kik csodás gondolatokat mondtak tollba fakó ajkakkal, s halavány arcukhoz kellett illesztenünk fülünket, hogy meghalljuk, amit gondoltak. Haldokolva kerestek s találtak több világosságot, s én mégsem ismertem fel az elhaló testben a halhatatlan lelket. De midőn a húszéves édesanyának, Zinkának haldokló tekintetébe merült szemem, tekintetébe, mely megtörve bár, de teljes öntudattal pihent kétéves gyermekén és azt súgta neki és nekem: Isten veletek! – leesett szemeimről a fátyol, s megutáltam azt a balhitet, hogy egy lélek, mely szeretetre van teremtve, épp mikor a legöntudatosabban és legfőbbban szeret, – mikor kedveseitől hűlő ajkakkal búcsúzik, amely ajkak már dermednek, neki pedig hajlékonyság és élet kell: hogy – mondom – egy lélek épp azon pillanatban szűnjék meg lenni, mikor legédesebben s legfőbbban szeret; ez ugyancsak barbár s állatias felfogás.” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái VIII. köt. Magasságok felé. Bpest, 1928. 7. l.)

Ezért így ír *Schneider*: „Aus der intellektuellen und moralischen Niveausenkung einerseits und der Summation der Affekte andererseits erklärt sich, dass der Einzelne in der Masse nicht selten an Handlungen und Beschlüssen teilnehme, zu denen er als isoliertes Individuum gar nicht gekommen wäre.” (Dr. Friedrich Schneider: *Schulpraktische Psychologie. Eine Einführung in die experimentellen und statistischen Arbeitsweisen der differentiellen Psychologie. Paderborn, 1922., 197. l.*)

¹³⁹ Gal. 2,20.

¹⁴⁰ „In der geistigen Erfahrung erschliesst sich die Sehnsucht des Menschen nach Gott. Die Seele des Menschen sucht nach höchstem Sein, sucht nach Rückkehr zur Quelle des Lebens in die geistige Heimat. Das Furchtbarste ist, wenn es nichts Höheres gibt als den Menschen, wenn es kein göttliches Mysterium und keine göttliche

az életbehatások, de nehezen tudnak más irányba eltolni. A természet, a nevelés és legfőként a kegyelmi behatás együttes eredője a világnézet, amely eleven lendülettel mozgatja az egész életet. Az emberi méltóságot az a világnézet fejezi és elégíti ki teljesen, amely az *ég felé való gravitációban* találja életirányát.¹⁴¹ Ez a beállítás felfelé lendítő, biztató, bátorító, mert *minden* tehetségünk és vágyunk *végét' vényét* ígéri számunkra. Értéke pedig abban áll, hogy a véges időt és az átfutónak látszó cselekedeteket ennek keretében *végnélküli értéké* tudjuk kovácsolni.¹⁴²

Ha ez a világnézet meginog, akkor az életirány szakadékba vész; következménye pedig az, hogy az élet pillanatnyi örömet keresővé és tartalmatlanná silányul. Az emberek élete épp azért mutat olyan sok omlást és szerteessétséget, mert megingó világszemlélettel és bizalmatlanul indulnak neki a küzdelmeknek.

Ez a bomlási folyamat három irányú: kételkedés az *Isten létének*, továbbá az *isteni gondviselésnek* és végül az *Isten és ember viszonyának* kérdésében.

a) Az *Isten léte* teljes világszemléletünk alapja. Benne a *személyes lét* áll a kezdet kezdetén, aki teremő erejével alkot és fenntart étellel, élőt egyaránt. Az embert tekintve is ősök; de éppen *személyes* volta miatt eléje tervszerű célokot tűző és vele az Atya és fiú *személyes kapcsolatában* egybefonódó. Ez az igazság a természetes ész segítségével is elérhető; az *elégéséges alap* elve és az okság törvénye rákényszerítik az embert, hogy az *életértéket és élettartalmat adó Istent* megismerje.

Kant szerint a felnőtt ember szellemi életfunkciója a *kritika*. Ez azonban csak azt jelenti, hogy a benyomások, belső élmények és életrengések lemérésével keresi, hogy mi a tárgyi igazság. Még az ősök, az *Isten létének* kérdésében is joga az embernek a vizsgálat.¹⁴³ A kutatások eredménye az, hogy az elmélyedő tudósok legnagyobb része rátalál, felé hajlik, mert nélküle nincs alapja és célja az életnek.¹⁴⁴

Unendlichkeit gibt. Dann beginnt das Grauen vor dem Nichtsein. Das Bild des Menschen zersetzt sich, wenn das Urbild in der Seele des Menschen verschwindet, wenn Gott nicht in der Seele ist. Das Suchen Gottes durch den Menschen ist zugleich ein Suchen seiner selbst, ein Suchen nach der eignen Menschlichkeit." (Nikolaj Berdiajev: Die Philosophie des freien Geistes. Problematik u. Apologie des Christentums. Deutsch von Reinhold von Walter. Tübingen, 1930. 231. l.)

¹⁴¹ Ez a gravitáció pedig – *Werfel* szerint – akkor lesz erős, ha saját lelkünket hittel telítjük és a világot is azzal itatjuk. „Unsere Aufgabe jedoch ist es, jenseits aller Eitelkeit, auf die Gefahr hin, als reaktionär verschrien zu werden, die Welt mit Geistesgesinnung zu durchdringen. Um sie aber durchdringen zu können, müssen wir selbst vorerst von unserem Glauben völlig durchdrungen sein.” (Franz Werfel: Realismus und Innerlichkeit, i. m. Berlin, Wien, Leipzig, 1931. 35. l.)

¹⁴² Nagyon természetes, hogy az igazi életérték akkor nyer végnélküli érvényt, ha a cselekedeteket a *kegyelem sugárzásában* hajtja végre az ember. Az örök élet ugyanis a *megszenteli ember* égi otthona.

¹⁴³ Csak arra kell vigyázni, hogy tévútra ne kerüljünk és ideális vágyainkat elvileg fel ne adjuk! „...aki az agyte-kervények tömkelegébe téved, annak nincs ideálja, nincs szerelmes Ariadnéja, az csak a szépségszisz medúza-fejével találkozhat... Aki szillogizmusokkal akar inspirációkat kritizálni vagy éppen helyettesíteni, abban nincs meg az etikai temperamentum *érzéke*; az meg van fertőzve a kufárság bacilusaitól...” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. X. köt. Korunk lelke, 247. l. – Ugyanerről szól szépen Bangha: Istenhit és istentagadás c. művében. Bpest, 1923.)

¹⁴⁴ P. Kneller S. J.: A kereszténység és a modern természettudományok úttörői. Adatok a XIX. század művelődéstörténetéhez. Bpest, 1908. A 2. jav. és bőv. kiad. után ford. a Budapesti Papnövendékek Magyar Egyházirodalmi Iskolája.

A hivatással járó veszélyt emeli ki *Kehrer*, midőn így ír: „Hány százan veszítették el már hitüket, kik a tudomány különféle ágaival, különösen a természettudományokkal foglalkoztak. El is vesznek a tudományok útvesztőiben, hacsak vissza nem térnek a nagy, tiszta gondolatokhoz. Minden természettudós elsősorban alapos filozófus legyen, mert csak így fogja kikerülni a hivatása körében reája váró veszélyes válságokat.

A mai munkások milliói bizonyítják legjobban, hogy a sárral, az anyaggal való foglalkozás a test és a lélek veszedelme, melyből csak egy szabadít meg: a nagy gondolatok folytonos szemmeltartása. E nagy gondolatokat pedig a vallás tanítja s ugyancsak az őrzi meg méltóságukat az anyaggal való foglalkozás közben.” (Kehrer X. Ferenc: Adatok nagy gondolatokat! Segédkönyv az élet nagy válságaiban. Esztergom, 1909. 13-14. l. Ford. az Esztergomi Növendékpapság Magyar. Egyházirod. Iskolája.) – *Schleich, Virchow* asszisztense, így ír: „Es hat niemals ein Genie gegeben welches nicht an die Unsterblichkeit geglaubt hatte. Man be findet sich mit dem Glauben an die Ewigkeit des Ichs wahrlich in der allerbesten Gesellschaft.

Alle Sehnsuchten der Menschheit, die wahr und echt und in Sinne des Guten sind, werden erfüllt. Wir haben den Luftkahn bestiegen und die Meerestiefe überfahren, wir gelangen zu den Sternen und werden des Geheimnis schauen von Angesicht zu Angesicht. Unser Wissen wird Religion.” (Carl Ludwig Schleich: Bewusstsein und Unsterblichkeit. Berlin, 1925. 156. l.)

A megingás azonban mégis lehetséges; de végeredményben a hitetlenség mindig súlyos bűntéher. Az ész világító ereje néha *elgyengül*; ezért nem látnak egyesek tisztán. Másoknál a túlzásba hajlott *kritikus*, nem szintetizáló lélek vagy bizonytalanul *ingó* lelkület az akadály. Ismét másokban a rossz *nevelés* és az *állandóan hitetlenségre hangoló környezet* a romboló erő. A legtöbb embert azonban a *gyakorlati következmények súlya ingat meg*. Az *Isten léte ugyanis tevékeny életet* követel. Az elméleti elfogadás nem elégséges. A gyakorlati élet pedig *nehéz követelményekkel jár*.

Mit eredményez az Isten létének megtagadása? – kérdezhetjük tovább.

Elsőnek ingó *szkepszist*, kétséget és bizonytalanságot. Ez a lelki zavar olyan szellemi talajrezgés, mely az életben való előhaladást és felfejlődést lehetlenné teszi. Ez az ingás néha időleges, máskor azonban egyetemleges nemtörődömségig juttat. De nem ritka eredmény az a forradalmi hangulat sem, mely egyenes szembefordulást hirdet *az Istennel* és az emberi életet függetleníteni akarja az örök *Atyától* való felelősség és felsőbbrendűség alól.¹⁴⁵

Az elméleti szkepszist a *gyakorlati élet zűrzavara és elsekélyesedése* követi, amely a föld felé való gravitációban nyer formát. Ha nincs személyes léttel bíró *örök Szellem*, akkor a legnagyobb érték a *személytelen anyag*. Belőle vagyunk, benne élünk és *hózzá* húzunk, így tehát az értékek értéke a földi élet és a föld-adta kincsek halmaza volna. A boldogság teljességét az az ember érte volna el, aki a földi élet örömeit a legerősebben kiélvezi.

Ha vizsgálat alá vetjük az élet hajótöröttéinek múltját, akkor igen gyakran arra akadunk, hogy a lerongyolódás alapja az *Istenben* való hit megingásában van. Az élet küzdelme ugyanis erőt, támaszt igényel. A természetesnek hirdetett életben az *illő és nem illő* adja a cselekvés mércéjét. Ez a „szankció” nagyon gyöngye a küzdelmek idején. A szenvedélyes előretörés, a fékevesztettségig felfokozott ösztönösség letöri ezt a gyenge korlátot és vak esztelenséggel követeli „jogainak érvényét”. Az élet eleven sodrában csak az *Isten* lehet az a biztos támpont, akihez menekülhet és akitől *erőt nyerhet* az ember. A hánykódó, vergődő, küszködő embert csak az *Atya* kezének megérezése teheti győzedelmes-sé. Valóságos életomladékok ott vannak, ahol elsötétedett az örök tájak felé nyíló horizont és kihalt az *Isten jóságába* vetett erős bizakodás.

b) A világnézeti megingás második botrányköve az *isteni gondviselés* kérdése.

Az *Isten létének* belátása bölcséleti úton is megszerezhető, de a *gondviselő Atyának* életünket gondozó kezét igen sokan nem látják.

Az atyai gondviselés alapjában azt jelenti, hogy minden életrezdületünk az *Isten* tudtával történik és így az életteleológia széles vonalához tartozik. „*Ne aggódjatok éltetekről...* És a ruházatról mit aggódtok? Nézzétek meg a mezők liliomait...”¹⁴⁶ Ezt a nagyvonalú, de a részletekre is kiterjedő elgondolást ködszerűvé teszi a felületes életszemlélet. A betegségek, a bajok, a szenvedések, igazságtalanságok, gazdasági aránytalanságok, bűnök, erkölcsi összeomlások kiáltó ellentétekként lépnek eléink. Hol itt a *gondviselő Atya*? Mennyivel erősebb azután ez a feljajdulás, ha a *saját életünkben*, önmagunkon érezzük ezeket a fájdalmas nyomásokat? Ha azonban – elmélyedő lélekkel – az anyagi élet vonalát a lelkiélet síkjára tudnók felvetíteni, ha a pillanatnyi rossznak vagy különösen a szenvedésnek megváltó jellegét is kiértelmeznők, akkor színeváltozásban tűnnének eléink a ránk mért ostorcsapások. Ezt az átértékelést csak az *átfinomult lelkek* tudják elvégezni.¹⁴⁷

Azok, akik a lélek belső lendületével keresik és megtalálják a vallás igazi tartalmát. Ha azonban a

¹⁴⁵ A francia forradalom, a magyar kommün és az orosz bolsevizmus erre tört. Az orosz terveket igen plasztikusan festi Renée Fülöp Miller: *Geist und Geschichte des Bolschewismus*. Zürich, 1926., P. Schaffer: *7 Jahre Sovjet Union* Leipzig, 1930., F. Werfel: *Realismus und Innerlichkeit*, Berlin-Wien-Leipzig, 1931. Ugyanezt szolgálja a *Stalin* vallást tönkretenni akaró *5 éves terve*. – Jól jegyzi meg erről *Trikál*: „A bolsevizmusnak éppúgy van vallása, erkölce, társadalmi és jogrendje, irodalma, művészete, mint a kereszténységnek.

A bolsevizmus hite a hitetlenség, Krisztusa az Antikrisztus, Istene az istentelenség, reménye a reménytelenség, kilátása az enyészet és nem a végtelenség.” (*Trikál*: *Az. új ember*, i. m. 34. l.)

¹⁴⁶ Mt 6,25-28

¹⁴⁷ „Már most mi az új világosság, mely a hívő lélek reakciója az észbontó kegyetlenséggel, az ésszerűtlen erőszakkal, a brutális kegyetlenséggel szemben? Mi az az új fény, melyet belőle a brutalitás kivált; mi az az új megvilágítás, mely öntudatára jut, még pedig akkor, mikor az ember esze megállt és az ösztöne mégis látni és megnyugodni kíván?

Ez az új fény és új meglátás az erkölcsi világrendbe való bekapcsolódás, melynél fogva hisszük, hogy ott is, ahol számunkra – tudniillik értelmünk számára – gondolat nincs, ég ff felsőbb gondolat érvényesül, s ahol jóság nincs, hanem csak erőszak és vadság, ott is egy felsőbb jóság vezet, mely végleg is győzni fog.” (*Prohászka O. összegyűjtött munkái*. X. k. Korunk lelke. Bpest. 1928., 191. l.)

vallás erejében megtalálják életük kiegyensúlyozottságát, akkor ráléptek arra az útra, amelyen biztos eredményt érhetnek el. Sok minden segítheti a belső kiegyensúlyozottságot, de csak a vallás oldhatja fel a szenvedés és öröm egybeforrásának nagy problémáját.¹⁴⁸ Lehetnek ezek egyszerű, tanulatlan emberek, de *sohasem* összetört, zilált, erkölcstelen életet élő romok.

Ennek a belső megingásnak azután *igen súlyos* lelki következményei vannak.

Az első és legfontosabb az a *merev elzárkózottság*, amelyben a *Gondviselés* kezét nem érző ember életét tölti. Saját erejét túlozza; erőfeszítéseit felfokozza. Mindent magából akar kiküzdeni. Ameddig eredményes ez a munka, addig boldog és megelégedett, mikor azonban sikertelenség követi, akkor összeroppan az emberi építmény.

Ez az erőfeszítés azután kiterjed *az anyagi és szellemi terület teljességére*. Nagyon természetes, mert hiszen ezen a területen bizonytalanság és ingadozás tapasztalható. A lelki-értékek keresése vajmi sekély sodrú törtetés annál is inkább, mert *ez az igény* nem követeli túlságosan jogait. Az anyagi és szellemi értékek birtoklása azonban nem ad teljes élettartalmat. Először is azért, mert igényelt fokban meg sem szerezhethők, másodsor pedig azért, mert igen könnyen elveszthetnek. Az egyik a kielégítetlenség *érzetét*, a másik a veszteség fájdalmát *hozza*; következőleg mindkettő a *lelki törődöttség, a belső elégedetlenség* alapja.

Ugyanez a helyzet *erkölcsi* vonatkozásban is. Ameddig az ösztönök természetes útján kell és lehet mozogni, addig könnyű az élet; mikor azonban a túlzó igények és a felfokozott bűnös kívánságok ellen kell küzdeni, akkor *teljesen emberi erővel szinte lehetetlen* ez a szembefordulás. Innét van az, hogy *lelki összetöröttség és erkölcsi lezuhanás* azoknál következik be elsősorban, akik *elengedik a gondviselő Isten kezét*.

A fokozódó elfordulás eredménye azután a *teljes lelki meghasonlás*. Alapjában lelki kettéhasadás és életzuhanás ez; a valóságban olyan élet, amelyet a boldogságtól kifosztottnak, üresnek találunk. Az erőfeszítések ugyanis lendületüket veszítik, a szerzett javak értéktelenné tünnek fel, az erkölcsi kötelek meglazulnak és így az élet belsőleg elértéktelenedik. De még akkor sincs megállás. Az élet további és állandó tevékenységet igényel. Az anyagias élet vonalán alig emelkedhet az ember élete magasabb színvonalra, mint a változó és újabb idegizgalmakat kereső ösztönösségig. Ez pedig az az út, amelynek vége a feneketlen életszakadék.

Ez a lelki összeroppanás nem mindenkinél következik be. Igen sokan vannak azok, akik kisebb-nagyobb ingásokon mennek át és jobbra-balra hajolva ingó kétségek között járnak az életben. A tapasztalat azt mutatja, hogy a lelkiélet megfogyatkozása a legtöbb esetben az isteni *gondviselésben* való kételkedésben gyökerezik. A felnőtt ember igazságérzete nagy, az élet sodorta ellentétek óriásiak; a dolgok mélyét az emberi értelem nem látja át; a „*nagy misztérium*” előtti meghajlás sokszor naivnak tűnik fel és így igen könnyen meginog a *Gondviselésbe* vetett hit. A diadalmas optimizmus nem egyetemes életérték; *éneikül pedig nem tud az ember a transzcendens világba kapaszkodni*.¹⁴⁹

c) A felnőtt ember lélekingása harmadsorban e kérdés körül mozog: *milyen az Isten és ember dinamikája?*

Az élet igazi valósága két személyes pólus: *Isten és az ember*; a kettőnek dinamikája adja az élet *tartalmát*.¹⁵⁰ Ennek a kölcsönös odafordulásnak gyakorlati formája a *vallás*, A vallás alapja ugyanis kettős megmozdulás: az *Ég* leereszkedik és az ember fölemelkedik.¹⁵¹ Történelmi formája pedig az *Ég* részéről a kinyilatkoztatás, az ember részéről pedig az áldozatbemutatás és imádság. Ebben a kölcsönös kapcsolatban az *Ég* ajándéka a kegyelem, az ember felemelkedése pedig imádkozó kegyelmi éle-

¹⁴⁸ „Eine Religion, die nicht das Leiden als erlösende und genugtuende Kraft anerkennt, entspricht durchaus nicht dem Leben und der Erfahrung.” (R. H. Benson: Christus in der Kirche. Regensburg, 1913., 114. l.)

¹⁴⁹ Ennek a diadalmas optimizmusnak csak az lehet lantos, aki az életben folytonosan emelkedést igényel. A kereszténységben meg kell látni az *evangéliumi jó hír* jelleget és nem szabad sötétnek festeni a komoly kontúrokat. Kowalewski tévesen ítél, midőn a pesszimizmus mérlegelésében a kereszténység egyes vonásaiából a sötétebb tónusra következtet. (Dr. A. Kowalewski: Studien zur Psychologie des Pessimismus. Wiesbaden, 1904.)

¹⁵⁰ Nagy Lajos: Az élő gondolat, i. m. Bpest, 1930.

¹⁵¹ Erről a hitről nyilatkozik elragadóan Chesterton, midőn így ír: „Wir nehmen ihn an, und der Boden unter unseren Füßen wird fest, und der Weg liegt offen vor uns. Er kerkert uns nicht ein in einen Traum von Verhängnis oder in ein Bewusstsein der universellen Tauschung. Er öffnet uns nicht nur unvorstellbare Himmel, sondern erschliesst uns auch, was manchen eine gleicherweise ungläubliche Erde zu sein scheint, und macht sie uns glaubhaft. Dies ist die Art Wahrheit, die schwer ist zu erklären, weil sie eine Tatsache ist; aber sie ist eine Tatsache, für die wir Zeugen aufrufen können.” (G. K. Chesterton: Der unsterbliche Mensch. Eremen, 1930., 336. l.)

te.¹⁵²

Miért lazul meg ez a szent kapcsolat olyan sok felnőtt ember lelkében?

A felelet elég egyszerű. Maga a vallások eltérése, a gyakorlatok különfélesége, a felfogások és tanítások elhajlása, a különböző vallásokban élők életszintjének differenciáltsága olyan zavaró tény, amelytől nehezen tudja magát elszigetelni az ember. Ha pedig hozzávesszük még azt a szomorú valóságot is, hogy a vallásos életformák alatt igen sokszor megbúvik a bűn, továbbá ha meglátjuk, hogy a vallás hirdetőinek élete néha szembenáll az elvi igazsággal, akkor megértjük, hogy a kevésbé felkészülteket megbotránkoztatja és megingatja ez a zord ellentét.

Hogy mi ezeknek életeredménye, arról az a szomorú tapasztalat számol be, amelyet a hitben ingók életében látunk. A vallás ereje abban áll, hogy az életet hittel, reménnyel, bizalommal, vagyis értelemmel és tartalommal telíti. Az egyéniség a vallás keretén belül erős érvényt talál még akkor is, ha egyirányú és túlzóan anyagi törekvéseit lefékezni akarja. Az egyéniség érvénye azt jelenti, hogy a legtökéletesebb és legharmonikusabb emberkép alakuljon ki.¹⁵³ A vallásnak sokszor külsőségesnek látszó tilalmai ennek fejlődését szolgálják. Aki ezt elveti, az – még a zseniális *Wilde* élete sem kivétel! – az emberiség lazzarónijává silányul.

A köznapi élet azt igazolja, hogy a vallástalan ember lelke a *magasabb aspirációktól* távol esik. Némelyek életét a tudomány és művészet gazdagítja, de az értelmileg kevésbé kultúrált ember az anyagi javakban és az ösztönös élvezetekben találja meg örömét. Alapjában mindegyikük élete nehéz, bizonytalan és ködös marad. „Le ciel est toujours bleu”, – mondja *Claudel*¹⁵⁴ – *megtérése után*. Ebből visszakövetkeztethetünk, hogy az élet komor, borongós, számkivetés – a *megtérés előtt*.

A szürke élettájak olyan súlyosan nehezednek a lelkekre, hogy egész éjszakába vonják. A reménytelen élet feszülés nélküli életet teremt. Mehet minden a maga útján. Csak az a fontos, hogy külsőleg bele ne ütközzék a törvényekbe vagy a „társadalmi felfogás”-ba. Az egyéni élet *belső* tisztasága, a házasélet szentségi megbecsülése, a nőnek és a gyermeknek tisztelete, a vagyonnak tiszta úton való szerzése, az élvezeteknek magasabb törvények szerint való élvezése, csak az *Istenben* gyökerező emberlélek kiváltsága. De ha nem is borul fel az emberekben az egész erkölcsi világ, mégis egymásutánban és fokozatos bukásokban erre a lejtőre jutnak.

A szegény vagy gazdag egyaránt rájut erre a szomorú ösvényre. A *vallás kegyelmi erőáramlása* nélkül feltétlenül beleszédül az ösztönös erők tüzes forrongásába. Ez pedig a nehézkedési erő lendületével beletaszít abba a lelki mélységbe, amelynek állomásai: börtön, lelkifurdalás és teljes összeroppadás. Az élettragédiák gyökérzete azt mutatja, hogy a lélek elszakadt az *élet élő, igazi szőlőtökéjétől*. *Akiből kegyelmi erő áradhatott volna át a lelkébe*.

Végső eredményként leszögezhetjük, hogy a világnézet *életszemlélet* vagy életbe való *beállás*. Életszemlélet, ha csak a maga passzivitásában tekintjük, de életbe való beállás, ha a belőle áradó munkát vizsgáljuk. Aki metafizikai világnézet szerint él, az nem marad egyszerű távlatokat látó, hanem ennek megfelelően örök értékeket gyűjtő, természetfeletti életet élő is lesz. *Az életszemlélet kihat az egész élet folyamára*.¹⁵⁵ Akiben azonban meginog a természetfeletti világnézet, annak életében is észlelhető a földies, véges gondolkodás és igen könnyen bekövetkezik az erkölcsi összeomlás. Az em-¹⁵² „Íme a hatalmas filozófia, melyet vallásnak hívnak, mely ráér villámok közt beszélni a haragvó Istennel, s mely hiszi, hogy olvasója csilingelése s ajkainak halk suttogása áthatol a vihar bömbölésén. S miután nemcsak hiszi, hanem látja, hogy a végtelen Isten fensége, ki a viharban járja át a természetet csak úgy, mint ahogy a délutáni szellő fuvalmában „sétál” az írás szavai szerint a világos és illatos berek fái közt, a szegény embertől hódolatot kíván; látja, hogy a semmiség örvénye fölött lelkünk csak lebeg, mint a gőzhajó kéményéből kipattant szikra a tenger árszói felett; kell neki egy meleg isteni szív, mely azt a szikra-lelket fölfogadja s boldogítsa, s azért hozzá vágyik s feléje törekszik, s e vágyát az imában kifejezi.” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. VIII. köt. Magasságok felé. Bpest, 1928. 29. l.)

¹⁵³ Ez pedig olyan valaki, aki meghallja az égi *Atya* szavát, de nemcsak hallja, hanem *aszerint* rendezi is *be* életét. „Gott erwartet vöm Menschen eine freie Antwort auf seinen Ruf, er wartet auf seine beegnende Liebe und auf sein schöpferisches Mitwirken bei der Ueberwindung der Finsternis des Nichtseins.” Ez az ember tehát nem csendes visszahúzó, hanem *tevékeny, de Isten tervében dolgozó* égi követ. (N. Berdiajew: Die Philosophie des freien Geistes. Tübingen, i. m. 1930. 245. l.)

¹⁵⁴ Claudel: L'exile.

¹⁵⁵ *Utitz* kissé kesernyésen beszél a *vallásos világnézet* alapuló *jellemről*, midőn így ír: „Die Klare, ruhige Weltanschauung kann letzte Zuflucht eines gehetzten, chaotischen Lebens sein, das in ihre weiten Hallen eintritt, wie der müde, arme Pilger in den gotischen Dom.” (Emil Utitz: Charakterologie. Charlottenburg, 1925. 334. l.) Pedig, ha jobban utána gondolunk, akkor azt is lehetne mondani, hogy itt a *kereső, törtető, kutató ember céléré* *ser ől* van szó. Nem a koldus jut a dómba, hanem a királyi öntudatú ember kerül örök atyai otthonába!

beri életet természetfeletti kötelékek kötik egybe. *Ennek elvesztése az élet legnagyobb vesztesége.*¹⁵⁶ Nélküle szerteoslik az élet és felborul a lelki egyensúly. Velük élünk és nélkülük elbukunk. Ez mutatja legjobban, hogy hozzátartoznak életünk lényegéhez. Hogy természetfölöttinek mondjuk őket, ez csak eredetük, lényegük és céljuk értékét jelzi; de valóban *hozzánk* simulnak, mert *eredetben, lényegben és célban mi is természetfölöttiek*¹⁵⁷ vagyunk. *Istenatyánk* gyermekei és a végnélküli élet birtokosai.

2. Erkölcsi összeomlások.

Móricz Zsigmond Misi diákja azért vágyódik a felnőttkor után, mert eszményi lelke azt hiszi, hogy a felnőttek mindig jók... A felnőttek okosak – gondolja magában;¹⁵⁸ ezek tehát nem is *tudnak* rosszat cselekedni. Ez a gyönyörű romantika a gyermekember lelkének való; fájdalmas is, hogy nem valóság, de a *Teremtő* elgondolásában szabadnak teremtett ember lényegéhez tartozik a botlás *lehetősége*. Az emberi értelem véges; megvilágító ereje nem tökéletes. A választandó jó tehát relatív alakban tűnhet szeme elé. A kiszíneződésben, a döntő szerepet játszó *nagy jó* beállításában pedig erősen érdekelt az ösztön, a szenvedély csábító szava. Az akarat gyengesége – sajnos – nemcsak a gyermeklélek terhe, hanem az emberiség egyetemének életnehezéke. Anyagi a testünk, korlátolt a tisztánlátásunk, és így az erkölcsi botlás – még felnőttkorban is – közös *lehetőségünk*.

a) *Az emberek életének alapmotora az egyéniség szolgálata.* Erre tör minden parány, erre irányul a lélek minden megrezdülése. Emberek akarunk lenni, kik tehetségünk szerint akarjuk harmonikussá fejleszteni önmagunkat. *A földi élet folyamán dolgozók és boldogságot keresők vagyunk; de a teljes ember, a szent ember igénylésével akarjuk a végnélküli életet.* Ez a belső erő, egyetemes lelkület a gyermekkortól él bennünk. Jóság és erény, gyengülés és botlás, bánat és felemelkedés, a földi erő és égi kegyelem összetevői annak a folyamatnak, amelyet az egyéniség kialakulásának mondunk. A teremtés első pillanata a megindulás, az *örök Bíró* ítélete a befejezés. Nincs olyan időpont, amelyen azt mondhatnók: az egyéniség kifejlődése befejeződött. Emelkedés és hanyatlás annyira egybefolyanak, hogy majdnem minden pillanat *új embert állít az életbe.*¹⁵⁹ Ez az új ember pedig – sajnos – nem mindig a *tökéletes ember*.

Az egyéniség szolgálatának vonala törést szenvedhet igen sok okból. Elsők közé számíthatjuk itt is az *életani*¹⁶⁰ és *öröklött*¹⁶¹ terheket, melyeket nem sikerült a gyermek-, serdülő- és ifjúkorban leküzdenünk. Gondolhatunk itt faji, egyéni, patológiai életterhekre, amelyeket az öröklés sodra magával hömpölyögtet és bennünk életté forraszt. Gondolhatunk továbbá olyan adottságokra, amelyek *a gazda-*

¹⁵⁶ Cathrein V. S. J.: Katolikus világnézet. Bpest, 1911. Ford. a Budapesti Növ.-papság Magyar Egyházirodalmi Iskolája.

¹⁵⁷ A világosság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a *jelen életrendben* akkor lesz *teljes az ember élete*, ha *hozzájárul a kegyelem égi ajándéka*.

¹⁵⁸ Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig.

¹⁵⁹ Amikor *Trikál József* dr. „Az új ember” címmel a kultúra vátozatai alapján mesterien rajzolja az új ember képét, akkor alapvetésben arra gondol, hogy az új és új, mélyebb és mélyebb, ősbib és igazibb benyomások, kegyelmi indítások szinte nap-nap után termelik ki az *új embert*. (Trikál J.: Az új ember. Nova creatura. Bpest, 1933.)

¹⁶⁰ Fritz Laquer: Hormone und innere Sekretion. Dresden u. Leipzig, 1928. – Weil: Innere Sekretion. Berlin, 1922. – Kretschmer: Körperbau und Charakter. 6. Aufl. Berlin, 1926. – Kretschmer: Medizinische Psychologie. 3. Aufl. Leipzig, 1926.

¹⁶¹ Schaffer: Az elmebetegségek és a kapcsolatos idegbetegségek kórtana. Bpest, 1927. (115-121. l.) – Baur-Fischer-Lenz: Menschliche Erblichkeitslehre. München, 1927. – Jakob Gráf: Vererbungslehre und Erbesgesundheitspflege. München, 1930. – Dr. H. W. Siemens: Grundzüge der Vererbungslehre, der Rassenhygiene und der Bevölkerungspolitik. München, 1926. – Ribot: L'hérédité. Paris, 1894. – Gockler: Atöröklés és nevelés. Bpest, 1928. – Dr. E. Kahn: Schizoid und Schizophrenie im Erbgang (Studien über Vererbung u. Entstehung geistiger Störungen. Herausgegeben von E. Rudin, München.) Berlin, 1923. – Dr. H. Hoffmann: Die Nachkommenschaft bei endogéner Psychosen (Studien über Vererb. u. Entstehung geistiger Störungen. Herausgegeben von Rudin, München), Berlin, 1921. – Bremer Arch. f. Psych. Bd. 73. Zur Vererbung der Selbstmordneigung. 1925.

De erre vigyáznunk kell! Az öröklés terheinek hangsúlyozása ellen keményen szót emel és állítását klasszikus példákkal (Helmholtz, Menzel, Spinoza, Schiller, Guyau, Jacobsen, Descartes, Kant, Darwin, Milton, Euler, Zola, V. Hugó) igazolja Bergmann. (Bergmann: Selbstbefreiung aus nervösen Leiden. Freiburg im Breisgau, 1922., 219-220. l.)

sági élet, környezet¹⁶² nyomán nyomják ránk bélyegüket. A felnőtt ember annál nehezebben tudja ezt megtagadni, minél kisebb erőfeszítéssel állt szemben a gyermek-, serdülő- és ifjúkor. Az erkölcsi törés okai közé számíthatjuk azután a *múlt életszakasz élmény terheit*.¹⁶³ Az élet nagy *rezervoár*, életbetűkkel írt *memoár*. Felhalmoz vagy feljegyez. Csak hasonlatban van eltérés; a valóságban olyan erőgyűjtés folyik, amely a jövő életre állandóan észleltet hatását.¹⁶⁴ A rendezett gyermek-, serdülő- és ifjúkor komoly férfi- és asszonyélet szakaszra enged következtetni. A sok zavarban és küzdelemben vezetett élet ugyanilyen változatos hullámvonalat jövendől. Aki pedig bűnös és ösztönös életben él, az ne csodálkozzék, hogy múltjának hordalékai nem teremnek liliomot. Hiába hirdeti a „modern morál”, hogy a „kiforrás után” fejlődik ki a tisztult élet.¹⁶⁵ A pénzsóvár, az ösztönös, a szenvedélyes ifjúból olyan felnőtt ember lesz, akit a szokás reflexhatalma egyenesen rákényszerít a bűnös életre.

Nem utolsó ok az *irodalmi, művészeti, társadalmi szabadosság*, amelynek fergetege eleven erővel ragadja magával az embert. A felnőttek könnyelműen elfogadják azt a tételt, hogy „nekik semmi sem árthat, őket semmi sem befolyásolhatja”. Ezért kritika nélkül forgatják a könyveket, olvassák a lapokat, élvezik a művészek reklámozott műveket. Ez a sok parányi, leheletszerű ráhatás azonban az *imponderabile* finomságával alakít. A legtisztábban gondolkodó leányból is olyan asszonyt nevelhet a szellemesnek mondott szellemtelen civilizáció, hogy rá sem ismer önmagára. A „társaságbeli” álláspont ritkán egybevágó a helyesen értelmezett „életművészettel”, a kiegyensúlyozott, szent ember életével. Az élet malomkereke fokozatosan öröl, koptat; a gyermekkori üdeségből több és több lekopik, és az ember élete beleszürkül a környezet nehéz kódéba. A tisztult egyéniség helyett az erkölcsileg görnyedt ember kerül az élet porondjára.

Végül a fejlődés kialakulásának utolsó gátló oka lehet maga a *nehéz gazdasági helyzet, a megélhetés küzdelme*, amely ólomsúlyként terheli a szárnyra törő ember lelkét. A kenyérért vívott küzdelem szent hivatás, de *csak a* mindennapi kenyérért való harc kiölheti a magasabb életeszményekért lobbanó

¹⁶² XI. Pius pápa apostoli körlevele figyelemmel a család és társadalom mai helyzetére, szükségleteire, tévedéseire és bűneire. – Ricardo: *Levelek Malthushoz*. Bpest, 1913. Ford.: Jónás J. és Esterházy M. gr. – Kiss Albin: *A magyar társadalmi élet története*. Bpest, 1925. – Horváth O. P.: *Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas v. Aquin*. Graz, 1929. – Werner Sombart: *Socialismus und sociale Bewegung*. 3. Aufl. Jena, 1920. – Giesswein S.: *Társadalmi problémák és a keresztény világnézet*. Bpest, 1907. – Mihelics Vid dr.: *Az új szociális állam*. (Szent István Könyvek, 93. sz.) Bpest, 1931. – R. Stammer: *Socialismus und Christentum*. Leipzig, 1920. Biederlack József: *A társadalmi kérdés mibenléte és megoldása*. Szeged, 1903. Ford.: Kiss János. – Jehlicska F.: *Erkölcsi és társadalmi jólét*. Társadalmi etika. Bpest, 1916. – Perez: *L'éducation intellectuelle des le berceau*. 4. ed. Paris, 1901. – Cramausse: *Le premier éveil intellectuelle de l'enfant*. 2. ed. Paris, 1911.

¹⁶³ P. Janet: *L'automatisme psychologique*. Paris, 1889. – S. Freud: *Három értekezés a sex. elm.* Ford. 1915. – S. Freud: *Über den Traum*. München u. Wiesbaden, 1921. – Mester János: *Pierre Janet és Freud lélektani eredményei*. Psych. tanulm. Bpest, 1929. – Jung: *Der Inhalt der Psychose*. Leipzig u. Wien, 1908. – Alfréd Adler: *Menschenkenntnis*. Leipzig, 1927. – Alfréd Adler: *Die Technik der Individualpsychologie*. München, 1928. – Alfréd Adler: *Über den nervösen Charakter*. Wiesbaden. – C. Haeblerlin: *Grundlagen der Psychoanalyse*. München, 1925. – Nyirő Gyula: *Psychoanalízis*. Bpest 1931. (Magyar Szemle Kincsestára.) – P. Häberlin: *Wege und Irrwege der Erziehung*. Basel, 1920. – Lierz: *Erziehung und Seelsorge*. München, 1927. – Bumke: *Das Unbewusstsein*. Berlin, 1924. – Nachmansohn: *Die wissenschaftlichen Grundlagen der Psychoanalyse Freuds*. Berlin, 1928. – Schmidt Ferenc dr.: *Pszichoanalízis és pedagógia*. (A Szent István Akadémiában tartott székfoglaló. 1934. Kézirat.)

¹⁶⁴ Ezt az elgondolást fejezi ki szomorú tételében *Krafft-Ebing* R. midőn így ír: „Az egyén viszonyai három tényezőjének rabszolgája és pedig: szervezete alapjának, nevelésének, külső viszonyainak és életsorsának (végzetének)”. (Br. Krafft-Ebing: *A törvényszéki elmekörtan tankönyve*. Bpest, 1871., 3. 1. Ford.: Babarcsi Schwartz Ö.)

¹⁶⁵ „E gyászos dekadens morállal szemben áll az erős, természetes érzéseknek s az ősi, isteni akaratnak parancsa: Én vagyok a te Urad Istened, mindened; ne ölj, vért ne onts; ne paráználkodjál, vért ne ronts; ne orozz, másnak vérért, verejtékét el ne vedd; még gondolataidat, fantáziádat se piszkítsd be, mert e piszok a vérbe szívárog. Tiszta vért akarok, vérben van a lélek, alakítsd ki életedet isteni gondolataim szerint. A fegyelemben éred el a természet tisztulását s kialakítod s élvezed magadban az erkölcsi szépséget. Ezt a fegyelmezett, tisztult erőt állítod bele intézményeidbe, ezt a férfi és nő viszonyába, nevezetesen a házasságba. Tiszta legyen a leány, mint a virág, mondja a világ is, *de tiszta legyen az ifjú is, mint a villamos napsugár, mondja az isteni gondolat*. E morális nem szexualitás, hanem az öntudatos, értelmes egyéniség kialakulásának törvénye. Benne óvja meg a maga számára az élet erejét, a tevékenységet, hajlékonyságot, a mély bensőség és lelkesülés titkát; benne van gyökere a nemzedékek s a népek erejének s ráképesítésének erényre, tiszteletre, szeretetre, odaadásra, szenvedésre, hűségre s boldogságra. Ez a régi, ez az örök erkölcsi alapja az emberi életnek.” (Prohászka Ottokár: *Úri és női divatmorál* Beszéd, amelyet a VI. Kath. Nagygyűlésen mondott. Bpest, 1906, 10-12.1.)

élet-tüzeket. Az élet lehet terhes, de a teherviselés kizárólagossága nem lehet szellemi életfakadás. A felnőtteket pedig – különösen a mai napokban – rászorítja az élet a munka küzdőterére. A cseléd, a munkás, a gazdaember, a középosztálybeli férfi és nő túlfeszített erővel keresi kenyerét. Innét van az, hogy az igazi irodalom, művészi szép, kulturális továbbképzés igénye, sőt az igényelt testi erőregeneráció is kielégítetlen marad, mert ezekre sem idő, sem pénz nem juthat. Pedig az bizonyos, hogy *szellemi táplálék nélkül nincs felsőbbrendű élet*. A szellemi fejlődésben pedig felnőttkorban sem szabad állomást állítani.

b) Az élet második nagy mozgatója: *az egyéniség sokszorosításának üteme*. Ez az energia a vitalitás elevenségével hat és egyetemleges érvényt keres. Amint mondtuk, két irányt követ: *az élei sokszorosítását a testi élet vonalán és az élet sokszorosítását a lelkek belső szentélyében*.¹⁶⁶ Az első az új nemzedékben állítja be saját életmását, a második az emberi lelkekben teremti meg saját életképét. Az elsőt a házasság szentségének áldozatos szentélye, a másodikat az *Istennek* szentelt lelkek életoltára termeli.

Van-e ezekben a vonalhúzásokban is szakadozottság, elhajlás vagy kontúrnélküli összevisszaság?

A házáséletben élők zárt, szent, az élet természetének megfelelő elvonatkoztatott életet élnek. A belső élet szentségéhez tartozik, hogy nem kívánczik a piac nyilvánosságára. Azt azonban le kell szögeznünk, hogy a kifelé revelálódó élet néha igen sötét, feneketlen mélységekre enged következtetni.

A házásélet lényeges tényezője a hűséges szeretet, a meleg együttélés, az egymás segítése, a közös munka, a tűzhely gondozása, az örökké tartó kötelék tisztelete és a „szent harmadik” szeretete. Tárolja-e ezt az életet a házasságok nagy százaléka? Szomorúan kell megállapítanunk, hogy ezeken a pontokon igen sokan futottak zátonyra. A felnőtt férfi keresi élete párját, a hajadon az életerős férfikart. Rá is lépnek az élet nagy hídjára, de nem mindig a boldogság partja az, ahová jutnak.

A kölcsönös szeretetet, a lelki nagybecsülést a vagyoni helyzet vagy társadalmi rang helyettesíti. Csoda-e, hogy ez a „kötelék” nem elég erős az életboldogság megteremtésére? Ez az egybetartozandóság formailag lehet házasság, de boldog együttlétté, egymást segítő áldozatossággá soha sem magasztosul. A kereskedelmi szerződészerű „ügyletek” lehetnek szerencsések vagy szerencsétlenek, de ezekben az új „családokban” nem épül fel az örök hűség és áldozatos kitartás életoltára.¹⁶⁷

Sohasem szabad ugyanis felejtetni, hogy az „új család” szentély; olyan szent hely, hol nemcsak a tisztelet és hódolai oltára emelkedik, hanem az áldozat tüze is lobban. Csak az a család lesz az életfakadás temploma, amelyben a kölcsönös szeretet tüzeiben égnék a házastársak.

Az áldozat nélküli házásélet magában hordja a *válás lehetőségét*. A házasság szentségi volta a „holtomiglan-holtodiglan”-t kifejező esküvel indul. „Amit tehát *Isten* egybekötött, ember el ne válasza” – mondja az Úr.¹⁶⁸ Ez a szoros egybefonódás azonban csak a *szeretetté magasztosult* szerelemben él és a *kölcsönös megbecsülésben* erősödik. A házáséletet ösztönös, érzéki és kizárólag szerelmi találkozásá tenni annyi, mint az örök hűség szent kötelékét meglazítani. Azért van az, hogy az ilyen alapon élők házáséletét egyik vagy másik fél hűtlensége kíséri.

Sajnos, nem ritka eset az sem, hogy tervszerűen szabadítják fel egymást a házastársak a modern poligámiára vagy poliandriára. Sőt azt is meghirdetik, hogy a „pajtás-házasság” vagy „próbaházasság” címén éljenek együtt azok, akik magukat az élet legszentebb feladatának teljesítésére alkalmatlannak találják. Csoda-e, ha ilyen vagy ehhez hasonló házasságok hamarosan felborulnak és így a házastársak, továbbá az esetleg született gyermekek élete erkölcsi omladékká válik. Az ilyen házáséletből hiányzik a *belső tartalom*; következőleg összeomlik a várt *boldogság* is. Hová vezet mindez? A modernnek mentsvárához, a váláshoz, amely a gyakorlati élet szerint nem igen zárul le ott, ahol határolni akarták. A válást új válás követi és az egész életre kötött életkötelékek lazák, foszladozók lettek.¹⁶⁹ A modern élet a válások olyan tömegét tárja elénk, hogy szomorúan kell megállapítani a házásélet silány, zilált, zavart, romladozó tartalmát. Aki az igazi boldogságra tör, annak számítania kell arra, hogy a házásélet

¹⁶⁶ Lásd e kötet II. részét: Az életértékek értékesítése. A) Az egyéniség sokszorosítása, a) A házásélet keretében. b) „Egyedül.”

¹⁶⁷ A család lelkének széteséséről és annak okairól ír *Trikál dr.* nyomás alatt lévő könyvében és a következő okokat hozza fel: Az ipar, gyáripar, gépipar. – Az önálló nő. – A nő családfenntartó keresőmunkáját igénylő szegénység, ill. a nő henyelését kiváltó gazdagság. – Az igények felfokozása. – A zárt családi élet felbomlása: a „modern” nevelés. – A férfi szegénysége. – A nő elfajzása. – A nő érdekből, ideiglenesen kötött házassága. (Trikál József dr.: Új élet a régi romjain. Bpest, 1934. Kézirat.)

¹⁶⁸ Mt 19,6.

¹⁶⁹ VIII. Henrik angol király példája elrettentő előrevetítése ennek az igazságnak.

örömei az egész életre vállalt gondokkal kapcsolódnak. A hűség, az áldozatos kitartás, a kölcsönös megbecsülés és szeretet olyan lelki értékek, amelyek nélkül nem épülhet fel, még kevésbé szentelődik meg a boldogság otthona,

A házaselet boldogtalanságának alap-oka a „szent harmadik” *kikapcsolása*. Az emberi élet másod-
dik nagy erőmegnyilvánulása: az *egyéniesség sokszorosítása*. Ezt a legelemibb életlendületet nem lehet kihagyni a házaseletből. Túlzó hedonista az, aki azt hiszi, hogy a házaselet az ösztönös erők levezetése és kiélése. Az igazság az, hogy a házasság az *élet-szolgálat nagy szentsége*. Lehet itt nehézségekre, mentőkörülményekre hivatkozni, lehet itt felemlíteni a „neomalthusianizmus” címén tudományos elméleteket is. Ezek felett azonban dinamikusan követelődzik az élet *igazi törvénye*. Még pedig abban a formában, hogy az élet teljes boldogságát megtagadja azoktól, akik ezt a nagy célt tudatos és vakmerő önkénnyel meggátolják. *Még azok a gyermek után vágyakozó házastársak is érzik az életük nem egészen tartalmas voltát, akiktől a jószágos Ég megtagadta a gyermekáldás melegségét. Az ő életükben csak akkor fog helyet találni a boldogság, ha más gyermekének lelki szolgálatával próbálják ezt a hiányt pótolni.*

A gyermekáldás ellen való védekezés súlyos fekélyként és lelki teherként nehezedik a házastársakra. Ha egyszerű *védekezésben* élnek, akkor a gazdasági helyzet nehézségeire hivatkoznak a lelkiismeret megnyugtatóására. Ha látszólag – külsőleg – sikerül is ez, valóságban égető marad a mardosó vád, amely a belső, a lelki, az isteni élet harmóniáját fölforgatja. Ha pedig az *abortusz* emberöléséig megy ez a szembefordulás, akkor olyan állandó lelkifurdalás üt tanyát a családban, hogy a kiegyensúlyozott, boldog életet lehetetlenné teszi.

A házaselet keretén kívül élők vagy külön választott hivatásból, vagy az élet hozta körülmények kényszere folytán maradnak a pártás állapotban. Ez az életirány is a természet törvénye szerinti, mert vonalvezetésében a szellemi és lelki értékek megsokszorosítását kell szolgálniuk. Az egyházi rend és férfi-női szerzetesrendek tagjaira a hivatás szentsége bízta ezt a feladatot, – a világban élőkötől pedig az élet elevevése követeli ezt a szolgálatot. Az élet második nagy vonalhúzása, iránymutatása az egyéniesség megsokszorosítása; ez pedig

– a helyes életszolgálat és boldogság vonalán – csak akkor lehetséges, ha az *erők transzpozíciója* útján érvényesül a természet törvénye.

Ha *hivatásbeli* cölibátusban élők elhagyják ezt a lelki magaslatot, akkor számolniuk kell azzal, hogy lelkiéletük elhomályosul, belső és külső aktív erejük elernyed. *A hivatás magaslatára egyenesen feltételezi az alázatos, fegyelmezett, lemondásban is boldogságot találó életet*. Ugyancsak igényli azt az áldozatos szeretetet, amely kizárólagosan a lelkek életére vonatkozik. Akiben akár az egyik, akár a másik kihül, az mesterembere, gépmestere, de nem teremtője lesz a lelki regenerációnak. A „zelus domus tuae comedit me” annyit jelent szabad fordításban, hogy „az Isten országáért, az emberek lelkiüdvéért életemet is odaadom”. Ennek a buzgalomnak elkorhadása természetes következmény az ösztönös kielégülést kereső papok életében. Ha él is bennük a „character indelebilis” ereje, mégsem hevíti őket a „charitas supernaturalis” mozgó kegyelme. Belső életük és az ellentétek között mozgó, kifelé való munkájuk pedig értéktelen és eredménytelen.

De még azzal a romboló hatással is számolniuk kell, amely a rossz példa nyomában támad környezetükben. A hivatott pásztor élete a vezetésre bízottakat is súlyosan érinti. Ha a pásztor botrányköve a községnek, akkor nem lehet csodálkozni azon, ha a lelki életben erős visszahanyatlás következik. Az ilyen pásztor végül is vagy a teljes belső kiszáradás tragikumába vész, vagy pedig az aposztázia Szaharájába kerül. Nemcsak azért mondom Szaharának ezt az új világot, mert a természetfeletti élet vívmányaitól való elszakadás, hanem azért is, mert – igaza van Erdős Renének! – „Örök papok” maradnak és mindig az Isten igájában élnek azok, akik az *Úr* szolgálatára adták magukat. A lélek a vitalitás erejével húz oda, ahol az élet legdrágább és legszentebb élményeit szerezte.

Az *agglegények és pártában maradt leányok* élete is akkor pusztul el, ha felsőbbrendű hivatásuk¹⁷⁰ meg nem értésével az ösztönös életnek, a „szabad szerelem”-nek lesznek áldozatai. A préda természeté, hogy felélik; az élethivatás elpocsékolása is az életerők felörlődésével végződhet. Szomorúan kell megállapítani, hogy ezen a téren súlyos bűnök húzódnak meg, de sokszor förtelmes aljasságok terpeszkednek. Ebben a szörnyű örvényben kavargó prostituált nőknek ezre és ezre. Sötét, feneketlen örvény, amelyben nincs az elit-életnek semmiféle eszménye. Elhomályosult a tisztaság eszménye, az erkölcs szépsége, az édesanya képe, a tiszta szerelem, a jövendő család, a születendő gyermek képe. Ebben az éjszakában még az egyéniesség kétes világa is pislákoló méces; itt egy fénycsóva világít: a

¹⁷⁰ Lásd: 62. l.

szenvedélyek tüze. Később ez is elalszik s borzasztó *sötétség* borul erre a szerencsétlen, letarolt életre.

De milyen is *ezeknek a* nőknek lelki élete? Itt is azt mondom: könnyű kimondani a szörnyű ítéletet! De hány ember akad, aki szerető kezet nyújt feléjük, s viszont hány hitvány, ki szenvedélyei tobzódásakor áldozatul kívánja életüket?

Csak hat ilyennel hozott össze hivatásom. Az egyik megtört, zokogástól fuldokló hangon emelt panaszt édesanyja (!) ellen, ki 10 éves korában eladta őt! A másik kettő elég cinikusan mondogta: „Most jól megy a sorsunk és majd később, ha tönkremegyünk – valahogy csak megleszünk. Legrosszabb esetben a Dunának megyünk.” A negyedik súlyos betegsége alkalmával sírva ígért javulást, de később újra élte régi életét. Ismételtlen kérdeztem tőle, hogy mért nem szakít ezzel a szörnyű élettel. Erre ő így felelt: „En már *kítaszított vagyok, kítaszított* maradok, mert csak ez a *kítaszított* társadalom tart sajátjának és magához tartozónak.” – Az járt az eszemben: lám, még ennek a szerencsétlennek is kell emberi társaság, melyhez odaláncolja magát; még ez is keres magához hasonlókat, kiket barátnőinek nevez, akiket – ha kisebb fokban is – mégis felsőbbrendű szeretettel szeret... Az járt az eszemben, hogy még ezt a szerencsétlent sem hagyta el a felsőbbrendű érzület: ott pihen a lélek mélyén, csakhogy – sajnos – nem akadt senki, aki keltegette volna vagy keltegetné ezeket a nemesebb, emberibb, sőt istenibb készségeket.

Ilyenformán beszélt mind, kiket magam ismertem. Hasonló lelkületről tanúskodnak azok, kiket hivatásuk közelebb hoz ehhez a szomorú társadalmi réteghez. *A próféta egekig érő hangja kellene ide, hogy vérző sebeket vágó ostorral sújtsa azokra, akik ezt az „életigényt” ajánlják és istápolják.* Az élet szörnyű nagy kórháza igazolja milyen alsórendűvé silányulnak azok, akik nem tudnak parancsolni szenvedélyüknek.

Maga az *érdeklődés, a lelkiélet alapja* rendül meg bennük. Nem látnak és nem hallanak mást, mint Vénusz arcát és dalát. *Igényük* is ilyen silány. A női test vagy férficsók az egyetlen „érték”, ami izgalomba és mámorba ejt. Nem tudom megtagadni magamtól, hogy ide ne írjam: a tékozló fiú példabeszéde jár az eszemben, aki elhagyta atyjának szerető otthonát és végül a *sertések eledeléből sem kapott eleget.* Mert ugyancsak igaz az is, hogy a Vénusz mámorát kereső sohasem talál teljes kielégülést. Új és új izgalmakat igényel és végül is olyan területre téved, amely már a perverzitás és a patológiás eldurvulások közé tartozik. Így kerül végül is a szellemi világ hordalékai közé, ahol a legalsóbbrendű eledellel töltekeznek a diadalmas életre hivatott lélek...

A belső összeomlás nem lehet az igazi boldogság alapja. Az ösztönös élet csak átfutó izgalom. Mivel pedig lélekzuhanást hoz, azért *egyenesen a boldog és kiegyensúlyozott élet megőője.*

Ebből azután az következik, hogy az életük boldogtalanságát és kiszáradtságát sirató Máriauszok csak akkor kelhetnek fel a lelki letargia romjai mellől, *ha siránkozásuk helyett az életgeneráció nehéz munkájára vállalkoznak.* De azt tudniuk kell, hogy az élet olyan kemény valóság, amely kizárólagosan a *Teremtő* vágta mederben hömpölyögve árad bele a boldogság tengerébe. Egyébként gátakat törve kiterpeszkedik, és mocsárrá poshad a kiáradt víztömeg.

c) Az emberi élet harmadik hivatása az *erők kisugárzása.* Az élet termel, az élet felhalmoz, az élet gyűjt. Az ember olyan szent amfora, amely magában hordja a kapott és szerzett élettartalom drága kenetét. Nem azért, hogy zártan körülhordozza, hanem azért, hogy tárolva kiillatoztassa. A fizika úgy mondaná, hogy a *helyzeti erők érvényt követelnek.* A lélek embere így fogalmazná: *a lélek erői kisugározva életet teremtenek.* Ez pedig azt jelenti, hogy az élettartalom érvényt keres, mert az ember boldogságának lényegéhez tartozik, hogy örömet, derűt és boldogságot teremtsen maga körül. Úgy is lehetne mondani, hogy a sugárzó kiáramlás a teremtés csodás munkája után visszatér és a lélektartalom új gazdagodását adja.

Ez a belülről kiáradó és a lélek tartályába visszaömlő áramlás különleges hivatása a felnőtt embernek. A gyermek és ifjú inkább gyűjt, a felnőtt értékesít.

Miben jelenik meg ez a kisugárzó életértékesítés?¹⁷¹

Az első a szellemi kincsek kisugárzása. Az ember azért tanul, hogy egyrészt maga orientálódjék, de másrészt azért, hogy másokat is irányítani tudjon. Az egyszerű ember tapasztalataival hat. Az ő tankönyve az élet, az ő megírt könyve: példaadó tanítása. A tudós mások tudományát elsajátítja, saját felfedezésével vagy egyéni meglátásával gazdagítja és papíroslapokon vagy a nyelv hatalmával továbbítja. A művész a természet szépségéből tanul. Lelkének bőségéből teremt és a szépirodalmi művek,

¹⁷¹ Részletesen lásd a 151-199. lapig. Itt csak rövid reflexióval visszautalunk a mondottakra és azokra a *káros következményekre mutatunk rá, amelyek emberéletből emberéletre áradnak és amelyeknek terhe visszaháramlik az egyénre.*

az akkordok, a képek, a szobrok, az épületek harmóniájával nevel. Minden teremtés olyan produkció, amely tanító tógát ölt és emberlelkek ajtaján kopogtat. A bebocsátott vendég teremtőjének követeként jelentkezik. Gondolatait, terveit meséli és simogató hangjával a *házigazda* lelkét rabjává teszi; mert az az igazság, hogy a gondolatok terjedése életet alakít olyanná, aminő a kibocsátott életgondolat. Az átalakított élet napraforgóként hajlik oda, ahonnan az életerőnek vélt napsugarat kapta. A küldő pedig valamely csodás szenzóriummal megérzi, hogy sokakat fűz magához. Érzi szellemi sugárzásának varázsát és átalakító erejét. A hozzátartozók lelke visszaszáll, nála lakoznak és lélektartalma gazdagságát gyarapítják, így lesz a kiáradás gyarapodás, nem pedig felesleg-levezetés vagy értékvesztegetés.

De lehet-e boldog az az ember, akihez a visszatérők életük összeomlásáról beszélnek. *Bourget* szerint a tanítvány tragédiája a mester életterhe. *Somló Bódog* öngyilkosságba kényszerített élete állítja azt a boldogtalanságot, amelyet a tanításból eredő élet-omladékok látása okozott.

Az emberek pedig nem igen gondolnak arra és így nem nagyon értékelik a belőlük sugárzó erők értékét és felelősségét.

A köznapi életben elhangzó szó alig jön mérlegelésre. Pedig ez is lelki tartalom kiömlés és mások életét érintő behatás. Hogy mennyi ember életét keseríti és pusztítja a rágalmozó, pletykázó beszéd, azt nem lehetne felmérni. Mindenki önmaga tudja, hogy a róla hallott gonosz ítékezés mennyi ürmöt öntött élete serlegébe. Ami pedig magunknak fájdalmas, az ugyanilyen módon kínos másoknak is! Ha pedig azt halljuk, hogy a rágalmozó beszédek nyomán tragédiák következtek be, akkor a saját lelkiismeretünk is megérzi a felelősség súlyát és boldogtalan, zavart lesz életünk.

A tudományos életben azonban még világosabb a helyzet. A tudomány fény, amely az élet megértésében segít; de másrészt csóvavetés, amely az élet útjait teszi járhatóvá. Aki azonban bizonytalan tapogatózást pozitív tudománynak, a hipotézist igazságnak hirdeti és ezekből a gyakorlati élet területére olyan következtetéseket von, amely szerint a felsőbbrendű szellemi élet értéktelen, az életgyilkos – a lelkiség vonatkozásában. Az ember törekvései magasra török. Az életboldogság lényeges kelléke ezeknek érvénye. Aki tehát vakmerően belegázol ezekbe a szentélyekbe, az *felelős más embertestvérek lelki haláláért*. A tudományos könyv erős fegyver; hivatása a tudatlanság megtörése és az igazság meghirdetése. De ez a törés és támadás nem mehet a lelkek kárára. Tudomásul kell venni, hogy nincs független, az élet láncolatától különálló, mereven egekbe magasló ormótlan és élettelen igazság-szikla. Az élet egyetemes sodrába minden belekapcsolódik. A tudós, az író tanító még akkor is, ha egyenesen le akarja tépni magáról a tanító tógát. Még az újságíró sem lehet a közönséget kiszolgáló segéd. Az íróasztal életszószerék. Mellőle életelveket hirdet a hivatott, a lélekben gazdagon telített ember. Természetes tehát, hogyha olyan hangot pendít meg, amely életet öl, akkor a pusztuló élet jajkiáltása az író lelkében csendül vissza. Ez pedig nem lélek-gazdagítás, hanem életfelelősségek súlyát nagyobbító erő.

Ugyanígy vagyunk a szépírók és művészek erősugárzásával is. Itt még a szó értelme is könnyebb, mert a szép és hangulat világában járunk. – A szép kielégítő, boldogító érzelmeket vált ki; így tehát az élet lendületének megindítója. Az életdiadal öröme visszatér a művész lelkébe. Kicsordul belőle az öröm túlbősége, mert a felsőbb élet teremtette szent ténye a földi öröme és boldogságok teljessége. Ha azonban ifjak és öregek saját élet-összeroppanásukban mint sötét vádlók jelennek meg előtte, akkor elpusztul és besötétedik lelkének fényes szentélye. A „l'art pour l'art” lehet megnyugtatót kereső elmélet, de nem életigazság. A földön *egy* igazi érték van, a *személyiség*; az emberi élet, aki a *végtelen Személy* felé húz. Akarva, nem akarva, ez a központ. Ez az úr. Minden más alázkodó szolgálattevő. A művész és művészet egy a díszesebb gárdából!

A szellemi lélektartalom kisugárzása a szellemibb életstandardon kívül szürkébb, köznapiabb, anyagiasabb területen is érezteti hatását. A társadalmi berendezkedés, a politikai irány *jelzése*, a gazdasági vonalhúzás, az egyházi útmutatás őszinte lélektevékenység, amely az emberek egyetemének befolyásolása. Hogy ennek milyen szerepe és hatása van, azt e kötet előző részében tárgyaltuk.¹⁷² Itt csak arra kell még rámutatni, hogy aki arra irányítja lelki erejének feleslegét, az számoljon az azzal járó *felelősséggel* is. A nagyvonalú életirányítás, *széles horizontális tekintet és a mélységek meglátását tételezi* fel. A szűk látókörű és felületes ember csak zavart és bajokat okoz. A felelősség annál nagyobb, minél kihatóbb módon nyúlhat bele az ember mások életének irányításába. Ebből azután arra a következtetésre kell jutni, hogy nagyobb szabású munkára csak az vállalkozzék, akinek erőit erre méretezte a *Mindenható*. *A megélhetés alapja a munka, a munka területe az állás vagy munkaasztal, de a magasabb vezetésre nem előrelépés, hanem hivatottság kell*. Nem mondhatom, hogy a zsenialitás nem törhet utat az egyszerű vagy kevésbé kultúrált rétegből. De azt állíthatjuk, hogy a zseni érvényéhez is a

¹⁷² Lásd: II. rész. B) Az egyéniség kisugárzása.

kultúra *utánpótlása* szükséges. A felelősség súlya alatt éreznie kell a vezető társadalmi rétegnek, hogy a tömegek, népek, nemzeteknek megmozdítása az ő lelkük köteles terhe. Itt is oda kell visszakövetkeztetni, hogy a helytelenül végzett munka saját életük összeroppanásának lesz okozója.

Végezetül még azt kellene érinteni: hogyan és hol érvényesítendő az emberi élet legősibb és legigazibb törekvése, *az erők érvényre törése?* Az ember ugyanis önmaga egyéniségének szolgálatát, az egyéniség sokszorosítását és az erősugárzást *feladatnak* érzi magában. Ezek azok a feszülő erők, melyek a fejlődés fokozatosságában mindig erősebben követelődnek. Mindezekben azonban megérezhető az, hogy az *én* előretörése, sokszorosítása vagy sugárzása érvényesül. Az *én*, a személyiség szuverén erővel dübörög és követeli jogait.

De ez a követelődés határt nem ismer. Nem is akar. Áttör a végesség boltozatán és eget kér. Végérvényt és végnélküliséget. Már a földön is vívja a harcot a végességgel. Úgy, ahogyan az emlékezés küszködik az idővel!¹⁷³

Az a kérdés tehát, hol érvényesül ez a saját és mások életében?

A felelet rövid: *magunk életében állandó indító erő és épp ez isteni jellegének ismertető jegye; mások életében pedig abból a tartalomból árad ki, amely saját életünk értékét adja. Ha magunk az ég felé törünk, akkor az élet útja emelkedő. Ez az útmutatás mások életének átjelzése.* Minél kiemelkedőbbek vagyunk, annál több embert vihetünk magunkkal. *Az egyszerű ember családját viszi, a vonzó egyéniség az emberiségnek nagy útmutatója. A lélek igazi vezetői a prófétalelkek.*

3. Az erkölcsi mélységek.

Az élet dekadenciájának jellemző vonása, hogy nincs benne megállapodás; vagy lejjebb csúszik, vagy megtorpanva emelkedést mutat. Azért van az, hogy az életértékek elvesztegetése természetes következményként *hozza* magával a *lelki kifosztottság* gyászos állapotát. Bármilyen szomorú is ez, mégis rá kell mutatnunk, mert elhallgatásával a *túlzó idealisták* közé sorolhatnának.

Amíg az emberben magasabbrendű vágyak, tetterő és nekifeszülés él, addig megvan a felfelé törés lehetősége. A baj a temetői csendben kezdődik. Ott, ahol nincs energia, ahol kihültek a tüzes lélek-kohók, ahol nincs akaratos megindulás. Az erkölcsi halál a léleknémasággal kezdődik és a teljes morál insanityben lel halálbefejezést. Az ember zuhanásának három állomása van: a *magasabbrendű ambíció elvesztése, a letargikus nemtörődömség és végül az erkölcsi szertehullás, a morál insanity.*¹⁷⁴

a) Az embert vágyak feszítik, amelyeket a lelki meglátás ébreszt életre. Aki életében nagy elhivatottságot talál, az nem tud tompa, érzéketlen maradni az élet felsőbbrendű javaival szemben. Igen sokszor teszünk említést munkánkban az életértékek skálájáról, az anyagi, szellemi, esztétikai, erkölcsi, társadalmi és vallási javakról. Természetesen e nagy keretekben több vagy kevesebb tartalom rejtőzik a vágyak és erőfeszítések kisebb vagy nagyobb intenzitásának arányában, így kapcsolódik egybe a *vágyakozó élő ember-amfora* felemelkedő kitérülése, hogy *áldozatos munka útján* magába fogadja és önnön-lelkét telítve hordozza az életkincsek csodáit.

Az erkölcsi temetésnek első jele a szellemi és lelki vakság. Amikor a felnőtt ember előtt is ködös és értéktelenség látszó a szélesebb élethorizont, akkor nem igen bizakodhatunk abban, hogy a későbbi jövőben megnyílik a látást záró szempilla. Nem lehetetlen, de az élet sodrában a rendkívülibb esetek közé tartozik. Ez a szellemi és lelki vakság tárgyilag abban áll, hogy az életértékek a köznapi egyformaság szűrkeségében tűnnek elő. Olyan sivárságot tárol a világ, aminő egyhangúságot lát a színvak. Ha fel-felcsillan is egy-egy kivillanó érték, a cinikus gondolkodás azonnal meseszerűen naivnak, gyermekdednek tüntet fel mindent. Lehet ennek oka tudatlanság, túlzottá fokozott analízis¹⁷⁵ vagy cinikus lebecsmérelés.¹⁷⁶ Az eredmény azonban azonos: sötétlátás az élet értékeivel szemben.

Az ilyen „vak ember” elszurkíti a *szellemi értékeket*; a *kultúra* helyett üres *civilizációt* szolgál.

¹⁷³ „Das Gedächtnis bedeutet den Kampf mit der todbringenden macht der Zeit im Namen der Ewigkeit.” (N. Berdjajew: Der Sinn der Geschichte. Versuch einer Philos. d. Menschen geschickes. Mit einer Einleitung d. Grafen H. Keyserling Übersetzt von Otto Freiherr v. Taube. Darmstadt, 1925. 111. l.)

¹⁷⁴ Megjegyzem, hogy ez a feneketlen mélységű erkölcsi káosz már a gyermek-, illetőleg az ifjúkorban is jelentkezhet, de kontúrjai csak a felnőtt korban szélesednek ki; akkor, amidőn széles körben, teljes nagysággal, a legnagyobb tudatossággal és teljes felelősséggel terhelik az önátadó munkára teremtett fönséges emberi lelket.

¹⁷⁵ *Prohászka* mondotta egyik egyetemi előadásán: Csak ne túlzott analízist! Maradjon ez a tudásszerzéseszköz. Erre igen jó és nélkülözhetetlen. De jegyezzük meg azt is, hogy a lilium analízisének minden megmarad, *csak éppen a lilium* vész el!

¹⁷⁶ Anatole Francé, Wilde O., Shaw E. és Szabó D. ítéleteire gondolok!

Nem látja tisztán a *művészi szépet*. Legkevésbé veszi észre az *erkölcsi és vallási értékeket*. Maga a lélek léte, annak felsőbbrendű aspirációja is homályos előtte. Az ég zárt világ, amelyet a kéken vagy ködösen húzódozó égboltozat határol. Az örök élet kapui is a mesepaloták világához tartoznak. Csak a földet, az aranyat, az ételt, italt, az élvezeteket látja, mert azok a közvetlen behatás erejével hatnak. Olyan látók ők, mint az egyszerű szállítók, akik a carrarai márványtömbnek súlyát és csiszolatlan szabálytalanságát érzik és látják; de nem tudnak ihlett lélekkel közeledni a köhöz, nem látják meg Michelangelo szemével a márványtömbben az angyalarcot. Természetes, hogy a vakok nem kíváncsiak a természet gyönyörűsége kertjébe, szépsége nem juthat el hozzájuk; érthető tehát, hogy a szellemi vaksággal sújtottak nem éreznek magasabbrendű vágyat magukban, érzékük sincs annak befogadására. Innét magyarázható azután az, hogy ez a szellemi-lelki elsötétülés nem is ébreszt vágyat és így *a szellemi-lelki érdeklődés hiánya lesz a második etapp*.

b) Az emberi életben pedig a *lelki-feszülés* a lényeges, mert abból indul meg a tevékeny élet.

Az egyik azt a pesszimista hangot pendíti meg: „nem érdemes fáradni”. Tulajdonképpen ez a szellemi vakok melódiája. „Miért fáradjak?” „Mit érek el vele?” „Vagy semmi sincs, ami érték, vagy elérhetetlen, amit értéknek hinnék.” Ez a sötét színezés nem kelti fel benne a tetterőt, a birtoklás vágyát. Még az emberi élet belső világából, önmagából sem akar valami nagyobbat kitermelni, mert még önégyéniségének értékeit, lehetőségeit sem veszi észre. Ez a tárgyi pesszimizmus sokszor tudományos alap után kutat és a *determinizmusban* vagy a *teológiai predestinációban* keres támasztékot. „Ha az élet ilyen, amilyen, akkor én is leszek olyan, amilyen vagyok.” „Sok az életem terhe születésemtől kezdve, még több – az élet eredetétől tekintve; miért végeznék, fáradoznék olyan munkán, amely haszontalan erőfeszítés után végül is szerteesést mutat?”

A másik típus inkább gyakorlati háttérrel keres tespedése megalapozásához. Ennek elgondolása nem egészen elméleti, hanem – elméletének gyarlóságára támaszkodóan – gyakorlati. „Én már mindent megpróbáltam! *Nekem* semmi sem sikerült; az *én múltam* magában hordozza *bűnös jövőmet*; az *én körülményeim lehetetlenné* teszik az élet helyes és magasabb vezetését. Életemben sokat próbáltam: most már abba hagyok mindent!” – Ez a hang nagyon gyakori a felnőttek életében. Nem lehet tagadni, hogy az életben tapasztalható sikertelen próbálkozás. Az is tény, hogy a mait nehéz teherként súlyosodik a lélekre, de az is, hogy a sokszoros és *ezerszeres kísérlet többet ér, mint a lemondás gyászos melódiája*. Aki egyszer kimondja a „non possumus” szomorú ítéletét, az *saját maga* bilincseli le kezét-lábát és *önmaga* gátolja meg szabad érvényesülését.

Még szomorúbb jel ismerteti azt a harmadik típust, amelyet az *akarat hiánya* jellemez. A neveléssel foglalkozók erősen hangsúlyozzák az akarat szerepét és fontosnak mondják a kikezdő lendület nekivágást.¹⁷⁷ Sajnos, a lemondó, sok csapásban sýnylódó, több próbálkozásban hajótörést szenvedett és tegyük *hozzá*, hogy – last not least! – a sok botlásban, bűnön keresztül a rossz irányában való megmozdulásokban reflexkönnyűséget szerző ember igen könnyen oda jut, hogy akaratereje elernyed. Néha terheltségként vagy betegség nyomán is felléphet az akaratgyengeség. Ezek az emberek külsőleg beszámíthatók, de a gyakorlati életben mindig felelősségnélküliek, vagy korlátoltabb felelősségűek.

Bár igaz, hogy a lelki ernyedés igen sokszor terheltségből fakad, mégis külön ki kell hangsúlyozni, hogy legtöbbször *az alkohol és venerikus élvezetek juttatják ide a felnőtteket*. Igen gyakori eset az is, hogy az egyik szenvedély a másikat *fokozza* és így azután *együttesen* törnek az egyén akaratereje ellen. Különösen a harag, az indulat, a fékevesztett kegyetlenség szokott a hedonisztikus élvezetek kísérője lenni. Ez adja annak *magyarázatát* is, hogy ilyen emberek ragadtatják el magukat a legszörnyűbb bűntényekre.

c) Innét már csak egy lépés az a lelki szétesettség, a *morál insanity*, amely már patológiás jelleggel is bír. Ebben a teljes kiégés és az erkölcsi érzék hiánya észlelhető. Lényege: a tökéletes elállatiasodás; oka: a patológiás elváltozás és teljes lelki széthasadás;¹⁷⁸ tényei: az életfenntartási ösztön egyoldalúsága, szexuális kéjelgés és dübörgő indulatok beteges kirobbanásai. Részletes leírása a kriminológiába és a szexuál-patológiába, illetve a szexuál-elmekörtanba tartozik.¹⁷⁹ Olyan feneketlen sötétségek, amelyekből példákat idézni vagy életet feltárni súlyos merénylet lenne az olvasó lelkisége ellen. Szögezzük le azt, hogy erkölcsi sírhantok, amelyek mélyén életroncsok húzódnak meg.

¹⁷⁷ Pagot, Poerster, Gillet, Tóth Tihamér, Imre S., Weszely Ö., Somogyi L, Mitrovics Gy., Mester L, Frank, stb.

¹⁷⁸ A kriminológiában *túlzott keménységgel* áll a determinizmus mellett és kemény hangon ítéli el az indetermizmust *Vámbéry* Rusztem. (Vámbéry R. dr.: Kriminológia. Kiadta a Patr. Egy. Orsz. Szöv. Bpest, 1913., 51-53. l.)

¹⁷⁹ Dr. Krafft-Ebing R. báró: Psychopathia sexualis. Bpest, 1894. A VIII. kiadásból fordította: dr. Fischer Jakab.

Jól tudom, hogy ezek az emberek is fokozatos sülyedéssel jutottak ide. Sokszor gyermekkori eltévelyedések, bűnös passziók és visszaélések, fékevesztett és felfokozott szenvedélyek indítják meg a lavinát; mozik, bárók, bordélyházak aláfütik a szenvedélyes életet; nikotin, kokain, morfium is a támadók közé szegődnek és így együttes harcban elvész a bűnös tudatossággal nekiinduló.

Az élet legsötétebb, bűnös mélységei szomorú élettemető. Ebben a földi pokolban sínylődnek azok a szerencsétlenek, akik életük összeomlásának tragédiáját élik. Ha meg tudnók kérdezni őket egyenként és sok-sok konkrét tapasztalatunk mellé állítanék vallomásukat is, akkor Harpagon, Vénusz és Bacchusz lelkét revelálnák előttünk. A szemek kívánsága, a test kívánsága és az élet büszkesége olyan hatalom, amely rabláncra fűzte őket. Segíteni azért nehéz, mert ebből már a „*nolo*” konoksága és a „*non possum*” keserve csendül. Aki pedig maga nem nyújtja kezét, azt emberi kar nehezen emelheti ki a fertőből; különösen, ha a fertő mélyén szenved a szerencsétlen. Csak akkor van segítség, ha a fokozatos elmerülés elején vagy a sülyedés folyamán közbevágó rendkívülien *megrázó életesemény* nyomán történik a közbelépés. Ez a változás lehetőségét hozhatja. De az igazi életmocsár olyan feneketlen, hogy elnyeli az odatévelygő embert. Itt már csak a megtorpanásnak és az *imádságnak* van helye, mely az ember lelkéből felsikolt: „*De profundis!*”

4. A testi élet összeomlása.

A lélek és test az életben olyan szoros kapcsolatot mutatnak, hogy egyik rezdülése a másik megmozdulását tételezi fel. Az igazságot a *korreláció ténye* fejezi ki. Annál inkább bizonyos, hogy az egyik elkallódása a másik elsenyvedését, működési zavarát tárolja. Most azt a vizsgálati irányt követjük, hogy a lelki élet szeretezettségéből fogjuk lekövetkeztetni a testi élet nyomorúságait.

Munkánkban kettős irányt akarunk követni. Először oknyomozóan kifejtjük a felnőttek életében észlelhető *testi bajokat*, majd azt vizsgáljuk, hogy milyen *szomorú következményeket* hoznak ezek a boldogság után epekedő, erők érvényét, sokszorosítását és sugárzását kereső emberre.

a) A lelki élet szertehullásánál a szemek kívánsága, a test kívánsága és az élet büszkesége játszik legnagyobb szerepet. Az ösztönös ember a föld értékeit, a test örömeit és a földi hatalmat keresi. Ez a megindulás – *alapelvegondolásban* – a munkára, a jövő élet szolgálatára és a felhalmozódó szellemi erők értékesítésére indít. A bűn ott kezdődik, ahol a szem *kapzsi módon, mások kárán is* akarja a vagyont, ahol a test *életcélt* keres az ösztön kielégítésében, ahol a hatalom *mások letörését és nyomorítását eredményezi*.

A vagyon után való mohó kapkodással együtt jár az erkölcsi törvények áthágása. Tisztességtelen üzem, kufárkodó uzsora, jogtalan eltulajdonítás, csalás, rablás csak fokozati különbsége annak a mohó pénzvágynak, amely minden úton kielégülést sürget. *A mindig gyűjtő* emberek azután két életirány felé tolnak el. Vagy zsupori, szinte koplalásig összehúzódo életet élnek, vagy a legszélsőségesebben tobzódo, pazarló életmódot követik. A zsupori a testi élet elemi igényeinek elvonásával pusztítja önmagát, a tobzódo pedig az anyagiak szétszórásával öli testét. Bár az út kettős, az elért eredmény egyforma lesz. Igen gyakran hallunk olyan „koldus”-okról, akik saját házuk előtt gyűjtik a filléreket. De még gyakrabban olvasunk olyan tobzódo „urakról” és „hölgyekről”, akik az élet pusztulása után mások kegyelemkenyerén élnek. Ezek csak külső formában egyeznek azokkal a szerencsétlen és minden segítséget megérdemlő proletár-szegénnyel, aki saját hibáján kívül kerül – az *Istentől* elfordult élet szörnyű nyomása alatt – rettenetes helyzetbe.

A szemek kívánságánál erősebben dolgozó a *szexualitás*, amely a jövő élet szolgálatának domináns tényezője. A felhalmozódo vagyon nem találja meg hamar hivatását. Nem akarja szolgálni a közösséget, ellenkezőleg az egyént szolgálatba löki: így pedig csak a *fokozódo és túlzásba vitt* igények kielégítője lesz. Először is a *túlzott kényelem és el-ernyedett munkakedv elpuhítja a testet, fokozottan izgékonyvá alakítja az idegrendszeret és követelőződové az érzékiséget*. Akár a család keretén belül, akár azon kívül él is a felnőtt ember, *odahajlik a ki” csapongó élet felé*. Ez pedig olyan tragédiák forrása, amely a testi élet egész összeomlását hozza magával. Hogy ez az állapot milyen fokú testi összeomlást hoz, azt az elmekór-vizsgálóknak igen szomorú köteteti mutatják. Ha pedig elgondoljuk, hogy a betegek közül minden hatodik-hetedik vérbajban is szenved, akkor elgondolhatjuk, hogy milyen kilátást mutat az emberek jövő élete.¹⁸⁰

Különösen súlyosan esik a mérlegre az a tény is, hogy a testi bajok közül a fentiek – ha nem is

¹⁸⁰ Neuber E. dr.: A debreceni I. o. elemi iskolás tanulók átvizsgálása egészségügyi szempontból az 1931-32. tanévben. Bpest, 1933. – Ugyanilyen munkát végeztek Pelláthy I. dr. és Kugler S. dr. a *kalocsai* elemi iskolában.

közvetlen örökléssel¹⁸¹ – de születés utáni fertőzés útján átszarmaznak az utódokra is. Ez a teher ropant súlyos és lelkileg – amint fent mondtuk – összetörő. Nem egy alkalommal figyelhettem meg a gyermekek vagy unokák életét, amely a szülők vagy nagyszülők bűnös életének terhét viselte. A melan-chóliás depresszió, schizofrénias megbetegedések, az átlagos neuropaták betegségének oka igen gyakran a múlt testi összeomlásában találja magyarázatát. A képet azután az teszi sötétebbé, hogy arra is lehet, sőt kell is következtetni, hogy ezek a fertőzött áramlások mindig nagyobb és nagyobb hullámzást okoznak. *Nékám* professzor rektori beszédjében¹⁸² igen szörnyű képét festi annak a történelemnek, amelynek lendítő kerekénél a vérbajban szenvedők állanak.¹⁸³

A lelki élet kísértői között harmadik tényező a *superbia vitae*. Az ilyen öntelt ember – vélt képességeinek birtokában – mindenhatónak gondolja magát; szava meghajlást követel mindenkitől és cézári gesztusokkal akarja hatalma alá igázni embertársait. Van-e ennek is a testi életre kiható káros következménye? Ezt nehéz kinyomozni, de az tagadhatatlan, hogy ilyen durvalelkűség a Nérók fékevesztett örültségébe vezet. A társadalmi élet legősibb sejtjében, a családban, majd később a szertegyűrűződött közületben igen gyakran találunk ilyen férfiakra és nőkre. E típus képviselője arra is képes, hogy túlzó hatalmaskodásával való szembeszálláskor a legszörnyűsegebb kitörésig fokozza haragját és indulatát. A családi perpatvarokat, veszekedéseket, súlyos testi bántalmakat igen gyakran ilyen önteltség és fékevesztett uralomvágy eredményezi. A hatalom, a parancsolás, az elsőség kérdése olyan tűzfészkek, amelynek felizzítása az életben szörnyű tragédiák szülője. Ennél a pontnál inkább a *lelki tünetek* domborodnak ki; de azért itt is kiviláglik az, hogy az indulatosság, a fékevesztettség az idegzet és az ember vegetatív életét is megzavarják.

Nagyon természetes, hogy a testi élet bajai, nyomorúságai, szenvedései *nem mind a lelki szerte-essétség* eredményei. A földi élet véges és terhekkel súlyosbodott folyamán sokszor véletlennek látszó, de mindenesetre nem *egyéni felelősséggel* járó okok játszanak nagy szerepet. Sőt ide kell kapcsolni azt is, hogy az elöregedésben természeténél fogva benne rejtőznek az elernyedés életterhei. Most azonban azért emeljük ki különös gonddal azokat a testi károkat, amelyek a lelkiélet hanyatlásából erednek, mert a *felelősséggel viselt terhek* egész más súllyal esnek az ember életére, mint az étellel kapcsolatos, de *felelősségünk nélkül viselt* nehezékek. Az első csak a büntudat bánkódása útján lesz elviselhető, az utóbbi pedig csak a kereszt misztériumának fényében nyer megoldást.

b) Az okok keresésénél fontosabb az a második kérdés: *hogyan töri össze a boldogságra vágó ember életét a saját maga okozta testi nyomorúság?*

A felnőtt ember élethivatását az egyéniség sokszorosításában és erősugárzásában jelöltük meg. Az előbbi a házaselet (generatio vitae naturalis) vagy „egyedül” folytatott élet (generatio vitae spirituális) keretében nyer kielégülést, az utóbbi pedig a mások életét szolgáló munka útján érvényesül. A beteges, de különösen az összeomlott idegzetű, roncsolt testű ember mindkét feladatra képtelen. Az ösztönös életben kielégülést kereső kéjenc az erősugárzás vonalán is tehetetlen, fáradt ember. Látszólag ez a helyzet nem okoz nagy törést az ember életében. Az ösztönös élet és a munkanélküli vegetáció a kényelemnek biztosítása. *Ez azonban csak felület.* Az élet sodra nem elégszik meg ezzel a lompos lassúsággal. Az élet igazibb tartalmat követel. Ez a henyelő hedonizmus átmenetileg megnyugvást hozó, de nem lesz az egész életet boldogító. Az élet kemény követelődzéssel sürgeti a *tartalmat*; itt tehát nem belénk nevelt erényekről, hanem a boldog élet igazi összetevőjéről van szó.

Aki pedig ráeszmél arra, hogy saját maga okozta elernyedés gátolja az élet boldog élésében, azt állandó és el nem altatható mardosó vád gyötri. Az ilyen embernek látnia kell családi köre összeroppadását, a fejlődő, gyarapodást mutató élet megtorpanását és a lendületes erőfeszítés lankadását. Ezek olyan képek, amelyek a boldogtalan élet szomorú vetületei.

Az élet akkor nyer tartalmat, ha a hivatásteljesítéssel gazdagodik. Az erőkiáradás és -sugárzás

¹⁸¹ Újabban azt az álláspontot hirdetik a természettudósok, hogy a méhlepény olyan sterilizátor, amelyen semmiféle fertőzés sem hatol keresztül. Mindazonáltal az is tény, hogy a betegségekre való hajlam *öröklődik*.

¹⁸² *Nékám* L. rektori beszéde. Bpest, 1931-32. tanév.

¹⁸³ A történelmet a nagy szellemeknek, a magasan álló és szélesebb látómezejű egyéneknek kellene irányítaniuk. A világos célkitűzés, az erős megfeszülést igénylő munka tiszta, logikus fejet tételez fel. Ez a szellemi frissesség, ez a következetes, kitartó, állandó feszülésben maradó lelkiület, ez a minden vonalon felsőbbiséget hirdető lélek azonban nem lehet a beteges idegzetűnek tulajdona. Ha itt-ott fellelhető is egy-egy fellobbanás, ez nem lehet helyes irányú történelmet készítő tűzhelygyújtás. Éppen azért nem szabad arra hivatkozni, amit sokszor hallunk, hogy a zsenik kirobbanó és itt-ott betegesen inficiált élete velejárója a nagyszabású tetteknek. *Ezek lehetnek kivételes esetek, de nem általános érvényű igazságok.* A tény ez: romlott vérű és roncsolt idegzetű emberek pusztulásba sodorják a történelmet.

ugyanis nem hoz megfogyatkozást, hanem visszaáramló folyamat útján való gazdagodást; akiben ebből semmi sincs, az egészen kiüresítettnek fogja találni önmagát. Az élet ugyanis elvonja a fiatalsággal járó életkincseket. Ha tehát úgy kallódik el az élet, hogy nem lett másokat átnemesítő teremtő erővé, akkor a boldogtalanság és önértéktelenség tudata sötétíti el a lelket. Nem szabad elfeledni, hogy nincs fájdalmasabb élet, mint az önértéktelenség és feles-legesség tudatában való vegetálás; letöri a lélek energiáit és megöli a tevékenység csiráit. Boldogság sem fakadhat ott, ahol a tespedés és letörtség tanúzik. Gyötrelem lesz az élet, mert nem aktív; teherként nehezedik másokra, mert állandó támasztékot keres; üressé válik, mert a visszaáramló életerők helyett fokozatos veszteséget mutat.

Az élet igen súlyos tétele, ha azt érezzük, hogy mások terhe vagyunk. A testileg beteg emberrel pedig minden percben éreztetik ezt. Sokszor tudatosan; néha tudat és keserűség nélkül. Az első akkor gyakori, ha az ember maga a hibájának oka; a másik azért fájó, mert a legkisebb érintésre is túlzottan reagál a beteg ember.

Nem képzelhető el az, hogy ennek az *eltartottságnak, elviseltségnek* ne lenne súlyos nyoma a lelken! Olyan teher ez, amelyet a belső világban hordozunk; de olyan súlyos, amelynél nagyobbat nehéz elgondolni. Ez is arra utal, hogy ha a múlt csak szétszórás és próbálkozás volt, akkor később az életünk céltalan teher és boldogtalanság.

Ha már most leszögezzük, hogy a testileg összeomlottak élete boldogtalanság, akkor röviden azt lehetne mondani: az ilyen élet kifosztott élet. Egyrészt tartalmatlan, üres, másrészt súlyosan megrakott, terhes. Üresség annyiban, hogy kiesett belőle a lendítő erő, a munka feszülése, a célok kitzúzása és az eredmények felmérése. De terhes is, mert magával hurcolja azt a sok testi szenvedést és lelkifurdalást, amely a bűnös életet kíséri. Az első eredménye a kiszáradás, a másike a meggörnyedés. Egyik sem igazi élet. Az életet áramlás és égrenézés jellemzi. Igaz, hogy ez képletes beszéd, de az élet valósága csak így közelíthető meg. *Koszterszitz* méltán hasonlítja az ilyen életet a vízmosta part kiszáradt fűzfájához:¹⁸⁴ értéktelen és töredező. Erőbírása semmi; lendülete nincs; boldog sugárzó ereje körtelen.

Nem szabad csodálkozni azon, hogy a nagy élet annyi omladozó, pusztulásba hajló egyéni életet mutat. *Komolyan tudomásul kell venni, hogy a kifosztott ifjúság pusztulás felé hajló életet eredményez.* Aki fecserli az életkincseket, az számoljon az üres tarisznya tragédiájával. Aki nem gyűjt, hanem szétszór, az ne várja az élet gazdagodását. Aki magára uszítja az élet rablóit, az útszéli koldusként kéregetheti az átmenők alamizsnáját. Emberi részvétünk velük lehet, segítő jobbunk feléjük nyúlhat, de a legtöbbet az *Úr* tehet, akiről így ír az írás: „Pertran-siit bene faciendo.”¹⁸⁵ Csak az *Ő* tekintetéből, résztvevő szeretetéből áramolhat az újra felemelő, gazdagító energia. *Nála* nélkül csak csörögve hullhat a kalapba a jótékony adomány, de nem telhet meg erővel az összeroppant emberi élet. *Ő a bizó* hit közlője, *Ő a remény*, *Ő a szeretet* forrása.

Aki ezt a hármas szent kegyet visszanyerte, az testi kifosztottsága esetén is *lelkileg gazdag ember*.

5. A „tékozló fiúk”.

Az élet folyama a hullámhegyek és hullámvölgyek változata. A folyamnak medrében természetes szükségszerűséggel követik egymást ezek a változatok, de az ember erkölcsi életében csak a *lehetőségek* maradnak nyitva. Az élet süllyedést mutató lejtője a mélységek felé húz és leggyakrabban a teljes elmerüléssel kell számolnunk. Vannak azonban olyan „tékozló fiúk” is, akik végre belátják, megbánják bűnös életüket és visszatérnek az „apai ház”-ba. Az a kérdés: *mi indítja ezt a hazatérést és hogyan történik ez az átalakulás?*

a) A testi-lelki összeroppanás gyászos állapota összetöri az ember bizakodó egyéniségét és sötét színbe vonja élethorizontját. Ebből a szörnyű állapotból valójában két ható erő tud kivezetni. Az egyik – természetes ok – valamelyes rendkívüli megrázó *tragédia*, a másik – természetfölötti erőérvény – a *kegyelem* égi beáramlása.

A természetes kivezető tényezők között igen erős szerep jut a *múlt élet élményei* felébredésének.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Marcell–Koszterszitz: A kemény parancs, Bpest, 1928. 101. l.

¹⁸⁵ Ap. csel. 10,38.

¹⁸⁶ A *múlt* kérdésénél meg kell jegyeznünk, hogy nagyon gyakori az az életirány, amely a múlt kicsapongásait *egy fordulóval kiheverte* és viszont találunk olyanokat is, akik tiszta, eszményi élet után *hirtelen fordulattal megtagadták a múltat*. Ez, a neveléstanilag nehezen érthető ellentét következő tényekben leli magyarázatát. Kérdéses: milyen mélyek voltak a múlt benyomásai? Ha ugyanis a bukácsoló vagy tiszta élet inkább külső hatók felületeredménye volt, akkor az élmény hatóereje kis intenzitású. – Kérdés továbbá: milyen erős ráhatással kellett megküzdeni a múlt élményeinek? – Nem utolsó ok: „*cherchez la femme!*” Az ösztön hullámlása kiszámíthatat-

Átlagosan megállapítható, hogy a felnőttek életében van olyan szakasz, amely testi-lelki harmóniát mutat. Ez az életdarab olyan kedves, természetes és természetfeletti értékekben olyan gazdag, hogy az ember életoázisát alkotja. A pszichoanalízis mesterei erősen kihangsúlyozzák a „rossz élmény” vagy „elnyomás” hatásait; az élet azonban azt igazolja, hogy a *jó benyomások ereje döntőbb* jelentőségű. A rossz élmény romboló – sub limine – hatását mi is valljuk, de a jó élmény jelentőségét nagyobbak látjuk. Tény ugyan, hogy az ember a régi rossznak – itt nem erkölcsi rosszra gondolok – emlékében inkább a jót, a kitartást, az elviselt szenvedést, vagyis az örömet őrzi. Ez pedig azt mutatja, hogy a természetes ember – épp az élet-regeneráció lehetőségének teleológiája miatt! – a jó élmények igénylője. Ezek pedig könnyebben tudatba lépnek és erőteljesebben hatnak.

Ez a tény – a tapasztalat tanúsága szerint – olyan módon hat a szellemi sötétségben vagy erkölcsi zűrzavarban élő ember lelkére, hogy múltjának ez a szakasza erupciós jelleggel vagy csendes és következetes sóhajtó kívánczossággal lép tudata körébe. *Villámszerű fellobbanása fényt derít a jelen élet éjszakájára és az egyén az élet ősi vitalitásával kívánczik a múlt szép világába.* Ha pedig állandó és következetes a kívánczóság, akkor a folytonos siránkozás belső zavara váltja ki annak felébredését. Akiben pedig fellép a *tisztább látás és a felsőbbrendű vágyakozás*, az már csak egy lépéssel van a lelki megújulás előtt.¹⁸⁷ Természetes, hogy ez még csak a megindulás, de a belső átalakulás nélkülözhetetlen feltétele és előkészítője.

A múlt beszédes jelene mellett második kivezető *tényező a jelen szerető közeledése.* Az ember vitalitását nem elszigeteltségre, hanem kölcsönös kapcsolatra alapította az Úr. Az élet olyan szorosan fonja egybe az emberiség egyetemét, hogy vérség, rokonság, szellemi egybecsengés, lelki-szeretet szálain keresztül végül is egy nagy egységet adnak. Ezt az egységet azonban nem a nagy tartály mechanikai egybefogása hozza létre; itt az emberiség vitalitásával van dolgunk, ahol a kölcsönös együttélés, a kölcsönös erkölcsi sugárzás az élő emberek *lelkét* hangolja össze. Innét van az, hogy az ember a *jelen jó behatások* alól nem vonhatja ki magát *minden időre.* Ezek a jó barátok, lelki-emberek lélekből fakadó, mágikus szavai;¹⁸⁸ ezt fejezi ki az *áldott kéz*, amely atyán, anyán, testvéren, szerető emberbarátokon keresztül nyúl az elesett után. Ez a szent kéz jelentős tényező. Simogató, emelő, erőt közlő. Sokszor kenyeret törő, néha megélhetést szerző, de mindig *szeretetet* közvetítő. Aki csak egyszer találkozott az életben az *Istentől* áldott ember-testvér szeretetével, az egész életén át érzi ennek emelő hatását.¹⁸⁹

Paradox módon hat, hogy ezt a lelki ébredést szörnyű gazdasági vagy családi erkölcsi katasztrófa is okozhatja. De ez a megrendülés nagyobbára csak akkor lesz az életfordulat nyitánya, ha az emberi szeretetet megtestesítő lélek-testvér ilyenkor ereszkedik le a szenvedőhöz. A szeretetnek sohasem lehet ellenállni. A szenvedő lelke pedig nem is emel gátat a lélekközeledésnek. A csapás összezúzta, a környezet feloldotta, a szeretet újból ép egészé kikristályosíthatja!

De mindez még mindig emberi és így véges értékű. Az eddigi tényezőkben mégis csak a földi okok nyernek és mutatnak regeneráló hatást. *Mindennél lényegesebb és jelentősebb a kegyelmi erők fellépése.* Az ember lelki tartalmához hozzátartozik az *Isten* kegyelme úgy, mint virágos réthez a nap-sugár. Az élet nem földi; nem lehet tehát kizárólagosan földi összetevőkből kialakítani. Éppen az a ne-

lan. – Legutolsó és *leglényegesebb: mekkora kegyelmi indítási kapott az ember és hogyan élt vele?*

¹⁸⁷ „Mik tartóztattak?”

Értéktelen csecse-becsék, páváskodó hiábavalóságok: régi barátnőim. Rángatták testemet, mint a köpenyt, s fülembé sugdostak: Igazán elküldesz minket? Attól a perctől fogva soha többé nem lehetünk együtt veled! Soha! És attól a perctől kezdve egy és más soha többé nem lesz szabad neked!

S mit sugdostak, Uram, s mi volt az az *egy és más*, amit emlegettek! Könyörülj, Uram, s fordítsd el azt mind szolgálád lelkéről! Micsoda piszkot sugdostak! Micsoda szégyenletes dolgokat!”

„De ez a hang már erőtlén volt.

Onnan ugyanis, amerre arcomat fordítottam, s ahová féltém átpártolni, elem tűnt az önmegtartóztatás tiszta fönsége. Derült volt illetlen vidámság nélkül. Kedves mosollyal hívogatott, hogy csak menjek, ne kételkedjek. Felém nyújtotta szent kezeit, hogy elfogadjon és magához vonjon.” (Szent Ágoston Vallomásai. Ford.: Vass József dr. Bpest, 1924., 2. kiad. I. köt. VIII. könyv. 310-311. l.)

¹⁸⁸ „... csak azok a szavak hatnak a veséig, amelyekben lélek, erő és élet feszül. A szavak mágikus ereje a belénk sűrűsített lelki erőkből fakad.” (Triká J.: Az új ember. Nova creatura. Bpest, 1932. 23. l.)

¹⁸⁹ Ha igaza van Balogh Ernő professzornak, midőn *Krecke-t* idézve így ír: „a gyakorló orvoshoz nem egy gyomorsüllyedés vagy egy retroflexio uteri jön, hanem mindenkor *egy ember*”, akkor még inkább igaz az, hogy a lélek életét gondozó lelkiatya kapuján nem egy lelki fekély, hanem *egy ember* kopogtat. (Balogh E.: Az orvosi pálya lelki igényei. Budapest, 1933. 9. l.)

velők nagy részének tévedése, hogy végnélküli igényekkel megáldott, végnélküli célokra törő, végnélküli veszteségeket szenvedő emberlelkeket tisztán emberi segítséggel akarnak reorganizálni. Ami a lényeghez tartozik, anélkül nem lehet emberi életet regenerálni. Az ember a földön él, de az *égek, égi erők* nélkül nincs lelki újjáalakulás.

Ez a kegyelmi kiáradás az *Úr* állandóan sugárzó szent ajándéka. A hit erényének megadásával indul; az ember odahajlásával, a természetfeletti élet sarjadozását mutatja; a bűntől való megtisztulás szentségi kegyelemvételével, a remény és szeretet égi ajándékának fogadásával az új ember életének dinamikus hajtójaként lép az életbe. Akár a szél eleven sodrával, akár a csendes eső permetezésével hullik a lélekre, mindenesetre a lélek leglényegesebb, sőt *egyetlen* motorikus ereje az újjászületés szent folyamatában. Ez az égi érintés ébreszti azután a jó szándékot, ez adja a megváltozáshoz szükséges erőt és ez biztosítja a jóban való állhatatos kitartást. Emberi erőkkel sok mindent előkészíthetünk, de végül is *az isteni kegyelem hatásával és lendületével fordul át a „tékozló fiú” élete*. Olyan lesz, hogy átérzi a *Teremtő* csodás erejét, amely a természetben szól, maga pedig tudatos hirdetője lesz az *Úr* szent hatalmának.¹⁹⁰

b) Az okok megállapítása után azt a kérdést kell felvetnünk: *hogyan megy végbe a maga valóságában a lelki átalakulás?*

Ennek is két módja van. Egyik a Saulok és Ágostonok *hirtelen életfordulása*, a másik a *Stoddardok, Wilde* Oszkárok, *Huysmansok lassú erőfeszítései*. Az első egyik napról a másikra szakít bűnös életével, a másik küszködve, harcolva győzedelmeskedik elméleti, majd gyakorlati életomladékokon. Mind a kettő a győzedelmes utat járja, de a haladás ütemében nagy eltérések észlelhetők.

Mindjárt a legelején le kell szögeznünk, hogy ezek a típusok nem csupán a nagy történelem óriásainak életében mutatkoznak be. A legszürkébb emberek is ebbe a két csoportba tartoznak. Vannak közöttük is hirtelen, szinte csodaszerű átváltozást mutatók, de ugyancsak köztük harcolnak a lassú előrehaladással előrejutók. Jól tudom azt, hogy ennek igen sok magyarázata van. Egyik emberben több, erősebb a műit élmény, a másikban kevés a nemes iránti orientáció, a harmadik lelkén igen sok az anyagi teher, a negyediket lenyomja a szenvedés, az ötödiket előnti az erkölcsi züllés üledéke. Mind-egyik más és más módon indul el a jobb élet partja felé. A nagyobb teherrel induló nehezebben jut el a célhoz, a kisebb súllyal küzdő hamarabb ér el eredményt.

A hirtelen átváltozás módja olyan csodás, mint a villámlás. Valami erős hatás, tragédia, kegyelmi megvilágítás, öröm megráz, ébresztget és életváltozást teremthet. Ez esetben az ébredés után nyomban temetés következhetik. Az erkölcstelen élettől elfordul a bűnös és merész keménységgel új élet-utat követ. Igen gyakran nyúl le az *Úr* keze ezekhez s a szerzetesi elhivatás útjára tereli életüket; de nem ritka a külső életbe való komoly beleilleszkedés sem. Nincs itt fokozatos előrehaladás a legsőbb fokról felfelé. Ezek az emberek a csodával határosán térnek meg és fordulnak az életszentség útjára. Itt nehéz az okok lélektanát kinyomozni, de a *kegyelmi erők döntő jellege* kézenfekvő. Nem lehet elvitatni azt a tényt, hogy ezek a lelki folyamatok alapmegindulásukban *magasabbrendű erők*ből táplálkoznak. A hívó ember áhítatos készséggel érzi, hogy az *Ég* erői ilyen módon is leereszkednek. Váratlanul jönnek, döntő erővel hatnak és új életet teremtenek.

A lassú átalakulásnak már nagyobb a lelki történése és világosabb a haladás. A rossz megérezése, a csapás súlya, a jobb múlt felébredése, a lelkiismeret szava, a jó barátok, szülők, nevelők példázó oktatása állandóan ható csendes tényező, amely végül is belső átalakuláshoz vezet. A törődő bánkódás, a tisztulást ígérő kegyelmi forrásokhoz is eljuttathat; az újjászületés lehetőségének reménye indítja az ilyen próbálkozás erőfeszítéseit. A kegyelem hatóereje nemcsak pillanatnyi. A megindulás után sok benne a *concomitans*, az *állandóan kísérő erő*. Ez pedig az életküzdelmek folyamán, a részleges győzelmek után a *végző kitartást* biztosítja.

A lelkileg bánkódó igen sokszor anyagi életkörülményeinek nyomasztó súlya alatt áll. Az élet azt mutatja, hogy a kegyelemnek olyan sugárzó ereje van, mely oly lelkekre is rávilágít, akik reá/is segítséget tudnak nyújtani. Ez a kéz-nyújtás további reményekre jogosít és küzdelemre biztat. Erkölcsi téren is feltámasztja a reményt és életre kelhet a bizakodás. – Azt is meg kell állapítani, hogy az ilyen (különösen a szexuális élvezetekben és az ivásban elmerülő) ember életében gyakori a visszaesés. Különösen azok életében, akiket *szokásos bűnösöknek* mondunk. Még gyakoribb azokéban, akiket patológias elváltozások terhelnek. *Azzal* ugyanis le kell számolnunk, hogy az élet szörnyű komoly, abszolút felelősséget követelő folyamat. *Nincs menekvés a felelősség alól!* Maga a természet áll bosszút

¹⁹⁰ Az élethez optimizmus kell! Aki sötét szemüveggel vagy nagyítóval néz, az nem látja az igazat. (Glattfelder Gy.)

azon az emberen aki szembeszál a *természét isteni* törvényével. Még negyedíziglen is kihat ez a szörnyű felelősség. Ezt pedig azért kell tudnunk mert ez a teher tényleg ránehezedik a bűnözők ezreire. Velük szemben tehát a nagy megértés és kitartó szeretet lehet a segítség biztos *módszere*.

Mik tehát a „tékozló fiúk” megtérésének fázisai? Megtorpanás; megállás; életfordítás; kegyelemvétel; égrenezés és küzdelem. Lehetséges-e ez az emberek nagy tömegében? Amint vannak tömegaposztáziák, úgy vannak tömegmegtérések is. Az élet *Urának* kegyelme nagyobb a föld embereinek bűnös gonoszságánál. Az ember és *Isten* nem szakad el egymástól véglegesen. Ha az ember el is akarja taszítani az isteni kezet, az égi kegyelem állandó áramlása behullámszik a meggyötört szívekbe. *Isten* velünk és mi *Benne* élünk. Az éltető kegyelem munkájában segítő maga a bűnös, oda-adóan gyámolító a jó barát, de igazi és döntő az égi *Atya*: „*Nálam nélkül semmit sem tehetek.*” (Jn. 15,5.)

B) Az örök élet kapujánál.

1. A nagy veszteségek.

Az élet bontakozásának üteme olyan erős, hogy sodrának megtorpanását nehéz megállapítani. A testi és szellemi erők alakulása olyan szélesen táruló irányt revelál, hogy nem határozható meg az összehajlás, a befejezésre törő vonalhúzás. Az ember azt szeretné, hogy a korban való előrejutás a kiküzdött értékek érvényét, majd a további fejlődés alapját képviselné. Az *életnek* ugyanis az a legbensőbb értéke, hogy fokozatos előretörést igényel és állandóan bontakozást termel. *Az élet természeténél fogva visszaretten a télen nyugalmi állapottól.* Épp az indítja az embert az élet végnélküliségének főlényes távlata felé.¹⁹¹

Ezzel a belső átérzéssel szemben azonban kemény tényként torpan az ember elé az öregedő ember testi-szellemi életének elernyedése. Egyszerűen tapasztaljuk, hogy az őszbecsavarodó atyáink, bátyáink erői meggyengülnek és a régen tetterős nagyok gyengék, tehetetlenek lesznek. Nem mondható tehát, hogy *beérkezettek*; inkább az állítható, hogy *vesztések*.¹⁹²

a.) Veszteségük első vonalán a testi erők legyengülése jelentkezik. A szervezet bontakozása az ifjúkor elején kezdődik. De ez nem jelent megállást, hanem a *jövő szolgálatának* erősebb testi ütemét. Az öregedő kor azonban (50-től felfelé) az elkopó, megfogyatkozó erők lassú lemorzsolódását mutatja. Az egész szervezetben fellép a kiszolgáltatás érzése. A beteges jelenségek mindig gyakrabbak; a fájdalmak többször fellépnek; a fáradtság érzése sokkal erősebb. Az öregedő ember fokozatosan érzi

¹⁹¹ „Ha a szellem tényleg gravitál világfölényességre, más orientációt s bekapcsolást, mint *Isten* felé s *Isten*be, nem talál.” (Prohászka Ö. összegyűjtött munkái. X. k. Korunk lelke. 263. l.)

¹⁹² „Alig létezhetik érdekesebb feladat az életbúvár előtt – írja *Ranschburg* Pál az Orvosi Hetilapban (1900. évf. 3-5. füz.) –, mint a szervezet ezen – normális viszonyok között lassú – kopásának, a beálló fogyatékoságok sorrendjének, minőségének és lényegének a megfigyelése, az életből az enyészetbe való fokozatos visszavonulás mikéntjének, hogy úgy mondjam, a szervezet *visszafejlődéstanának* a tudományos megállapítása.

S bizonyára nem utolsó sorban érdekes e kérdések között, hogy minő szerepe jut ez általános kopásban az elme, a lélek működésének, az agyi funkciónak?

Az elmének az öregkorral beálló fogyatkozása közismeretes dolog.” (Adatok az aggok psychophysiologiájához. I. A psychophysikai időmérések methodikája. Alapvető vizsgálatok elemi műveltségű fiatal egyéneken. Írta: *Ranschburg* Pál dr., az egyet, psychophysiol. labor, vezetője. Psychophysikai közlemények. Különlenyomat az Orvosi Hetilapból. Bpest, 1900. 3. l.)

A fiatal egyéneken végzett alapvető vizsgálatokat *Ranschburg* Pál *Bálint* Imre dr.-ral 60-80 év közöttieken is véghezvitte tizenkét olyan agg egyént vetve vizsgálat alá, akik sem szervi betegség, sem az elbutulás tüneteit nem mutatták és az előbbiekhöz hasonló műveltségűek voltak.

(Az elmebeli folyamatok időbeli viszonyait a *Hippis-féle kronoszkóppal* mérték, amelynek segédműszerei: a) a hívó és reagáló készülék (zárásra, ill. nyitásra beállított *Morse-kopogtató*), b) a *Röhner-féle hangkulcs*, c) az *Ahlber-féle optikai ingerlő-készülék*. Mérési hibák kiküszöbölésére szolgál egy *kommutátor*, egy *reosztát* és valamilyen *ellenőrző készülék*.) Az eredményeket a következőkben foglalták össze:

„Az aggoknál a hallási, látási és képzettársítási reakciók időbeli lefolyása a fiatalokhoz képest kifejezett meghosszabbodást mutat, mely csekély az egyszerű hallási s az össze-adási, nagyobb a látási (egytagú szó) reakcióknál s igen nagy a megkülönböztetési reakcióknál. Az elme-műveletek tiszta időtartama nem változik az egyértelmű (összeadási) kényszerült társításoknál, hosszabbodik az ítélettársításoknál s jelentékenyen megnyúlik (44-45 százalékkal) az egyszerű választás, valamint leginkább a szabad képzettársítás folyamatánál.” (Adatok az aggok psychophysiologiájához. II. Dolgozták: *Ranschburg* Pál dr. és *Bálint* Imre dr. Psychophysikai Közlemények. Különlenyomat az Orvosi Hetilapból. Bpest, 1900. 13-14. l.)

az erők fogyatkozását, míg végül is az elgyengült öreg tehetetlenségre lesz kárhozthatva¹⁹³

Ez a természetes erővesztés magával hozza az *életerőfeszítések, nagyobb próbálkozások meglazulását is.*

Az ember munkájának legnagyobb lendítő ereje és értelme a jelen élet és a jövő tökéletesebb kidolgozása. Csakis ott van erőfeszülés, ahol ezek a belső mozgatók életre keltek. Az öreg ember életében azonban ez a kohó kihűlt. Az élet fejlesztése már nem feladat; inkább a *konzerválásra* fordul a figyelem. A jövő, a család sem indító erő, mert ők már csak a fiák és unokák tűzhelyépítését látják. Maguk inkább arra törnek, hogy egyszerű kiszolgált tagja maradjanak a régi nagy családnak. Ha az életfejlesztés helyett az életkonzerválás, akkor a jövő szolgálata helyett a *jelen rezignált dédelgetése* köszönt be az öregek életébe.

b) Az életerők, a megfeszülések meglazulása után természetes következmény a *szellemi erők megtorpanása* is.¹⁹⁴ Egyrészt a szó teljes értelmében vett elernyedésre gondolok, de másrészt a jelen és jö-

¹⁹³ Az öregkor vagy visszafejlődés kora nagy ingadozásokkal az 50-65 év közt kezdődik. Jellemzi a tulajdonképeni öregkor vonásainak lassú fellépése ill. kialakulása. Végződik az öregkorban (Greisenalter). Fiziológiailag progresszív anyagcsere-csökkenés, a regenerációs és gyógyulási tendencia csökkenése organikus gyöngeséggel és munkaképesség-csökkenéssel összekötve; mindezeket az egyén bizonyos apátiával nézi. Mindezek a folyamatok irreverzibilisek. A szervezet relatív víztartalma csökken; a szövetek specifikus anyagainak csökkenése, a differenciált sejtelemelek elhasználódása és paraplazmás anyagokkal való helyettesítése szintén jellemzők. – Különböző szerzők kísérletei, hogy az öregedést hormonhatásra, mely bizonyos belső szekréciós mirigyek kiesésében nyilvánulna, vezessék vissza, nem mondhatók sikerültnek. – Fontos az, hogy az idegrendszer látszólag a legkorábban mutat öregedési jelenségeket, így *Spietmeyer* szerint az agysúly a 3. és 4., gyorsabban a 7. decenniumban csökken. (Tartalom szerinti közlés.) Handbuch der Geisteskrankheiten. Herausgegeben von O. *Bumke*. 8. Band. Berlin. 1930. Prof. W. *Runge*, Chemnitz: Die Geistesstörungen des Umbildungsalters und der Involutionenzeit. Die physiologischen Erscheinungen der Rückbildungs- (Involutionen-) Zeit. 554-556. 1.)

¹⁹⁴ A többi életperiódusokkal szemben ennek a kornak a pszichológiai tulajdonságai igen kevésbé tanulmányozottak. Jellemzi lényegében a produktív szellemi képességek hanyatlása a reprodukív funkciókkal szemben, így a megjegyző-képesség csökken, a régebbi korra való visszaemlékezés megtartott; az érzelmi élet csökken az akarat funkciókkal (Willensstrebungen) szemben, ez utóbbiak is csökkenhetnek. *Becker* szerint a sakkvilágmesterek akkor szorulnak a fiatalabbakkal szemben vissza, midőn 40. életévüket átlélik. Az öregebb mesterek a kitaposott utakat jól tudják használni, de a fiatalabb egy elasztikus szellemének és szellemi mozgékonyágának nem tudnak ellenállani. – *Giese* szerint az emberek középszerűtlenek a 49. év körül érzik az öregedést, melyet inkább valami testi, mint szellemi folyamatnak tartanak. (Tartalom szerinti közlés. Handbuch der Geisteskrankheiten. Herausgegeben von O. *Bumke*. 8. Band. 1930. Berlin. Springer Verlag. Prof. W. *Range*, Chemnitz: Die Geistesstörungen des Umbildungsalters und der Involutionenzeit. Die physiologischen Erscheinungen der Rückbildungs- (Involutionen-) Zeit. 554-556. 1.)

Az öregkorban feltűnő az agy súlyoscsökkenése. Mikroszkóp alatt ugyanazok az elváltozások láthatók, melyek halmozva az ú. n. senilis dementianál találhatók. Az agyereken is regresszív folyamatok játszódnak le.

Kraepelin szerint a normális pszichológiai vonások az agykorban a következők: a felvevő- és megjegyző-képesség csökkenése, a gondolatmenetek megcsontosodása, az *érzelmi kapcsolat* körének beszűkülése, a tetterő és az akarat (Willens-strebung) bénulása, furcsa irányíthatatlanság (störrische Ungelenksamkeit). Mindezekhez csatlakozik a produktív tulajdonságok hiánya; az öregek képtelenek a gondolatbeli és érzelmbeli beállítottságukon változtatni és szerzőtől gyanakodó természetűek. (Tartalom szerinti közlés; fentidézett munkából és szerzőtől: Die physiologischen Erscheinungen des Greisenalters. 598. 1.)

A seniumnak a pszichikus fejlődésre befolyása van, mely lényegében nyilván az agykéreg teljesítőképességének csökkenéséből áll; ez a befolyás a legtöbb normális egyénnél is kialakul. Az érzelmi élet egocentrikusan megszűkül. Az a képesség, mely lehetővé teszi, hogy valaki idegen gondolatkörrrel és idegen sorsokkal együtt érezzen vagy azokat megsértse, többé-kevésbé elvész. A betegek érdeklődése a testi szükségletekre és kellemességekre korlátozódik. Legfeljebb néhány kedvenc gondolat és foglalkozás marad megtartva. Egészen véve a betegek merev makacsság benyomását keltik. A jelen megértés és a jellemmel való együttérzés hiányával együtt jár az a hajlam, hogy a régi időket dicsőítik és erről hosszasan beszámolnak. A gondolatársítás produktivitása megszűnik; új asszociációs kapcsolatok nem jönnek létre, vagy nem tartanak. A közelmúltra való visszaemlékezés lassan, de állandóan szenved. Ezek a jelenségek legtöbbször a 70. év után lépnek fel. A fent leírt tulajdonságok a senium elmezávarait jellemzően színezik. (Tartalmi közlés. Psychiatrie für Studierende und Ärzte. 4. Auflage, Leipzig, Hirzel Verlag. Von Th. *Ziehen*, Prof. in Berlin. 288-289. 1.)

Az öreg korban az agyműködést a belső folyamat legyöngíti; az ilyen agy invalidus a korábbi évek friss (rüstig) agyával szemben; itt a merev és meszes erekre is gondolnak. Különösen jellemző a visszafejlődés folyamatára, hogy a törekvésben és kívánságokban (Begehrungen) ismét az ösztönösség lép előtérbe (Wiederhervortreten des Triebartigen), ezáltal az agy gyermeki fokra való visszaesése és az elébb különvált érzésvilágnak és akaratú képeknek az eredeti ösztönökkel való összeolvadása mutatkozik (angedeutet wird). Az

vő kulturális, esztétikai, erkölcsi, társadalmi, vallási problémájával szemben tanúsított érzéketlenségre célzok. Ez az elernyedés a szellemi és lelki élet megállását és visszafejlődését mutatják. A megállás időpontját lehet keresni, de nehéz megtalálni. Amint az előretörés parányi mozzanatokon megy végbe, épp úgy a visszahanyatlás is észrevétlen kicsiségeken indul. Az azonban megállapítható, hogy a túl-erősen konzervatív, mindig csak a múlt értékeit dicsőítő gondolkodás ennek a sárguló kornak előhírnökei.

c) A veszteségek további listáján az *erkölcsi értékcsökkenések* is fellelhetők.

Bár az erőfeszítések – még az anyagi dolgok megszerzésének vonalán is – meglazultak, mégis szinte csodálatos veszteségként jelentkezik, hogy a földi dolgok feletti *indifferens eltekintés* eltűnik belőlük.

Senki sem ragaszkodik annyira anyagi dolgokhoz, mint az öreg. Ami az övé, azt türelmetlenül védi; ami a joga, azt feltétlenül követeli; amiye elveszett, azért fájdalmasan siránkozik. Mi ennek az oka? Valószínűleg az a bizonytalansági érzet, amely a tehetetlenségből fakad. Szerezni már nem tud, tehát a meglévőből kell igényeit kielégíteni. *Hozzájárul* azonban *ehhez még az a* különös lélektani tény is, hogy az öreg lélekben minden élmény újra éled és a múlt parányi dolgaihoz a lelki emlékek ezernyi szála fűződik. A régmúlt szálai pedig aranyból vannak szöve! A rossz rég a feledés homályába süllyedt, a jó pedig szebb és kívánatosabb formában újra éled. „Jucunda est memoria praeteritorum malorum.”

Ez a ragaszkodás azután olyan fokra emelkedik, hogy rögeszmévé fokozódhat. Igen gyakori eset, hogy az öregek annyira ragaszkodnak kicsinyes holmijukhoz, hogy mindent elrejtenek; még a családi élet használatából is elvonnak tárgyakat, így a legnagyobb családi zűrzavarnak lesznek okozói. A túlzott ragaszkodás természetes folyománya mások jobb helyzetének irigylése. Az öreg ember lelkében igen gyakran kifejlődik ez a sötét tónusú vonás. Oka az *összehasonlításokban* keresendő; a mások javait nagynak és a magáét kicsinynek érzi. Érthető tehát, hogy bizonyos irigységgel néz azokra, akiknek többet adott az élet. A saját múlt életének munkáját nagynak látja, de a mások *szertő* erőfeszítéseit nem veszi észre, így tehát az aránytalanság és igazságtalanság gyanúja beleivakodik a lelkébe.

d) Ehhez járul azután a *lelki egyensúlynak fokozatos elvesztése is*. A férfi és családanya a hatalomhoz szokott. Szavuk irányító és döntő volt. A fölnövekedett gyermekek azonban önállóak lettek. A régi családot új, a saját családjuk váltja fel. Sokszor ebbe az új családba kerül az öreg. Természetes, hogy itt már a *vezetés irányítása* kiesik a kezéből. *A vezetőből fokozatosan vezetett lesz*. A gyermeke, az új család feje, parancsoló, irányító leszen. Érthető tehát, hogy a *hatalom elvesztése* nem maradhat nyom nélkül a lélekben.

Ez a mellőzöttség és alárendeltség nagyon mély nyomot hagy az öregek lelkében. A régi önbizalma, tervezgetése helyett az állandó bántódottság érzése keseríti és szomorítja. A legkisebb irányítás is idegesítő, mert attól jó, akinek ő volt az irányítója. Nehéz belenőni abba, hogy a hatalom kiesik a kezéből és mások lesznek a döntők.

Amint az értékeket észrevétlenül szerezte, észrevétlenül vesznek el a testi-szellemi-lelki élet kincsei is. *Az élet nem állandó adakozó*; az öregkorban mellénk állítja a múlandóság kísérőit s ezek egymásután rabolják el a szerzett javakat. A fiatal üdeséget ráncokkal barázdázza, a testi egészséget megtépázza, a szellemi erőket kevesbíti, a lelkieket kissé elferdíti. A látszat az, hogy az élet emelkedő vonalat mutat, a valóság pedig az, hogy lefelé ívelő hajlást prezentál. Egyszerű, földies horizontra szorító elgondolásban nincs is kivezető út. A lefelé ívelés vonalvezetése bús melanchóliába kényszerít. Itt is csak odajutunk, hogy az élet igazi értelmét és értékét akkor találjuk meg, ha *az öregek természetes elgyengülését és a múlt szeretetét olyan jelzésnek ítéljük, amely reászorít bennünket arra, hogy a föld nyújtotta életkincsek majd a transzcendens életben nyernek életérvényt*.

2. Az öregek belső élete.

Bár az öregek életében a *külvilág* felé ható tevékenység megtorpanó, *belső életükben* mégsem jelentkezik zakatoló, céltalan összevisszaság. Az élet nem tűr megállást, csak elevenséghalkulást vagy irányeltolódást. Az öreg ember élete éppen ebben a kettőben mutat lényeges változást. Az öreg ember

idegrendszer pusztulása némiképp fordított sorrendben történik, mint ahogy kialakult; erre a legjobb példa a gondolkodás. (Tartalmi közlés. Lehrbuch der Psychiatrie für Studierende und Ärzte. Deuticke Verlag, Leipzig und Wien. 1892. Von Th. Kirchoff. 43. l.)

élete a *múlt* és a belőle átmentett *jelen*. Ez már rámutat arra, hogy *tényleges belső irányváltásról*¹⁹⁵ van szó. De épp ez a visszajárás, *elmélyedő*, múltba néző kontempláció jelzi azt is, hogy az élet üteme sokkal lassúbb és monotonon egyszerűbb.

A múltban járó élet alapja a tehetetlenség, amely a külső aktivitás helyét elfoglalja. A teremtő munka nagy megfeszülést igényel, az öreg ember erre nem alkalmas; a belső élet felé való visszahúzó-dás magányt teremt, amelynek *természetes következménye a kontempláció*.

A magány rátereli az embert arra, hogy a kívülről jövő benyomások helyett a belső élményekkel foglalkozzék. Az aggok külső világa is szűkre szabott. Maguk élik életüket. Világuk a kis szobácska, társaik a múlt életbenyomásai, a régi emlékek. Ezért természetes, hogy kilép a jelenből és visszatér a múltba. A jelen üres, a múlt gazdag tartalmú. A jelen élet Szaharájából szívesen lép át a múlt paradicsomkertjébe.

A *múlt* felé való orientálódás azután tartalmilag azt jelenti, hogy *benne él* az öreg ember. Az emlékezés törvénye azt mutatja, hogy a kor előrehaladásával a jelen élet eseményei elmosódnak, a régi múlt történetei élénken lépnek előtérbe. Ez a törvény szinte rákényszeríti az öreget, hogy *belső életet élve* a múltban éljen.

Legkedvesebb területe a *gyermek- és ifjúkor*. Ennek ezerszeres átélője az öreg. Emlékei elevenek, élményei beszédesekek, érzései felfrissülők. Ezért boldog közöttük. Annyira beleéli magát, hogy egészen megelevenedik a múlt; de csak öröme és boldogsága.

A *felnőtt kor* emlékei közé is szívesen téved az öreg ember, mert abban nagy terveinek, erőfeszítéseinek küzdőterét találja, ahol is régi, örömteljes családi boldogságával akar találkozni. Itt vívta meg kisebb ütközeteit, vagy győzte meg nagy ellenségeit. Ezek a területek tehát szentek, amelyekhez zárandok érzülettel ballag vissza és amelyekből megerősödött lélekkel kerül haza. *Itt erősnek érzi magát; ez pedig boldogítóan meleg érzés.*

Ez a melegség azután nem marad kielégülést hozó vendég, hanem belső lelki munkát kiváltó motorikus erővé lesz. Megindítja az emlékezetet, hogy új és új képeket ébresszen; majd a képzeletet izgatja, hogy jobban és erősebben színezzék a múltat. A színezés egy ideig a valóság határai között mozog, majd az irrealitások csapongásai közé téved. Az öreg ember olyan múltat tár fel, amelyben már nem ő volt a központ. Ez az élményélés nem hazugság, de nem is igazság. A hazugságban benne rejtőzik a tudatosság, a félrevezetési szándék. Az öreg elmélyedésében nincsen semmi rosszakarat, de igen sok van a fantázia elröppenő szertelenségéből. Nem is volna helyes azt hinni, hogy az öregek múltja a maga *színezett* voltában igazság; de még kevésbé volna okos a hazugság bélyegét ütni rá.

A múlt élményeit átélő öreg nem tudja magába zárni örömeit. A jóról ugyanis azt tanítja a bölcsélet, hogy *bonum est diffusivum sui*. Az öröm hasonlóképpen a jó eredményei közül való. Ez is igényli, hogy kitáruljon, hogy megosztódjék. Azért szereti az öreg ember a múlt élményeinek regélését. Keresve keresi a hallgatóságot. Természetesen egyszerűsége, vontatott előadása és fantáziával telített tartalma a hallgatóság részéről nagy türelmet igényel. Azért van, hogy az öregek, nagyszülők elbeszélését az unokák hallgatják nagy áhítattal. Gyermekded előadást a gyermek hallgat. Az ő fantáziája versenyre kél az öreg elképzelésével. Kérdező érdeklődései további kilengésekre készítetik a színező képzeletet és így az érdeklődés fokozatos csapongása az élet tudatát harmatozza az öreg lelkére. Az öregek meséi és elbeszélései örök élmények az unokák lelkében. Belőle élnek és feléjük sietnek, így alakul ki azután az a csodálatos szép viszony, amely az öregek és gyermekek között tapasztalható.¹⁹⁶

Az öreg ember élete a múlté; benne mozog, belőle él. A jelene az unokák serege, akiknek bábász szeme ragyogásai csüng a nagyszülőkön. Úgy a múlthoz tapadás, mint a jelenhez való ragaszkodás azonos gyökérből ered. Annak a nagy belső igénynek táplálója, amelyet a szeretet igénylésének mondhatunk. Valami elemi előretöréssel robban ez ki az öregek lelkéből. Senki sem igényli úgy, mint az életben elfáradt, megfakult, kihűlni készülő öreg. *A múltban is azért talál boldogságot, mert annak minden mozzanata szeretetet sugároz.* Ez a sugárzás pedig azt a kivételes erőt árasztja, amely sohasem okoz fájdalmat. A múltban már nem lehet csalatkozni. A múlt néma. Ajkán sohasem csendül elítélő szó. Vagy ha itt-ott a lelkiismeret szava meg is szólal, elnémítja az isteni kegyelemnek régen-régen

¹⁹⁵ Felfigyelhetünk a III., és IV. kötet s jelen kötet első két részének *alaphangjára*, amelyben a gyermek, a serdülő, ifjú és felnőtt életcélját az egyéniség kialakulásában vagy a jövő élet (gyermek!) szolgálatában állapítottunk meg. Itt a cél mindig a *jövő*.

¹⁹⁶ Igaz ugyan, hogy ebben szerepe van annak a varázslatos látásnak is, amellyel a gyermeklelkében meglátják a tisztaság csodás erejét. (Lásd: Kienzl: A bibliás ember.) Van azután az öregben valami az ősi gyermekded rétegből is. Ez egyenlő nevezőre hoz a valóságos gyermekkel!

felcsendült feloldozó ereje. A múlt tehát szerető melegséggel közeledik, simul az öreghez és átömleszteti boldogító erejét a lélekbe. Szinte észrevétlen közvetlenséggel hozza az igényelt dédelgető szeretetet, amelyet ölelő karral, kitárt lélekkel fogad a csendes járású agg.

De a gyermekek felé való hajlandóság abban is magyarázatot talál, hogy tőlük a csodálat, az elismerés, a hódolat és szeretet jelét kapják. *A jellel szemben pedig igen igényesek az öregek.* A jelen felnőttjét azonban nagyon lefoglalja a munka, a gondokkal telített felnőtt fiú vagy leány nem igen tud annyi melegséget és közvetlenséget adni, amennyit az öreg igényelne. A gyermekvilág ereje: szeretet és meleg sugárzása. A gyermekszemek tüze égetőbb, mint a felnőtteké. *Hálája közvetlenebb és melegebb, mint a nagyoké.* Odaadása simuló. Ezért van az, hogy az öreg hozzájuk hajlik. Bennük tehát nemcsak olyanokra találnak, akik letéteményesei lehetnek sok-sok mesének, hanem olyan gazdagokra is lelnek, akik a jóság és szeretet melegségét öntik reájuk. Az unoka gyakran egyetlen kedves, derűs, éltető eleme az öregek életének.

Az ember élete gyermekkorban, fejlődés kezdetén a szeretetet igényli, az élet zenitjén – a felnőttkorban – szeretetet sugárzó és a nadir felé való hajlás idején ismét szeretetet váró. Így lesz valóság az a gyakran hangoztatott tétel: *az öregkor, „második gyermekkor”.* A gyermek tehetetlensége a szülők szeretetéből kap energiákat, az öregek gyengesége a szeretet melege által kap újból erőt.

Az öregek belső életét tehát röviden így lehetne jellemezni: *újraélői a múltnak, hogy simogató szeretettel töltsék lelküket a lepergett élet, amelynek varázslatos felvonultatása szeretetet stimulál „a második gyermekkor”-ban.*

3. Lelkiterhek.

Már maga a tehetetlenség, a tétlenségre kényszerültség¹⁹⁷ is igen nagy teher. A másrautaltság pedig nagy lelki gyötrellem. Ez pedig természetes velejárója az öregek életének. Mennyi szenvedés, elnyomott elégedetlenség rejtőzik vagy robban ki már ezek miatt is az öregek lelkéből! Hát még, ha hozzávesszük, hogy a gyakorlati élet közvetlensége, továbbá a meg nem értés ezernyi súrlódása állandóan fájdalmat okoz, akkor meg lehet állapítanunk, hogy az öregek életterbe súlyos és sokszor nehezen viselhető. Ha azután a velük szembe még gyakran fellépő kapzsi, kaján gonoszságot is hozzávesszük, akkor szomorúan kell megállapítanunk, hogy az öregkor sok szegény embernek „elviselhetetlen teher”.¹⁹⁸

Az első, ami rendkívül súlyos teher, maga a tehetetlenség, amely egyenesen *igényli a gyengéd segítséget.* Ha ez megvan, akkor derűs az öreg ember életege, de ha hiányzik, akkor szinte elviselhetetlen lesz az élete. A gyenge ember természeténél fogva igényes. Beteges helyzetben pedig a sok kérés mellett kissé követelődző; a második gyermekkorban pedig gyermekdeden naiv. Ez a lelki-hangulat ropant nagy türelmet tételez fel a környezet részéről. Ha ez hiányzik, akkor kölcsönös keserűség szomorítja otthoni életét.

Az öreg a legkisebb megjegyzésre is érzékenyen rezonál. Minden lelki érintés nagy fájdalmat vált ki belőle. A sértés elkiseríti és egész lelkét felkavarja. Még akkor is, ha távol esik a sértési szándék. Különben is ott lakik az öregben a gyanakodás lelke. Érzékszervei eltompultak. A hallott beszédet kevésbé érti; gyanút fog, hogy róla folyik a szó; ebben is felesleges voltát érzi. Természetes, hogy ez fájdalommal tölti el a lelkét. Ha pedig ezt az élet természetéből folyó nehézséget felfokozza a rosszakarat, akkor a legnehezebb napok virradnak az öregekre. A családi életben sokszor halljuk, hogy mennyi baj van az aggokkal. Nem szabad azt hinnünk, hogy ezek a nehézségek mindig rosszakaratból fakadnak. Alapjuk igen gyakran az a sok parányi, szinte felmérhetetlen imponderabile, amely az öreg érzékenységét érinti. Szinte banális közhely, hogy az após és anyós életballaszt az új családban. Sokszor

¹⁹⁷ Figyeljünk csak arra a tényre, hogy az öregek rettegnek a nyugdíjtól! Ok ez: nem akarják elhinni, hogy ők már feleslegesek és rettegnek a tétlenség gondolatától is!

¹⁹⁸ „Das Lebensschicksal des Greises erscheint auf den ersten Blick nicht beneidenswert. Die Lebensfreude... ist ihm versagt. Die Schaffenskraft und Schaffensfreudigkeit ermattet. Statt dessen machen sich die Gebrechen des Alters geltend. Schwerer ist, besonders für zarter Empfindende, dass sie in steigendem Masse angewiesen sind auf die Hilfe, die Rücksicht, die Geduld anderer, dass sie ihnen Last fallen, dass man vielleicht auf ihren Töd wartet. Dann kommt die zunehmende Vereinsamung. Alte Freunde und Bekannte sterben hinweg, die Kinder verlassen das Elternhaus, so wird es allmählich immer stiller und einsamer. *Wir wünschen einander ein langes Leben, aber wenn es zu lange wahr, wird es namenloses Elend.* Das Sprichwort sagt: Mit neunzig Jahren Kinderspott, mit hundert Jahren Gnad' bei Got!" (Dr. Franz Savicki: Die vier Lebensalter. Paderborn, 1929. 204. l.)

azért, mert az öregnek nem tetszik, hogy mások dirigálnak, de másrészt azért is, mert a múltban élő öregek állandóan zsörtölődnek a jelennel szemben. A múlt gyökéret, a jelen virágzás. Nem mondom, hogy mindig gyönyörűséges tavaszfakadás. De az tény, hogy az egyik a másikból ered. Lehet az is, hogy a jelen dekadensebb a múltnál; de tagadhatatlan, hogy ez a faktum megértő kritikát igényel. Az öregeknek természetéhez tartozik, hogy a múltat dicsérik, a jelen elítélik. A társadalmi, gazdasági, művészeti, családi, nevelési, vallási kérdésekben más volt az ő tapasztalatuk; más tehát mostani felfogásuk is. Ha ez az ellentét csak néma szembenállás volna, akkor csendesen élne egymás mellett a múlt és a jelen. Az öregek azonban állandó kritikával, sőt igen gyakran maró ítélettel beszélnek a jelen élet kilengéseiről. Ez pedig fájó – az új családnak. Belőle is kirobban a kemény ítélet és a maradiság vádját vágja az öreg arcába. Érthető, hogy ez az összecsapás állandóan fokozza az ellentéteket, nehezíti az együttélés lehetőségét. Szinte észrevétlenül új és új terheket raknak egymás vállára és lehetetlenné teszik a barátságos együttélést.

Hogy milyen életterhek származnak ebből, azt az élet mutatja. Aki ismeri a családok életét, az nem kíván példát erre. Sokszor olyan feneketlenül válik a szakadék, hogy az öregek és fiatalok éveken át nem beszélnek egymással; még karácsony estjén is gyűlölködnek, sőt szörnyű ellenségeskedésben tudatosan kegyetlenkednek egymással szemben. Ebből az életnehézségek súlyosbodása következik; gyökere pedig az, hogy a szeretet megfogyatkozott s ennek hiányában nem értik meg az öreg embert.

Az Ószövetség így ír: „*Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy a földön, amelyet a te Urad Istened ad teneked!*”¹⁹⁹ Az életnehezékek látásakor nem könnyű ennek a fenségesen optimista isteni szónak értelmét felfedezni. A valóságban az fogja fel helyesen az *Úr* szavát, aki megérti azt az előzményt, *amely szerint az öreg különleges tiszteletet érdemel a fiatalok részéről*. Ők a múlt oszlopai. Ők az élet-összetevők. Ők a mostani földi javak megteremtői. Ők az élet gyökérete. Hálával és szeretettel nézzen tehát rájuk a belőlük sarjadoszott ifjúság. Amelyik öreg ember ilyen környezetben él – de csakis az! –, az hálás szívvel mondhat köszönetet az *Urának*, hogy *öregkor áldásával áldotta meg őt*.

4. Az öregek lélekgravitációja.

Az élet ütemét a tevékenység jellemzi. A megállás, az élettelenység – halál. Ez pedig nincsen, mert a szó szoros értelmében vett halál is egyszerű átlépés a metafizikai életbe. Az öregek életében is fellelhető ez a tevékenység, amely három nagy összetevőben jelentkezik. Az első a természetes élet konzerválása, a második az élet anyagi és szellemi kincseinek gondos megőrzése, a harmadik az élet egészének végleges megőrzése. Az egyik alakja a *vita vegetativa*, a másiké a *vita egocentrica* és a harmadiké a *vita metaphysico ordinata*.

a) A természetes élet lényegét a testi erők érvénye alkotja. Ezek megőrzése és gondozása az ember állandó, szinte ösztönszerű igénye. Különösen akkor, ha fogyatkozásuk vagy gyengülésük kézenfekvő. Az ember ugyanis addig nem érzi szervezetének munkáját, amíg betegség vagy rendellenesség nem zavarja. A szív óriási szivattyú munkája, a sejtképződés, a tüdő vérfrissítő tevékenysége nem vehető észre. A betegségek azonban nagy felkiáltójelek; ezek rákényszerítenek, hogy meghalljuk a megtámadott organizmus segélykérő feljajdulását.

Az öregkor természetéhez tartozik, hogy a szervezet kerekei kopnak, a hiányok észrevehetőkké válnak. A beteges jelenségek előtűnnek, sőt kóros jelenségek is fellelhetők. Az önmagát túlzottan figyelő ember *megérzi* ezeket. Felfigyel, észrevesz és segíteni akar. Még pedig azért, mert életének konzerválása elemi igénye. Már preventíve is vigyázva gondoskodik egészségéről; a legkisebb bajt megérezve pedig panaszkodni kezd. Minden orvosi beavatkozásnak készségesen aláveti magát, hogy egészségét megőrizze.

Ez a prevenció, továbbá aggódó óvakodás, végül a terápiának készséges vállalása azt mutatja, hogy *az élet gondozása elsődendő, feladatává lett*.

Mindezt aprólékos munkával végzi. Ilyen a napirend, diétás étrend, séta, szieszta. Sőt egészen az önmegtágadásig is elmegy ez a gondoskodás. A szesz vagy dohány – szívnek, tüdőnek, gyomornak káros! – élvezetéről leszoknak, ha ennek ártalmas voltát belátják. Pedig ez olyan nehéz, hogy fiatal korban esetleg nem tudták volna megtenni. Akkor még a nagy erőbőségre hivatkozva könnyen elmondták: nekem ez nem árt! Az öreg már nem fecsérélheti az életkincseket.

Ez a gondoskodás arra is kiterjed, hogy a legkisebb bajt is túlzó érzékenységgel megérzi. Azonnal panaszkodik, ha bajt vagy betegséget sejt. Ez az aggodalmaskodás igen gyakran hipochondriás félnék-

¹⁹⁹ 2Mózes 20,12.

séggé fokozódik. Ezért van az, hogy erősen érdeklődik mások egészségi állapota iránt és olvasgat egészségügyi megfigyeléseket. Szinte azt mondhatnók, hogy a kifelé való tevékenység helyett *önmagának megfigyelése és kezelése* tölti ki idejét.

Hogy milyen komoly törekvésük az élet határainak kitolása, azt az a tény is igazolja, hogy szinte *lelkileg összeomlanak*, ha egyik-másik kortársuk *halálhírét* hallják. Egyenesen rejtegetni kell előlük a gyász híreket, hogy kedélyük be ne boruljon és ellenálló erejük meg ne fogyatkozzék. Ugyancsak fel-tűnő öröm észlelhető rajtuk, ha egészségüket dicsérik, vagy a használt orvosi kúra eredményeit magasztalják. A köznapi beszélgetésekben úgy irányítják a beszéd fonalát, hogy rájuk irányuljon a figyelem és egy-egy elejtett megjegyzés nyomán életerejükről, jó egészségükről essék néhány vigasztaló szó. *Minden lehangolja őket, ami a múlandóságra figyelmeztet, de viszont a legparányibb megjegyzés is örömet vált ki belőlük, amely erőbírásukra figyelmeztet.*

Aki nem figyelni őket állandóan, az hajlandó lenne azt mondani, hogy az öregek nem örülnek az életnek. Ez azonban csak külsőleges látszat. Gyakran panaszkodnak, zúgolódnak, zsörtölődnek. *A halált is gyakran hívogatják, de a valóságos közeledés alkalmából irtóznak tőle.* Valami ősi történetet mutatnak – az élet felé. Az emberi természet igazi, *életet igénylő hangja* akkor csendül a legzengőbben, mi' kor repedeznek az élethege dü *lemezei* és szakadozni kezdenek a kifeszített húrok.

b) Az öregek életgravitációjának második komponensét így jellemezhetnők: *az élet anyagi és szellemi javainak konzerválása.* Az aggkor lényeges és jellegzetes jegye, hogy a természet törvénye szerint elvesznek életéből a testi és szellemi életkincsek. Ezt a fogyatékoságot érezve szinte elemi erővel törnek arra, hogy fokozott igényléssel a kül- és belvilág értékeit a maguk számára megszerezzék.

Az anyagi javakat – mint mondtuk – azért őrzik, mert az életük fenntartását akarják biztosítani. A kuporgató gyűjtés is lényeges törekvésük, mert a parányok halmozása is erősíti bizakodó hitüket.

A legérdekesebb azonban a szellemi, kulturális felfogásuknak és erkölcsi, szociális, vallási világnézetüknek megrögzítése. Ebben a pontban nincs fejlődés. Hiába hallják, vagy hirdették régen ö maguk is, hogy az élet erős áramlásai változók; most a legzordabb őrei mindannak, amit bennük kitermelt a múlt idő.

Az élet látszólag belső fiziológiai funkciók és kívülről jövő benyomások pszichológiai együttese. A valóságban azonban olyan áramlás, amelynek irányát és sodrát a lélek belső orientációja, világnézete adja. Az elaggott ember a múltban él. A múlt felfogása irányította gyermek-, serdülő-, ifjú- és felnőttkorát. Természetes tehát, hogy ugyanezek az elvek, állásfoglalások irányítják most is életét. Ezek voltak, ezek maradnak az élet tengelyei. Új építkezésre teljesen képtelenek. Már csak azért is, mert ekkora átépítkezésre hiányzik a lélekerő. Innét van az, hogy a *konzervatív álláspont* társadalmi, politikai, gazdasági, művészi, erkölcsi és vallási téren mindig az öregekben találja meg legerősebb védelmezőjét. Innét van az az ellentét is, amely családban, nemzeti életben és az emberiség egyetemében az öregek és fiatalok között kiéleződik. Az öregek nem veszik szívesen, hogy azok a szellemi és lelki kincsek, amelyeket évek során gyűjtöttek, védtek, ápolgattak, értéktelenné váljanak. Ezért állnak mellettük; ezért dédelgetik még akkor is, ha csak külsőségekben mutatkozik eltérés a régi és új életformák között. A fiatalság retteg a megkövesítéstől, azért áll szemben az öregekkel. Az öregeket még meghallgatja, az aggoktól retteg. Az aggastyánokat – legjobb esetben – kegyeletesen tiszteli.

c) Az öregek életének harmadik lényeges irányvonala a *transzcendentizmus.* Ez is alapjában az élet konzerválásának gyökérzetéből táplálkozik. Még pedig azért, mert az élet végnélküliségét keresi és akarja. Ez az előzőknél is erősebben lép fel. Az aggkor felé hajló lélek érzi a fokozatos veszteségeket. Maga mellett találja az életértékeket elrabló időt. Olyan barátot keres tehát, aki mindenkori védelmező. Ez pedig a *végnélküliség.* Az ember gyermekkorától fogva errefelé hajlik. De a fiataikor nem igen mélyed el annyira, hogy ezen, a messze jövőbe ívelő vonalon találjon boldogulást. Az öreg ember azonban már látja a múlandóság pusztulását. Odafordul tehát, ahol neki is a jövőt, a féltett, a legnagyobb gonddal gondozott életet kínálják.

Az öregek tehát egész lelkük *lényegével és tartalmával* hajolnak a metafizikai világ felé, ahol megtisztulást, megnyugvást, boldogságot és életteljességet találnak. Az öregkor bölcs mérséklete és mindent lemérő, felbecsülő higgadtsága ráatalál az igazi életútra. A múlt küzdelmei, bukásai tanító-mesterként állnak melléje; a földre határolt, elhibázott élet tanulságait levonják és életük belső odahajlásával tagadják meg az üres és szellemtelen munkát, hogy hirdessék és éljék a transzcendencia felé ívelő jelent. Goethék, Strindbergék, Francois Coppéék, Wilde Oszkárók, Ady Endrék csak kimagasló iskola-példái az élet alkonyán *Istenhez* térő százezrek seregének. Az élet egyik ősi igazsága ez: *az élet folyamán járhatunk baloldalon és szélesen táruló utakon, de az élet alkonyán észre vesszük, hogy útjaink az*

élet igazi központja, az Úr Isten, az égi Atyánk felé húzódnak. Alig lehetséges ugyanis, hogy véglegesen eltérjünk attól, *Akitől* vagyunk, *Akiben* élünk és *Akiben* mozgunk. Az aggkor bölcsessége és élettapasztalata leveti a földi élet hordalékát és tisztuló formában rátalál önmagára, az *Isten* fiára, az örök élet igénylőjére és odafordul a reá várakozó égi *Atyához*.

Végül ez a kérdés mered reánk: van-e és mi az *öregség egyéni és társadalmi teleológiája*? Az élet nem termel abszolút értéktelenséget. Még a szerte-esés is az új szintézis alapja. Az emberi életre még inkább áll a fenti egyetemleges megállapítás. Az öregségben az a nagy *egyéni érték*, hogy az öregek önmaguknak alapos megítélőjévé és az örök értékek felbecsülőjévé válnak. Ez pedig a kincsek-kincse. Az elrejtett kincs megtalálása, melynek birtoklása lehetővé teszi, hogy megifjodott, megtisztult lélekkel, a földi szatiszfakció elvégzésével lépjenek az örök *Bíró* elé. – *A társadalom szempontjából* pedig örök érték az a bölcs és a múltból leszűrt tapasztalat, amely az öregek és aggok értékállománya. Erről az *egyéni megtisztulásról* és a *társadalomra kiható értékéről* beszél szépen *Léederer*, mikor az öregekről így ír: „Az öreg ember gondoskodása józan, tárgyilagos, az ő érzelmei már nem lépnek fel, mint felizgató indulatok és szenvedélyek, élete hasonlít az alkonyodé naphoz. Sok tapasztalata, gazdag képzelései, erkölcsös életmódja nagyon üdvös befolyást gyakorolhat környezetére és az egész társadalomra.” (*Léederer Ábrahám: Az aggkor lélektana. Különlenyomat az Izr. Tanügyi Értesítő XXXV. évf. Bpest, 1910.*) Ez a kincs hiányzik az ifjúság élettarisznyájából. A múlt a jövő iskolája. A múlt embere a jövő tanítója. Ennek felismerése volt az oka annak, hogy Spárta a 60-as éveken túliakra bízta a vezetőket. Ezért van az, hogy *szenátorok* ellenőrzik a *parlamentek* munkáját.

Az öregek az élet fékei, amelyek a robogó életkerekeket lefognak. Bennük nagy a *felelősségérzés*, lassúbb tehát a diktált tempó. Az ifjúban sok a nagyvonalúság és áldozatkészség, robbanóbb tehát a munkateljesítés. *E kettőnek egybefonódása az élet helyes vonalvezetése,*

Ez az élet isteni teleológiája.

BEFEJEZÉS.

Az Úr rajzolta emberarc.

Milyen legyen az ember? Ez a kérdés valamikor a *Teremtő* alkotótervének mélységén fogamzott. Ugyanez emelkedik fel a modern ember előtt is. A feleletet pedig – örök programot jelentő tételben – a *mindenható Isten* kinyilatkoztatása adja: „Alkossunk embert a *mi képünkre és hasonlatosságunkra*”.²⁰⁰

Azóta évezredek peregtek alá; az emberiség történelmében azonban ezt a szent szöveget igazolja az emberi lélek végtelen sok kibontakozott értéke. Ebben a *transzcendentális horizontú emberi lélekben* lobbant elsőt az ismeret tüze,²⁰¹ benne él az élet szeretete, benne történik a szabad akarat örök és szent tusája az igazság, a jóság és a szeretet végső győzelméért; benne lendül meg *tudatosan* nagy nosztalgiaival az anyagi világ fölé emelkedés és az örök vonzódás a *Végtelen* felé.

Ez az *Isten* felé törő lendület elemi erővel revelálja, hogy az *Isten* tervében a világitó tűz és akarni tudás kincsével megáldott test és lélek együttese az ember.

Szellemisége a kultúra vonalán mozog, *szabadsága* az önképzés grandiózus és szent munkáját teszi lehetővé, *lelki vágyai* pedig a vallásos élményekkel teltekezve az *Istenatyához* emelkedhetnek. Mindegyikben és mindenek fölött fontos és beteljesítő szerepe van az *isteni kegyelemnek*, mely az *Istentől* kitűzött célok és életértelem meglátására, továbbá az elérésben vívott küzdelmek győzelméhez, végül az istenivé magasztosuláshoz égi erőként száll a lélekbe. Ez a fény világosságot derít az épülésre vágyódó egyén lelki síkjára; oly örök értelmet és célt, amely az *új lelki típus kidolgozását sürgeti*; a *krisztusi ember lelki típusát*, akinek történelmet formáló parciális küldetése van napjainkban és *Istenben* boldoguló végső célja az örökéletben.

Ez a parciális küldetés *azután* különféle *valóságos embertípusokban* revelálódik. Az *anyagi élet alapterületén* a „felső tízezer”, a középosztály, az iparos, a kereskedő, a földműves, a munkás, a cseléd alakját öltik magukra; a *jövő élet szolgálatának vonalán* családapa, édesanya, pap, szerzetesnő, világitó és melegítő tüzek, pártás Márták díszes gyülekezetébe sorakoznak; az *életértékek kisugárzását tekintve* kultúremberek, bölcselők, tudósok, feltaláló zsenik, művészek, politikusok, gazdasági irányítók, erkölcsi és vallási héroszok alakjaiban jelennek meg előttünk. – Szépséges életkontúrjaikat itt-ott a részleges vagy teljes omladozás karikírozza.

²⁰⁰ 1Móz 1,26.

²⁰¹ Mécs László: Genézis.

Isteni küldetésének teljes, végső, örök beteljesítésére azonban ott fénylik a nagy élet egén a végtelen Jóság, az *Úr Jézus Krisztus* teret és időt kitöltő örök nagy szeretete, amelynek segítségével *ez az embertípus* mindenkiben megvalósítható, aki megtanul *Krisztusban hinni és cselekedni*. Akiben azután tette izmosodik *Jézus új életet, megváltást hirdető programja*, azon beteljesedik az evangéliumi *Mester* ígérete: „aki énbennem hiszen, még ha meg is halt, élni fog”. (Jn. 11,25.)

Ilyen fényben tündöklük az Úr rajzolta emberarc!